

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN EĞİTİM POLİTİKASI VE
MERSİN'DE EĞİTİM (1923-1950)**

H. Mehmet DOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN, 2005

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN EĞİTİM POLİTİKASI VE
MERSİN'DE EĞİTİM (1923-1950)**

H. Mehmet DOĞAN

Danışman: Doç. Dr. Şerife YORULMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

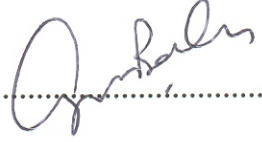
MERSİN, 2005

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

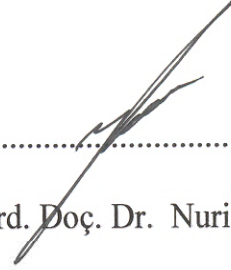
Bu çalışma, jürimiz tarafından TARİH Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS
TEZİ olarak kabul edilmiştir.

BAŞKAN Doç. Dr. Şerife YORULMAZ
(Danışman)

ÜYE Doç. Dr. Ayşe BALCI

ÜYE Yrd. Doç. Dr. Nuri ADIYEKE

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

08/07/2005

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bilindiği gibi eğitim, bir toplumun geleceğini belirleyen, toplumu oluşturan bireyleri sürekli değişen yaşama hazırlamada en önemli araçtır. Ülkenin kalkınması ve geri kalmışlıktan kurtulmasında olduğu kadar kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında da eğitim, önemli bir yer tutmaktadır. Kısaca bir toplumdaki siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik yapıdaki dönüşümde eğitimin rolü oldukça önemlidir.

Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti, ulus devletinin kuruluşu ve şekillenmesinde eğitime büyük önem vermiş ve olanaklar ölçüsünde geliştirme konusunda yoğun çaba harcamıştır. Cumhuriyetin çağdaş bir yapıya kavuşmasında, eğitim ve öğretim kurumlarının önemini çok iyi bilen Atatürk başta olmak üzere dönemin ileri gelenleri, ulusal, çağdaş ve laik temellere dayanan bir eğitim politikasını benimsemişler ve uygulamaya koymuşlardır.

Bu çalışmada, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren eğitim politikasının ve hedeflerinin 1923-1950 yılları arasında Mersin'e etkilerini, belirlenen hedeflere ulaşmada izlenen yol ve bunun sonuçlarını ortaya çıkarmaya çalıştım.

Hazırlamış olduğum bu çalışmanın bütün aşamalarında, başta çok değerli görüş ve önerileri ile hiç bıkmadan bana yol gösteren tez danışmanım, değerli hocam Doç. Dr Şerife Yorulmaz'a, görüş ve önerileri ile yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Fevzi Demir'e, Doç. Dr. A. Nükhet Adıyeke ve Yrd. Doç. Dr. Nuri Adıyeke'ye teşekkür ediyorum. Bu çalışmada bana yardımcı olan ve beni destekleyen eşim Rahşan Doğan'a, Okutman Cafer Yalçın'a, Avukat Şinasi Develi'ye, emekli öğretmen Gündüz Artan'a, İçel İl Halk Kütüphanesi çalışanlarına, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na, Mersin Ticaret Lisesi Müdürlüğü'ne ve yardımcı olmaya çalışan diğer okul müdürlerine de katkılarından dolayı ayrıca teşekkür ediyorum.

Mersin, Haziran 2005

ÖZET

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN EĞİTİM POLİTİKASI VE MERSİN'DE EĞİTİM (1923-1950)

Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk'ün önderliğinde I. Dünya Savaşı'ndan sonra Batılı emperyalist devletlere karşı yürütülen ulusal bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi sonucunda kurulmuştur. Yeni devletin temel hedefi, Türk toplumunu geri kalmışlıktan kurtarmak ve modern bir toplum haline getirmektir. Bunun ön koşulu ise hiç kuşkusuz çağın gerektirdiği bilgilerle donatılmış insanlar yetiştirmektir.

Cumhuriyet, bu amaçla Osmanlı eğitim sisteminden farklı bir eğitim anlayışı ile kendi eğitim sistemini kurmuş ve Devletin niteliklerine uygun olarak, ulusal, çağdaş, laik ve demokratik bir eğitim politikası oluşturmuştur.

Bu çalışma ile Türkiye Cumhuriyeti'nin Eğitim Politikası ve uygulamalarının, 1923 -1950 Yılları arasında, Mersin ve merkeze bağlı köylere nasıl yansıdığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Mersin ve merkeze bağlı köylerde eğitimin gelişimi için harcanan çabalar, bu konuda yapılan çalışmalar, yöneticiler, halk ve çeşitli kurumların eğitime verdikleri destek saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Eğitim Politikası, Eğitim Sistemi, Mersin, Mersin'de Eğitim.

ABSTRACT**THE EDUCATION POLICY OF THE TURKISH REPUBLIC AND
EDUCATION IN MERSİN (1923-1950)**

Republic of Turkey, gained its liberty with national liberty and freedom struggle lead by Atatürk against the imperialist western countries after World-War I. Main goal of the new country is to save the Turkish society from regression and cretaing a modern society. The only condition for doing so is to raise people provided with necessary knowledge as the era reguires.

For this reason, the Republic developed its own system with a new educational understanding other than education system adopted by the Ottmans. A new national, modern, secular and democratic education policy is formed which conforms to state's quality and formation .

With this study, we tired to bring up the influence of Turkish Republic's educational policy and its implementation in Mersin and its Villages during 1923 to 1950. And the efforts exerted to develop education in Mersin and its Villages. And the studies made to this matter, the support of administrators, people and various instituions was determined.

Key Words : Education, Education Policy, Education System, Mersin, Education in Mersin.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM OSMANLI EĞİTİM SİSTEMİ VE CUMHURİYET'TEN ÖNCE	
MERSİN'DE EĞİTİM	6
I.1. Osmanlı Eğitim Sistemi.....	6
I.1.1. Tanzimat Dönemi Öncesi Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim.....	8
I.1.2. Tanzimat Dönemi'nde Eğitim.....	17
I.1.3 II. Abdülhamit Dönemi'nde Eğitim.....	21
I.1.4. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Eğitim.....	24
I.2. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Mersin'de Eğitim.....	30
I.2.1. Medreseler.....	31
I.2.2. Sıbyan Mektepleri.....	32
I.2.3. İptidai Mektepler.....	33
I.2.4. Mersin Rüştîye Mektebi.....	35
I.2.5. Mersin İdadisi.....	38
I.2.6. Gayrimüslim ve Yabancı Okulları.....	39
II. BÖLÜM TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN EĞİTİM POLİTİKASI	42
II.1. Kurtuluş Savaşı Sırasında Eğitimle İlgili Gelişmeler.....	42
II.1.1. Maarif Kongresi.....	46

II.1.2. Birinci Heyet-i İlmiye.....	47
II.2. Eğitim Alanında Yapılan Devrimler.....	49
II.2.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Kabul Edilmesi.....	49
II.2.1.1. Medreselerin Kapatılması.....	53
II.2.1.2. Azınlık ve Yabancı Okullar Durumu.....	55
II.2.1.3. Harf Devrimi.....	57
II.3. Türkiye Cumhuriyeti'nin Eğitim Politikasının Dayandığı Temel İlkeler.....	61
II.3.1. Ulusal Eğitim.....	64
II.3.2. Laik Eğitim.....	65
II.3.3. Bilimsel ve Çağdaş Eğitim.....	66
II.3.4. Karma Eğitim.....	67
II.3.5. Uygulamalı Eğitim.....	69
II.3.6. Eğitimin Yaygınlaştırılması.....	70
II 4. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikasının Uygulamaya Yansıması.....	71
II.4.1. İlköğretim.....	71
II.4.1.1. Köy Eğitimi.....	75
II.4.2. Ortaöğretim.....	77
II.4.3. Mesleki ve Teknik Eğitim.....	80
II.4.4. Halk Eğitimi.....	86
II.4.4.1. Millet Mektepleri.....	88
II.4.4.2. Halkevleri.....	91
III. BÖLÜM HARF DEVRİMİ'NE KADAR MERSİN'DE EĞİTİM (1923-1928).....	94
III.1. Mersin Vilayet Genelinde Eğitimin Genel Görünümü.....	94
III.2. Mersin Merkezinde Eğitim.....	98
III.2.1. Ana Okulları.....	98

III.2.2. İlkokullar.....	99
III.2.3. Mersin Ticaret İdadisi-Mersin Ticaret Okulu.....	100
III.2.4. Gece Kursları.....	100
II.3. Adana Maarif Mıntıka Eminliği'nin Kurulması	102
III.3.1. Adana Maarif Mıntıka Eminliği Toplantısı ve Alınan Kararlar.....	103
III.4. Eğitimde Karşılaşılan Sorunlar.....	105
IV. BÖLÜM HARF DEVRİMİ'NDEN SONRA MERSİN'DE EĞİTİMDE	
GELİŞMELER (1928- 1950).....	107
IV.1. İlköğretim Alanında Gelişmeler.....	107
IV.2. Mersin Merkezde İlköğretimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Durumu.....	132
IV.2.1. İlkokul Durumu.....	132
IV.2.2. Öğrenci Durumu.....	133
IV.2.3. Öğretmen Durumu.....	134
IV.3. İlköğretimde Yaşanan Sorunlar.....	135
IV.3.1. Ekonomik Sorunlar	136
IV.3.2. Sağlık Sorunları.....	139
IV.3.3. Sınıfta Kalma ve Devamsızlık.....	142
IV.3.4. Azınlık Çocuklarının Suriye ve Lübnan'da Okutulması.....	145
IV.3.5. İkili Öğretim.....	146
IV.4. Merkez İlköğretim Okulları.....	147
IV.4.1. Ana Okulları.....	147
IV.4.2. İlkokullar.....	148
IV.4.2.1. Cumhuriyet İlkokulu.....	148
IV.4.2.2. Çankaya İlkokulu.....	150
IV.4.2.3. Kayatepe İlkokulu	152

IV.4.2.4. Gazipaşa İlkokulu.....	154
IV.4.2.5. İsmetpaşa İlkokulu.....	157
IV.4.2.6. Kurtuluş İlkokulu.....	158
IV.4.2.7. İnönü İlkokulu.....	159
IV.4.2.8. Necati Bey İlkokulu.....	161
IV.4.2.9.İleri İlkokulu.....	162
IV.4.2.10. 5 Ocak İlkokulu.....	164
IV.4.2.11. Namık Kemal İlkokulu	165
IV.5. Mersin Merkez Köylerinde Eğitimin Gelişimi.....	165
IV.5.1. Köy Okulları ve Nitelikleri.....	173
IV.5.1.1. Eğitimci Köy Okulları.....	173
IV.5.1.2. Öğretmenli Köy Okulları.....	174
IV.5.1.3. Öğretmenli ve Eğitimci Köy Okulları.....	174
IV.5.1.4. Pansiyonlu ve Pansiyonsuz Köy Okulları.....	174
IV.5.2. İlköğretim Seferberliği.....	174
IV.5.2.1. Ekim Seferberliği.....	177
IV.5.3. Eğitimde Köylü Desteği.....	178
IV.5.4. Mersin’de Köy Enstitüsü Açma Girişimi.....	181
IV.5.5. Merkez Köylerde Okul, Öğretmen ve Öğrenci Durumu.....	183
IV.5.5.1. Okul Durumu.....	181
IV.5.5.2. Öğrenci Durumu.....	184
IV.5.5.3. Öğretmen Durumu.....	185
IV.5.6. Köy Eğitiminde Yaşanan Sorunlar.....	187
IV.6. Ortaöğretimde Gelişmeler.....	190
IV.6.1. Ortaokul Öğretmenleri Kongresi.....	190

IV.6.2. Mersin Ortaokulu.....	191
IV.6.3. İçel- Mersin Lisesi Tevfik Sırrı Gür Lisesi.....	196
IV.6.4. Ortaöğretimde Yaşanan Sorunlar.....	205
IV.6.4.1. Bina Yetersizliği.....	205
IV.6.4.2. Liseye Duyulan İhtiyaç.....	206
IV.6.4.3. Sınıfta Kalma ve Devamsızlık.....	207
IV.7. Mesleki ve Teknik Eğitimde Gelişmeler.....	209
IV.7.1. Okul, Öğrenci ve Öğretmen Durumu.....	213
IV.7.2. Mesleki ve Teknik Eğitimde Yaşanan Sorunlar.....	217
IV.7.3. Mesleki ve Teknik Okullar.....	220
IV.7.3.1. Akşam Ticaret Okulu.....	220
IV.7.3.2. Orta Ticaret Okulu.....	222
IV.7.3.3. Akşam Kız Sanat Okulu.....	224
IV.7.3.4. Kız Enstitüsü.....	225
IV.7.3.5. Erkek Orta Sanat Ortaokulu.....	227
IV.7.3.6. Erkek Sanat Enstitüsü.....	228
IV.7.3.7. Alata Teknik Bahçıvanlık Okulu.....	228
IV.8. Özel Okullar.....	231
IV.8.1. Isı Yuva Okulu.....	231
IV.9. Askeri Okullar; Deniz Harp Okulu, Deniz Lisesi ve Deniz Gedikli Ortaokulu.....	234
IV.9.1. Deniz Harp Okulu.....	235
IV.9.2. Deniz Lisesi.....	236
IV.9.3. Deniz Gedikli Orta Okulu.....	238

V. BÖLÜM MERSİN'DE HALK EĞİTİMİ ÇALIŞMALARI.....	239
V.1. Millet Mektepleri.....	239
V.2. Mersin Halkevi Kurslar Komitesi'nin Eğitim Çalışmaları.....	246
V.3. Kurslar.....	250
V.3.1. Resmi Köy Gezici Demircilik ve Marangozluk Kursları.....	250
V.3.2. Resmi Köy Kadınları Gezici Kursları.....	251
V.3.3. Özel Biçki Dikiş Kursları.....	252
V.3.4. Hastabakıcılık Kursu.....	253
V.3.5. Daktilo Kursu.....	253
V.3.6. Ziraat Alet ve Makineleri Kullanma Kursu.....	254
VI. BÖLÜM MERSİN'DE ÇEŞİTLİ BİRLİK VE DERNEKLERİN EĞİTİMLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI.....	256
VI.1. Mersin Türk Ocağı'nın Eğitim Çalışmaları	256
VI.2. Mersin Hars Komitesi ve Çalışmaları.....	257
VI.3. Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesi ve Çalışmaları.....	261
VI.4. Mersin Köy Okulu Yapma Birliği.....	264
VI.5. Mersin Okulları Himaye Heyetleri ve Çalışmaları.....	265
VI.6. Okul Aile Birliklerinin Kurulması ve Çalışmaları.....	266
VI.7. Mersin Öğretmenlerinin Mesleki Sosyal ve Kültürel Çalışmaları.....	269
VI.7.1. Mersin Öğretmenler Derneği.....	272
VI.7.2. Mersin Öğretmenleri Tasarruf ve Yardım Sandığı.....	275
SONUÇ.....	276
KAYNAKÇA.....	284
EKLER.....	299

KISALTMALAR

a.g.e	: adı geçen eser
a.g.m	: adı geçen makale
a.g.t	: adı geçen tez
akt.	: aktaran
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BKK	: Bakanlar Kurulu Kararı
Bkz.	: Bakınız
C	: cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CBMEB	: Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanları'nın
Çev:	: çeviren
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DP	: Demokrat Parti
Haz.	: Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s	: Sayfa
ss	: Sayfadan sayfaya
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDS	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi
TL	: Türk Lirası
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vs.	: ve saire
vb.	: ve benzeri

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1: 1316 Maarif Salnamesine Göre Mersin’de Medreseler.....	32
Tablo 2: Mersin Sancağındaki İptiai Mektepler (1903).....	34
Tablo 3: Mersin Sancağı (Merkez)’ de Okul, Öğretmen ve Öğrenci Durumu (1914).....	35
Tablo 4: 1316 Maarif Salnamesine Göre Mersin’deki Gayrimüslim Okulları.....	40
Tablo 5: 1923’te Mersin ve Silifke Vilayetlerinde Okul Öğretmen ve Öğrenci Durumu.....	94
Tablo 6: 1923 -1928 Yılları Arasında Mersin Vilayet Genelinde Okul Durumu.....	95
Tablo 7: 1923 -1928 Yılları Arasında Mersin Vilayet Genelinde Öğretmen Durumu.....	96
Tablo 8: 1923- 1928 Yılları Arasında Vilayet Genelinde öğrenci Sayısı.....	96-67
Tablo 9: Mersin Merkez Ana Okulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu.....	98
Tablo 10: 1923-1928 Yılları Arası Mersin Vilayetinde İlköğretimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Durumu.....	100
Tablo 11: Mersin Merkez Kazası ve Köylerinde İlk Tahsil Durumu (1939-1940).....	127
Tablo 12: 1928-1950 Yılları Arasında Mersin Merkezde İlkokul Durumu.....	133
Tablo 13: 1928-1950 Yılları Arasında Mersin Merkez İlkokullarında Öğrenci Durumu.....	134
Tablo 14: Mersin Merkez İlkokullarında Öğretmen Durumu.....	135
Tablo 15: Çeşitli Yıllarda İçel Milli Eğitim Müdürlüğünün Vilayet Bütçesi İçindeki Payı...138	
Tablo 16: 1938-1939 Mersin’de Resmi Gündüz İlkokulların Öğrenci ve Sınav Durumları ve Öğrenci Velilerinin Sosyal Durumları.....	142
Tablo 17: 1943-1944 Öğretim Yılı İçel Vilayet Genelinde İlkokulların Sınıf Geçme Durumu.....	143
Tablo 18: Cumhuriyet İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu.....	148
Tablo 19: Çankaya İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu.....	151
Tablo 20: Kayatepe İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu.....	153

Tablo 21: Gazipaşa İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu.....	155
Tablo 22: İsmet Paşa İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu.....	157
Tablo 23: Kurtuluş İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu.....	158
Tablo 24: İnönü İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu.....	160
Tablo 25: Necatibey İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu.....	162
Tablo 26: İleri İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu.....	162
Tablo 27: 5 Ocak İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu.....	164
Tablo 28: Mersin Merkez Köylerinde Okul Durumu.....	183
Tablo 29:1932-1950 Yılları Arasında Mersin Merkez Köylerinde Öğrenci Durumu.....	185
Tablo 30: Mersin Merkez Köylerinde Öğretmen Durumu.....	186
Tablo 31: 1928-1950 Yılları Arasında Mersin Ortaokulu Öğrenci Durumu.....	194
Tablo 32:1933-1950 Yılları Arasında Mersin Ortaokulu Öğretmen Durumu.....	195
Tablo 33:1942’de Mersin Ortaokulu’nun Kadrosu.....	196
Tablo 34: Mersin Lisesi 1946-1947 ve 1949-1950 Öğretim Yılları Öğrenci, Öğretmen Durumu.....	203
Tablo 35: 1945-1946’da Mersin Lisesinin Orta ve Lise Kısımları Eğitim-Öğretim Kadrosu.....	204
Tablo 36: 1941-1950 Yılları Arasında Mersin Ortaokulu Öğrenci Devam ve Sınıfta Kalma Durumu.....	208
Tablo 37: Mersin’de 1944-1945 Eğitim-Öğretim Yılında Orta Dereceli Mesleki ve Teknik Okulların Durumu.....	213
Tablo 38: Mersin’de 1945-1946 Öğretim Yılında Orta Dereceli Mesleki ve Teknik Okulların Durumu.....	214
Tablo 39: Mersin’de 1946-1947 Öğretim Yılında Orta Dereceli Mesleki ve Teknik Okulların Durumu.....	215

Tablo 40: 1949-1950 Öğretim Yılında Mersin’de Orta Dereceli Mesleki ve Teknik Okulların Durumu.....	216
Tablo 41: 1931-1937 Yılları Arasında Akşam Ticaret Okulundan Mezun Olan Öğrenci Sayıları.....	222
Tablo: 42: Mersin Özel Isı Yuva Ana Okulu’nun 1937-1938, 1948-1949 Öğretim Yılları Arasında, Öğrenci ve Öğretmen Durumu.....	233
Tablo 43: Mersin’de 1928-1934 Yılları Arasında Millet Mektepleri, Öğretmen, Öğrenci ve Mezuniyet Durumu.....	244
Tablo 44: Mersin Merkez, Nahiye ve Köyleri ile İçel Vilayet Geneli 1935 Nüfus Sayımına Göre Okuma Yazma Oranı.....	245

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti, Batı'ya karşı kazanılan bir askeri zaferden sonra, Batı'nın ileri ve uygar toplumlarına benzer çağdaş bir toplum oluşturmak üzere kurulmuştur. Yeni devletin öncelikleri arasında cumhuriyet düşüncesini ve bununla bütünlük gösteren laiklik düşüncesini yerleştirmek ve çağdaş toplumun değerleri arasında yer alan bilimcilik, akılcılık, ilerleme ve pozitivism gibi değerleri toplumda yaygınlaştırmak önemli bir yer tutmuştur. Bunların gerçekleştirilmesi ve toplumsal ilişkilerin yurttaşlık bağı üzerinde oluşturulmasında örgün eğitim sürecine büyük gereksinim duyulmuştur.

Eğitim kavramının bir çok tanımı yapılmıştır. Eğitim; bireye bilgi, beceri kazandıran, bireyin topluma uyumunu sağlama sürecidir. Bir başka tanıma göre eğitim, toplumun değer yargıları ile bilgi ve beceri birikimlerinin yeni kuşaklara aktarılması, bu amaçlarla okullarda ve benzer kurumlarda sürdürülen geniş anlamda kişinin belli bir hayat tarzını öğrendiği, toplumsallaşma ve kültürleşme süreçleri ile özdeş tutulabilir.

Özetle eğitim, bireyin yaşama etkin bir biçimde uyumunu sağlamak için “öğrenim” ve “öğretimi” de kapsayan bir yetiştirme etkinliğidir. Eğitimin bir başka özelliği de zaman ve mekan yönünden, kapsamlı, sürekli ve çok boyutlu olmasıdır.

Eğitimin işlevlerini yerine getirebilmesi; eğitim politikalarının belirlenmesinde, eğitimin planlamasında, yönetiminde maddi şartların hazırlanmasında, öğretmen yetiştirmede ve eğitim yöntemlerinde bir dizi önlem almayı gerektirmektedir.

Bir toplumun, sahip olduğu insan gücü kaynağının niteliğini geliştirmesi, yükseltmesi, aklın ve bilimin yol göstericiliğinde çağdaş bir eğitim sistemi kurmasına ve bunu da etkili bir biçimde sürdürmesine bağlıdır. Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş tarihinden

itibaren Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde bir uygarlık savaşı, çağı yakalama ve ötesine geçme mücadelesi vermektedir.

Çağdaş bir toplum oluşturmayı hedefleyen Atatürk, eğitim konusuna daha Kurtuluş Savaşı sürerken eğilmiş ve yaşamı boyunca da eğitimle ilgili işleri yakından izleyerek, bu konu üzerinde titizlikle durmuştur. Çünkü, Atatürk bir toplumun bütün kurumlarıyla çağdaş uluslar düzeyine ulaşmasının ancak, çağın gerektirdiği bilgilerle donatılmış insan gücü ile gerçekleşebileceğine inanmaktaydı.

Bu çalışmanın amacı Türkiye Cumhuriyeti'ni çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmayı hedefleyen, Cumhuriyetin Eğitim Politikasının doğuşu, gelişimi ve esaslarının genel çerçevesini çizmek ve söz konusu eğitim politikası ve uygulamalarının, 1923-1950 yılları arasında Mersin merkez ve köylerine nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Türk eğitim tarihi üzerinde yapılan çalışmaların, genellikle Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin genel eğitim anlayışı ve politikası konusunda yoğunlaştığı görülmektedir. Diğer yandan bu politika ve anlayışların illere nasıl yansıdığı, eğitimin gelişme aşamaları pek ortaya çıkarılmamıştır. Şehirlerin ya da illerin eğitim tarihinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi sonucu Türk eğitiminin geçirdiği aşamaların daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi mümkündür. Çünkü merkezden alınan kararların uygulandığı yerler illerdir. Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikasının Mersin'in sosyo-ekonomik ve kültürel yaşamına etkilerinin neler olduğuna yanıt aranacaktır.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir liman kenti olarak hızla gelişmeye başlayan ve Cumhuriyet döneminde de Türkiye'nin önemli liman kentlerinden biri olan Mersin'de Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde ve Cumhuriyet döneminde 1923-1950 yılları arasında eğitimde ne gibi gelişmeler olmuştur? İşte bu soru, "Türkiye

Cumhuriyeti'nin Eğitim Politikası ve Mersin'de Eğitim (1923-1950)" konusunda bir çalışmanın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı Eğitim Sistemi ve Cumhuriyet Dönemi Öncesi Mersin'de Eğitim konusu ele alınmıştır. Öncelikli olarak 19. yüzyıla kadar kendine özgü bir nitelik taşıyan Osmanlı geleneksel eğitim sistemi ve bu yüzyıldan itibaren eğitim alanında görülen değişiklikler ve yenilikler dönem dönem ele alınmıştır. Bu değişiklikler çerçevesinde Osmanlı döneminde Mersin'de eğitimin gelişimi incelenmiştir.

İkinci bölümde Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikasının, nasıl oluştuğu, Kurtuluş Savaşı'nda eğitim ile ilgili gelişmeler, başta Tevhid-i Tedrisat Kanunu olmak üzere eğitim alanında yapılan devrimler, Atatürk'ün görüş ve düşünceleri doğrultusunda ortaya çıkan eğitim politikasının dayandığı temel ilkeler ve bunların uygulamaya nasıl yansıdığı üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde Cumhuriyet'in kuruluşundan Harf Devrimi'ne kadar Mersin Merkez ve köylerinde eğitimin gelişimi ele alınmıştır. Dördüncü bölümde Harf Devrimi'nden sonraki 1928-1950 yılları arasındaki gelişmeler incelenmiştir. Bu bölümde ilköğretim, ortaöğretim, mesleki ve teknik eğitim alanındaki gelişmeler, merkez köylerindeki eğitimin gelişimi, eğitimde yaşanan sorunlar ayrı ayrı ele alınmıştır. Bütün Türkiye'de olduğu gibi bu dönemde Mersin'de de ağırlığın ilköğretime verilmesinden dolayı bu çalışmada ilköğretimdeki gelişmeler önemli bir yer tutmuştur. Ayrıca özel okullar ve II. Dünya Savaşı'nda Almanların Balkanları işgal etmesi üzerine 1941-1946 yılları arasında Mersin'de eğitim faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalan Deniz Harp Okulu, Deniz Lisesi ve Deniz Gedikli Ortaokulu ile ilgili gelişmeler de bu bölümde ele alınmıştır.

Beşinci bölümde Halk eğitimi çalışmaları ve kurslar üzerinde durulmuştur. Altıncı bölümde ise bu dönemde Mersin’de çeşitli birlik ve derneklerin eğitim faaliyetleri, eğitimin gelişimine katkıları, öğretmenlerin mesleki, sosyal ve kültürel faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmada öncelikli olarak Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nden faydalanılmaya çalışılmış fakat Mersin eğitimi ile ilgili çok fazla belge olmadığı tespit edilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı’nda 1946 yılında çıkan bir yangın ve var olan belgelerin de Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’ne devredilmesinden dolayı Bakanlıkta çalışmak mümkün olamamıştır. Mersin Milli Eğitim Arşivi’nden de sadece 1939-1950 yılları arasındaki Tebliğler Dergileri’nden yararlanılabilmektedir. Yetkililer, arşivde bundan başka sadece öğretmenlerin sicil dosyalarının olduğunu ve bu dönemle ilgili başka belge olmadığını belirtmişlerdir. Okul arşivlerinde de öğrenci dosyalarından başka bir belge olmadığı yetkililer tarafından belirtildiği için buralardan yararlanma olanağı olmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin Eğitim politikası ve Mersin’de eğitimle ilgili literatür taraması yapılmıştır. Ayrıca incelediğimiz dönemde açılan ve bu günde öğretim faaliyetlerini sürdüren okullara gidilerek, ilgili okul müdürlükleriyle görüşülmüştür. II. Dünya Savaşı yıllarında (1941-1946) yıllarında Mersin’de eğitim etkinliklerini sürdüren Deniz Harp Okulu ve Deniz Lisesi hakkında da Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’na başvurularak gerekli bilgiler sağlanmıştır.

Çalışmada Maarif Salnameleri ve Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri’nden, Devlet İstatistik Enstitüsü Eğitim İstatistiklerinden ve İçel Vilayet yıllıklarından yararlanılmıştır. Eğitimle ilgili veriler 1932- 1933 öğretim yılından itibaren Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yayınlanmaya başladığından bu dönemden önceki sayısal veriler daha çok yıllıklar ve gazetelerden elde edilen bilgilere dayanarak elde

edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen istatistiksel veriler sınıflandırılmış ve diğer kaynaklardaki bilgilerle karşılaştırılmıştır.

Ayrıca Mersin’de eğitim hayatı ve gelişmelerin ortaya çıkarılmasında yerel basından yoğun bir şekilde yararlanılmıştır. Başta Mersin’de yayımlanan Mersin, Yeni Mersin ve Ege gazeteleri olmak üzere, Adana’da yayımlanan Türk Sözü ve Yeni Adana gazeteleri bu çalışmada önemli bir yer tutmuştur. Mersin gazetesi TBMM Kütüphanesi mikrofilm arşiv bölümünden sağlanmıştır. İçel Halk kütüphanesi’nde bulunan Yeni Mersin gazetesi bu çalışmada oldukça önemli bir yer tutmuştur. Adana Atatürk Evi ve Müzesi’nde bulunan Yeni Adana ve Türk Sözü gazetelerinden de yararlanılmıştır.

I. BÖLÜM: OSMANLI EĞİTİM SİSTEMİ VE CUMHURİYET'TEN

ÖNCE MERSİN'DE EĞİTİM

I.1. Osmanlı Eğitim Sistemi

Anadolu Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun eğitim politikasında, eğitim işi devlet işlerinden ayrı ve vakıflara bağlı bir hizmet olarak yürütülmüştür¹. Geleneksel Osmanlı eğitim sisteminde “Enderun Mektebi” dışında diğer okullar ve kültür kurumları vakıflara bağlı olarak kurulmuş ve yaşayabilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu okul eğitimini çağ nüfusu açısından gerekli, yönetim açısından da bir sorumluluk olarak değerlendirmemiştir. Bu sebeple, önemli şehirlerde kurulan medreselerin giderlerini vakıflar aracılığı ile sağlarken, Enderun Mektebi'nde ise eğitimi hazine olanakları ile sürdürmeyi tercih etmiştir². Diğer taraftan, temel din öğretimi vermek amacıyla açılan ve devletçe kuralları belirlenmeyen okullar da halk ve cemaatler tarafından açılmışlar ve yaşatılmışlardır.

Gayrimüslimler ise devletin kendilerine tanıdığı eğitim özgürlüğünden yararlanarak çok erken dönemlerde okullaşmaya yönelmişlerdir. Türk ve Müslüman toplum kesimleri ise, adadillerini, sözlü kültürlerini, nükte ve sanat yeteneklerini aile ve çevre eğitimi ortamlarında korumayı başarabilmişlerdir³.

Eğitim sisteminin en önemli işlevlerinden biri siyasal otoritenin dayandırıldığı ideolojiyi yeniden üretmektir⁴. Osmanlı İmparatorluğunun siyasal, ekonomik ve toplumsal yapısı dört gruptan oluşmuştur. Birinci grup “askeri”, ikinci grup ise “ilmiye” grubu idi.

¹ Hasan Cicioğlu, *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim (Tarihi Gelişimi)*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985, s.3.

² Necdet Sakaoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s.4.

³ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.4.

⁴ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, TTK Yayınları Ankara, 1999, s.1.

Bu iki grup mutlak yönetici olan padişahın en önemli temsilcisiydi. Padişah ise, Tanrının yeryüzündeki gölgesi ve temsilcisi olarak kabul edilirdi. Padişahın temsilcisi olan bu gruplar yöneticiler din adamları ve silahlı güçlerden oluşuyordu. Bu gruplar, üretim etkinliklerine katılmazlar ve vergi vermezlerdi. Üçüncü grup “tüccar ve zanaatkar” grubuydu. Dördüncü grubu ise “reaya” denilen “köylüler” oluşturuyordu⁵. Osmanlı İmparatorluğu’nun toplumsal yapısının temel özellikleri eğitim anlayışlarına, politikalarına ve sistemlerine de yansımıştır. Bu toplumda yaşamın yasağı değişme değil düzendir. İdeal olan evrim, ilerleme değil dengedir. Bu durumun olmaması kargaşayı doğuracağından, reaya kayıtsız şartsız boyun eğmelidir⁶.

Osmanlı eğitim sisteminin temel niteliği dinsel olmasıdır⁷. Bu da medrese sistemidir. Bu eğitim sisteminde günlük yaşamın gerektirdiği bilgilere yer verilse de bu hiçbir zaman eğitimin temel amacı olmamıştır. Osmanlı eğitiminin ilk basamağı olan sıbyan mekteplerinde de asıl amaç dünyaya günlük yaşama yönelik eğitim değil, öteki dünyaya yönelik eğitim vermektir. Eğitim felsefesi ise kısaca “Bir hırka, bir lokma yeter” anlayışına göre şekillenmiştir. Bu anlayışın bir sonucu olarak eğitim, Tanrının yeryüzündeki temsilcisi olan padişaha, koşulsuz bağlılığı içeren bir kul zihniyetini ortaya çıkarıyordu. Kulların olduğu yerde ise birey yoktur. Kullar başkalarının isteklerine göre yaşayarak, mutluluğu da ancak öteki dünyada bulmayı düşlerlerdi⁸. Osmanlı İmparatorluğu’nda klasik okul eğitimi toplumun bütün kesimlerine hiçbir zaman yayılamamıştır. Sadece köylerde ve gezginci aşiretlerde değil, büyük şehirlerde ve

⁵ Emre Kongar, *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1993, s.56.

⁶ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002 s.31.

⁷ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985, s. 53.

⁸ Hasan Ali Koçer, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu*, MEB Basımevi İstanbul, 1992, s.5.

kasabalarda da çocukların çoğu okul eğitiminden yoksun kalmış, ancak nüfusun küçük bir bölümü okumak ve eğitilmek olanağına sahip olmuştur⁹.

İmparatorluk çok farklı kültürler üzerine kurulmuş olduğundan, okul dışı eğitim çok değişik ve yerli şekillere bürünerek birbirine benzemeyen sonuçlar vermiştir. Bu nedenle Osmanlı toplumunda tekdüze ve değişmeyen bir okul dışı eğitimden söz edilemez. Fakat Müslüman çocukların eğitimi, küçük farklar bir yana itilirse, benzerlikler göstermiştir. Okulların eğitim-öğretim yöntemleri, okunan dersler ve eğitimin giderlerinin karşılanması imparatorluğun her tarafında birbirine benzer yapılarda olmuştur¹⁰.

Osmanlının toplumsal yapısı ve eğitimi arasındaki etkileşimin ortaya çıkardığı eğitim sistemi ve anlayışı Tanzimat sonrasında yaşama yönelik uygulamaların artmasına karşın, özünde dinsel özelliklerini koruyarak Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu 19. yüzyıldan itibaren Türk ve Müslüman toplum kesimlerinin örgün eğitimine ilgi duymaya başlayarak, bu işi bir kamu görevi olarak benimsemeye başlamıştır.

Osmanlı eğitim sisteminde, dünyanın ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapısında meydana gelen değişikliklere paralel olarak yeni düzenlemeler yapılmıştır. Sistemde iç ve dış dinamiklerin etkisi ile yapılan değişiklikleri, aşağıdaki gibi bölümlere ayırarak incelemek mümkündür.

1.2.1. Tanzimat Öncesi Osmanlı Devleti'nde Eğitim

Osmanlı İmparatorluğu'nda kuruluş döneminden Tanzimat dönemine kadar, Selçuklularda, diğer İslam ülkelerinde ve Hristiyan dünyasında olduğu gibi, dine dayanan bir eğitim anlayışı egemendir. Bu eğitim sisteminin ilk evresini sıbyan mektepleri, ikinci

⁹ İlhan Başgöz , *Türkiye'nin Eğitim Çıkması ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s.2.

¹⁰ İlhan Başgöz, *a.g.e.*,s.2.

evresini ise medreseler oluřturuyordu¹¹. Bunların dışında bir de yaygın bir eğitim kurumu olmayan Enderun Mektebi vardı¹².

şeriata göre anne ve babalar kız ve erkek çocuklarını okutmakla sorumluydular. Bu nedenle bir İşlam devleti olan Osmanlı Devleti'nde, hemen her cami yanında bir sıbyan mektebi aılmıştır¹³. Sıbyan okullarının kurulmasını bir taraftan şeriat destekliyor, diğer taraftan da vakıf kuruluşunu yaşatan ekonomik ve psikolojik sebepler besliyordu. Bu yüzden de sıbyan okulları medreseler ve camilerle birlikte kurularak hemen onların yanı başında yer alıyordu¹⁴. Çocuklar bu okullara 4-6 yaşlarında başlıyor ve kız-erkek beraber okuyorlardı. Ayrıca büyük merkezlerde kızlar için ayrı sıbyan okulları da vardı. Bu okullar devlet tarafından değil de daha çok hayırsever insanlar tarafından kurulur ya da halk tarafından elbirliği ile kurulur ve yařatılırdı¹⁵. Diğer yandan kız çocukları bu mekteplerin dışında eğitim görmezlerdi. Sıbyan okullarında Kur'an okuma, din pratiği, namaz sureleri biraz da yazı öğretilirdi. Sıbyan mektepleri bu haliyle bir çocuğun toplumdaki sosyalleşmesini saęlıyordu¹⁶. Sıbyan okullarında eğitim ve ğretim parasızdı. Ders içeriklerine ve çocukların eğitimine dini bilgiler egemendi. Bu okulların en önemli işlevi çocukları öteki dünyaya yönelik bilgiler öğretmektir. Çocukları yaşama hazırlamak gibi temel bir görevi yoktu¹⁷. Osmanlı imparatorluğu'nun güçlü ve parlak dönemlerinde, sıbyan okullarını devrin gereksinimlerine göre eğitim verilmiştir. Ancak sıbyan mektepleri vakıf yoluyla kuruldukları için zamanla durağanlaşarak, gereksinimleri karşılayamaz hale gelmiřlerdir¹⁸.

¹¹ Hasan Ali Koçer *a.g.e.*, s.5.

¹² İlhan Bařęz, *a.g.e.*, s.17.

¹³ Nafi Atuf, *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, 1930, s.27.

¹⁴ İlhan Bařęz, *a.g.e.*, s.4.

¹⁵ F.Reşit Unat, *Türk Eğitim Sisteminin Tarihine Genel Bir Bakış*, MEB Basımevi, Ankara, 1964, s.6.

¹⁶ İlhan Tekeli- Selim İlkin, *a.g.e.*, s.7.

¹⁷ Niyazi Berkes, *a.g.e.*, s.180.

¹⁸ Bayram Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, TTK Yayınları, Ankara, 1999, s.58.

İslam devletlerinde çok yaygın eğitim-öğretim kurumları olan medreseler ise, Müslümanların en önemli eğitim kurumlarıdır. Büyük Selçuklu İmparatorluğu zamanında, Sünniliği Şiiliğe karşı savunacak eleman yetiştirmek amacıyla, Bağdat, Belh, Nişabur, Herat, Basra ve Musul gibi önemli merkezlerde medreseler açılmıştır. İslam dünyasında medrese teşkilatının kurulması ve gelişmesinde en büyük pay Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nundur¹⁹.

Osmanlılarda ise ilk medrese Orhan Bey tarafından 1330'da İznik'te kuruldu²⁰. Bu medrese tipik bir Selçuklu medresesi idi. Bu medresenin programında ise pozitif bilimlere ağırlık verilmemiştir. Çünkü yüzyıllardır Hıristiyanlık dogmalarının tartışıldığı, dinsel kurulların (konsüllerin) toplandığı, İznik'te öncelikli olarak İslam dinini öğreten bir kuruma gereksinim duyulmuştur. Orhan Bey zamanında hem İznik'te hem de Bursa'da açılan iki medresenin de manastır olması dikkat çekici bir unsurdur²¹.

Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitimde büyük atılım İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından başlatılmıştır. İstanbul'u bir bilim ve kültür merkezi haline getirmeye çalışan padişah, Grekçe ve Latince kitaplar toplatarak önemli filozofları, bilginleri ve sanatçıları İstanbul'a davet ederek pozitif bilimlerin, felsefenin ve sanatın olduğu bir kültür ve sanat ortamı tasarlamıştır.

Ancak medreselerde başlangıçtan itibaren bilim dili Arapça olmuştur. Ana dil olan Türkçe ise medreselerde yer almıyordu. Bu okullarda, eğitimde deney ve gözleme yer verilmemiştir. Çünkü medrese öğretiminde akıl, nakilden sonra gelir. Ezbercilik

¹⁹ Sadiye Tutsak, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s.3

²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ankara, 1984, TTK Yayınları, s.1.

²¹ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.20.

benimsenmiştir. En basit doğa olaylarının nedenleri bile araştırılmaz, cinle periyle açıklanmaya çalışılır, her şey tanrısal iradeye bağlanırdı²².

Medreselerin, müderris, kadı, sıbyan mektebi hocası, din görevlileri ve devlet memuru yetiştirmek gibi önemli işlevleri vardı. Ayrıca Cerr sistemi ve huzur dersleri ile de toplumda etkindiler. Siyasal iktidarla ilişkileri, ulema sınıfının nüfuzunu arttırdığı gibi siyasal iktidarı da güçlendirir ve iktidar üzerinde denetim de sağlardı. Padişahın karşısında denge kuran ve denetim yapan kurullar bulunmadığından dolayı ulema bu görevi kendiliğinden yüklenmiştir²³.

17. yüzyıldan sonra Osmanlı medreseleri dünyadaki gelişmelere kayıtsız kalmıştır. Değişime kapalı olan medreseler, kurumların yenileşmesine de dinsel gerekçeler öne sürerek karşı çıkmışlardır. Bilgisizlik ve cehalet içindeki halk ise medreselere içtenlikle bağlı kalmıştır. Medreseler dünya hayatının geçici olduğunu, asıl mutluluğun öteki dünyada olduğunu tipik bir halk eğitimi olan Cerr yöntemiyle en ücra köylerde bile halka anlatarak, kitleleri tamamen tembelleğe, kadere boyun eğmeye sürüklemişlerdir. Medreselerde akli ve pozitif bilimlerin programdan çıkarılması ve sadece dini bilimlerin öğretilmesi eleştiri ve tartışma yönteminin bırakılarak, aktarmacı, kitabi ve dogmatik bir yöntem izlenmesi de medreselerin bozulmasının diğer önemli nedenleridir²⁴ Medreseler bu yüzyıldan itibaren bütün pozitif bilimleri içinden atarak, İslami dogmaların körü körüne tekrarcısı durumuna düşmüştür. Serbest tartışmaya, düşünce özgürlüğüne gözlem ve deneye yönelen her ders ve her öğretmen medreseden sürülüp çıkarılmıştır²⁵.

Osmanlı medreselerinden yirminci yüzyıla kadar Aristo mantığı atılamamıştır. Eğitimde dogmalar her konuya ve görüşe egemen olmuştur. Padişah zalim bile olsa,

²² Hasan Ali Koçer *a.g.e.*, s.13.

²³ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.65-66.

²⁴ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 68.

²⁵ İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s.13.

tanrının yeryüzündeki gölgesi olarak ona mutlak bir şekilde itaat etmek gerektiği öğretilmiştir. Medrese eğitiminde asıl amaç; sessiz, hareketsiz, düşüncesiz, sorgulamayan eleştirmeyen, itaatkar insanlar yetiştirmektir. Medreseler, kurucularının düşüncesi ne olursa olsun esasta, insanları bu dünya hayatından çok, ahiret hayatı için hazırlayan kurumlardır²⁶.

Diğer yandan medreseler, dini yaymak, din bilgilerini pekiştirmek, çeşitli Müslüman toplumlarından bir Muhammed Ümmeti yoğurmak olan kendi eğitim görevlerinde başarılı kurumlar olmuştur. Bu başarı toplumun diğer kuruluşları ile aynı yönde ve birlikte çalışmasından doğmuştur. Toplumun hukuk, siyasi iktidar, sanat ve edebiyat, hatta ekonomi gibi kurumlarına İslamiyet yön verdiği için, medreseyi eğitim amacıyla yalnız bırakmamıştır²⁷.

Tanzimat'tan İttihat ve Terakki iktidarına kadar uzanan dönemde yeni eğitim sisteminin oluşmasında izlenen çizgi “medrese”ye dokunmadan çağdaş eğitim kurumlarının kurulması şeklinde olmuştur. Medreselerde ıslahat yapılması, ya da değişen koşullara uygun yeni medreseler kurulması hiçbir zaman gündeme gelmemiştir.

İttihat ve Terakki'nin ulusçuluk, çağdaşlık ve İslamı uzlaştıran bir çerçeve öngörmesi, “medrese”ye karşı bakış açılarında da değişme getirmiştir. 1909'da medrese ıslahatına başlanarak, medreselerde yeniden doğa bilimleri ve akli bilimlerle ilgili dersler konulmuştur. Medreselerde Arapçanın yanı sıra Türkçe ve Farsça okutulmaya başlanmıştır. Din adamlarından siyasi propagandada faydalanmak amacıyla yeni medreseler açılmıştır. Böylece çağdaşlaşan eğitim sistemi geleneksel medrese eğitimi üstünde dönüştürücü etkiler göstermeye başlıyordu²⁸. Kendi kendini yenileme özelliğini kaybeden medreseler kendi dışında yapılacak yeniliklere de karşı çıkarak Tanzimat'a

²⁶ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.22.

²⁷ İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s.13.

²⁸ İlhan Tekeli, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, 1985, İletişim Yayınları, s.474.

kadar rakipsiz eğitim kurumu olarak kalacak, Tanzimat'tan devletin çöküşüne kadar da varlıklarını devam ettireceklerdir.

Enderun Mektebi, Hıristiyan tebaadan alınan yetenekli çocukları gerçek bir Müslüman, iyi bir devlet adamı ve yönetici yetiştirmek amacıyla kurulmuştur²⁹. Osmanlı devlet teşkilatı bir yandan medrese kökenli ulemaya, bir yandan da Enderun Mektebinin kul sistemine dayanıyordu. Enderun, padişahın, devlet gücünü yalnızca kendisine mutlak şekilde bağlı, aynı zamanda yetenekli kişileri yetiştirmek amacı güden bir kuruluşu³⁰. Enderun Mektebi, sadece devleti yöneten üst dereceli asker ve sivil kadroyu yetiştirmeleri açısından değil, iş ile eğitimi birleştiren yöntemler açısından da üzerinde durulması gereken eğitim kurumlarıdır.

Enderun Mektebi'nde Türkçe ve Türk tarihi okutulması, bunların Hıristiyan öğrenciyi Türkleştirdiği şeklinde bir kanının doğmasına yol açmıştır. Ziya Gökalp okulların bu özelliğine dayanarak "Medreseler içine aldıkları Türk unsurları Araplaştırıp Muhammed ümmeti haline getirirken Enderun Okulları bu özellikleri ile Türk olmayan çocukları alıp onlara Türkçe ve Türk tarihi okutarak, onları Türkleştiriyordu." diyerek ilginç bir saptamada bulunmuştur³¹.

Enderun Mektebi, amacı bakımından kamu hizmeti için yetenekli, aydın ve iş bilir eleman yetiştirmekten ziyade padişaha en iyi ve kusursuz hizmet vermeyi hedefleyen dar kadrolu bir kurumdur³². Devşirme sisteminin zayıflaması ile birlikte hazırlık okullarına ve Enderun Mektebine hanzade, beyzade sanlı soylu çocukların, padişaha yakın kişilerin oğullarının alınması ile giderek bozulmuştur. 1856'da ıslah edilerek, ilkokul statüsüne indirilen Enderun Mektebi 1909 yılında ise kapatılmıştır.

²⁹ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.78.

³⁰ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.78.

³¹ İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s.18.

³² Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.39.

Medreselerden sonra özel amaçlı Osmanlı örgün eğitim kurumlarının başında Ocak denilen askeri eğitim merkezleri gelirdi. Ocaklar okuma yazma öğretmedikleri için okul sayılmazlardı. Fakat bu Ocaklar, kişiye yepyeni bir kimlik kazandıran, askerlik formasyonu veren eğitim ve disiplin ağırlıklı kışlalar idi³³.

Devşirme kökenli çocukların askeri ve bedensel bakımdan eğitildikleri Acemi Oğlan Ocakları yetenekli öğrencilerini Enderun Mektebine gönderirdi. Geri kalanlar ise Yeniçeri Ocağına gönderilirdi. Askeri nitelikli Mehterhane, Tophane, Humbarahane, Tüfekhane, Kılıçhane ve Cambazhane gibi okullar da ordunun diğer gereksinimlerini gidermek amacıyla kurulan birer sanat okuluydu³⁴. Bu okullar da Osmanlı yönetimindeki Müslüman tebaaya yönelik eğitim kurumlarına koşut olarak eğitim sistemindeki aksaklık ve gerilemelerden etkilenmiştir.

Diğer taraftan ordunun giderinin sürekli artması, toplumdaki dinsel tutuculuğun belirginleşmesi, eğitim kurumlarında ise bu dünya hayatına yönelik eğitim yerine, öteki dünyaya yönelik bir eğitim politikasının izlenmesi Osmanlıların gerilemesini daha da hızlandırıyordu³⁵. Osmanlı İmparatorluğu Batı karşısındaki gerilemenin farkına vararak birtakım düzenlemeler yapmaya başladı. Ancak düzenlemeler sistemsizdi ve sürekli değildi.

Osmanlı ordusunun Avrupa orduları karşısında sürekli yenilgi almasıyla ilk zamanlar çöküşün nedenlerini komuta hatası, askerinin disiplinsizliği, kurumsal hata, kanunlardan uzak olmak gibi nedenlere bağlayan Osmanlı Devleti adamları, Batı'daki gelişmeler izlenmedikçe, özellikle orduyu Batı'nın yeni savaş teknikleri ile donatıp onların yöntemiyle eğitmedikçe, yükselmenin hatta ayakta kalmanın olanaksız olduğunu

³³ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.38-39

³⁴ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.84.

³⁵ Hasan Ali Koçer, *a.g.e.*, s.22.

kavramaya başladılar³⁶. Oysa sorunun ana kaynağı toplumsal ve ekonomik sistemin bozulmasıydı. Bu durum ise Batılılaşma çabalarının ağır aksak yürümesinin en önemli nedenlerindendir. Diğer taraftan Avrupa karşısında ardi arkası kesilmeyen yenilgiler, sınırların daralması karşısında bazı yobazlar kafirlik suçlamalarını göğüsleyerek “Avrupa’ya ayak uydurmalıyız” düşüncesini savunmuşlardır³⁷. Birtakım ayaklanma ve olumsuz gelişmelere karşın, askeri mühendis okulları, tıbbiye ve harbiye, siviller için de rüştiyelerin açılması ile eğitim alanında ilk batılılaşma çabaları böylece başladı. Yenilikçi devlet adamları ise modern eğitim ve öğretim uygulamalarını ulemanın etkisinin fazla olmadığı askeri okullarda başlatmışlardır.

Batılılaşma çabalarının ilk önemli eğitim kurumu, askeri deniz okulu olarak açılan Mühendishane-i Bahri Hümayundur (1773). Batılı yöntemlerle kara ordusu yetiştirmek üzere de Mühendishane-i Berri Hümayun (1796) açılmıştır. On dokuzuncu yüzyılda ise bu okulları Mekteb-i Tıbbiye (1827) ve Mekteb-i Harbiye (1834) gibi okulların açılması izlemiştir³⁸.

Bütün bu gelişmeler imparatorlukta modern bir eğitim sisteminin kurulması için yeterli değildi. Açılan okullar toplumun bütün kesimlerini kapsamıyordu. Bununla birlikte modern eğitim ve öğretim kurumlarının ilki olmaları nedeniyle Türk eğitim tarihinde önemli bir yer tutarlar. Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. yüzyıldan itibaren, eğitimin dini sınırlamalardan kurtulması evresine gelinmişti. Bu döneme kadar devam edegelen araçsız-gerecsiz, deftersiz, kalemsiz, öğretme ve ezbere dayalı yöntemle gelecek kuşakları yaşama hazırlamak oldukça zordu.

³⁶ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.56.

³⁷ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.55.

³⁸ Bayram Kodaman, *a.g.e.*, s.XI.

Bir yandan da kapitalist-sanayileşmiş ülkelerle artan ilişkiler, askeri reformlar, ticaret, ulaşım, iletişim, yönetim ve tıp alanında hızlı bir yenileşmeyi ve uzmanlaşmayı zorunlu kılmıştı³⁹. Bu amaçla 1830-1860 yılları arasında sıbyan okulları ıslah edilerek, kızlar için de ayrı rüştiyeler açılması düşünülmüştür. Ayrıca sultani, sivil tıp, erkek ve kız sanayi okulları gibi meslek okulları da açılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu farklı etnik köken ve dini inanca sahip unsurları içinde barındırıyordu. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettiğinde üç farklı önemli topluluk ile karşılaşmıştır. Bunlar Ortodoks kilisesi, Gregoryan Ermeni Kilisesi ve Yahudilerdi. Bu farklı topluluk hiçbir şekilde etnik kökenleriyle anılmayıp, dinî ve mezhebî anlamda millet olarak nitelendiriliyordu. Bu dinî topluluklar kendi dillerini serbestçe konuşmakta, kendilerine ait dinî eğitim kurumlarını ve kültürlerini korumakta serbesttiler⁴⁰.

Hemen bütün Hıristiyanlara tanınan din ve vicdan hürriyeti, eğitim ve öğretim alanında da uygulandı. Çok dinli ve çok kültürlü bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim ve öğretim kurumları ve uygulanan program da değişiklik gösteriyordu. Bu dönemde bir yanda Türk ve Müslüman tebaaya yönelik faaliyette bulunan sıbyan okulları ile medreseler gibi klasik öğretim kurumları ile 18. yüzyıldan itibaren açılan modern eğitim kurumları, diğer yanda da Rum, Ermeni ve Yahudilere ait azınlık okulları vardı. Böyle bir ortamda azınlıklara tanınan bu haklardan yararlanan yabancılar da özellikle 19. dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren sayıları hızla artan okullar açmaya başladılar. Bu okullar bağlı buldukları ülkelerin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki siyasi, kültürel, ticari ve ekonomik nüfuzlarını arttırmanın en etkili yöntemlerinden biri olarak değerlendiriliyordu⁴¹. Yabancı devletlerin yayılcı

³⁹ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.65.

⁴⁰ Ayten Sezer, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, TTK Yayınları, Ankara, 1999, s.5.

⁴¹ Ayten Sezer, *a.g.e.*, s.6.

politikaları açısından, geniş topraklara sahip, jeopolitik yönden dünyanın önemli bir bölgesinde yer alan Osmanlı İmparatorluğu, bu alandaki faaliyetler açısından uygun bir konuma sahiptir. İmparatorlukta yeni siyasal etki alanları oluşturmak ya da var olanları korumak isteyen “Büyük Güçler” imparatorluğun çeşitli yörelerinde kültürel kurumlar ve okullar açmaya başladılar. Böylece kendi etkinliklerini kolayca yaymayı sağlayacak kültürel çevre oluşturmayı amaçlıyorlardı. Bir yandan da bu süreç içinde kendi etkilerini kolayca yayabilmek amacıyla aracı kişileri yetiştiriyorlardı⁴². Osmanlı İmparatorluğu’nda yabancı okulların açılmasını ve çoğalmasını sağlayan gelişmeler arasında ülkede yaşayan farklı din ve etnik kökenden gelen insanlara tanınan haklar, hoşgörü ve yabancı devletlere verilen kapitülasyon ve bu ülkelerin misyonerlik amaçları önemli ölçüde etkili olmuştur.

I.1.2. Tanzimat Dönemi’nde Eğitim

Tanzimat öncesinde, Müslümanlara yönelik eğitim kurumlarıyla, azınlık ve yabancı okullarda yapılan eğitim ve öğretim, yöntem, felsefe ve dini-siyasi yönden birbirinden oldukça farklı bir konumdaydılar. Bundan dolayı da Osmanlı toplumunda birleştirici olmaktan ziyade, parçalayıcı unsurlar olarak varlıklarını sürdürmekteydiler. Osmanlı eğitim sisteminde ve kurumlarında bir bütünlükten söz edilemezdi. Ayrıca eğitim modern olmaktan çok uzaktı. Okulların hemen hepsinde dini eğitim az ya da çok ağır basmaktaydı.

Tanzimatçılar, Avrupa’nın liberal ve laik düşüncelerinin etkisiyle, eğitimi devletin denetimi ve gözetimi altına koyabilecek bir düzen kurmayı amaçlıyorlardı. Bunun yanında Osmanlı toplumunu birleştirici ve kaynaştırıcı bir eğitim sistemi öngörülüyordu. Böylece birleştirici, laik, liberal ve modern bir eğitim sistemi aynı zamanda

⁴² İlhan Tekeli, *a.g.m.*, 1985, s.475.

imparatorluğun toprak ve siyasi bütünlüğünün korunması ve Batılılaşma için önemli araç olacaktı⁴³.

3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen Tanzimat Fermanı'nda eğitimle ilgili hükümler bulunmamasına karşın, Tanzimat dönemi Türkiye'de "Maarif" adı altında, eğitimin çağdaş bir çizgide yol almasını sağlamıştır⁴⁴. Tanzimat Fermanı'nda öngörülen yeniliklerin gerçekleşmesi, ülkede yeterince aydın ve memur kadrosunun varlığına bağlıydı. Bu kadro ise hiç şüphesiz modern bir eğitim sisteminin kurulmasıyla gerçekleştirilebilirdi⁴⁵. Tanzimat'ın kurucusu olarak kabul edilen Mustafa Reşit Paşa için de, Tanzimat ilkelerine göre yapılacak reformun garantisi ise eğitim olacaktı⁴⁶.

Tanzimat Fermanı'nda eğitimle ilgili herhangi bir maddenin olmaması, Tanzimat'ın devlet adamlarının bu konuya değer vermedikleri anlamına gelmez. Çünkü eğitim alanında reform gereği 18. yüzyılda anlaşılmış ve Tanzimat devrine kadar bazı okulların yeni yöntemlere göre eğitim-öğretim yapması uygun görülmüştür. Tanzimat Fermanı'nda eğitimle ilgili köklü önlemlere yer verilmemiş olması, hatta 1845 yılına kadar bu konuyla ilgilenilmemesinin nedenlerini ise Tanzimatçıların ihmalinde değil, o zamanki muhafazakarların tutumlarında ve siyasi olayların yoğunluk kazanmasında aramak daha doğru olur⁴⁷.

Eğitim ve öğretimin çağdaş bir yapıya kavuşturulması ile ilgilenmiş olan Sultan Abdülmecid, bunu teşvik için okul açılışlarına ve diploma törenlerine katılarak öğretmen ve öğrencileri güdülemekten geri kalmamıştır⁴⁸. O'nun 1845'teki fermanı ile Muvakkat Meclis-i Maarif kurulmuştur. Bu meclis, eğitimin Batı'da olduğu gibi ilk, orta

⁴³ Bayram Kodaman, *a.g.e.*, s.XII.

⁴⁴ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.69.

⁴⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.VI.TTK Yayınları, Ankara, 1983, s.168.

⁴⁶ Bayram Kodaman, *a.g.e.*, s.9.

⁴⁷ Hasan Ali Koçer, *a.g.e.*, s.49.

⁴⁸ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s.170.

ve yüksek derecelere göre düzenlenmesini, Sıbyan okullarının ıslah edilmesini, rüştiye okullarının halk için gerekli bilgiyi zamanın gereksinimlerine göre verecek şekilde düzenlemesini, yatılı bir Darülfünun ve bir Encümen-i Daniş kurulmasını kararlaştırmıştır. Ayrıca eğitim işlerine nezaret etmek üzere bir Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin kurulmasını da teklif etmiştir⁴⁹.

Tanzimat döneminde, Türk eğitim sisteminin gelişmesine büyük bir katkı sağlayan önemli bir gelişme de Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi'nin 1869 yılında kabul edilmesidir. Nizamnamede ilköğretimin mecburi ve bütün okullarda parasız olduğu gibi birçok hüküm ise idari ve mali olanakların yetersizliğinden ötürü gerçekleşmemiş ve sadece kayıt üzerinde kalmıştır⁵⁰. Söz konusu Nizamnâmeyle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bütün okullar günümüzdekine yakın bir şekilde, verdiği öğretime göre sınıflandırılmış ve her öğretim derecesinde uyulması gereken işler maddeler halinde gösterilmiştir. Okullar derecelerine göre sınıflandırılırken, Fransız sistemi örnek alınmıştır. Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi'nin eğitim tarihi açısından önemli bir özelliği de Türk eğitiminde sistemleştirme ve kanunlaştırma hareketini başlatmış olmasıdır⁵¹. Bu nizamnâme, ilk kez vilayetlerde ilk kez bir maarif teşkilatı kurulmasını öngörmekteydi. Nizamname ile köylerde ve mahallelerde sıbyan, 500 evli kasabalarda rüştiye, 1.000 evli kasabalarda idadi ve vilayet merkezlerinde sultaniye kurulması gibi önemli düzenlemeler yer almaktaydı. Ayrıca bunların üstünde “meslek” ve “ihtisas” okullarıyla Darülfünun'un yer olması öngörülmekteydi.

Tanzimat dönemi, eğitimin çağdaştırılması yolundaki bütün çabalara rağmen en az başarı ilköğretim alanında elde edilmiştir denilebilir. Bunun başlıca nedeni, din

⁴⁹ Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Nüve Matbaası, Ankara, 1974, s.72.

⁵⁰ Yahya Kemal Kaya, *a.g.e.*, s.73.

⁵¹ Bayram Kodaman, *a.g.e.*, s.26.

alanında kalan ilköğretimin, eğitimdeki yeniliklere karşı gelmekten çok bununla rekabet eder bir duruma gelmesinden kaynaklanmıştır⁵². Bu dönemde, eğitimle ilgili olarak alınan tedbirler, II. Mahmut devrinde başlatılanların bir devamıydı. Çünkü II. Mahmut 1824'te ilköğretim zorunluluğu ile ilgili bir ferman yayınlamıştır. İstanbul için ilköğretim zorunluluğunu getiren söz konusu fermanın diğer vilayetlere de gönderildiği anlaşılmaktadır. Çeşitli iç ve dış sorunlar nedeniyle İstanbul'da bile tam olarak uygulanamayan bu ferman, Türk eğitim tarihinde önemli bir değer taşımaktadır. Bütün ülkeyi kapsayan ilköğretim zorunluluğunun getirilmesi ise Tanzimat dönemine rastlamaktadır⁵³. İlhan Tekeli'ye göre Tanzimatçıların eğitim anlayışı dış faktörlerin etkisini, özellikle laiklik etkisini taşımaktadır⁵⁴. Gerçekten de eğitimde reform sorunu, eğitimi ulemadan çok, devletin denetimi ve gözetimi altına alabilecek yeni bir düzen yaratabilmekle yakından ilgiliydi.

Tanzimat'ın tek özelliği, Batı'ya açık olması değildir. Bir başka önemli özelliği de “Osmanlılık” ideolojisine sahip olması ya da “Osmanlılığı” yeniden yorumlamasıdır. Osmanlılık, Tanzimat öncesinde Müslümanların egemenliğini gösteren bir kavram iken, Tanzimat'ta “Milletlerarası” eşitliği anlatan ve bu eşitlik içinde, imparatorluğun bütünlüğünü savunan bir ideolojiye dönüşmüştür. Tanzimat döneminde gelişen eğitim kuruluşları hep sivil ve askeri bürokrasinin yeniden üretilmesini sağlamaya dönük olmuştur. Toplumun diğer kesimlerine yönelik girişimler ise genellikle başarılı olamamıştır⁵⁵. Böylece Türk eğitimi hem devletçi hem de elitist olarak gelişmiştir. Liderler genellikle, toplumu yukarıdan aşağıya doğru değiştireceklerine inanmışlardır. Tanzimat döneminin iki önemli modern eğitim kurumu olan Galatasaray Lisesi ve

⁵² Niyazi Berkes, *a.g.e.*, s.230.

⁵³ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.131.

⁵⁴ İlhan Tekeli, *a.g.m.*, s.468.

⁵⁵ İlhan Tekeli, *a.g.m.*, s.469.

Mülkiye Mektebi gittikçe yönetici sınıfların oğullarını eğitmek için gözde okullar haline gelmişlerdir.

Sonuç olarak Tanzimat maarifi ve okulları, Türk eğitim sisteminde bir başlangıçtır. İlköğretimin zorunlu kılınması ve yaygınlaştırılması, yüzlerce yıllık öğretim yöntemlerinin değiştirilmesi, dernekler, vakıflar aracılığı ile hatta imece yöntemiyle okullaşma sürecinin başlatılması, din eğitiminin yanında temel eğitimin, bir ölçüde de laik eğitimin ve yabancı dil öğretiminin gündeme gelmesi, kızlara ortaokul, öğretmen okulu kapılarının açılması, Türkçe eğitimin esas alınması, halk dilinin öğretilecek kadar önemli olduğu üzerinde durulması bu kısa dönemin eğitim tarihi açısından en önemli uygulamalarıdır. Bununla beraber, eğitimde kutuplaşmalar da yine Tanzimat'la iyice belirginleşmiştir.

I.1.3. II.Abdülhamid Dönemi'nde Eğitim

II. Abdülhamid döneminde maarif teşkilatı genişletilerek yurt genelinde yaygınlaştırılmıştır. Vilayetler ile ilgili olarak sürekli ıslahat raporları düzenlenmiş, valilere eğitimle ilgili genelgeler gönderilmiştir. Tanzimat Dönemi'nde bir türlü İstanbul dışına görülemeyen eğitim hizmetleri, 1878'den sonra imparatorluğun her köşesine devlet tarafından götürülmeye başlamıştır. Özellikle Türklerin yoğun olarak yaşadığı Anadolu'ya modern öğretimi yaymanın zorunluluk olduğu ve İmparatorluğun yaşamasının bu girişime bağlı olduğu düşüncesi de devrin yöneticilerince benimsenmiştir⁵⁶.

Bu dönemdeki gelişmeler, bir sistem değişikliğinden çok, 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin uygulanmasıdır denilebilir. Bu uygulama, imparatorluk içindeki toplumsal gelişmenin eğitim sistemine yansıdığını gösterir. Müslüman kesimde

⁵⁶ Bayram Kodaman, *a.g.e.*, s.38.

daha çok rüştiyeler düzeyinde bir özel okul açma girişiminin başlaması bu durumun önemli göstergesidir. Özel okullar, özellikle seçkinlerin oturduğu yörelerde, yirmi otuz odalı konaklar kiralanarak açılmaya başlanmıştır. Özel okulların sayısındaki artış ise bir bakıma, devletin eğitim konusunda öncülük yapamadığını ve toplumda değişmeye başlayan sınıfsal yapının yeniden üretilmesinde nitelik bakımından ortaya çıkan istemleri karşılamakta yeterli olmadığını göstermektedir⁵⁷.

Bu dönem vezirlerinden Said Paşa, 1878-1879 yıllarında iki ayrı rapor hazırlayarak eğitime ilişkin görüşleri ile padişahı etkilemiştir. Vilayetlerdeki eğitim örgütlerinin genişletilmesini, her vilayette bir sultani açılmasını, ilköğretimin masraflarının halk tarafından karşılanmasını, rüştiyelere Fransızca konmasını, paralı Dar'ülfünun ve Sanayi-i Nefise Mektebi açılmasını önererek, devletin çöküşünün eğitimsizlikle ilgisine dikkat çekmiştir. Said Paşa 1881'de hazırladığı bir eğitim raporunda yüksek, teknik, meslek ve genel öğretimi düzenleyen konulara yer vererek, küçük sanat okulları aracılığı ile köylere kadar iş eğitiminin götürülmesini hedef almıştır. II. Abdülhamit de bu telkinlerin etkisi ile, 1879-1886 yılları arasında vilayetlerde 119, İstanbul'da ise 17 yeni rüştiye açtırdı. Bu okullara Fransızca dersi koyuldu. Büyük illere de lise dengi 29 adet idadi açıldı⁵⁸.

Böylece gelişen ortaöğretim, kaza ve büyük bucak merkezlerine kadar yayılan, rüştiyeler ile birlikte kent ve kasaba halkı arasında yüksek öğretime öğrenci ve serbest meslekler, mahalli ve resmi hizmetler için de eleman yetiştiren kaynaklar haline gelmiştir. Ancak sayıca çoğaltılmaya çalışılan rüştiye ve idadilerin programlarında yapılan değişikliklerle din ve ahlak derslerine daha çok ağırlık verilerek, Said Paşa'nın

⁵⁷ İlhan Tekeli, a.g.m., s.470.

⁵⁸ Necdet Sakaoğlu, a.g.e., s.98.

koydurduğu Fransızca rüştiyelerin ders programlarından çıkarılmıştır. Bu okulların öğretim düzeyi oldukça basit olduğundan öğrencilere de yararları az olmuştur⁵⁹.

Bu dönemde, vilayetlerdeki ıslahhaneler ve Sanayi Mekteplerinin hemen hepsinin adı, padişaha nispetle, Hamidiye Mekteb-i Sanayi-i Alisi haline getirilerek kız sanat mektepleri de açılmış ve geliştirilmiştir. Özel okullarda bu dönemde büyük bir gelişme göstermişlerdir. Azınlık ve yabancı okullar ise rahatça zararlı eylemlere girişebilmişlerdir. Devletin denetim ve kontrolü ise sadece kağıt üzerinde kalmıştır. Katolik ve Protestan okulları da hem sayısal bakımdan büyük artış göstermişler, hem de tam bir serbestlik ve denetimsizlik içinde oldukça zararlı propaganda kurumları olarak eylemlerini sürdürmüşlerdir⁶⁰.

İmparatorluk içinde eğitimin yaygınlaştırılması ve çeşitlendirilmesi bir üst eğitim kurumuna olan gereksinimi arttırmıştır. Ayrıca Avrupa’da gelişen “Genç Türk” hareketinden çekinildiği için Avrupa’ya yüksek öğretime öğrenci gönderilmesi uygulamasından vazgeçilmeye başlanmıştır. Bu durum ise, ülkede üniversite kurulmasını tekrar gündeme getirmiş ve 1900 yılında Sadrazam Said Paşa’nın yönlendirmesi ile Darülfünun-ı Şahane kurulabilmiştir.

Darülfünun diğer yüksekokullardan farklı olarak paralıydı. Doğrudan doğruya devletin gereksinimini karşılamak amacıyla öğrenci yetiştiren yüksek okullar desteklenirken, uygulama açısından işlevi belirsiz görülen üniversite ise böyle bir destek görmemiştir. Sonuç olarak çok destek görmeyen, kuşkuları dolayısı ile eğitimi sıkı denetim altında tutulan Darülfünun, önemli bir ilerleme gösteremeyecektir⁶¹. II. Abdülhamid en çok Mekteb-i Mülkiye’ye önem vererek bu okulun 1879’da açılmasını

⁵⁹ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.208-209.

⁶⁰ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.216.

⁶¹ İlhan Tekeli, *a.g.m.*, s.472.

sağlamıştır. Rejime bağlı kamu görevlileri yetiştirme amacına dayalı olarak kurulan Mülkiye Mektebi, 1885'te dört yıla çıkarılarak yatılı okul haline dönüştürülmüştür.

Siyasal kaygılarla okulların denetime alınamaması, okulların da siyasete ve ideolojilere ilgi duymaya başlamaları yine bu dönemin önemli özelliklerindedir. II. Abdülhamit, bir yüksekokul düzeyine çıkarttığı Mülkiye'den yönetim karşıtı sesler yükselmeye başlayınca aydın hocaları bu okuldan uzaklaştırarak edebiyat derslerini programdan çıkarttırmıştır. Bu dersin yerine ise mülkiyelilerin dindar olmaları için fıkıh, kelim, tefsir ve ahlak dersleri koydurmuştur⁶².

II. Abdülhamid'in hükümdarlığı boyunca, (1876-1908) giderek ağırlaşan özgürlük kısıtlamaları, sansür ve baskı, dönemin eğitiminde de yaşanmıştır. Diğer taraftan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ni (1869) hayata geçirme ve işlerlik kazandırma çabaları ise aralıksız sürmüştür. Toplumsal çalkantılar ve ulusçu hareketler eğitimi de etkilemiştir. Özel okullar bu dönemde altın çağını yaşarken, bir yandan da her tarafta bir eğitim seferberliği yaşanmıştır. Bu durumun nedeni ise, halkı uyandırmak ve bilinçlendirmekten çok devletin en ücra yerlerine kadar merkezi otoritenin uzantılarını götürmek, bir anlamda bürokrasiyi ve resmî kurumlaşmayı yaygınlaştırma düşüncesiydi⁶³.

I.1.4. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Eğitim

23 Temmuz 1908'de Meşrutiyetin ikinci kez ilanı ile başlayan, yeni dönemin getirdiği canlı siyasi yaşantı içinde eğitim sorunları da önemli bir yer tutmuştur. Eğitime ilişkin strateji sorunları ve eğitim felsefesi siyasal gündemi işgal eden ve tartışılan önemli konular arasında yer almıştır. Meşrutiyet'in lider kadrosu, eğitimin gücüne inanan kişilerdir. Bir taraftan eğitim işlerinin yeniden ele alınarak zamanın gereklerine göre yeni

⁶² Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.98.

⁶³ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.97.

bir şekil verilmesi düşünülürken, bir taraftan da eğitimi toplumun bütün kesimlerine yaymayı hedefliyorlardı.

Bu dönemde Türk eğitimini çıkmazdan kurtarmak için farklı düşünceler ileri sürülmüştür. Maarif Nazırı Emrullah Efendi “Tuba Ağacı Nazariyesi” ile eğitimin düzenlenmesi işine yüksek öğretimden başlanması görüşünü savunmuştur. Bu görüşe karşı çıkan dönemin önde gelen eğitimcilerinden Satı Bey ise düzenleme ilköğretimden başlamalıdır görüşünü savunmuştur. Diğer yandan Satı Bey ile Ziya Gökalp arasında da çocuğun birey olarak mı, yoksa toplumun bir ögesi olarak mı eğitilmesi gerektiği konusunda başlayan tartışmalar dönemin siyasî gündemi içinde oldukça ilgi toplamıştır⁶⁴.

Meşrutiyet yöneticileri her iki görüşü de benimsediler. Önce orta ve yüksek öğrenime önem vererek Darülfünun’un yeniden düzenlenmesi için bir nizamname yürürlüğe koydular. Daha sonra ise başlangıçta benimsenen ve eğitimin düzenlenmesine yükseköğretimden başlanmalıdır görüşünden vazgeçilerek, çalışmalar ilköğretimin düzenlenmesi konularında yoğunlaşmıştır.

Bu amaçla 1913 yılında Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Muvakkati adıyla bir kanun çıkarıldı. Kanunun hedefi, ilköğretimde halk desteğini sağlayarak, daha iyi bir eğitim programı ve örgütlenmesini gerçekleştirmektir⁶⁵. Bu kanuna göre altı yıllık bir ilköğretim, devlet okullarında parasız hale getirilerek sınıflardaki öğrenci sayısı da en fazla elli olarak belirlenmiştir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Selim Sırrı Tarcan ve Rıza Tefvik gibi kitle eğitimcilerinin çabaları sonucu söz konusu kanunun 23. maddesinde müfredat programına, din, matematik, coğrafya ve dilbilgisi derslerinin yanı sıra, eliş, resim, beden eğitimi, aile bilgisi ve dikiş nakış gibi dersler de konulmuştur (Md.3-4)⁶⁶.

⁶⁴ İlhan Tekeli, a.g.m., İstanbul, 1985, s.472,

⁶⁵ Kemal Kaya, a.g.e., s.79.

⁶⁶ Bedri Edis, *Üçüncü Tertip Milli Eğitim Disturu Kanunlar*, Birinci Cilt-İkinci Kitap, İstanbul, 1949, s.9-10.

Kanun, okulların örgütsel yapısı açısından da önemli değişiklik getirmiştir. O zamana kadar iptidai ve rüştiye adlarıyla var olan okullar birleştirilerek, Mekatıb-i İptidaiye-i Umumiye adını almıştır. İlköğretim bu şekilde altı yıl olarak belirlenmiş ve her biri iki yıl süreli üç devreye ayrılmıştır. Bu kanun ile ilköğretimin mecburi ve devlet okullarının parasız olduğu özellikle vurgulanmıştır. Kanuna göre; her köyde veya mahallede en az bir ilkokul bulunacak, ya da birkaç köy ve mahalle bir araya gelerek, il ilköğretim kurulunun karar ve il makamlarının onayı ile ortak bir ilkokul kuracaklardı. İlkokul süresini altı yıl olarak belirleyen, bunların karma olmalarına izin veren bu kanunun en önemli özelliklerinden birisi de Arap ülkeleri gibi devletçe yerel dil ile öğretimin yapılmasına izin verilen yerlerdeki ilkokullarda da Türkçe öğretiminin zorunlu hale getirilmesidir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nda Türkçe birleştirici bir unsur oluyordu.

Bu dönemde ortaöğretim alanında yenilik ve değişiklikler özellikle idadilerde görülmüştür. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin açılmasını hükme bağladığı sultaniler açılmamıştır. 1908'den sonra, önce on iki vilayet merkezindeki idadilerin adı sultaniye çevrildi. I. Dünya Savaşı yıllarında sultanilerin sayısı, böylece oluşan sultanilerle birlikte 50 olmuştur. Meşrutiyet döneminde sultaniler dört ya da altı yıl öğrenim yapan okullardı.

1912'deki Balkan Savaşı'nda alınan ağır yenilgi sonrasında ulusal eğitimin gündeme geldiği gözlenmektedir. Bu nedenle de alfabe arayışı önem kazanmıştır. O zaman "Savti usül" denilen ve harfleri adlarıyla söylemeyerek önündeki ünlüye göre seslendirmeyi öngören ve Nüzhet Sabit Bey tarafından Türkçeye uyarlanan Batı eğitimi tekniğinin Türkiye'ye gelmesi Türk eğitim tarihinde bir devrim sayılır. Bu yeniliğin okullara girdiği sırada, Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkatı hazırlanıyordu. Balkan

bozgunu da dolaylı olarak bu süreci hızlandırmıştır. Düşmanın Çatalca'ya kadar gelmesi bir bakıma herkesin kurtuluşu eğitimde görmesini sağlamıştır⁶⁷.

Bu dönemde, var olan Erkek ve Kız Sanayi Mektepleri de geliştirilmeye çalışılmıştır. 1911 yılında yayımlanan bir nizamname ile Vilayet Sanayi Mektepleri adı altında düzenlenen Erkek Sanayi Mektepleri, her vilayetin ihtiyacı olan yerel sanayinin bir ya da ikisinde teorik ve uygulamalı olarak gerekli ve yeterli bilgiler edinmiş çırak ve ustalar yetiştirme amacını taşıyordu. Vilayetlerdeki Sanayi Mekteplerinin masrafları ise 1912'ye kadar kişilerin özel yardımları, düzenlenen piyango gelirleri, satın alınan bazı dükkan vs. gelirler ile karşılanıyordu. Bu kurumların yönetimlerine ise sonradan Mekteb-i Sanayi Komisyonları adını alan Islahhane Komisyonları bakıyordu. 1912'de ise çıkarılan Vilayetler İdaresi Kanunu ile bu kurumların giderleri vilayet özel idaresi bütçesinden karşılanmaya başlanmıştır.

II. Meşrutiyet döneminde nitelikli ve çok sayıda erkek ve kadın öğretmen yetiştirilmesi düşüncesi önem kazanmış ve bazı uygulamalara gidilmişse de, gerek kayırma, gerek mesleğin öneminin yeterince kavranamaması nedeniyle, meslek okulları dışından birçok kimse mesleğe alınmıştır. Maarif Nazırı Emrullah Efendi, 1910'da gazetelere bir ilan vererek yalnızca okuma-yazma bilenlere bile öğretmenlik ehliyeti verileceğini, bu kişilerin öğretmen olabileceklerini duyurmuştur⁶⁸.

Meşrutiyet döneminin başında basın, yayın ve örgütlenme özgürlüğünün tanınması nedeniyle özel öğretim kurumları önceki dönemlerden daha çok gelişmiştir. Türkler bir taraftan özel öğretimi geliştirmeye çalışırken, bir taraftan da yabancı özel okullardan çocuklarını kurtarmak amacıyla bazı cemiyetler açmışlardır.

⁶⁷ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.135.

⁶⁸ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.260.

Azınlıklar, bu dönemin özgürlükçü havasından yararlanarak, başlangıçta eğitimlerini denetlemeye, kısıtlamaya yönelik her türlü girişime karşı çıkarak, bu yoldaki çabaları sonuçsuz bırakmışlardır. Yabancıların da bu dönemdeki okulları artmasına karşın, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu, İtilaf devletlerine ait okulların çoğunu kapatmıştır. Ancak 1918'de alınan yenilgi ile birlikte azınlık ve yabancılar ülkedeki özel öğretimi daha da geliştirmek için fırsat bulmuşlardır.

Bu döneme kadar varlıklarına ve sistemlerine dokunulmayan medreselere müdahale, İttihat ve Terakki'nin ulusçuluk, çağdaşlık ideolojisini İslamlık prensipleriyle bağdaştırma yaklaşımının bir gereği olduğu için medreselerin ıslah edilmesine 1909'da başlanmıştır⁶⁹.

Fakat bütün bu girişimlerden bir sonuç alınması da mümkün görünmüyordu. Çünkü daha 19. yüzyılda işlevini yitirme sürecine giren medreseleri de oradan yetişenleri de kurtarma olanağı kalmamıştı. 20. yüzyıl başında ise hızlı bir dönüşüm yaşandığından, dağılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasında gözü olan emperyalistler, kültürel etkiyi ön planda tutarak, düzenli, yaygın ve bilinçli bir eğitim birikiminden yoksun Osmanlı toplumlarında, öncelikle kendilerine ait yabancı okullara, ikinci olarak da azınlık, Tanzimat ve Meşrutiyet okullarına ilgiyi arttırmayı başarmışlardır. Bu durumun farkına varan İttihat ve Terakki liderleri Tevhid-i Tedrisat (Eğitim-Öğretim) birliği kavramını gündeme getirmişlerdir⁷⁰. 1916 yılında düzenlenen kongrede eğitimle ilgili önemli kararlar alınmış, Evkaf Nezareti'ne bağlı bütün okullar Maarif Nezareti'ne bağlanmıştır. Bu düşünce Ziya Gökalp'ten gelmiş, bir ülkede okulların birbirinden habersiz iki bakanlıkça yönetilemeyeceğini savunmuştur.

⁶⁹ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.148.

⁷⁰ Şerafettin Yamaner, *Atatürkçü Düşüncede Ulusal Eğitim*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1999, s.89.

Bu farklı eğitim ve öğretim kurumlarını birleştirip bütünleştirerek ikiliği ortadan kaldırmak için ilk harekete II. Meşrutiyet döneminin “İdeologu” olarak kabul edilen Ziya Gökalp’in düşünce ve görüşleri etkili olmuştur⁷¹. Ziya Gökalp, “Türkçülüğün Esasları” adlı eserinde, Türkiye’de kimi Doğu uygarlığından, kimi Batı uygarlığından biraz etkilenmiş, kimi de Uzakdoğu uygarlığında yaşayan üç grup bulunduğunu açıklayarak “Eğitim sistemini birleştirmedikçe gerçek bir ulus olmanın olanaksız olduğunu” açıklamıştır. Ulusal eğitimde birliğin sağlanması üzerinde duran Gökalp “Harbiye ve “Tıbbiye” gibi çağdaş eğitim sistemine göre kurulan okulların örnek alınarak eğitimde birlik ve çağdaşlaşmanın önemini vurgulamıştır⁷².

Osmanlı İmparatorluğu dağılırken, yaşanan toplumsal, siyasal ve askeri çalkantı içinde “eğitim” hatta “ulusal eğitim” sesleri sıkça duyulmaya başlamıştı. II. Meşrutiyet’in en önemli sloganı ise devletin yıkılışını ancak eğitim kurtarır olmuştu. Bu dönemde Türk Eğitim Sistemi, ileri uluslardaki sistemlerin bütün temel niteliklerine kavuşturulmuştur. Devlet, bütün vatandaşlarına, en azından ilköğretim hizmeti verebilmek için sorumluluğunu resmen kabul etmişti. İlk, orta, lise ve üniversite düzeyinde işleyen bir okul sistemi yaratılmış, bir eğitim bakanlığı kurularak, ulusal eğitim sistemi koordineli bir yapıya kavuşturulmuştur⁷³.

Devrin heyecanı ve karışıklığı eğitimde de aynen yaşanmıştır. Öğretmenler ilk kez yasal bir güvenceye kavuşup, meslek örgütlerini kurabilmişlerdir. Kadınların eğitimin tüm aşamalarından yararlanma olanağı buldukları, eğitim ve öğretime yönelik yayınların diğer yayınlara göre arttığı, öğretim birliği düşüncesinin ortaya çıktığı, okul kitabı, yöntem, öğretmen kavramının topluma mal edildiği dönem II. Meşrutiyet dönemidir.

⁷¹ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, MEB Yayınları, İstanbul, 1990, s.67.

⁷² Ziya Gökalp, *a.g.e.*, 68.

⁷³ Kemal Kaya, *a.g.e.*, s.79.

Meşrutiyet döneminin iç ve dış eğitim dinamikleri, doğan çelişkileri, Cumhuriyetin çözüme kavuşturacağı olumlu bir miras olarak bırakmıştır⁷⁴.

I.2. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Mersin’de Eğitim

Tanzimat Dönemi ile birlikte eğitimde başlayan yenileşme çabaları sonucu 19. yüzyıl ortalarından başlayarak Osmanlı eğitim sisteminde üçlü bir okul yapısı ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak Mersin’de de geleneksel eğitim kurumları, Batı tarzında açılan yeni okullar, yabancı ve azınlık okulları bir süre etkinliklerini bir arada devam ettirmişlerdir.

Osmanlı döneminde Mersin’de eğitimin tarihi gelişimi ekonomide olduğu kadar hızlı olmamıştır. 19. yüzyılın sonlarında Mersin’deki yabancı okulların sayısı, Türk okullarının sayısına eşitti. Bu dönemde Türk ve yabancı nüfus dikkate alındığında, Türklerin eğitimde geri kaldıkları görülür⁷⁵.

Bu dönemde Mersin’de eğitim etkinliklerine, Adana Valileri Abidin Paşa ve Sırrı Paşa ile Mersin Mutasarrıfı Neşet Paşa ve Cemal Bey’in önemli katkıları olmuştur⁷⁶. Mersin Mutasarrıfı Nazım Paşa döneminde, 1895 yılında okullara gelir sağlamak amacıyla bir iskele ve Maarif Oteli adıyla bilinen bir otel yaptırılmıştır. Buralardan elde edilen gelirlerle de okulların giderleri ve öğretmenlerin maaşları karşılanmaya çalışılmıştır. Ayrıca okulların yönetimi çeşitli cemiyetlerden alınarak özel bir komisyona devredilmiştir. Bu komisyonun çalışmaları sonucunda köylerde ve merkezde birkaç okul açılmıştır. Mersin merkezde iki okul inşa edilmiştir. Cumhuriyet döneminde ise bu okullar İnönü ve Kayatepe adlarını alarak etkinliklerini sürdürmüşlerdir⁷⁷.

⁷⁴ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.149.

⁷⁵ Şinasi Develi, *Dünden Bugüne Mersin*, Mersin 2001, s.130.

⁷⁶ *15 Yılda İçel*, Mersin 1938, s.89.

⁷⁷ *15. Yılda İçel*, s.89.

1902’de Mersin Mutasarrıflılığına atanan Cemal Bey zamanında da Müftü Köprüsü yanında Hamidiye İptidai Mektebi yaptırıldı. Hamidiye İptidai Mektebi, Mersin’de karma eğitime geçen ilk okuldur⁷⁸.

Cumhuriyet öncesi dönemde, Osmanlı İmparatorluğu’nun diğer bölgelerinde olduğu gibi, genelde Mersin’de de eğitim işleri ileri bir düzeyde değildir. Mersin Hükümet Konağı’nın 1923 yılında yanması⁷⁹ nedeniyle Osmanlı dönemine ilişkin eğitim faaliyetleri hakkında, yerel kurum arşivlerinden yararlanılamamıştır.

I.2.1. Medreseler

Osmanlı İmparatorluğu’nun en önemli eğitim ve kültür kurumlarından biri olan medreseler, genellikle cami yanlarında kurulmuştur. Medreseler ya caminin adını ya da kurucusunun adını taşımaktaydı. Mersin’de 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren medreseler kurulmaya başlanmıştır. Mersin’de ilk medrese 1882 yılında Hamidiye mahallesinde kurulan “Hamidiye Medresesi”dir. Mersin’in Çopurlu köyünde de “Hacı Habib Medresesi” adıyla kurulan bir medrese vardı⁸⁰. Ancak bu medreselerin adlarına gerek Maarif Salnameleri’nde gerekse Adana Vilayet Salnameleri’nde rastlanmamıştır⁸¹.

1877 Adana Vilayet Salnamesine göre Mersin kazasında 25 medrese vardı. 1901 Adana Vilayet Salnamesine göre ise, köyleriyle birlikte Mersin’de toplam 44 medrese vardı. Cuinet’ye göre ise 19. yüzyıl sonlarında Mersin’de 2 medrese vardı⁸².

⁷⁸ Şinasi Develi, a.g.e. s.131.

⁷⁹ 15. Yılda İçel, s.89.

⁸⁰ 15. Yılda İçel, s.88.

⁸¹ İbrahim Bozkurt, *Salnamelerde Mersin*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Mersin 2001, s.74.

⁸² *Yurt Ansiklopedisi*, İçel Maddesi, s.3649.

1316 Maarif Salnamesine göre Mersin merkezde faaliyet gösteren dört medrese vardı⁸³.

Tablo 1: 1316 Maarif Salnamesine Göre Mersin’de Medreseler

Medresenin Adı	Yeri	Müdürrisi	Öğrenci Sayısı	Medresenin Kurucusu
Müftü	Müftü	Abdullah Efendi	30	Müftü Mehmet Emin Efendi
Burhan	Burhan Köyü	-	4	Ahali
Mezitli	Mezitli Köyü	Mehmet Efendi	15	Ahali
Bekirdede	Bekirdede Köyü	-	6	Ahali

Kaynak: 1316 Maarif Salnamesi, s.836.

1319 Maarif Salnamesine göre, Mersin’deki medrese sayısı, öğrenci sayısı ve müdürrislerde herhangi bir değişiklik olmamıştır⁸⁴. 1321 Maarif Salnamesinde ise, Müftü Medresesi’nin öğrenci sayısı 30’dan 4’e düşerken, Burhan Köyü Medresesinin öğrenci sayısı ise 4’den 20’ye yükselmiştir. Mezitli ve Bekirdede medreselerinin öğrenci sayılarında ise herhangi bir değişiklik olmamıştır⁸⁵.

I.2.2. Sıbyan Mektepleri

Osmanlı İmparatorluğu’nda temel eğitim veren okullar olarak nitelendirilen sıbyan mektepleri 19. yüzyılın ilk yarısında şehirlerin tümünde cami köşelerinde, kötü kokulu, havasız, ışıksız bir ortamda geleneksel bir şekilde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu okullarda küçük çocuklara, Arapça, elifba, tecvid ve ilmihal kitapları ezberletilerek eğitim yapılıyordu. Yine söz konusu okullarda Kur’an açıklanmadan, yalnızca okunuşu ve dinin kuralları öğretilerek, öteki dünya ile ilgili bilgiler verilirken, bu dünyaya ilişkin herhangi bir bilgi verilmemekteydi. Genellikle bu okullar her caminin yanında, her

⁸³ 1316 Maarif Salnamesi, s.836.

⁸⁴ 1319 Maarif Salnamesi, s. 364-365.

⁸⁵ İbrahim Bozkurt, *a.g.t.*, s.74.

mahallede bulunurdu. Sıbyan mekteplerinin Mersin'deki sayıları ise tam olarak tespit edilememiştir.

1877 Adana Vilayet Salnamesi'ne göre Mersin kazasında 91 sıbyan okulu vardı. 1293 Adana Vilayet Salnamesine göre 1876 yılında Müslümanlar için Mersin'de 1, köylerinde 9 olmak üzere toplam 10 sıbyan mektebi bulunuyordu⁸⁶. 1901 Adana Vilayet Salnamesi'ne göre Mersin merkezinde 4 sıbyan mektebi vardı⁸⁷.

I.2.3. İptidai Mektepler

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1869 yılından itibaren geleneksel sıbyan mekteplerinin yanında İptidai Mektep, Usul-i Cedide Mektebi adı ile yeni ilkokullar kurulmaya başlanmıştır⁸⁸. 1869 Maarif Nizamnamesi'ne göre sıbyan mekteplerinin ıslah edilmesi ya da iptidai adı ile yeni usulde eğitim veren okulların açılması amacıyla esaslı çalışmalar 1870 yılında başlatıldı⁸⁹. 1872'den itibaren ise kızların 6-10, erkeklerin 7-11 yaşları arasında devam ettikleri temel eğitim verilen okullara sıbyan mektebi yerine iptidai mektep adı kullanılmaya başlanmıştır. İptidai mektepler genel ve özel olarak açılabilmekteydi. Genel olanların giderleri devlet, vilayet, liva, kaza, nahiye veya mahallece karşılanmaktaydı. Özel olanların giderleri ise kişiler toplum ya da cemiyetler tarafından karşılanıyordu. Her mahalle ve köyde en az bir tane iptidai mektebin bulunması zorunlu idi.

Usûl-i Cedide mektepleri Maarif Nezareti'ne bağlıydı. Bu mekteplerde dini bilgilerle birlikte, hesap, Osmanlı grameri, yeni yöntemlerle okuma yazma, Osmanlı tarihi, coğrafya ve imla gibi dersler okutulmaktaydı. Bu okullarda modern ders araç ve gereçleri

⁸⁶ İbrahim Bozkurt, *a.g.t.*, s.80.

⁸⁷ *Yurt Ansiklopedisi*, İçel maddesi, s.3649.

⁸⁸ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.184.

⁸⁹ Bayram Kodaman, *a.g.e.*, s.110.

ile sıralar da kullanılmaktaydı⁹⁰. Sıbyan mektepleri ise yeniliklerden hiç etkilenmeden Evkaf Nezaretine bağlı olarak eski durumlarını sürdürmekteydiler⁹¹.

1319 (1903) tarihli Maarif Salnamesi'nde Mersin sancağında bulunan ve Usûl-i Cedide'ye göre kurulmuş olan iptidai mekteplerinin derecesi bulunduğu mevki, açılış tarihi, masrafları ve nasıl kuruldukları hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir (Bkz.Tablo 2).

Tablo 2 : Mersin Sancağındaki İptidai Mektepler (1903)

Kaza	Mektebin Derecesi	Mektebin Bulunduğu mevki	Açılış Tarihi	İnşa Masrafı (Kuruş)	Açıklama
Mersin	Rüşdi İptidai	Kasaba İçinde	1308	10.000	Halk Yardımı
Mersin	Erkek İptidai	Bahçe İçinde	1314	12.000	Halk Yardımı
Mersin	Erkek İptidai	Bahçe Mahallesi	1309	8.000	Halk Yardımı
Mersin	Erkek İptidai	Hükümet Konağı	1310	2.000	-
Mersin	İptidai	Gülek Nahiyesi	1306	2.500	-

Kaynak: 1319 Maarif Salnamesi. s.360-361.

Yukarıdaki tabloya ek olarak 1319 Maarif Salnamesine göre Mersin kazasında 66 Usûl-i Atika ve bir de Usûl-i Cedide olmak üzere toplam 67 mektep vardı⁹².

Osmanlı Döneminde Mersin merkezinde bulunan iptidai mekteplerin adları; Camiatik İptidai Mektebi, Hamidiye İptidai Mektebi, Kıbrıs İptidai Mektebi, Şükranıye Kız İptidai Mektebi, Maderi Vatan İptidai Mektebi, Numune İptidai Mektebi ve Bahçe İptidai Mektebi idi.

Tablo 3'te görüldüğü gibi, 1914 yılında Mersin merkezde, 5'i erkek 2'si kız olmak üzere 7 okulda, 8'i kadın 14'ü erkek olmak üzere toplam 22 öğretmen, 154'u kız,

⁹⁰ İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s.33-34.

⁹¹ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.196-197.

⁹² 1319 Maarif Salnamesi, s.360-361.

354'ü erkek, 508 öğrenci vardı. Mersin köylerinde ise 6 erkek okulu, 8 öğretmen ve 239 erkek öğrenci öğrenim görmekteydi⁹³. (Bkz.Tablo:3) Köy okullarında hiç kız öğrenci yoktu.

Tablo 3: Mersin Sancağı (Merkez)' de Okul, Öğretmen ve Öğrenci Durumu (1914)

Okulun Yeri	Okulun Cinsi			Öğretmen		Öğrenci		Toplam Öğrenci Sayısı
	Erkek	Kız	Karma	Kız	Erkek	Kız	Erkek	
Mersin Merkez	5	2	-	8	14	154	354	508
Mersin Köyler	6	-	-	-	8	-	239	239

Kaynak: 15 Yılda İçel, s.92.

Mersin merkez köylerinden Mezitli, Elvanlı, Arpaç, Arslanköy, Kazanlı ve Yanpar köyünde ise birer ilkokul vardı. Mersin İdadisinde ise 8 öğretmen 93 öğrenci öğrenim görmekteydi.

I.2.4. Mersin Rüştüye Mektebi

Rüştüyeler ilk kurulduklarında, sıbyan mekteplerinden daha iyi öğretim veren üst sınıflar olarak düşünülmüştür. Tanzimat döneminde ise genel orta öğretimin en alt seviyesindeki okullar haline dönüşmüşlerdir⁹⁴.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, 500 evi geçen kasabalarda rüştüyelerin açılmasını öngörmekteydi. Okulların yapım giderleri ve öğretmenlerin maaşları ise illerin maarif sandıklarından karşılanacaktı. Öğretim süresi dört yıl olarak belirlenen bu okullara, sıbyan mektebini bitirip diploma alan öğrenciler sınavsız kabul edilecekti⁹⁵.

⁹³ 15. Yılda İçel, s.92.

⁹⁴ F.Reşit Unat, a.g.e., s.43.

⁹⁵ Yahya Akyüz, a.g.e., s.140.

Mersin Rüştiye Mektebi 1872 yılında açılmıştır. Açıldığında öğretmeni Ahmet Sami Efendi olan bu okulda 24 öğrenci öğrenim görmekteydi⁹⁶. 1290 Adana Vilayet Salnamesi'ne göre 1873 yılında Mersin'de 15 öğrencili bir rüştiye mektebi vardı. 1891 yılında Mersin Rüştiye Mektebinin öğrenci sayısı 80'e çıkmıştı⁹⁷. Duyün-u Umumiye yetkilisi Vitali Cuiet ise, 1890 yılında Mersin'de bir tane Rüştiye Mektebi olduğunu belirtmektedir⁹⁸. 1900 yılına ait olduğu sanılan ve Adana Vilayetinin eğitim durumu hakkında bilgi veren bir belgede ise, Mersin Sancağı'nda 40 öğrencili biri kız, 206 öğrencili iki erkek Rüştiye Mektebi olduğu belirtilmektedir⁹⁹.

Maarif Nezareti tarafından yayınlanmış olan Maarif Salnameleri'nde de Mersin Rüştiye Mektebi hakkında bilgiler verilmektedir.

1316 (1900) Maarif Salnamesi'ne göre Mersin Rüştiye Mektebi'nin öğretim kadrosu şöyle idi:¹⁰⁰

Muallim-i evvel	: Ali Rıza Efendi
Muallim-i Sani ve Hat Muallimi	: Ahmet Mehmet Efendi
Muallim-i Salis	: Ahmet Efendi
Fransızca Muallimi	: Ali Zeki Efendi
Hademe	: 1
Öğrenci sayısı	: 76

1319 (1903) Maarif Salnamesi'ne göre Mersin Rüştiye Mektebi'nin öğretmen, öğrenci ve hizmetli durumu şöyleydi:¹⁰¹

Muallim-i evvel	: İbrahim Efendi,
-----------------	-------------------

⁹⁶ Şinasi Develi, *a.g.e.*, s.130.

⁹⁷ İbrahim Bozkurt, *a.g.t.*, s.75.

⁹⁸ *Yurt Ansiklopedisi*, İçel Maddesi, s.3649.

⁹⁹ İbrahim Bozkurt, *a.g.t.*, s.76.

¹⁰⁰ *1316 Maarif Salnamesi*, s.832.

¹⁰¹ *1319 Maarif Salnamesi*, s.355-356.

Muallim-i Sani : Ahmet Efendi,

Muallim-i Salis ve Hat Muallimi : Ahmet Efendi,

Fransızca Muallimi : Muayene memuru Ali Rıza Efendi

Hademe Sayısı : 1

Öğrenci Sayısı : 54

1321 (1905) Maarif Salnamesi'ne göre ise Mersin Rüştüye Mektebi'nin öğretmen, öğrenci ve hizmetli durumu şöyleydi:¹⁰²

Muallim-i Evvel : Mehmet Efendi,

Muallim-i Sani : Ahmet Efendi,

Hat Muallimi : Mehmet Efendi,

Fransızca Muallimi : Muayene memuru Mehmet Efendi

Hademe Sayısı : 1

Öğrenci Sayısı : 76

Salnamelerin verdiği bilgilere göre, 1316'dan 1321'e kadar Mersin Rüştüye Mektebi'nin öğrenci sayısında herhangi bir düşme olmadığı gözlenmektedir. 1319'da ise söz konusu öğrenci sayısında azalma olduğu görülmektedir.

Mersin Rüştüyesi'nde Klasik Arapça, Farsça, tarih, coğrafya, matematik dersleri okutulmaktaydı. 1894 yılından itibaren Fransızca da okutulmaya başlanmıştır. Mersin Rüştüye Mektebi 1909 yılında Mersin İdadisi haline getirilmiştir.

¹⁰² 1321 Maarif Salnamesi, s.324.

I.2.5. Mersin İdadisi

Arapça “dad” kökünden türetilen “İdadi” sözcüğü hazırlama anlamına gelmektedir¹⁰³. Osmanlı İmparatorluğu’nda 1869’dan önce birçok okulun hatta bazen sıbyan okullarına da idadi adı verilmiş olması daha sonraları bazı yanlışlıklara ve kararsızlıklara yol açmıştır. Bu karışıklıklara 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile son verilerek, idadi, rüştiyeler üzerinde yüksek öğretime öğrenci hazırlayan orta öğretim kurumu olarak tanımlanmıştır. Nizamnamede her 1000 evli kasabada bir idadi açılması öngörülmüştür. Bu okulların bütün giderleri hazineden karşılanacak, öğretmenler de Maarif Nezareti tarafından atanacaktı. Rüştiyeyi bitirmiş olan Müslüman-gayrimüslim çocuklar karma olarak bu okullarda öğrenim görebileceklerdi¹⁰⁴.

Mersin İdadisi, 1909-1910 öğretim yılı başında bugün Kayatepe İlköğretim Okulu’nun yerinde bulunan ve Maarife ait olan Rüştiye Mektebi’nin, beş yıllık idadiye dönüştürülmesiyle kurulmuştur¹⁰⁵.

1913 yılında ilköğretimin yeniden düzenlenmesi üzerine, ortaöğretimin ilk kademesi olan idadilerde de buna paralel bazı değişiklikler yapılmıştır. Buna göre idadilerin, altı yıllık yeni ilkokullara dayanak olacak şekilde çok amaçlı okullar olarak örgütlenmesi planlanmıştır. Söz konusu üç yıllık eğitimin son iki yılı genel tarım, ticaret ve sanat kollarına ayrılacaktı. Ancak Ülkenin içinde bulunduğu savaş koşullarından dolayı idadilerde öğrencileri yaşama hazırlayıcı bu kollar genelde kurulamamıştır. Sadece Mersin İdadisi’nde bir ticaret şubesi açılabilmiştir¹⁰⁶.

¹⁰³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1992, s.488.

¹⁰⁴ Cahit Yalçın Bilim, *Türkiye’de Çağdaş Eğitim Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1998, s.184-185.

¹⁰⁵ Hasan Ali Yücel, *a.g.e.*, s.589.

¹⁰⁶ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *a.g.e.*, s.87.

Mersin İdadisi'nde 1914 yılında 8 öğretmen görev yaparken 93 erkek öğrenci de öğrenim görmekteydi¹⁰⁷. İdadi, 1919 yılına kadar eğitim-öğretime devam etti. Ancak 1 Kasım 1919 tarihinde Mersin Fransızlar tarafından işgal edilince, işgal komutanı Binbaşı Anfre'nin emri ile okul kapatıldı.¹⁰⁸ İdadi Müdürü Nazmi Bey'e 24 saat içinde şehri terk etmesi tebliğ edildi¹⁰⁹. Bu okul 1923 yılında Mersin Ticari İdadi Mektebi olarak, ticaret ağırlıklı öğretime yeniden başlamıştır.

Şinasi Develi'nin verdiği sözlü bilgiye göre, Numûne Mektebi Binbaşı Anfre tarafından kapatıldıktan sonra Müftü Köprüsü yakınındaki Tahtalı Cami yanında Fransızca ve Arapça eğitim yapılan bir okul açılmıştır. İlkokul düzeyinde eğitim yapan bu okul Mersin'in işgalden kurtulmasından sonra kapatılmıştır¹¹⁰.

I.2.6. Gayrimüslim ve Yabancı Okullar

19. yüzyılda özellikle Fransız Latin Katolik okulları ve Protestan Amerikan okulları, kendilerine bağlı cemaatler oluşturabilmek amacıyla imparatorluğun her tarafında olduğu gibi Mersin ve Adana bölgesinde de faaliyette bulunuyorlardı¹¹¹.

Cuinet'ye göre 1890 yılında Mersin'de Rum Ortodokslarına ait biri kız, diğeri erkek toplam 60 öğrencinin okuduğu 2 okul vardı¹¹². Tablo 4'te görüldüğü gibi 1316 tarihli Maarif Salnamesine göre Mersin'de idadi derecesinde Ortodoks Rumlara ait, kuruluş tarihi bilinmeyen ruhsatsız iki idadi derecesinde okul vardı (Bkz. Tablo 4).

¹⁰⁷ 15. Yılda İçel, s.92.

¹⁰⁸ Şinasi Develi, *a.g.e.*, s.130.

¹⁰⁹ Hasan Ali Yücel, *a.g.e.*, s.589.

¹¹⁰ Şinasi Develi İle 10.02.2005 tarihinde yapılan görüşmede , Numûne Mektebinin kapatılmasından sonra bu okulun açıldığını belirtmiştir.

¹¹¹ Şerife Yorulmaz, "Doğu Akdeniz'de Bir Osmanlı Liman Kenti Olarak Gelişen Mersin'de Yabancı Tüccarın Rolü ve Mersin'de Levanten Kültürü (19.Yüzyıl)" *19. yy.'da Mersin ve Akdeniz Dünyası (Kolokyum)*, Mersin, 2002, s.13

¹¹² 1316 Maarif Salnamesi, s.842

Ermenilerin de 65 öğrencinin devam ettiği 2 okulu vardı. Bu okullara Ermeni, Türk ve Fransız öğrenciler devam etmekteydi¹¹³.

Tablo 4 : 1316 Maarif Salnamesine Göre Mersin'deki Gayrimüslim Okulları

Kaza	Okulun Adı	Okulun Mensup olduğu Cemaat	Ruhsat Sahibi	Okulun Derecesi	Öğrenci Sayısı Erkek-Kız		Okulun Açıldığı Tarih	Ruhsat Tarihi
Mersin	Ortodoks Mektebi	Rum	-	İdadi	-	-	Bilinmiyor	Ruhsatsız
Mersin	Ortodoks Mektebi	Rum Ecnebi	-	İdadi	-	-	Bilinmiyor	Ruhsatsız
Mersin	Ortodoks Katagikos	Ermeni	-	Nim-İdadi	-	-	-	-

Kaynak: 1316 Maarif Salnamesi s.842.

1319 Maarif Salnamesine göre Ermenilere ait Ortodoks Katogikos adında, kuruluş tarihi bilinmeyen ruhsatsız bir Nim İdadi (ortaokul lise dengi/okul) bulunmaktaydı¹¹⁴. (Bkz.Tablo 4). Mersin'de 1890 yılında Araplara ait karma bir okulda ise 63 öğrenci öğrenim görmekteydi. Amerikan Konsolosluğu'nun karşısında da 100 dolayında öğrencinin öğrenim gördüğü bir Protestan okulu vardı. Bu okulun Frenk mahallesinde ruhsatsız olarak Meytın adında bir kişi tarafından açılan okul olduğu sanılmaktadır¹¹⁵. Latinlere ait ayrıca biri kız, diğeri erkek olmak üzere iki okul vardı. Bu okullarda 35'er öğrenci öğrenim görmekteydi. Kız okulu Katolik kilisesinin bahçesinde kuruluydu ve Saint Joseph rahiplerince yönetilmekteydi¹¹⁶.

1854 yılında İtalyan rahip Antonio tarafından erkek çocuklar için "Collegro di Saint Antonio" adıyla bir okul açılmıştır. 1884'de bu okulda 30 öğrenci vardı. Öğrenci sayısının artmasıyla birlikte Fransa'dan üç öğretmen getirilmiştir. Fransızca öğretim

¹¹³ *Yurt Ansiklopedisi*, İçel Maddesi, s.3649.

¹¹⁴ *1319 Maarif Salnamesi*, s.364-365.

¹¹⁵ Şerife Yorulmaz, a.g.m., s.13.

¹¹⁶ *Yurt Ansiklopedisi*, İçel Maddesi, s.3649.

yapılan bu okulda Türkçe ve Arapça da öğretilmekteydi. Ayrıca Rahip Basilio tarafından 1887'de kızlar için de bir okul açılmıştır. Bu okul da Colleggro di Saint Antonio okulunun yanındaydı. Okul, ilk ve orta kısımdan oluşuyordu¹¹⁷.

Colleggro di Saint Antonio okulu I. Dünya Savaşı boyunca kapalı kalmıştır. 1919 yılında yeniden açılan okul 1921 yılında Mersin Belediyesi'nden alınan izinle genişletilmiştir. 1923 yılında okulda 63 Katolik, 14 Ortodoks, 18 Müslüman ve 10 Musevi olmak üzere toplam 105 öğrenci öğrenim görmekteydi. Okul öncesinden lise son sınıfa kadar eğitim verilen okul 1 Mayıs 1924 tarihinde kapatılmıştır. Daha sonraları okulun yeniden açılabilmesi için bazı girişimlerde bulunulmuş ise de olumlu sonuç alınamamıştır. Kız okulu da erkek okulu gibi aynı yıllarda resmi kanallar aracılığı ile kapatılmıştır¹¹⁸.

¹¹⁷ Şerife Yorulmaz, a.g.m., s.13.

¹¹⁸ İbrahim Bozkurt, a.g.t., s.85-86.

II. BÖLÜM : TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN EĞİTİM POLİTİKASI

II.1. Kurtuluş Savaşı'nda Eğitimle İlgili Gelişmeler

Osmanlı İmparatorluğu, İtilaf devletleri ile imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması ve devamındaki gelişmelerle tarih sahnesinden çekilmiş, Anadolu'da ise Cumhuriyetin kuruluşu ile sonuçlanan Kurtuluş Savaşı başlatılmıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarında doğal olarak eğitim konusunda önemli gelişmeler olmasa da ileriye dönük hazırlıklar başlatılmıştır. Cumhuriyeti düşünenler, ulusal bilincin ve egemenlik haklarına sahip çıkmanın erdeminin ancak eğitimle kazanılacağına bilincindeydiler. Ankara'daki siyasi ve askeri kadro, cephedeki savaş kadar, içerdeki cehaleti de tehlikeli olarak değerlendirmekteydi.

5 Mayıs 1920'de TBMM tarafından Maarif Vekilliğine seçilen ve böylece ilk maarif vekili olan Rıza Nur, eğitim ile ilgili konuların da hükümet programında yer alması için, Ankara Maarif Müdürlüğünden çağırdığı bir memurla çalışarak, hükümetin eğitim stratejisini belirlemiştir. Maarif Vekili Rıza Nur, ulusal eğitimle ilgili hazırlanan ilk programın amacını; öncelikle çocuklara verilen eğitimi dini ve ulusal bir duruma getirmek, çocukları kendilerine güvenen iş kurabilen üretici kişiler olarak yetiştirmek, eğitim kurumlarını bilimsel ve çağdaş temellere göre yeniden yapılandırmak, ulusal karakterimize, tarihi, coğrafi ve kültürel geleneklerimize uygun bilimsel ders kitapları hazırlamak, çağdaş ve bilimsel olanaklara sahip okullar kurmak ve Türk dilini geliştirmek olarak açıklamıştır¹¹⁹. Ancak bu konuda ülkede savaş koşulları nedeniyle çok fazla ilerleme kaydedilememiş olduğu da bir gerçektir.

Maarif Vekili Rıza Nur Bey, 10 Mayıs 1920'de yayınladığı genelgede öğretmenlere şöyle seslenmiş ve Batı'nın köleleştirmek amacıyla emperyalist saldırısına

¹¹⁹ Nevzat Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Eğitimi*, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1948, s.122.

uğrayan ulusumuzun bir buhran içinde yaşadığını, din ve ulusun tehdit altında bulunduğunu belirttikten sonra, eğitim ve öğretim görevlileri olan aydınların, ulusu uyarmakla yükümlü olduklarını belirtmiştir¹²⁰.

Kurtuluş Savaşı, aydınları Anadolu gerçeği ve Anadolu halkının sorunları ile karşı karşıya getirmiştir. Büyük güçlükler içinde bulunan aydınlar son dayanaklarının ancak Anadolu halkı olduğunu görünce, Anadolu'ya ne kadar uzak olduklarını ve onunla ilgilenmediklerini anlamışlar ve büyük bir şaşkınlığa kapılmışlardır. Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi; "Efendiler, Anadolu bizim için bilinmeyen bir ülkedir." demektedir¹²¹. Tokat Milletvekili Mustafa Bey ise; "Benim livamın nüfusu yüz bin küsurdur. Burada münevver olarak iki kişi bile yoktur. Neden mektepleri Bursa'ya, İstanbul'a yaptılar da bizimkileri maariften mahrum bıraktılar. Bu derdi biz halledeceğiz"¹²² diyerek önemli bir gerçeği dile getirmiştir.

TBMM'nin 4 Kasım 1920 günkü oturumunda ise Karesi Mebusu Vehbi Bey, İbret gözüyle görebileceğimiz gibi, bir kazada yüz gayrimüslim hanesi varsa, 1500-2000 hatta 10.000 Müslüman hanesi bulunmaktadır. Gayrimüslimlerin çocuk yuvası, ilkokulu, ortaokulu ve buralarda görevli yüksek öğrenim yapmış öğretmenleri vardır. Oysa 60-70 bin kişilik Müslüman kent nüfusunun doğru dürüst bir okulu yoktur¹²³ diyerek, bu gerçeği başka bir açıdan değerlendiriyordu.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilk merkez örgütü Ankara'da dört genel müdürlük halinde kurulmuştur. Bunlar İlköğretim, Ortaöğretim, Hars ve İstatistik Genel Müdürlükleridir. Merkez örgütü 3 müfettişli bir denetim kurulu ve 7 kişilik bir program komisyonu ile tamamlanmıştır. Ancak Bakanlık, taşra teşkilatı hakkında yeterli bilgiye

¹²⁰ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.158.

¹²¹ İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s.55.

¹²² *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri*, Milli Eğitim Basımevi, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Cilt:1 Ankara, 1946, s.185.

¹²³ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.159.

sahip değildir. Zorluklarla toplanan istatistiklere göre Ankara Hükümetine bağlı 38 il ve sancakta 2.345 ilkokul vardır. Bu okullardan 581 tanesi kapalıdır. İlkokulların öğretmen sayısı 2.384'ü erkek, 677'si kadın olmak üzere toplam 3.061'dir. Bunlardan ancak 875'i öğretmen okulu çıkışıdır. Orta öğretimde ise 28 Sultani, 50-60 kadar idadi ve 18 kadar da öğretmen okulu vardır. Bu okulların da büyük bir bölümünün kent ve kasabalarda olduğu düşünülürse, savaş yıllarında Anadolu köylerinin % 98'nin okulsuz olduğu anlaşılmaktadır¹²⁴.

Bu azlığa ek olarak, özellikle savaşların getirdiği ekonomik yük nedeniyle, yeni okullar açılmadığı gibi, var olan okullar da kapanmaktaydı. Bu konuda Maarif Vekili Dr. Rıza Nur Bey, 14 Temmuz 1920 tarihinde TBMM'de Ankara Darülmualîmi'nin kapatılmasının nedenlerinin bildirilmesi hakkındaki önerge üzerine şöyle demiştir: ¹²⁵.

Bugün yalnız Ankarada değil, bir çok yerlerde maatteessüf, mektep lâğvı, böyle mektep lâğvı hastalığı vukubulmuş. Kimi yerde darümuallimîni, kimi yerde idadi mektebini, kimi yerde bilmem sultaniyi lâğvedip duruyorlar. Bunu bazen vali yapıyor. Bazen ahali istiyor, yaptırıyor. Bazen da mutasarrıf yaptırıyor. Yani maarife bir salgın gelmiş. Bu, müstevli bir hastalık efendim. Maarifi kırıp geçirip duruyor.

Okullarda öğrenci sayısı oldukça azdı. Bazı okullarda ise öğretmen sayısı öğrenciden fazla idi. Genel bütçenin binde altısı (% 06'sı) eğitime ayrıldığı için pek çok okul da ödenek yokluğundan kapanıyordu.

Bazı tutucu ve gerici çevreler de okulların kapanmasına neden olmaktaydılar. Okullarda dini temellere ve memleketin inançlarına saygı gösterilmeyişini ve namaz kılınmayışını gerekçe göstermişlerdir¹²⁶. Savaş yıllarında TBMM'deki tutucu grubun

¹²⁴ İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s.55.

¹²⁵ CBMEB, *Millî Eğitim ile İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt 1, s.154.

¹²⁶ CBMEB, *Millî Eğitim ile İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt:1, s.167-168.

desteği sonucu Milli Eğitim Bakanı olan Vehbi Efendi, çoğu hocalardan seğıilmiş bir komisyon oluşturarak okul programlarını değiştirme çabası içine girmiştir. Komisyon, eğitim programlarında din derslerinin arttırılması, sultanilere medrese adı verilip bunların diğer medreselerle birleştirilmesi, oğretmen okulu oğrencilerinin sarık sarması, mőzük derslerinin ilahi dersleri olarak verilmesi ve canlı yaratıkların resimlerinin yapılmasının yasaklanmasını isteyerek ısrarla önceki dönemlerden daha bağnaz bir tutum sergilemiştir. Kurtuluş Savaşı'nın zaferle bitmesi üzerine Vehbi Efendi Milli Eğitim Bakanlığından ayrılmış ve dőřünőlen bu değişiklikler de böylece uygulanmamıřtır¹²⁷.

Savaş yıllarının eğitimle ilgili en önemli eğitim konulardan biri de oğretmenlerin maaşlarının ödenmesinde karşılaşılan sorunlardır. Maaşlarını il özel idarelerinden alan ilkokul, liva idadileri ve oğretmen okulları oğretmenleri maaşlarını zamanında alamamışlardır. Bu durum yalnız savaş yıllarının değil, daha sonraları Türkiye Cumhuriyeti'nin de eğitim ile ilgili en önemli sorunu olmuştur. Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati'nin (Geçici İlköğretim Kanunu) 15. maddesinden doğan bu güçlüğün asıl sebebi ülkenin ekonomik durumunun oldukça bozuk olmasıdır. Söz konusu Kanunun 15. maddesine¹²⁸ göre; ilkokulun (mekâtibi iptidaiye) kurulması için arsanın temini, okul binasının yapılması, oğretmenler, okul müdürleri ve müdür yardımcılarının maaşlarının ödenmesi, okul binasının onarılması, ders araç gereçlerinin sağlanması ve hademe ücretlerinin ödenmesi gibi konulardaki giderleri, köy ve mahalle ahalisine zorunlu tutmaktaydı. Halk, okul ve oğretmen maaşları için kendisinden istenen vergiyi ödeyemiyor, dolayısı ile oğretmenler de maaşlarını zamanında alamıyorlardı.

Bu dönemde ülkenin durumu çok karışık olduğu için, Maarif Vekaleti okullara egemen durumda değildi. Onun için bölgelerden sık sık istatistiki bilgiler istenmekte ve

¹²⁷ İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s.58-59.

¹²⁸ Reşat Özalp, *Milli Eğitimle İlgili Mevzuat (1857-1923)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982, s.85.

eğitimin gerçek durumunu öğrenmeye çalışmaktaydı. Maarif Vekaleti, öğretmen yetersizliği, bir kısmının silah altında bulunuşu, illerin özel idarelerine bağlı bulunan okulların giderlerinin karşılanamaması gibi önemli sorunları çözebilmek amacıyla Ankara’da bir “Maarif Kongresi”nin toplanacağını 1 Ocak 1921 tarihli genelgesi ile ilgililere bildirmiştir.

II.1.1. Maarif Kongresi

Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın bütün şiddeti ile sürdüğü ve düşmanın Anadolu içlerine kadar girerek, Kütahya-Eskişehir Muharebeleri sonucu Türk ordusunun geri çekilmek zorunda kaldığı bunalımlı günlerde, 15 Temmuz 1921 tarihinde Ankara’da Darümuallimin konferans salonunda yapılan Maarif Kongresi TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa’nın açış konuşmasıyla çalışmalarına başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa konuşmasında, ulusça yaşama hakkının savunulması uğrunda mücadele verildiğini hatırlatarak eğitimcileri bu mücadelenin sona erdirilmesinden sonra uygulanmak üzere dikkat ve özen ile işlenip çizilmiş bir ulusal eğitim programı oluşturmaya davet etmiştir¹²⁹.

Mustafa Kemal Paşa, Kongreden Türkiye’nin ulusal eğitimini kurmalarını istemiş ve “ulusal eğitimi” şöyle tanımlamıştır:¹³⁰.

Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihi tedenniyatında en mühim bir âmil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsafi fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciyei milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü dâvayı millimizin inkişafı tamı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir. Lâalettayin bir ecnebi kültürü şimdiye kadar takip olunan yabancı

¹²⁹ Turhan Oğuzkan, “Orta Dereceli Genel Öğretim Kurumlarının Gelişimi” *Cumhuriyet döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s.282-283.

¹³⁰ *CBMEB, Milli Eğitim ile İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt:1, s. 4.

kültürlerin muhrip neticelerini tekrar ettirebilir. Kültür (Haraseti fikriye) zeminle mütenasiptir. O zemin milletin seciyesidir.

Kongrede, halk mektepleri projesi, ilköğretimin dört yıldan beş yıla çıkarılması, öğretim programına çalışma yaşamına yönelik dersler konulması, köylülerin 5-6 yıllık iptidai okullarına süre ve külfet bakımından dayanamayarak eski mahalle mekteplerine rağbet etmeleri gerçeği, halk eğitiminin ileri programlarında daha çok köylünün en çok gereksinim duyduğu, dil, din, hesap konularını içermesi gerektiği tartışılmıştır.

Maarif Kongresi, yurdun her yanından gelen 250'den fazla erkek ve kadın öğretmeni bir araya getirmiştir. Mustafa Kemal, konuşmasında öğretmenleri “Gelecekteki kurtuluşumuzun saygı değer öncüleri” olarak tanımlamıştır. Kongre çalışmalarına savaş nedeniyle bir sonuca varamadan erken bitirmiştir. Kongre bir sonuca varmadan dağılmış olsa da böyle bir zamanda toplanmış olması ve Mustafa Kemal Paşa'nın açık konuşmasıyla eğitim tarihimizde önemli bir yer tutar¹³¹. Mustafa Kemal Paşa söz konusu konuşmasında, ulusal eğitim deyimini kullanarak, yeni eğitimin yönünü, yöntemini, amacını ve öğretmen kişiliğinin değerini açıklamış ulusal bir eğitim programının gerekliliğini ortaya koymuştur.

II.1.2. Birinci Heyet-i İlmiye

Atatürk'ün Maarif Kongresi'nde ve TBMM'de eğitim ile ilgili önerileri ışığı altında, eğitim sorunlarının çözümlenmesi için yoğun bir çaba harcanması bakımından 1923 yılı Türk eğitim tarihi açısından oldukça önemlidir¹³². Bu çabalardan ilki “Birinci

¹³¹ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.302-303.

¹³² Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s.32.

Heyet-i İlmiye'nin toplanmasıdır. Cumhuriyetin ilanından önce 15 Temmuz 1923'te Ankara'da toplanan Birinci Heyeti İlmiye, 40 kişiden oluşmaktaydı. Heyet, altı komisyona ayrılarak çalışmalara başlamıştır. Her komisyon, kendi konuları için kanunlar, yönetmelikler ve çalışma programları hazırlamıştır.

Fakat bu heyeti oluşturan üyeler, “mektepli” ve “medreseli” olarak iki farklı yapıdan gelmekteydi. Bu durum ise, sorunların çözümüne ilişkin iki farklı yaklaşım nedeniyle çatışmalara neden olmaktaydı. Her iki kesim de sorunları kendi görüş açısından ele almakta ve uzun tartışmalar yaşanmaktaydı¹³³.

Çalışmalar sırasında İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) Bey, ülkedeki öğretimin birleştirilmesinin yurt birliği için şart olduğunu belirterek bu konu ile uğraşacak genel bir komisyon kurulmasını istemiştir¹³⁴. Bu çalışmalar sonucunda, mektep-medrese ikiliğinin ortadan kaldırılması konusunun net bir biçimde ortaya çıktığı görülmektedir.

Birinci Heyet-i İlmiye, eğitim işlerinin bütün yönleriyle ele alındığı, sorunların tartışıldığı ilk ciddi çalışma olarak değerlendirilmektedir. Çalışmaların tamamlanmasından bir gün önce 14 Ağustos 1923 tarihinde Mecliste okunan hükümet programında, eğitime uzun bir bölüm ayrılmıştır. Söz konusu programda öngörülen eğitim faaliyetlerine, Heyet-i İlmiye görüşmeleri ve kararlarının etkili olduğu anlaşılmaktadır¹³⁵.

Hükümet programında, halkın ve seçkinlerin eğitimi için olanaklar hazırlanması, ilköğretim çağındakilere mesleklere yönelmelerini sağlayıcı pratikler kazandırılması, ilkokulu bitirenlerin devam edecekleri, tarım, sanat, ticaret alanlarında iki yıllık tamamlama sınıfları açılması, kız liseleri, kız sanayi idadileri ve kız öğretmen

¹³³ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s.33.

¹³⁴ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara 1997, s.32.

¹³⁵ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.162.

okullarının çoğaltılması ve ilköğretimin bütün ülkede zorunlu kılınması gibi konulara yer verilmiştir.

Bu belirlemeler ve hedefler bir anda gerçekleştirilmese bile, ümmetçi eğitim düşüncesinden hızla sıyrılıp, ulusal eğitime, yaşama ve uygulamaya dönük çağdaş eğitime geçiş süreci başlamış olmaktadır.

II.2. Eğitim Alanında Yapılan Devrimler

II.2.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Kabul Edilmesi

Atatürk'ün temel hedefi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal, laik, demokratik, çağdaş bir hukuk devleti olmasıydı. Cumhuriyetin ilk on yılında gerçekleştirilen devrimlerin amaçlarından biri de “rejimi laikleştirme” idi. Bunun en önemli yansımaları eğitim alanında görülmüştür. Bu, son derece doğal bir olaydı. Çünkü, yeni kurulan “ulusal devlet” kendi yurttaşını, devrimlerin şekillendirdiği Cumhuriyet ideolojisi doğrultusunda yetiştirmek gerektiğine inanmaktaydı. Ümmet olmaktan yurttaşlığa geçiş ancak laik bir eğitim sistemi ile olanaklıydı.

Atatürk de Türk ulusunu çağdaşlaştırmanın laik bir eğitim sistemi ile gerçekleşebileceğini düşünmekteydi. O, Türk halkının eğitim yoksunluğunu giderebilmek için halk arasında birlik ve beraberliğin sağlanması gerektiğine inanmaktaydı. Geçmiş deneyler, ikili eğitim düzeniyle bu ilkenin sağlanamayacağını ortaya koymuştur.

Atatürk ve kurucusu olduğu Türkiye Cumhuriyeti, bir yanda dine dayalı eğitim veren, diğer yandan dünyevi bilgiler kazandırmaya çalışan ikili bir eğitim düzeninin savunucusu olamazdı. Kurtuluş Savaşı sırasında O, din eğitimi veren okullar ve medreselerin durumu ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamıştır.

Ancak savaşın sona ermesinden sonra yaptığı konuşmalarda ise açıkça vakıfların elindeki okulların ve medreselerin verdiği tedirginliği dile getirerek, eğitim kurumlarının birleştirilmesinden yana olduğunu belirtmiştir. Atatürk, 3 şubat 1923'te İzmir'de eski gümrük binasında halkla konuşurken bu konuda şöyle demiştir: “ Bizde en ziyade göze çarpan bir nokta vardır ki herkesin bu gibi mesele temastan içtinabıdır. Medreseler ne olacak, evkaf ne olacak dediğimiz zaman derhal bir mukavemete mâruz kalırsınız. Bu mukavemeti yapanların ne hak ve salâhiyetle yaptıklarını sormak lâzımdır.”¹³⁶. Söz konusu konuşmasında Müslümanlıkta ruhban sınıfı olmadığını, bütün Müslümanların eşit olduklarını açıklayarak, kendilerinde böyle bir hak görenlerin, din kurallarına uygun hareket etmediklerini belirtmiştir.

Atatürk, 26 Ocak 1923'te Alaşehir Hükümet binası avlusunda toplanan halkla yaptığı konuşmada da ulusun ve ülkenin eğitim kurumlarının bir olması gerektiğini, bütün memleket evladı kadın ve erkeklerin bu kurumlarda yetiştirilmeleri gerektiği üzerinde durmuřtur¹³⁷.

Osmanlı İmparatorluğu'nda reformlara paralel olarak ortaya çıkan laiklik kıpırdanmaları medrese ve evkaf okulları gibi dini eğitim veren okullarda hiçbir değişiklik yaratmamıştır. Reformlar sonucunda yeni kurulan okullar ve ordu, dini makamların etkisi dışına çıkarılırken, dini eğitim veren okullara dokunulmamıştır. Böylece yeni okulların yanı sıra eskiler de varlıklarını sürdürmüştür. Bu farklı eğitim kurumları birbirinden ayrı ve kopuk, hatta birbirine karşıt iki farklı kuşak yetiştirerek kültür ikiliğine yol açmıştır. Diğer taraftan halk ise din adamlarının ve medresenin etkisinden sıyrılamamıştır.

Bu farklı eğitim kurumlarını birleştirmek ve ikiliği ortadan kaldırmak için ilk hareket “İttihat ve Terakki Partisi” tarafından yapılmıştır. Bu girişim Ziya Gökalp'ın

¹³⁶ CBMEB, *Milli Eğitim ile İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt:1, s.11.

¹³⁷ CBMEB, *Milli Eğitim ile İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt:1, s.10.

fikirlerine dayanmaktadır. Gökalp bu konuda, 1916'da İttihat ve Terakki Partisi'nin kongresine verdiği raporda şöyle demiştir: “Memleketimizde iki bakanlık vardır ki birbirleriyle iş birliği yapmadan eğitimle uğraşılıyor. Evkaf ve Eğitim Bakanlıkları. Oysa idarede ve eğitimde birlik ilkeleri Evkaf Bakanlığı'nın kendine has okulları olmasına engeldir. Evkaf'ın idaresindeki okulları, teftiş ve denetlemeye imkan yoktur. Çünkü devlet örgütü eğitim bakanlığına bu salâhiyeti vermemiştir”¹³⁸.

Fakat, buna rağmen İttihat ve Terakki Partisi'nin söz konusu Kongresi'nde Evkaf'a bağlı ilkokullar Eğitim Bakanlığına bağlanırken medreselere dokunulamamıştır. Medreselerin ve diğer okulların ayrı ayrı yerlere bağlılığı, ayrıca kendi yönetimlerine sahip gayrimüslim okullarının, bu dağınıklığı devam ettiği sürece, ülkede gerçek bir eğitim düzeninin sağlanamayacağı da kesindir. Osmanlı döneminde başta Ziya Gökalp ve diğer aydınlarca büyük sakıncaları fark edilen ve çözüm bulunamayan bu sorunun çözümü için, ulusal bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin öğretim birliğini mutlaka sağlaması gerekiyordu¹³⁹.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, devleti ve ülkeyi yeni baştan kurmak amacıyla, öteki toplumsal kurumlarda olduğu gibi eğitim alanında da Türk Devrimi'nin bir parçası olarak, bazı atılımların gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Bu atılımlardan en önemlisi ise kuşkusuz Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılmasıydı. 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu 7 maddeden oluşmaktaydı. Bu maddeler şunlardır:¹⁴⁰

MADDE 1-Türkiye dahilinde bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.

MADDE 2- Şer'i ve Evkaf Vekâleti veya hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiştir.

¹³⁸ İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s.76.

¹³⁹ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.307.

¹⁴⁰ *Maarifle İlgili Kanunlar*, T.C. Maarif Vekilliği, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s.14.

MADDE 3- Şer'îye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekâtîp ve medarise tahsis olunan mebalîğ Maarif bütçesine nakledilecektir.

MADDE 4- Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirilmek üzere Darülfünunda bir ilâhiyat fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı dineyinin ifası vazifesi ile mükelef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir.

MADDE 5-Bu kanun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştegil olup şimdiye kadar Müdafaai Milliyeye merbut olan askerî rüşfî ve idadilerle Sıhhiye Vekâletine merbut olan darüleytamlar, bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile beraber Maarif Vekâletine raptolunmuştur. Mezkûr rüşfî ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin ciheti irtibatları atiyen ait olduğı ve Vekâletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir.

MADDE 6-İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

MADDE 7-İşbu kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu; Cumhuriyet düşüncesi ve ideolojisinin kararlılıkla yerleştirilmesi amacına yönelik son derece önemli bir düzenlemedir. Bu kanun ile mektep-medrese ikilemine son verilerek, ülkedeki bütün eğitim kurumları, yabancıların açtığı okullar ve cemaat okulları devlet denetimine alınmıştır. Bu kanun ile eğitimin laikleştirilmesi ve demokratikleştirilmesi sürecinde önemli bir adım atılmıştır.

Türk Devrimi'ne ters düşen kurumlar, medreseler ve yabancı dilde öğretim yapan okullardı. Bunların yaygın, köklü oluşları yurtiçi ve yurtdışı bağlantıları yüzünden arzulanan niteliğe dönüştürülmeleri ya da ortadan kaldırılmaları köklü bir devrimi gerektiriyordu. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bu yapılmaya çalışılmıştır¹⁴¹.

Cumhuriyet yöneticileri, bu kanunu sadece mektep-medrese ikiliğini ortadan kaldırmak için kullanmamışlar, bundan aynı zamanda yabancı okulları ve cemaat okulları denetim altına almak açısından da yararlanmışlardır. Cumhuriyet kendi okullarında hiç

¹⁴¹ İbrahim Ethem Başaran, "Türkiye'de Eğitim Sistemi'nin Evrimi" 75. *Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.99.

ödün vermeden uyguladığı laiklik ilkesini bu okullarda da uygulamış, her türlü dini eğitimi yasaklamıştır¹⁴².

Tevhid-i Tedrisat, “Öğretim Birliği” kavramı içinde, çağdaş eğitimi ulusal ve laik öğretim programlarını, örgün ve yaygın eğitim alanlarında örgütsel ve kurumsal yenileşmeyi hedef olarak eski kurumların yaşatılabilmesi imkanlarını da ortadan kaldırmıştır.

II.2.1.1. Medreselerin Kapatılması

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, ülkedeki bütün eğitim ve öğretim kurumlarını, mektepleri ve medreseleri, Tanzimat Dönemi’nde kurulan idadileri, sultanileri, yabancı dilde öğretim yapan kolejleri ve azınlık okullarını Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlayarak eğitim ve öğretimde birliği sağlamıştır.

Söz konusu Kanunun uygulanmasından Maarif Vekili Vasıf Bey sorumluydu. Maarif Vekaleti ve Maarif idareleri tarafından ülkedeki medreselerin durumu incelenmiştir¹⁴³. Yapılan incelemeler sonunda Darülhilafe medreseleri dışında vilayet, kaza ve köylerde 479 tane “Mederese-i İlmiye” tespit edilmiştir. Bu medreseler, Şer’iye Vekaleti tarafından verilen ruhsat ile, müderrisleri tarafından açılabilmekteydi. Medreselerin programı, sınıfı ve kadrosu yoktu. Binaları eski ve sağlıksızdı. Haklarında hiçbir bilgi olmayan ve resmi denetimleri yapılmayan bu medreseler, ilköğretim düzeyinde eğitim vermekteydiler¹⁴⁴.

Tevhid-i Tedrisat Kanun’unda medreselerin de kapatılmasına ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktaydı. Bunun nedeni ise, o sıralarda medreselerdeki ve okullardaki din

¹⁴² İlhan Tekeli, “Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Eğitim Kurumları’nın Gelişimi” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt :3, İstanbul, 1983, s.660.

¹⁴³ Mustafa Ergün, a.g.e., s.60.

¹⁴⁴ Mustafa Ergün, a.g.e., s. 61.

eğitimi aleyhine söz söylenecek bir ortamın henüz oluşmamasıydı. Ancak bütün eğitim ğretim kurumlarının Maarif Vekaletine bağlanması, din uzmanları ve halkın din hizmetlerini yürütecek imam ve hatiplerin yetiştirilmesi için ayrı okulların açılacağı bu kanunla hükme bağlanmıştır. Böylece medreseler işlevsiz bir duruma getirilmiştir. Yusuf Akçura gibi aydınlar ise, medreseleri kapatmamayı, isimlerini “Hakimiyet-i Milliye Medreseleri” olarak değiştirerek, yeniden düzenlemeyi, yoksul çocukların buralara alınmasıyla, buralardan devrimi yayacak din adamları yetiştirmeyi teklif etmişlerdir. Fakat Atatürk bu fikre olumlu bakmamıştır¹⁴⁵.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun kabul edilmesinden kısa bir süre sonra Maarif Vekili Vasıf Bey, Maarif Vekilliğinin elindeki ilkokulların hiçbirinde meslek dersleri okutulamayacağı, bunun öğretimin birleştirmesine aykırı olacağı gerekçesiyle medreselerin kapatılmasını sağlamıştır. Kapatıldıklarında lke genelinde 479 medrese ve 18.000 kayıtlı medrese ğrencesi bulunmaktaydı . Bu öğrencilerden ancak 6.000’i gerçek anlamda ğrenciydi. Geri kalanlar kayıtlarını yaptırıp, askerlikten kaçararak kendi işlerinde çalışmaktaydılar¹⁴⁶.

Türkiye’de medreselerin kapatılması gerek Meclis’te gerekse bazı basın organlarında sert eleştirilere uğramıştır. Hükümet yeleri zaman zaman bunun dinsizlik olmadığını açıklamak zorunda kalmışlardır¹⁴⁷. Medreselerin kapatılması ve okullardan din derslerinin kaldırılması önceleri kabul edilemez gibi grnmşse de, din eğitiminden büsbütün uzaklaşmamış olması, bu eğitimin bağnazlıktan uzak, tarihi ve dini gerçeklere uygun olarak verilmesi, laik eğitimin yavaş da olsa temellerinin atılmasını sağlamıştır.

¹⁴⁵ İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s.78.

¹⁴⁶ İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s.78.

¹⁴⁷ Mustafa Ergün, *a.g.e.*, s. 63.

II.2.1.2. Azınlık ve Yabancı Okulların Durumu

Kurtuluş Savaşı sırasında, ülkedeki yabancı ve azınlık okulları yıkıcı çalışmalarını arttırmışlardır. Özellikle Rum okulları, Türklerin kendilerine tanıdığı eğitim-öğretim hakkını, Türkiye'ye karşı propaganda amacıyla kullanmışlardır. Yabancı okullar da benzer çalışmalar içinde bulunmuşlardır.

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye'deki Ekalliyetler, giderleri kendilerine ait olmak üzere her türlü okul açabilecekler ve buralarda kendi dilleriyle öğretim yapabileceklerdir. Fakat Türkçe dersi zorunlu okutulacaktı. Mümkün olduğu ölçüde bu okullara, devlet belediye vs. bütçelerden ödenek ayrılacaktı.¹⁴⁸ Söz konusu antlaşmaya göre, Türk Hükümeti, eğitim konusunda Müslüman olmayan azınlıkların yoğun olarak yaşadığı il ve ilçelerde, bu Türk uyruklarının çocuklarının, ilkokullarda kendi dillerinde öğrenim görmelerini sağlamak bakımından, uygun düşen kolaylıklar gösterecekti¹⁴⁹. Lozan görüşmeleri sırasında en önemli tartışma konularından birisi de Türkiye'deki yabancı okullar olmuştur¹⁵⁰.

Cumhuriyet Hükümetleri kendi sıbyan mekteplerini ve medreselerini kapatma kararı aldıktan sonra, aynı tutumu ülkedeki yabancı okullara karşı da göstermiştir. Hükümetlerin dini eğitim konusunda kendi okullarındaki uygulamaları azınlık okullarından da istemesi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun "Eğitim Birliği" hükmünün bir gereği idi. Kanunla getirilen laiklik ve ulusallık ilkeleri ile yabancı okulların eğitim-öğretim faaliyetleri arasında bir çelişki vardı. Bu çelişkiyi giderebilmek amacıyla yabancı okulların uymaları gereken kurallar uygulamaya konulmuştur¹⁵¹. Bu uygulamaya göre; yabancı okullarda, mabetler dışında dersane ve salonlarda bulunan dini semboller, salıp,

¹⁴⁸ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.345-346.

¹⁴⁹ *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar – Belgeler*, Birinci Takım Cilt I, Kitap II, Çev: Seha L. Meray, İstanbul, 2001, s.216.

¹⁵⁰ Mustafa Ergün, *a.g.e.*, s. 66.

¹⁵¹ Ayten Sezer, *a.g.e.*, s.22.

heykel ve dini tasvirler kaldırılacaktı. Müslümanların ve başka mezhepten öğrencilerin okullarındaki dini ayinlere katılmaları da yasaklanmıştır.

Başlangıçta pek çok yabancı okulun bu kurallara uymadığı görülmüştür. Bundan dolayı da pek çok yabancı okul kapatılmıştır. Sadece 1924 yılında İstanbul'da 40 kadar Fransız okulu ile 4 İtalyan okulunun bu nedenlerle kapatıldığı görülmüştür. Okulların kapanmasına gerek okul yöneticileri gerekse okulların bağlı buldukları ülkeler tepki göstermiştir.

Fransa ve İtalya gibi ülkeler okullarının yeniden açılması için girişimlerde bulunmuşlardır. Fransa bu konuda bir nota vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti ise, verdiği karşılıktaki, laik bir Cumhuriyet'te dini okulların ya laik bir tarzda öğretim yapması ya da kapatılmalarını gerektiğini bildirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti yabancı okullara ilişkin politikasını şöyle belirlemiştir:¹⁵²

-Okullar mezhep yönünden tarafsız olacak ve derslerde ulusal duygulara yer verilecek,

-Türkiye'de medreselerin kaldırılması üzerine Türk okullarına uygulanan bu durumdan Hıristiyan okulları ayrı tutulmayacak,

-Konu bir iç sorun olduğundan, yabancı hükümetlerin protestoları dikkate alınmayacaktır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yabancı okullara getirilen sıkı denetim, Hükümet'in yayınladığı bazı genelge ve yönergelerle okullara duyurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin yabancı okullara karşı gösterdiği bu titizliğe, Türkiye'deki misyoner okullarına, büyük çoğunlukla, Rum, Yahudi ve Ermeni çocuklarının girmesi ve bu

¹⁵² "Fransa Papaz Mekteplerini Himaye Edemez", *Hakimiyet-i Milliye*, 26 Mart 1924'ten akt. Ayten Sezer, *a.g.e.*, s.22.

okulların azınlıkların bağımsızlığı için politik yuvalar haline gelmesinin büyük etkisi olmuştur.

Gösterilen titizliğe, takip ve denetime karşın Mustafa Kemal bu okullara karşı olmadığını, Türk kuruluşlarına konmuş olan kanun ve yönetmeliklere uydukları sürece, bunların yerlerinde kalabileceğini açıklamıştır. Ancak Türk okullarının bile elde edemediği ayrıcalıklara yabancı okulların sahip olamayacağını belirtmiştir¹⁵³.

TBMM Hükümeti'nin kuruluşundan itibaren yürütülen ulusal eğitim politikasının bir sonucu olarak yabancı okullar üzerinde tam bir denetim kurulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu okulların onların laik eğitim ilkeleri doğrultusunda, Türk okullarına paralel olarak faaliyetlerini sürdürmeleri yönünde de daha birçok ciddi kararın alındığı anlaşılmaktadır.

II.2.1.3. Harf Devrimi

Türkiye Cumhuriyeti'nin yaptığı en köklü devrimlerden biri Arap harflerinin bırakılarak yerine Latin esaslı yeni Türk harflerinin kabul edilmesidir. Atatürk'ün gençlik yıllarından itibaren bu konuyla ilgilendiği ve Latin esaslı bir alfabeğe geçişin gerekli olduğu inancını taşıdığı bilinmektedir. O, eyleme geçmek için konuyu zihninde olgunlaştırmak, devrimci kadro içinde bir fikir birliği oluşturmak ve halk arasında uygun bir taban bulmak gereksinimini duymuştur. Bu konuda 7-8 Temmuz gecesi kongre çalışmaları için Erzurum'da bulunduğu sırada, Mahzar Müfit Bey'e not ettirdiği devrimler arasında Latin harflerinin kabul edileceği maddesi de yer almaktaydı¹⁵⁴.

Feodal dönemden kapitalist düzene geçen toplumlarda yazının ve eğitimin toplumun ayrıcalıklı bir kesiminin tekeline kurtarılıp yaygınlaştırılması gereği ortaya

¹⁵³ İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s.111.

¹⁵⁴ Mahzar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt: 1., Ankara 1988, s.131.

çıkınca, bu toplumlar alfabelerinde ve dillerinde bir reforma gitmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda uluslaşma sürecine giren cemaatler için de benzer eğilimlerin geliştiği görülmektedir¹⁵⁵.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Latin alfabesinin benimsenmesi tartışmaları 1860'lı yıllarda, bir eğitim sorunu olarak başlamıştır. Alfabe sorununu Tanzimat devrinin eğitim güçlükleri ortaya çıkarmıştır. Güçlüğün nedenleri tartışılırken Tanzimat aydınları, eğitim ve öğretim yöntemleri, yazım kuralları üzerinde olduğu kadar, Arap alfabesinin güçlükleri üzerinde durarak, bu alfabeyi öğrenmenin zorluklarına da dikkat çekmişlerdir. Buna karşın hemen din ve politika işe karışmıştır. Kur'an-ı Kerim, Arapça yazıldığı için yazının kendisi de kutsal sayılmaktaydı. İmparatorluk içinde yaşayan Müslümanları birbirine bağlamada Arap alfabesi politik bir işlev de üstlenmekteydi. Bir bakıma alfabe değişikliğini savunmak, "gavur olmak" ve imparatorluğun dağılmasını istemek gibi algılanmaktaydı¹⁵⁶.

Cumhuriyetin kurulduğu 1923-1924 ders yılında nüfusun % 90'ından fazlası okuma-yazma bilmiyordu. İlköğretimde, toplam 4.894 ilkokulda 341.941 öğrenci, ortaöğretimde 72 ortaokulda 5.905 ve 28 lisede 331'i kız, 1.241 öğrenci öğrenim görmekteydi. Lise, hatta ortaokul yalnızca kimi ayrıcalıklı kentlerde bulunuyordu. Nüfusun % 90'nın yaşadığı 40.000 dolayındaki köyün % 90'ında okul yoktu. Bilgisizlik halk tarafından adeta bir yazgı olarak görülmekteydi.

Türkiye'de Latin alfabesinin benimsenmesi tartışmaları sürerken 1927 yılından itibaren Sovyetler Birliği'nde Türklerin çoğunlukta olduğu cumhuriyetlerde Latin alfabesi

¹⁵⁵ İlhan Tekeli, a.g.m., İstanbul, 1983, s.660.

¹⁵⁶ İlhan Başgöz, a.g.e., s.114.

kabul edilmeye başlanmıştı. Dr. Kühne 1926 yılında Türk eğitimi için hazırladığı raporda bu konuda şöyle diyordu:¹⁵⁷

Okuyup yazma öğrenmek için oldukça uzun zamana ihtiyaç olduğu dikkat çekmiştir. Yazı tekniği yalnızca öğretim meselesi olmayıp aynı zamanda birinci derecede uygarlık meselesidir. Türkler de kendilerine oldukça yakın olan Macar ve Fin lisanlarında yapıldığı gibi bir transkripsiyon kabul ederek hiç şüphesiz Batı uygarlığına katılmak işini kolaylaştırmış olurlar.

1927 yılı Haziran ayında Atatürk, Harf Devrimi için uygun zamanın geldiğine karar vererek, Maarif Vekaletinden Latin alfabesinin kabulü için gerekli hazırlıkların yapılmasını istemiştir. Bakanlıkta oluşturulan Dil ve Alfabe Komisyonu kısa sürede yeni Türk harflerinin esaslarını hazırlayarak Atatürk'e sunmuştur. Atatürk İstanbul'da iki ayrı toplantıda yeni alfabeyi halka ve aydınlara tanıtmıştır. 9 Ağustos 1928 akşamı CHP tarafından Sarayburnu'nda düzenlenen eğlencede, Harf Devrimine ilişkin düşüncelerini şöyle açıklamıştır:¹⁵⁸ “Arkadaşlar, güzel dilimizi anlatabilmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Bizim güzel, uyumlu, zengin dilimiz, yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Yüzyıllardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak istiyoruz.”

Bu konuşmanın hemen ardından yeni harflerle okuma-yazma seferberliği için ciddi bir kampanya başlatılmıştır. Gazeteler başlıklarını yeni harflerle vermeye, ilk sayfalarında alfabe dersleri yayınlamaya başlamışlardır. Atatürk de köy kent dolaşarak okullarda, kahvelerde, meydanlarda, kara tahta başına geçerek yurttaşlara alfabe dersi vermiştir. Devlet daireleri, ordu, CHP ve Türk Ocakları yeni alfabeyi öğretmek için

¹⁵⁷ Alfred Kühne, *Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor*, İstanbul, 1939, s.9.

¹⁵⁸ *Milli Eğitim ve Atatürk'ün Milli Eğitim Politikası*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1980, s.63.

kurslar düzenlemişlerdir. Halk da bu kurslara büyük ilgi göstermiştir. Böylece bütün ülke adeta büyük bir okula dönüşmüştür¹⁵⁹.

Bu gelişmelere paralel olarak TBMM de 3 Kasım 1928 tarihinde yeni Türk harflerini kabul ederek kanunlaştırmıştır. Harf Devrimi için ileri sürülen gerekçe, halkın eline kolay öğrenilebilir, kolay kullanılabilir sade bilgi aracı vererek, Atatürk'ün ilk hedef olarak belirlediği okur yazarlığı yaymak ve halk arasında yaygın bilgisizliği kısa zamanda gidermekti.

Harf Devriminin en dikkate değer yanı, canlılığını, geniş ölçüde yitirmiş olan bir uygarlık düzeninden, çağdaş uygarlık düzenine geçişi simgelemesiydi. Bu açıdan harf devrimi, bir eğitim hareketi olduğu kadar bir kültür değişimi idi. Harf Devrimi geniş halk kitlelerinin hızla okur yazar olmalarını sağlamanın yanı sıra Türk dili ve kültürünün Arap ve Doğu kültürünün etkisinden kurtarılmasını da amaçlıyordu.¹⁶⁰ Cumhuriyetin ilk yıllarında Latin harflerinin kabulüne karşı çıkan İsmet İnönü, Harf Devriminden sonra ise, yeni harflerin en büyük savunucusu olmuştur. Devrimden uzun yıllar sonra 9 Ağustos 1953'te yaptığı konuşmada, Harf Devrimini Ortaçağ'dan çıkıp yirminci yüzyıl uygar topluluğuna girmemizin en etkili aracı olarak niteleyerek, bu devrimi Atatürk Devrimleri'nin en önemlisi olarak değerlendirmiştir¹⁶¹.

Bu devrim, okur yazarlığı bir ayrıcalık olmaktan çıkartıp, köylü kentli herkesin okuma yazma öğrenmesine, uyanmasına, kendi dilinin kurallarının kavranmasına olanak sağladı. Aynı zamanda bu devrim halka dönük bir kültür atılımıdır.

¹⁵⁹ İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s.118-119.

¹⁶⁰ Mahmud Adem, *a.g.e.*, s.118-119.

¹⁶¹ Turhan Oğuzkan, "Atatürk'ün Eğitim Politikası ve Milli Eğitim", *Atatürkçülük* (İkinci Kitap), Haz. Genelkurmay Başkanlığı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1988, s.122.

II.3. Türkiye Cumhuriyeti'nin Eğitim Politikasının Dayandığı Temel

İlkeler

Atatürk, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra somutlaşan askeri ve siyasi mücadeleyi, Türk ulusuna yeni bir hayat ufkunu açacak, onu yeni bir düşünce ve değerler sistemi içinde yeniden dönüştürecek uzun bir mücadelenin ilk evresi olarak değerlendirmiştir. Bu büyük dönüşüm projesinin en etkili aracı olarak da eğitimi görmüştür. Toplumsal değişim ve dönüşümler yaşanan dönemlerde, eğitim, yeni kurulmak istenen toplumu şekillendirmedeki işlevi nedeniyle, o toplumda gündemin en başında yer almıştır. Türkiye'de de Cumhuriyet kurulduktan sonra böyle bir eğitim süreci yaşanmıştır. Ulus-devlet kurma sürecinde, yeni toplumu yaratmak için sosyal, ekonomik, politik ve kültürel dönüşümler yapılmıştır. Bu dönüşümler, geleneksel İslamî değerlere göre düzenlenen bir toplum ve kültürden “modern” Batılı bir topluma geçişi hedeflemiştir¹⁶².

Cumhuriyetin ilk döneminde eğitim düşüncesinin alt yapısını oluşturan önemli belgelerden biri, daha cumhuriyet ilan edilmeden önce, 7 Mart 1923 tarihinde Maarif Vekili İsmail Safa (Özler) zamanında, “Misak-ı Maarif” adı ile Hakimiyeti Milliye gazetesinde yayınlanan genelgedir. Bu genelge ile eğitim etkinliklerini öncelikle halka ulaştırma, ulusal ve çağdaş eğitimin tüm yurda yaygınlaştırılması amaçlanmıştır¹⁶³.

Kökleri Antik Yunan entelektüel eğitim felsefesinde olan, düşünce ve beden bütünlüğü ile gelişmiş, sorumluluklar taşıyabilen, kendi kendilerini yönetebilen, sorun çözüme yetenekleri gelişmiş, üretici ve yaratıcı insanlar yetiştirmeyi hedef alan eğitim

¹⁶² Fatma Gök, “Kız Enstitüleri, Ev Kadını Yetiştiren Asri Bir Müessese”, *75.Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.241.

¹⁶³ Mustafa Ergün, *a.g.e.*, s.25.

düşüncesi, Cumhuriyetin ilk dönemi eğitim anlayışının temel ve vazgeçilmez niteliği olarak kabul edilmektedir¹⁶⁴.

Cumhuriyetin ilk yıllarının ideolojisi, yeni ulusun, yeni devletin üst yapısını oluşturacak sosyokültürel devrimler sürecinde, eğitime büyük bir önem vermiştir. Bu eğitimin düşünce çizgisinde ise, ilk olarak laikleşme, ikinci olarak yurttaşlık, son olarak da var olan tarım ekonomisinin gereği köylüyü eğitmek, onu iş ve meslek sahibi yapmak yer almıştır. Özellikle de öğretmen yetiştirme konusunda temel politika olarak belirlenen köye yönelik öğretmen yetiştirme hedefi, Cumhuriyet döneminin ilk zamanlarında eğitim politikasının da temelini oluşturmuştur¹⁶⁵.

Osmanlı eğitimi, dar kapsamlı, yetersiz, gayri milli ve bir ölçüde gayri dünyevi, genel eğitim de dine dayalı iken, Cumhuriyet eğitimi yaygın, ulusal, yaşamsal ve laik ve fırsat eşitliğine dayalı bir gelişme yoluna girmiştir. Cumhuriyet döneminde eğitimin başlıca amacı ise her düzeydeki okullarda, öğrencilere Cumhuriyetçi ve demokratik bir siyasi eğitim vermek olmuştur¹⁶⁶.

Eğitim yoluyla aklı özgürleştirmenin maddi koşulları ile ilgili kurallar 1924 Anayasası ve büyük oranda da yasalarla sağlanmıştır. 1924 Anayasası “öğretim serbestliği”, “genellik” “parasız ilköğretim” zorunluluğu ilkelerini belirtmiştir. Bu anayasanın 80. maddesi, “Hükümetin gözetim ve denetimi altında, kanun dairesinde her türlü eğitim serbesttir.” 87. maddesinde de “Kadın erkek bütün Türkler ilköğretimden geçmek ödevindedirler” ve “İlköğretim devlet okullarında parasızdır” denilerek

¹⁶⁴ Gürsen Topşes, “Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi”, *75. Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.80.

¹⁶⁵ Gürsen Topşes, a.g.m., s.10-11.

¹⁶⁶ Yahya Akyüz, a.g.e., s.308.

Cumhuriyet Anayasasının her türlü eğitim faaliyetini devletin gözetimi ve denetimi altına aldığı görülmektedir¹⁶⁷.

Türkiye’de eğitim sürekli kalkınma ve çağdaşlaşma için bir anahtar olarak düşünülmüştür. Cumhuriyet döneminde hükümetler eğitimin gelişmesi ve en azından sayısal olarak yaygınlaşmasına ciddi çaba harcamışlardır. Bir bakıma ekonomistler ve toplumbilimcilerin kuramlarına uygun olarak liderler, Tanzimat’tan beri, bilinçli bir biçimde, eğitimde başarılacak gelişmeler yolu ile toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal kalkınmasına katkıda bulunmayı düşünerek eğitim alanına önemli ölçüde kaynak aktarmışlardır.

Atatürk devrimi ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti, toplumsal yaşamın temeli olan siyaset, eğitim, kültür gibi alanları köklü bir şekilde dönüştürmüştür. Dini, meşruiyet kaynağı olmaktan çıkarmak, onun yerine pozitivist bilim anlayışı ile düzenlenen laik bir eğitim sistemine geçiş, ilerleme, akılcılık, evrimcilik, hukuk sistemi gibi alanlarda son derece önemli değişiklikler meydana gelmiştir¹⁶⁸.

Türkiye’de eğitim ve öğretim konusunda, çözümü en güç sorunlardan biri, ülkenin toplumsal ve kültürel yapısına uygun bir eğitim sisteminin kurulması olmuştur. Yüzlerce yıl hedefsiz ve ilkesiz bir eğitim kargaşası içinde çağın gerisinde kalmış Türk toplumuna uygun bir eğitim sistemi arayışı Cumhuriyeti kuranların üzerinde en çok kafa yordukları bir alan olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti’nin eğitim politikasının temel hedefleri; devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen, bilimsel ve özgür düşünce gücüne sahip, insan haklarına saygılı, özgür ve demokratik bir ülkenin yurttaşlarında bulunması gereken niteliklere sahip, kişiliği ve yetenekleri gelişmiş iyi insan, iyi yurttaş yetiştirmektir.

¹⁶⁷ Müjdat Şakar, *1982 Anayasası ve Önceki Anayasalar*, İstanbul, 1989, s.279-280.

¹⁶⁸ Fatma Gök, “75 Yılda Eğitim ve Devlet”, *75. Yılda Eğitim*, İstanbul, 1999, s.5.

Bu hedefleri gerçekleştirmek için yeni bir eğitim sistemi kurularak temel ilkeleri belirlenmiştir. Atatürkçü Düşünce Sisteminin eğitim ve öğretim konusundaki ilkeleri, Atatürk tarafından özel olarak sıralanmış ilkeler değildir. Aşağıda ele alınacak ilkeler, O'nun TBMM'de ve çıktığı yurt gezilerinde yaptığı konuşmalarından yola çıkılarak belirlenmiştir.

II.3.1. Ulusal Eğitim

Atatürk, elde edilen bütün başarıların, kazanılan büyük zaferlerin ardında hep ulus olduğunu söylevlerinde ve özel konuşmalarında sürekli olarak vurgulamıştır. Oldukça mütevazı gibi görünen bu davranışın altında aslında yeni bir ulus yaratma çabası vardır. O, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ümmet anlayışına son vererek, ulus kavramını ön plana çıkarmak istemiştir¹⁶⁹. O'nun ulusçuluğu yeni Türk devletinin her alanında hissedilmekteydi. Dış politikada, kültürde, ekonomide ve eğitimde hep ulusal kaygı ön planda gelmekteydi.

Atatürk, daha Cumhuriyet ilan edilmeden önce eğitimin ulusal olması konusunda oldukça kararlıydı. Eğitimdeki ulusçuluk anlayışı, toplayıcı, birleştirici ve bütünleştiricidir. Bu anlayış ulusallığı ön plana alarak, çağdaşlığı yadsıyan bir anlayış değildir. Bu, çağdaş dünyaya, çağdaş bilime açık, ancak özde ulusal değerleri temel alan bir eğitim anlayışıdır. Yeni sistem Osmanlı'nın dinci ve disiplinci eğitim anlayışına karşılık laik ve demokratik bir eğitim sistemidir¹⁷⁰.

¹⁶⁹ Emre Kongar, *Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk*, Remzi Kitapevi İstanbul, 1998, s.316.

¹⁷⁰ Şerafettin Yamaner, a.g.e., s.107-108.

II.3.2. Laik Eğitim

Cumhuriyet'in eğitim politikasında, eğitimin temel ilkelerinin başında laiklik gelmektedir. Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı ile Halifeliğin kaldırılmasıyla devlet yönetimi laik bir yapıya kavuşturulmuştu. Türk toplumunun içinde yaşadığı dünyayı algılayabilmesi ve laik bir devlet yapısı ve yönetimi ile uyum sağlayabilmesi için laik bir eğitimden geçmesi gerekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan geleneksel okul ve medrese ile çağdaş okulu bir arada barındıran ikili bir eğitim düzeni devralınmıştı. Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti ile özel vakıflara bağlı okul ve medreseler din esasına dayalı bir eğitim sürdürürken, Maarif Vekâletine bağlı okullarda ise dünyevi bilgilere ağırlık veriliyordu. Eğitimde dini ve dünyevi amaçlara yer verilmesi konusu, Cumhuriyetten önce olduğu gibi, Cumhuriyetin ilk yıllarında da başlıca tartışma konularından biriydi. Sorun genellikle "Eğitim dini mi, yoksa milli mi olmalıdır?" şeklindeydi. İzmir'de Atatürk'ün huzurunda bu soruya muhatap olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu şu cevabı verdiğini belirtmektedir:¹⁷¹

"Din içtimai bir müessesedir. Realite de yaşamaktır. Fakat devlet onu mekteplerde öğretmeye mecbur değildir. Devlet terbiyesinin karakteri ancak milli olabilir. İnkılap, maarif kurumlarını laikleştirmelidir. Softalık ve taassup ağacının kökleri sökülüp atılmalıdır."

Laik eğitim, eğitim-öğretim etkinliklerini, çocuğun doğasına, yani bedensel, ruhsal ve toplumsal özelliklerine göre bilimsel olarak yapmak ve çocuğa günlük yaşamı kolaylaştıracak bilgi, beceri ve alışkanlıklar kazandırmak ve bunlara uygun yöntemler kullanmaktadır. Kısaca çocuğa bilimsel yaklaşmak, eğitim ve öğretimde bilimi egemen kılmak demektir.

¹⁷¹ Turhan Oğuzkan, "Orta Dereceli Genel Öğretim Kurumlarının Gelişimi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, MEB Basımevi, İstanbul, 1983, s.284.

Atatürk, çağdaş uygarlığa erişmede, eğitimi, dinsel etkilerden ve hurafelerden arındırıp bilimsel temellere oturtmaya çalışmıştır. Eğitimin bu şekilde ve düzeyde laik bir yapıya kavuşturulması, Türkiye’de çağdaş gelişmelere uyum sağlayabilecek yeni bir kuşağın eğitiminde ve yetişmesinde başlıca etken olacaktır¹⁷².

Eğitimde laiklik ilkesi, özgür düşünceli, çağa uymada zorlanmayan, akılcı bireyler yetiştirmeye yöneliktir. Aynı zamanda eğitimin dinsel otoritelerin etkisinden kurtarılarak, devlet denetimine alınması, eğitim ve öğretim amaçlarının ve içeriğinin dünyevi gereklere göre yeniden düzenlenmesidir.

II.3.3. Bilimsel ve Çağdaş Eğitim

Türk devrimi düşünsel planda pozitivistik dayanan bir devrimdir. Pozitivism hem Batı’nın üstünlüğünü açıklaması hem de Hıristiyanlıkla karışmamasından dolayı son dönem Osmanlı aydınları ve bürokratları arasında da oldukça yaygındı. Atatürk, pozitivistik bilimin egemenliği biçiminde algılayarak, bilimi dine ve geleneğe karşı kullandı¹⁷³.

Atatürk’ün pozitivistik dayanan düşünsel yapısı, doğal olarak eğitim politikasına da yansımıştır. Çünkü bilimsel düşüncenin gelişeceği ve güçleneceği yer eğitimdi. Atatürk’ün bilimsellik ilkesi, eğitim ve öğretimin amaç, içerik ve araçları yönünden bilimsel verilere göre düzenlenmesi anlamını taşımaktadır. Atatürk, 23 Eylül 1925’te Samsun’da öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmada¹⁷⁴ bu konuyla ilgili olarak şöyle demektedir:

¹⁷² Şerafettin Yamaner, *a.g.e.*, s.109.

¹⁷³ Emre Kongar, *Atatürk*, İstanbul, 1998, s.46-48.

¹⁷⁴ CBMEB, *Milli Eğitim ile İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt:1, s.21.

Dünyada her şey için, maddiyat için maneviyat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir, ilim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delalettir. Yalnız ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarını, tekâmülünü idrak etmek ve terakkiyetini zamanında takip eylemek şarttır. Bin,iki bin, binlerce sene evvelki ilim ve fen lisanın çizdiği düsturları, şu kadar bin sene sonra bugün aynen tatbika kalkışmak ilim ve fennin içinde bulunmak elbette değildir.

Atatürk'e göre, kurduğu Cumhuriyetin temel felsefesine bağlı olarak, çağdaşlaşma, bilim ve fen alanındaki gelişmelere karşı açık olmayı gerektirmekteydi. Her türlü köleliğe ve insan düşüncesini sınırlandıran dogmalara karşı çıkan Atatürk, gençliği geleceğe hazırlayacak öğretmenlere, 25 Ağustos 1924'te Türkiye Muallimler Birliği Kongresi üyeleri şerefine verilen ziyafette şöyle seslenmektedir:¹⁷⁵

Yeni Türkiye'nin birkaç seneye sığdırdığı askeri, siyasi, idari inkılâbat çok büyük, çok mühimdir. Bu inkılâbat, sizin, muhterem muallimler, sizin; içtimai ve fikrî inkılâptaki muvaffakiyetinizle teyidolunacaktır. Hiçbir zaman hatırınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister.

Cumhuriyeti eğitim politikasına göre eğitim, bilimsel temele dayalı, insancıl, laik eşitlikçi bir ortamda sürekli gelişim süreci anlamını taşımaktadır. Bu anlamda eğitim, özgür düşünen ve düşündüğünü eyleme dönüştürebilen, ulusunu ve insanlığı seven bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir.

II.3.4. Karma Eğitim

Karma eğitim, her derecedeki okul ve kuruluşlarda cinsiyet farkı gözetmeden, eğitim ve öğretimin birlikte yapılması, her iki cinsin de eğitim hakları ve olanaklarından birlikte ve eşit yararlanmasıdır.

¹⁷⁵ CBMEB, *Milli Eğitim İle İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt: 1, s.20.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında ortaöğretimde kız ve erkek öğrencilerin ayrı okullarda öğrenim görmeleri için özel bir çaba harcanmıştır. Genellikle kızlara tanınan eğitim olanakları oldukça sınırlı kalmıştır. Eğitim sisteminde iki cins arasındaki bu ayrılık ve eşitsizlik, Atatürk başta olmak üzere Cumhuriyet Türkiye'sinin devrimci kadroları tarafından başlangıçtan itibaren reddedilmiştir¹⁷⁶.

Saltanattan Cumhuriyete geçişte kadınların yüzde doksan sekizi okuma yazma bilmiyordu¹⁷⁷. Atatürk, kadınların çalışma hayatının dışında tutulmasının ve sosyal yaşamda arka plana itilmesinin, toplumun gelişmesini yarı yarıya engellendiğini belirtmiştir. Toplumumuz için bilim ve fen gerekiyorsa, bunların eşit derecede hem kadınlara hem erkeklere kazandırılmasının gereğini vurgulamıştır.

Hükümet, 1924 yılı Ağustos ayında, ilkokul eğitiminin karma olmasını kararlaştırmıştır. Türk Medeni Kanunu'nun 1926'de kabul edilmesi ile kadın ve erkeklere eşit haklar tanınmasına karşın, ortaöğretimde kız ve erkek öğrenciler ayrı okullarda öğrenim görmekteydi. Bu durum ise kızlar aleyhinde eğitimde bir eşitsizlik yaratıyordu. Kızlar ve erkekler için ayrı okul açılması, yatırım ve öğretmen sağlanması gibi darboğazlar da büyük zorluklara neden olmaktaydı¹⁷⁸.

1927 yılında Maarif Vekâleti, Ortaöğretim Dairesi karma eğitimi hedef alan bir tasarı hazırlamıştır. Talim ve Terbiye Dairesince incelenen bu tasarı, sadece üç okulda karma eğitim denemesini konu alacak şekilde Maarif Vekili Mustafa Necati'ye sunulmuştur. Mustafa Necati ise, bütün sorumluluğu üzerine alarak o yıl mevcut 70 kadar ortaokulun hepsinde karma eğitim uygulanmasına karar vermiştir.

¹⁷⁶ Turhan Oğuzkan, a.g.m.,1983, s.291.

¹⁷⁷ Necdet Sakoğulu, a.g.e., s.168.

¹⁷⁸ Mahmud Adem, a.g.e., s.18-19

Uygulama dikkatle izlenmiş ve ders yılı sonunda gelen raporların olumlu olması üzerine, ertesini yıl karma eğitim liselere de yaygınlaştırılmıştır. Böylece, eğitimde cinsiyete dayalı ayrıma son verilerek, eğitim olanaklarının erkeklere olduğu kadar kadın nüfusa da yaygınlaştırılması yolunda önemli engellerden biri aşılmıştır.

II.3.5. Uygulamalı Eğitim

Eğitimde etkinlik (iş) ilkesi, bir işi öğrencinin bizzat yaparak ve yaşayarak öğrenmesini amaçlamaktadır¹⁷⁹. Cumhuriyetin eğitim ilkelerinden biri de uygulamalı eğitimidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, halkın eğitilmesinin, özellikle uygulamalı eğitimin üretimde nitel ve nicel anlamda verimlilik artışının ön şartı olduğu görüşü benimsenmiştir¹⁸⁰.

Atatürk, 25 Ağustos 1924 tarihinde Ankara’da toplanan Öğretmenler Birliği Genel Kongresi’nde yaptığı konuşmada¹⁸¹ yeni rejimin kadın hakları konusunda titiz davranacağını, her iki cinse gerek okul, gerekse toplum ve iş hayatında eşit haklar verileceğini vurgulayarak şöyle demiştir: “Erkek ve kız çocuklarımızın aynı suretle bütün tahsil derecelerindeki talim ve terbiyelerinin amelî olması mühimdir. Memleket evlâdı, her tahsil derecesinde iktisadi hayatta âmil, müessir ve muvaffak olacak surette teçhiz olunmalarıdır.”

O, eğitimin bütün kademelerinde erkek ve kadınların eşit bir şekilde yararlanmasını, eğitimin maddi yaşamda işe yarar, kullanılabilir ve üretici olmasını istemiştir.

¹⁷⁹ Cavit Binbaşoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*, Tekışık Yayınları, Ankara, 1999, s. 19.

¹⁸⁰ Mahmut Adem, a.g.e., s.23.

¹⁸¹ CBMEB, *Milli Eğitim İle İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt:1, s.19.

II.4.6. Eğitimin Yaygınlaştırılması

Atatürk, eğitimin yaygınlaştırılması ve bilgisizlikle savaşı ilke edinmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarından itibaren çağdaşlaşma yolunda ilerleyebilmek için her şeyden önce yaygın bilgisizliğin ortadan kaldırılması ve eğitimin geniş halk kitlelerine yayılması gerektiğini belirtmiştir. 1 Mart 1922’de TBMM toplantı yılını açış konuşmasında bu konu üzerinde durmuş, yüzyıllardan beri ulusu yönetenlerin eğitimi yaygınlaştırma isteği gösterdiklerini, ancak bu amaca ulaşamadıklarını belirterek bilgisizliği yok etme çabalarının özellikle eğitimden yoksun kalmış bulunan köylü kitlesine yöneltilmesinin gerektiğini açıklamıştır¹⁸².

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren aile, sınıf, zümre, ırk, din, dil, cinsiyet esasına dayanan her türlü ayrıcalığı reddetmiş, eğitimde genellik ve eşitlik ilkesini benimsemiştir. Bu nedenle Atatürk’ün öngördüğü Cumhuriyet eğitimi yaygın, demokratik ve halkçı bir eğitim olmuştur. Bu, tüm ulusun yetişmesini, gelişmesini ve kültürlü yurttaşlar olmalarını sağlayıcı bir eğitimidir.

Cumhuriyetin eğitim politikasında, eğitimi yaymak, bilgisizlikle savaş, halka okuma-yazma öğretmekten ve genel bilgi kazandırmaktan çok daha öteye giden bir önem taşımaktaydı. Halkın aydınlatılması, ulusal bağımsızlığın güvencesi olduğu kadar, halkı tebaa olmaktan çıkararak kendi iradesine sahip yurttaş haline getirmenin temel koşuluydu¹⁸³.

Atatürk, kalkınmada da eğitimin çok önemli bir araç olduğunu görmüştür. O, bu konuda 23 Eylül 1925’te Samsun İstiklâl Ticaret Okulu öğretmenleri tarafından verilen çay ziyafetinde, yaptığı konuşmasında şunları belirtmiştir:¹⁸⁴ “...En mühim, en esaslı

¹⁸² CBMEB, *Milli Eğitim İle İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt:1, s.5.

¹⁸³ Turhan Oğuzkan, a.g.m., 1988, s.119-120.

¹⁸⁴ CBMEB, *Milli Eğitim İle İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt:1, s.23-24.

nokta terbiye meselesidir. Terbiyedir ki bir milleti ya hür, müstakil, şanlı, âli bir heyeti içtimaiye halinde yaşatır, veya bir milleti esarete ve sefalete terk eder.”

Eğitim, esas itibariyle, bireyleri hayatta başarıya, toplumları ise ilerlemeye götüren en önemli araçtır. Atatürk bu değerli aracın saptırılmış veya daraltılmış amaçlar uğruna kullanılmasına karşı çıkmıştır. Çeşitli konuşmalarında üzerinde durduğu konuyu, 1 Mart 1923'te TBMM'nin Birinci Dönem Dördüncü Toplantı Yılına, açış konuşmasında şu özlü sözlerle ifade etmiştir:¹⁸⁵

Efendiler terbiye ve tedriste tatbik edilecek usul, malûmatı insan için fazla bir süs, bir vasıtai tahakküm yahut medeni bir zevkten ziyade maddi hayatta muvaffak olmayı temin eden amelî ve kabili istimal bir cihaz haline getirmektir. Maarif Vekâletimiz bu esasa ehemmiyet vermektedir.

Atatürk'ün bu sözleri, bir bakıma hem geleneksel eğitimin bir eleştirisi, hem de eğitimle ilgili yeni düzenlemelerde yaşamdan ve yaşamın gereksinimlerinden kopuk bir yola sapma olasılığına karşı bir uyarıcı bir nitelik taşımaktaydı.

II. 4. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikasının Uygulamaya Yansımaları

II.4.1. İlköğretim

Bir toplumun kalkınması ile o toplumun eğitim sistemi arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. İlköğretim kurumları, bir toplumun eğitim sistemi için de ilk basamaktır. Böylece temel eğitim, toplumun sadece eğitim sistemini değil, aynı zamanda toplumun diğer sistemlerini de olumlu ya da olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle de, geri kalmış ülkelerin liderleri bütün yurttaşlarını ilköğretimden geçirmeyi, sosyal ve ekonomik

¹⁸⁵ CBMEB, *Millî Eğitim İle İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt: 1, s.13.

kalkınmanın önemli bir koşulu olarak görmüşlerdir. İlköğretim kitlelerin, özellikle de tarımsal nüfusun davranışını değiştirmede en önemli araçlardan biridir¹⁸⁶.

Türkiye’de yöneticiler 19. yüzyıl başından beri ilköğretim konusuna büyük önem vermişlerdir. İlköğretimi, sadece ulusal gelenek ve ahlaki değerleri yeni kuşaklara aktaran bir araç olarak görmemiş, aynı zamanda yenileşmenin de bir aracı olarak düşünmüşlerdir. Zorunlu ilköğretim ile ilgili ilk girişim İkinci Mahmud’un 1824’te yayımladığı fermanla gündeme gelmiştir. Yalnızca İstanbul için ilköğretimi zorunlu gören bu fermanla, parasız ve zorunlu ilköğretim öngörülmüştür¹⁸⁷. Daha sonra ilköğretimi ülke çapında yayma önerileri gündeme gelmiş olsa da gerçekleştirilememiş ve önerilerde kağıt üzerinde kalmıştır.

Kitlelerin ilköğretime kavuşması, ancak Cumhuriyet döneminde, özellikle Harf devriminden sonra gerçekleştirmiştir. Cumhuriyet döneminde ilköğretim, Cumhuriyet devrimlerini ve laik düşünceyi genç kuşaklara benimsetmek açısından da önem kazanmıştır.

Cumhuriyet döneminde en çok ilköğretime önem verilmiştir¹⁸⁸. Bu nedenle ilköğretim politikası eğitim politikasının omurgası olarak kabul edilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun çıkarılması ve Harf Devrimi ise, bu tercihle ilgili en orijinal ve en devrimci yeniliklerdendir. Cumhuriyet döneminin en büyük devrimi olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, büyük ölçüde ilköğretim okullarındaki bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak amacıyla çıkarılmıştır. Siyasal otoritenin kaynağı hanedandan alınıp halka aktarılırken, eğitim de dinsel niteliğinden arındırılıp, laik ve dünyevi zemine oturtulmuştur. Bunun

¹⁸⁶ Kemal Kaya, *a.g.e.*, s. 89.

¹⁸⁷ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.47-48.

¹⁸⁸ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.303.

sonucu olarak eğitimde hayata ve topluma dönüklük, demokratikleşme ivmesi hız kazanmıştır¹⁸⁹.

İlköğretim, esas olarak “Okuma-yazma, aritmetik, temizlik vb” beceriler kazandırmanın yanında, Cumhuriyet vatandaşlarının yetiştirilmesinin eğitimi olarak görülmüştür. Bu ideal Cumhuriyet döneminde ilköğretimin en kalıcı hedeflerinden biri olmuştur. En çok da İlköğretimin modernleşmesine ve bütün ülkeye yayılmasına çalışılmıştır. Maarif Vekili Mustafa Necati¹⁹⁰ 22 Nisan 1928 tarihinde TBMM’de Bakanlık bütçesi görüşülürken bu idealini şöyle açıklamıştır:¹⁹¹

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti her köyde bir muallim bulduruncaya kadar bu hedefi uzak tanıyacak ve mutlaka bu hedefe vasil olmak için çalışacaktır. Bir gün Büyük Millet Meclisi karşısında herhangi bir Maarif Vekili mecburi tahsil çağında bulunan çocuklarımızın hepsini okutmakta olduğunu ve her köyde mektep ve muallim bulunduğunu söylemek bahtiyarlığına kavuşursa o zaman cumhuriyet, ilk tahsilde çizmiş olduğu hedefe varmış olacaktır.

Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati, öncelikle ilköğretim davasını ele alarak çözüme kavuşturmak istemiştir. Çünkü, ilköğretimin durumu oldukça geriydi. İlkokul öğretmenleri sayıca az, olanlar da iyi yetişmiş değildi. Okul binaları, ders, araç ve gereçleri de yetersizdi.

1924 Anayasası ile ilköğretimi zorunlu kılan Türkiye Cumhuriyeti 1926’da her düzeydeki öğretimden ücret alınmasını da kaldırmıştır. Böylece öğretimin her derecesi,

¹⁸⁹ Adil Çağlar, “75. Yılında Cumhuriyetin İlköğretim Birikimi”, *75. Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları İstanbul, 1999, s.130.

¹⁹⁰ Cumhuriyet dönemi eğitim sisteminin kurulmasında büyük katkıları olan ve en çok tanınan Maarif Vekillerinden biri olan Mustafa Necati (1894-1929) 20 Aralık 1925-1 Ocak 1929 tarihleri arasında Bakanlık yapmıştır. Bakanlığı döneminde Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun gerektirdiği uygulamaların yaygınlaştırılması, Talim ve Terbiye Dairesinin kurulması, Bakanlık teşkilatı içinde Halk eğitimi, Halk Dershanesi, Sanay-i Nefise birimlerinin, taşrada Maarif Eminliklerinin kurulması, ilk köy öğretmen okullarının açılması ve yeni Türk Harflerin hayata geçirilmesi gibi önemli yenilikler yapılmıştır. Öğretmenliği yüce bir meslek olarak gören Mustafa Necati, Bakanlığı döneminde büyük saygınlık kazanmış ve bugüne kadar da öğretmenlerce unutulmamıştır.

¹⁹¹ *CBMEB, Milli Eğitim İle İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt: 1, s.406.

her çocuk için parasız hale gelmiştir. 1948 yılına kadar ilköğretimin giderleri ve ilkokul öğretmenlerinin maaşları il özel idare bütçelerinden karşılanmıştır.

Bu idareler ise zayıf bütçeleri ile bu çok önemli kamu hizmetinin giderlerini karşılayamıyorlardı. Tüm yetkileri elinde bulunduran il özel idareleri ilköğretimin niteliğini de önemli ölçüde belirlemekteydi. Öğretmenlerin maaşları düzensiz veriliyor, keyfi olarak alçaltılıp yükseltilebiliyordu. Öğretmenler, aylıklarını düzenli olarak alamıyordu. Bu nedenle, ilkokul öğretmenliği ekonomik yönden güven vermeyen bir meslek görüntüsünden kurtulamamış, meslekten ayrılmalar ve sızlanmalar yıllarca en önemli eğitim sorunlarından biri olmuştur. Bu durum, ilköğretimin bütün çabalara rağmen istenen gelişmeyi göstermemesinin temel nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir¹⁹².

Bu örgütlenme ve finansman biçimiyle, Cumhuriyetin ilk yıllarında ilköğretimde köklü bir atılım yapılamadığı, ancak gelişmelerin aşama aşama gerçekleştiği görülmektedir. İlköğretimde öncelikle 1913 tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkati kaldırılmadan, değişik zamanlarda yapılan düzenlemelerle yavaş yavaş İl Özel İdarelerinin yetkileri kısıtlanmıştır. 1923 yılında, çıkarılan bir yasa ile öğretmen maaşlarının tabanı belirlenmiştir. 22.03.1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile bölgesel “Maarif Eminlikleri” kurularak valilerin bazı yetkileri kısıtlanmıştır. 1927 yılında çıkarılan Maarif Vergisi Kanunu ile okul giderlerinin toplanmasında il idare kurullarının yetkileri kaldırılmıştır. Bu vergi kazanç, yol ve arazi vergilerine yapılan eklerle karşılanmaya çalışılmıştır. 1935 yılında çıkarılan Maarif Müdürleri Yasası ile de il idare kurullarının pratikte hiçbir etkinliği kalmamış, yönetim tamamen bakanlık denetimine alınmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ilköğretimin başlıca sorunları arasında, ilkokul öğretmenlerinin maaşlarını zamanında alamaması, Bakanlık bütçesinin yetersizliği,

¹⁹² Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.323.

okula kayıt yaptıran öğrencilerin yarısının okulu terk etmesi gibi sorunlar gelmekteydi¹⁹³. İlköğretim, Cumhuriyetin ilk yıllarında yeterince yaygınlaştırılmamıştır. Özellikle köylerde ilköğretimin yaygınlaştırılmasında zorluklarla karşılaşmıştır.

II.4.1.1. Köy Eğitimi

İlköğretim sorununu bir bütün olarak ele alan yöneticiler, Cumhuriyetin ilk yıllarında itibaren köye eğitim götürme çabası içine girmişlerdir. 1930'lu yıllarda CHP'nin yayın organlarında, yöneticilerin söylevlerinde, aydınların yazılarında egemen olan inanç ve görüş ülkenin çoğunluğunu meydana getiren köylü kitlesinin eğitilmesi konusu önemli bir yer tutmuştur. Köye koşmak, köyü kurtarmak en büyük ideal olarak benimsenmiştir. Bu yapıldığı takdirde ilköğretim sorununun çözümleneceği düşünülmüştür.

Köy eğitimi, Cumhuriyet döneminde eğitimcilerin sürekli çözüm aradığı bir sorun olmuştur. Köylere, ülke koşulları içinde kısa zamanda okul açarak, öğretmen bulup gönderme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Özellikle köylere öğretmen yetiştirmek için o güne kadar başvurulan yöntemlerden ayrı olarak yeni çareler aranmaya başlanmıştır. Bu nedenle, köye yönelik, köyün özelliklerini bilen öğretmen ihtiyacı doğmuştur. Kısa süreli bir önlem olarak köyde yetişmiş, köyü ve özelliklerini çok iyi bilen, öğretmen olabilecek kişiler aranmaya başlanmıştır.

Bu amaçla, Maarif Vekaleti, askerliklerini başarı ile bitirerek köyelerine dönen ve yaşamlarının sonuna kadar köyelerinde kalan, okuma-yazma, aritmetik bilen, diğer köylülerden farklı bir dünya görüşü olan, ilkokulu bitirmiş binlerce köylüyü "Eğitmen" olarak görevlendirmeyi düşünmüştür. Maarif Vekaleti, Tarım Bakanlığı ile iş birliği yaparak 1934-1935 öğretim yılında Eskişehir-Çifteler çiftliğinde "Köy Öğretmeni"

¹⁹³ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s.31-40.

yetiştirmek amacıyla kurs açmıştır. Kursu başarı ile bitirenler köy eğitmeni olarak, 26.11.1936'da açılan Eğitmenli Köy Okullarına gönderilmiştir. 11.06.1937'de Köy Eğitmenleri Kanunu çıkarılmıřtır¹⁹⁴. Söz konusu Kanuna göre; nüfusları öğretmen göndermeye elverişli olmayan köylerin eğitim-öğretim işlerini görmek, tarım işlerinin bilimsel bir şekilde yapılmasını sağlamak amacıyla köylüleri rehberlik etmek üzere köy eğitmeni istihdam edilmiştir (Madde 1).

Eğitmenli okullarda okuma-yazma, yurt bilgisi ve hayat bilgisi, aritmetik ve tarım dersleri, yeterli görölmüştür. Eğitmenler, eğitimin dışında köyde tarımın daha modern yöntemlerle yapılması için bir tür rehberlik de yapmışlardır. Okul binaları ise devletin girişimi ve köylülerin imecesi ile inşa ediliyor, aynı zamanda tarla da tahsis edilerek köy çocuklarının tarım derslerini uygulamalı olarak görmeleri sağlanmıştır. 1936 yılında bu okulların sayısı 5200'e ulaşmış, öğrenci sayısı da 155 bini geçmiřtir¹⁹⁵.

Cumhuriyet döneminde, köye yönelik eğitim politikasında en önemli uygulamalar, Millet Mektepleri, Köy Eğitmen Kursları belki de hepsinden önemlisi Köy Enstitüleri olarak bilinmektedir. Köy Eğitmenleri uygulamasının başarılı ve çok olumlu sonuçlarının görölmesi, eğitimin kalitesinin daha da yükseltilmesi, eğitimin ülke genelinde yaygınlaştırılması amacıyla 17.4.1940 tarih ve 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu kabul edilmiştir. Köy Enstitüleri, bütünüyle köyün o zamanki gereksinimlerini karşılamayı amaçlıyordu. Enstitüler, hiçbir ülkenin eğitim sisteminden alınmamış, esinlenilmemiş, sadece ülkenin gereksinimlerinden doğmuş özgün kurumlardır¹⁹⁶. Köy ilkokulu öğretmenine, bir miktar ekilebilir arazi, bu araziyi ekip biçmek için bir çift at, araba ve

¹⁹⁴ *Maarifle İlgili Kanunlar*, Maarif Vekilliği, s.110-111.

¹⁹⁵ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.212-213.

¹⁹⁶ Mahmut Adem, *a.g.e.*, s.33.

diğer araç gereç ve özel lojman verilmekteydi. Genel bütçeden öğretmene ödenecek aylık da en düşük seviyede olduğu için az masrafla büyük işler başarılması amaçlanmıştır.

CHP'nin 1935 yılındaki kurultayında ilköğretimin yaygınlaştırılması amacıyla alınan bir dizi kararın ürünü olan Köy Enstitüleri, Cumhuriyet tarihinin en özgün deneyimlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Köy Enstitüleri, yaptıkları toplum kalkınması ve yaygın eğitim çalışmaları ile çevrelerine örnek olmuşlardır. Köy Enstitüleri Kanununa göre, o dönemde her köy enstitüsünün bulunduğu bölge, bir kalkınma bölgesi olarak kabul edilmiştir. Öte yandan yetiştirdikleri çok yönlü önder niteliğindeki eğitmen ve öğretmenlerle köylerin kalkınmasına ve gelişmesine önemli katkılar sağlamışlardır. Köy Enstitüleri, 1940-1952 yılları arasında yetiştirdikleri 17.000 öğretmen ve 1.315 eğitmenle, 2 milyondan fazla köy çocuğuna temel eğitim olanağı sağlamışlardır.

Köy Enstitüleri Cumhuriyet'le birlikte Türk eğitim sistemine giren iş ilkesi, yaşamda karşılaşılan sorunları çözmeye, proje geliştirme gibi eğitsel değeri olan ilkeleri en iyi uygulayan kurumlar olmuşlardır. Köy Enstitüleri programları köyün analizine, yöresel gereksinimlere dayalı olarak geliştirilmiştir. İsmail Hakkı Tonguç'a göre¹⁹⁷ : “Köy Enstitüsü hareketi, seçkinler eğitiminden halkçı eğitime geçiştir. Amaç toplumsal, ekonomik ve siyasi yönden çağdaş yaşamın eğitim aracılığıyla yaratılmasıdır”.

II.4.2. Ortaöğretim

Osmanlı İmparatorluğu döneminde yenileşme hareketine paralel olarak ortaöğretim kademesinde “Rüştiye”, “İdadi”, “Sultani” adı altında okul türleri ortaya çıkmıştı. Bu okulların öğretim süreleri ve birbirleriyle olan bağlantıları üzerindeki belirsizlikler İmparatorluğun son dönemlerine kadar devam etmiştir. 1913 yılında

¹⁹⁷ Hıfzı Doğan, “Cumhuriyet Döneminde Orta Öğretim Programlarının Şekillenmesinde Etkili Olan Görüşler”, 75. *Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 205.

yürürlüğe giren “Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Muvakkati” ile rüştiyeler, ilköğretim bünyesine alınarak altı yıllık ilköğretim esası kabul edilmiştir. Diğer taraftan, beş yıl ve yedi yıl süreli idadiler ile il merkezlerinde iki devreli ve altı yıl süreli idadiler kurulması yoluna gidilmiştir¹⁹⁸. Ayrıca idadiler ve sultaniler ile yedi yıllık idadiler ve beş yıllık idadiler arasında da ne tür farklar olduğu açıkça belirlenmemiştir¹⁹⁹.

Cumhuriyet döneminde, okul düzenindeki bu karmaşaya son vermek, sisteme sadelik ve açıklık getirmek gerekliliği ortaya çıkmıştır. 1924 yılında toplanan ikinci “Heyet-i İlmiye” bu konuda önemli kararlar almıştır. Söz konusu kararlara göre, altı yıllık süreli ilköğretim beş yıla indirilmiş, ortaöğretim kurumları da ilkokula dayalı üç yıllık ortaokul ve bunu izleyen üç yıllık lise olarak belirlenmiştir. Böylece, ülke genelinde 5+3+3 şeklinde beş yıllık ilkokula dayalı iki devreden oluşan bir ortaöğretim düzeni kurulmuştur.

Cumhuriyetin ilk yılı olan 1923-1924 ders yılında Türkiye’de 72 ortaokul ve 28 lise vardı. Bu okullarda okuyan toplam öğrenci sayısı 7000’nin biraz üzerindeydi. Cumhuriyetin ilk yıllarında her kademede okul, öğrenci ve öğretmen sayılarında mütevazı sayılabilecek artışlar olmuştur²⁰⁰.

22 Mart 1926’da çıkarılan 789 sayılı “Maarif Teşkilatına Dair Kanun” ile ortaöğretimin parasız olması bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Başta okul binalarının yetersizliği ve yeni bina inşasının da giderek artan talebi karşılayamaması, günümüze kadar devam eden “İkili Öğretim” uygulamasına neden olmuştur²⁰¹. Yine ortaöğretimdeki gelişmelere dayanarak 10.06.1933’te kabul edilen 2287 sayılı “Maarif

¹⁹⁸ F.Reşit Unat, *a.g.e.*, s. 42-48.

¹⁹⁹ Nevzat Ayas, *a.g.e.*, s.227.

²⁰⁰ Turhan Oğuzkan, *a.g.m.* 1983, s.306-307.

²⁰¹ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.215.

Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun” ile “Orta Tedrisat Umum Müdürlüğü” kurularak görev ve sorumlulukları belirlenmiştir²⁰².

Ortaöğretimde Atatürk’ün görüşleri doğrultusunda iki yol izlenmiştir: Bunlardan birincisi sanat okulları yoluyla gençlere birer sanat öğretilmesi, ikincisi de lise yoluyla üniversitelere öğrenci yetiştirilmesidir. İlköğretimde olduğu gibi ortaöğretim de hızla yaygınlaşmış, yeni okullar açıldığı gibi, eski okulların şubeleri arttırılmıştır. Örneğin 1927-1928 öğretim yılında sayıları 78 olan ortaokul ve liselerde toplam 19.858 öğrenci öğrenim görürken, 1938-1939 öğretim yılında okulların sayısı 179’a, öğrenim gören öğrenci sayısı da 74.107’ye ulaşmıştır. Ortaöğretim kurumlarına aşırı öğrenci yığılmasını önleyebilmek için 1933-1934 yılında Maarif Vekilliği bir yasa önerisi bile hazırlamıştır.

Ortaokul ve liselere gündüzlü gelen çocukları, bütçe ve bina durumuna göre tamamen okullara almak artık olanaksız hale gelmişti. Bu nedenle lise ve ortaokulların birinci sınıflarına başvuranların, okullara duyurulan şube sayısı ve ders cetvellerine göre çok olması halinde, ilkokul diplomalarının derecelerine bakılması gibi kısıtlayıcı önlemler alma yoluna gidilmiştir. Uygulamada ise bu tür önlemler geçerli olmamış, ertesini yıl ortaöğretimdeki öğrenci sayısı yetmiş bini aşmıştır. Cumhuriyetin çeşitli alanlarda ortaya koyduğu bürokratik büyüme ve şişkinlik, kalemi çabuk, yazımı düzgün olanların, hemen memur olarak istihdam edilmelerine olanak sağlıyordu. Bir bakıma ortaokullar ve liseler bir tür bürokrasi meslek okullarına dönüşmüştür. Cumhuriyetin ilk 13 yılında ortaokullardan 50.542, liselerden 10.711 gencin diplomalı olması, o zamanlar için çok önemli rakamlardı. Bir bakıma eğitimin hareketli kitlesi çığ gibi büyürken kurumsal yapısı geride kalmıştır²⁰³.

²⁰² *Maarif ile İlgili Kanunlar*, s.33.

²⁰³ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.209-210.

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel 1937-1938 öğretim yılı sayılarına bakarak bu konuda şöyle demiştir:²⁰⁴

Talebe izdihamını, sınıfların imtihan dışında en ziyade ailelerin iktisadi ve mali durumlarının tesiri ile fazla fire vermesi rasyonel tedbirlerle karşılanmadığı takdirde devam edip gidecektir. İlk mekteplerden gittikçe fazla mezun gelmesi ne bina, ne muallim, ne ders levazımı bakımından alınacak ve alınması mümkün olabilecek tedbirlere mütenasip olmayacaktır. Talebe artış miktarına göre bina temini mümkün farz edilse bile önümüzdeki beş sene için en aşağı iki bin muallime ihtiyaç vardır. Orta tedrisat öğretmen kadrosu senelerden beri alınan tedbirlerle bu gün ancak 2585 olduğuna göre, buna yakın bir ilavenin beş sene zarfında kabil olamayacağı meydandadır.

Yücel, okullar arası standardı bozacağından ikili öğretime de karşı çıkmıştır. İlkokulu bitirenlerin tamamını ortaöğretime almak ve koşulları bozarak yetiştirmenin, toplum hayatında çalışma alanları bulamayacak “eksik ve yarı aydın” zümre doğuracağı kanısındaydı.

Cumhuriyetin ilk on beş yılında, okullarda sınıf geçme, sınav ve mezuniyet işleri çok ağır tutulmuştur. Bunun nedeni bir üst okulun kapısındaki yığılmaları önlemek, devleti planladığının veya yapabileceğinin ötesinde eğitim ve öğretim yatırımlarına mecbur olmaktan kurtarmak tek neden gibi gösterilmişse de üçüncü bir neden olarak da seviyeli, kültürlü elemanlar aydın yurttaşlar yetiştirmek olarak gösterilebilir.

II.4.3. Mesleki ve Teknik Eğitim

Mesleki ve teknik eğitim; eğitimin bilimsel, teknolojik ve uygulamalı yönlerini belirli bir bütünlük içinde ele alan ve belli bir mesleğin gerektirdiği yeteneklere ağırlık veren eğitimidir. Bu eğitimin temel fonksiyonu bireyleri, sosyal ve ekonomik yönden

²⁰⁴ Hasan Ali Yücel, *Türkiye’de Ortaöğretim*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara , 1994, s.111-112.

yararlı, bireysel açıdan kazançlı, meslek alanlarına hazırlamak ve başarılı olmalarını sağlamaktır.

Cumhuriyet bir siyasal yenileşme olduğu kadar, aynı zamanda ekonomik yenileşme hareketidir. Sanayileşme ve tarımda modernleşme bu idealin en önemli amacı olmuştur. Cumhuriyetten önce bir çok meslek okulu kurulmuş ise de mesleki eğitim, devletin eğitim politikası içinde yer almamıştır. Mesleki eğitim, daha çok yerel gruplar tarafından kurulmuş ve yönlendirilmiştir²⁰⁵. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923-1924 öğretim yılında, mesleki ve teknik öğretim, giderleri yerel idarelerce karşılanan 44 meslek okulundan oluşmaktaydı.

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1923-1940 yılları arasındaki dönem mesleki ve teknik öğretimin, Türk Milli Eğitim Sistemi içinde kuruluş ya da yeniden yapılanma dönemi olarak kabul edilir. Mesleki ve teknik eğitim, Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik kalkınma planlarına paralel olarak yapılandırılmıştır. Temel hedef; mesleki ve teknik eğitime, eğitim sistemi bütünlüğü içinde gereken önemi kazandırmak, ülkenin gelişen ve değişen ekonomik ve sosyal koşullarının gereksinim duyduğu insan gücünü sağlamaktır²⁰⁶.

Atatürk, ülkenin kalkınması için her düzeyde teknik elemana gereksinim bulunduğunu ve bu elemanların eğitim sistemi ile yetiştirilmesi gerektiğini daha savaşlar sırasında görmüş ve laik eğitimin kuram ve uygulamayı içerecek bir biçimde düzenlenmesini istemiştir. Ekonomik yaşam ve eğitim arasındaki ilişkinin önemini İzmir İktisat Kongresi'nde şöyle belirtmiştir:²⁰⁷

²⁰⁵ Hıfzı Doğan, "Mesleki ve Teknik Eğitim" *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul, 1983, s.357-383.

²⁰⁶ Cevat Alkan, "Türk Milli Eğitim Sisteminin Mesleki ve Teknik Eğitim Boyutu", *75. Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.225.

²⁰⁷ *CBMEB, Milli Eğitim İle İlgili Söylev ve Demeçleri*, Cilt:1, s.11.

Arkadaşlar, bence yeni devletimizin, yeni hükümetimizin bütün esasları, bütün programları iktisat programından çıkmalıdır. Binaenaleyh evlâtlarımızı o suretle talim ve terbiye etmeliyiz, onlara o suretle ilim ve irfan vermeliyiz ki âmeli ticaret, ziraat ve sanatta ve bütün bunların faaliyet sahalalarında müsmir olsunlar, âmeli bir uzuv olsunlar. Binaenaleyh Maarif programımız, gerek iptidai tahsilde, gerek orta tahsilde verilecek bütün şeyler, bu noktai nazara göre olmalıdır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesi amacıyla bilgi toplama, planlama ve sistemli bir mesleki eğitim kurma yolunda çalışmaların ağırlık kazandığı görülür. Bu konuda dış ülkelerden uzmanlar getirilerek raporlar hazırlanmıştır. Ancak bu çalışmalar 1927 yılına kadar örgütsel bir şekle dönüştürülemedi. Bu dönemde eğitim ve öğretim alanının ağırlık merkezi ilköğretim ve okuma yazma seferberliği olduğu için, mesleki ve teknik eğitime fazla yer verilememiştir denilebilir²⁰⁸.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan çok az sayıda devralınan meslek okullarının geliştirilmesi, hangi bölgelerde yeni okulların açılması gerektiğini belirlemek için yabancı uzmanlar Türkiye'ye davet edilmiştir. Bu amaçla 1924 yılında Türkiye'ye gelen Amerikalı eğitimci John Dewey verdiği raporda, mesleki okullarda çeşitli bölgelerin gereksinimlerine göre ticaret ve tarım kursları açılmasını önermiştir²⁰⁹. 1925 yılında Türkiye'ye gelen yabancı uzmanlardan Dr. Alfred Kühne, "Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair" adı ile bir rapor hazırlamıştır. Söz konusu raporda meslek eğitimi için temel olan ilköğretimin sonuna doğru öğrencilere meslekleri tanıtıcı bilgi ve beceriler verilmesini önermiştir²¹⁰. 1926 yılında Türkiye'ye gelen Belçikalı teknik eğitim programları uzmanı Omer Buyse da açılması düşünülen teknik okullar ve uygulanacak programlar hakkında bir rapor hazırlamıştır. Buyse, bu raporunda, mesleki ve teknik eğitimin yönetimine yerel

²⁰⁸ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s.241.

²⁰⁹ Ülker Akkutay, *Milli Eğitimde Yabancı Uzman Raporları*, Avni Akyol Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, s.28.

²¹⁰ Ülker Akkutay, *a.g.e.*, s.34.

sanayi ve ticaret odalarının temsilcilerinin de katılmalarını önermiştir. Var olan ve açılacak okulların bölgelerin ekonomik ve endüstriyel koşullarına uygun olması ve programların bu esaslara göre düzenlenmesini savunmuştur²¹¹.

Mesleki ve teknik öğretim konusunda Cumhuriyet'in ilk on yılı içerisinde önemli bir atılım yapılamamıştır. Bir bakıma ülkedeki üretimin niteliği bu alandaki çabaları sınırlandıran bir etken olmuştur. Osmanlı döneminde, meslek okulları özellikle de erkek teknik okulları çok fakir aile çocuklarının, yetimlerin ve öksüzlerin devam ettiği okullardı. Sanat eğitimini, fakir ve öksüz çocuklara layık gören ve aşağı bir iş sayan gelenek, hiç şüphe yok ki ülkenin geri sanayi hayatından kaynaklanmıştır. Zengin aileler, çocuklarını az para getiren ve güven vermeyen sanat hayatına yönlendirmemişler, onları devlet dairelerinde memur olarak görmeyi tercih etmişlerdir. Bu değer yargısının Cumhuriyeti döneminde de devam ettiği görülmektedir²¹².

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1927-1928 ders yılından itibaren mesleki ve teknik öğretimde çok hızlı bir örgütlenme süreci başlatılmıştır. Maarif Vekilliği, mesleki ve teknik eğitim üzerinde bir plan oluşturmak ve çalışmalarını buna göre yürütmek amacıyla Türkiye'ye yabancı uzmanlar da davet etmiştir. Fakat, bir yandan çok yönlü ve önemli harcamalar isteyen planlar yapılırken, bir yandan da ülkedeki sanat okulları, illerin yetersiz bütçeleri ile idare edilmeye çalışılmıştır. Bakanlık, il özel idarelerine bağlı olan mesleki okullar üzerinde hiçbir yaptırım olmadığı için yapılan planları da söz konusu okullarda uygulayamamıştır. Maarif Vekâleti, bu duruma son vermek amacıyla , 26 Mayıs 1927 tarih ve 1052 sayılı Kanunla yeni bir düzenleme yoluna giderek, sanat okullarının ders programları, eğitim ve öğretim bakımından sorumluluklarını ve idaresini üzerine almıştır. Söz konusu Kanuna göre, meslek okulların giderleri daha önceden olduğu gibi il idaresi

²¹¹ Ülker Akkutay, *a.g.e.*, s.40-56.

²¹² İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s.214.

bütçelerinden karşılanacak ancak eğitim ve öğretim programları Bakanlık tarafından hazırlanacak ve öğretmenler de Bakanlıkça atanacaktı.

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, yeterince sermaye birikimi ve nitelikli iş gücünden yoksun bulunan Türkiye'yi de etkileyerek devletçi ekonomi politikalarını gündeme getirmiştir. Planlı kalkınmanın devlet aracılığı ile gerçekleştirilmesinin benimsendiği, bu dönemde mesleki eğitimde de planlama gündeme gelmiştir.

Maarif Vekilliği'nde, 10.6.1933 tarih ve 2287 sayılı "Maarif Vekaleti Merkez Teşkilat ve Vazifesi Hakkında Kanun" ile "Mesleki ve Teknik Eğitim Müdürlüğü" kurulmuştur. Bu tarihe kadar yerel yönetimlerce karşılanan mesleki teknik öğretim giderleri 7.6.1935 tarih ve 2675 sayılı Bölge Sanat Okullarının Kültür Bakanlığı Tarafından Yönetilmesi Hakkında Kanun ile genel bütçe kapsamına alınmıştır. Böylece daha önce yerel yönetimleri yeterli mali kaynaklara sahip olan belli sayıdaki ayrıcalıklı ilde yürütülen mesleki-teknik eğitimin, ülke genelinde dengeli bir şekilde dağılmasının yolu açılmıştır²¹³.

Mesleki ve teknik eğitimin yeniden yapılandırılması amacı ile Cumhuriyetin kurulmasından 1934 yılına kadar yapılan çalışmalar ile mesleki ve teknik eğitime ilişkin çeşitli uzmanlarla, başka ülkelerdeki mesleki ve teknik eğitim uygulamalarını içeren raporlar incelenmiştir. 10 yıllık uygulamadan elde edilen sonuçlar, devletin ekonomi politikası ve buna dayalı olarak kurulan iktisadi devlet teşebbüsleri ile özel kesimin gereksinimleri de dikkate alınarak bir plan hazırlaması uygun bulunmuştur. Mesleki ve teknik eğitimin, ülkenin endüstriyel, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak bir ana plan çerçevesinde ele alınması kararlaştırılmıştır. 1934 yılında Maarif Vekâletinin önerisi ve Başbakanlığın onayı ile Bayındırlık, Tarım, Ekonomi, Milli Savunma Bakanlığı ve

²¹³ Mahmut Adem, *a.g.e.*, s.35.

Genel Kurmay Başkanlığı temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulmuştur. Adı geçen komisyon, 1936 yılında “Mesleki Tedrisatın İnkışaf Planı”nı hazırlamıştır.

Bu planda ülkenin endüstriyel gelişmesi dikkate alınarak, nerelerde hangi meslek okullarının açılacağı, genişletileceği, bütün okulların ana planı ve bir yıllık bütçesi belirtilmiştir. Bu plan Türkiye’de mesleki ve teknik eğitime yön veren çok değerli bir plan olarak değerlendirilmektedir. Bu teknik öğretim planı 1940’tan sonra uygulanmış ve Türkiye’nin mesleki eğitimi, içinde bulunduğu dağınıklık ve durgunluktan kurtularak hızla gelişmeye başlamıştır.

1938 yılında mesleki ve teknik öğretim kapsamındaki erkek, kız, sanat ve teknik, sağlık, ticaret, tarım ve diğer meslek okullarında 9.390 öğrenci öğrenim görmekteydi. Bu sayı aynı yıl 91.000 olan ortaokul ve lise öğrencileri genel toplamının onda biri kadardı. Tarımda ve belirli iş kollarında yetişmiş elemana çok ihtiyaç duyulduğu bu sıralarda öğrenci sayısı son derece yetersizdi. 1940-1950 arasında ise mesleki ve teknik eğitime savaş sonrası sanayileşme gereksinimine bağlı olarak önem verilmiştir. 1930’lu yıllarda 40’ı bulmayan mesleki ve teknik okulların sayılarının 1946’da 240’a öğrenci sayısının da 5.000 binlerden 50 binlere ulaştığı görülmektedir. Bu okullarda görev alan öğretmenlerin sayısı da 500’den 3.000’e çıkmıştır. Ortaokul ve liselerde kalite kaygısı ile öğrenci sayılarının yavaş yavaş artması amacı düşünülürken, mesleki ve teknik eğitimde, nitelikli eleman gereksinimini karşılayacak biçimde, pratik ve kısa sürede yetiştirme yöntemlerine öncelik verilmiştir²¹⁴.

²¹⁴ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.219.

II.4.4. Halk Eğitimi

Halk eğitimi, yetişkinlere ve okul dışındakilere yönelik, düzenli, sistemli ve örgütlü bir eğitim sürecidir. Halk eğitimi, bireyin yeteneklerini, eylemlerini ve tutumlarını değiştirmek ve geliştirmek üzere bilgi ve beceri kazandırmayı hedefleyen bir eğitimidir²¹⁵.

Gelişmiş ülkelerde daha önceki yüzyıllarda gündeme gelen halk eğitimi düşüncesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında ortaya çıkmıştır. Bugünkü anlamda ilk uygulama, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin 1865 yılında, çalışan kesime okuma-yazma, hesap ve din bilgisi öğretmek amacıyla başlattığı çırak mektepler uygulamasıdır²¹⁶. İttihat ve Terakki Fırkası ve 1911'de kurulan Türk Ocakları da halk eğitimi alanında önemli etkinliklerde bulunmuştur. Bu dönemde halkın eğitim düzeyinin çok düşük olması, halk eğitimini zorunlu kılmıştır. Geri kalmış ülkeler için yetişkinlerin eğitimi, bir bakıma gelişmiş ülkelere yetişme uğraşında başarıya ulaşabilmek için yaşamsal bir öneme sahiptir²¹⁷.

Türkiye'de halk eğitimi özellikle cehaletin yok edilmesi, köylüye okuma yazma öğretilmesi ve temel bilgilerin verilmesi amacıyla başlatılmıştır. Eğitimin toplumsal kalkınmada öncelikli olması için, Cumhuriyetin ilanından hemen sonra halk eğitimi çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Maarif Vekili İsmail Safa, 25.11.1923 tarih ve 7971/3655 sayılı bir genelge yayınlamak valilerden Maarif görevlileriyle birlikte halk eğitimi çalışmalarını başlatılmalarını istemiştir. Genelge'de, yurdun her köşesinin cehalet ve irfansızlığın acısı altında ezildiği, halk ile okullar ve öğretmenler arasında yakın ilişkiler kurulması, eğitimin her yaştaki ve sınıftaki halkın gereksinmesi durumuna getirilmesi, ekonomik ve ulusal sorunlar konusunda öğretmen ve halktan ortak kurullar

²¹⁵ Cevat Geray, *Halk Eğitimi*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2002, s.4.

²¹⁶ Rıfat Okçabol, "Cumhuriyet Dönemi'nde Yetişkin Eğitimi" *75. Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.250.

²¹⁷ Kemal Kaya, *a.g.e.*, s.106.

oluşturularak çalışmaların sürekli izlenmesi ve yerel yayınlara önem verilmesi istenmekteydi²¹⁸.

Bu genelge, halk eğitimi etkinliklerinin başlatılmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Maarif Vekilliği tarafından bu genelgeden bir ay sonra ikinci bir genelge daha gönderilmiştir. Böylece 105 yörede Halk Mektepleri ve Gece Dersleri açılarak 7-8 bin yetişkine okuma yazma öğretilmiştir. Türkiye Muallimler Birliği de konuya ilgi göstererek, 1925'te gündüz kadınlara, geceleri de erkeklere okuma yazma öğretmek amacıyla "Halk Dershaneleri" açmaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmenler ve onların mesleki örgütleri, kentlerde, köylerde "İrşad Heyetleri" adı altında halkı aydınlatma çalışmaları yapmışlar, halka devrimleri anlatarak okuma yazma öğretmişlerdir²¹⁹.

Bu çalışmaların sonucunda 1926'da Maarif Vekilliği merkez örgütünde "Halk Terbiyesi Şubesi" adıyla İlköğretim Genel Müdürlüğü Talim ve Terbiye Dairesine bağlı bir halk eğitimi birimi kurulmuştur. 1927 yılında da Halk Dershaneleri Yönetmeliği çıkarılmıştır. Bu yönetmeliğe göre; çeşitli nedenlerle hiç okula gidememiş, okulu yarım bırakmış ya da istediği öğrenim aşamasına erişememiş olanlara, cumhuriyet yurttaşının bilmesi gereken temel yurttaşlık bilgileri verilecekti²²⁰.

Cumhuriyetin ilk yıllarında halk eğitimine verilen bu önemin temelinde, Türk toplumunu eğitim yoluyla toplumsal yeniliklere uyarlama isteği yatmaktaydı. Yetişkinler için mesleki ve teknik kurslara pek ağırlık verilmemiş, fakat okuma yazma oranının artırılması için her olanaktan yararlanılmıştır²²¹.

²¹⁸ Cevat Geray, *a.g.e.*, s.169.

²¹⁹ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.377.

²²⁰ Cevat Celep, *Halk Eğitimi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003, s.93.

²²¹ Kemal Kaya, *a.g.e.*, s.106.

II.4.4.1. Millet Mektepleri

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte, okuma yazma bilmeyen büyük kitlelerin Cumhuriyet ilkelerine göre nasıl eğitileceği önemli bir gündem maddesi oluşturmuştur. Kitle eğitimine yönelik olarak, Halk Mektepleri, ya da Halk Dershanelerinin kurulması, Türk Ocaklarının Halkevi olması, gece okullarının veya seyyar mekteplerin kurulması gibi öneriler vardı²²².

Mustafa Necati'nin Bakanlığı döneminde, Bakanlığın Halk Terbiyesi Şubesi, "Halk Dershaneleri ve Konferansları Talimatnamesi"ni hazırlamıştır. İlk Halk Dershaneleri ve ilk Halk Mektepleri 1927 yılında faaliyete geçmiştir. 1928 yılı Eylül ayında, Cumhuriyet Halk Fırkası'nda Halk dershanelerinin durumu görüşülmüştür. Bu arada sayıları 3.304'ü bulan dershanelerde 64.302 kişiye halk eğitimi verilmekteydi²²³. Halk Dershanelerinde öğretmenler ve gönüllü aydınlar tarafından okuma-yazma, hesap, yurt bilgisi, dilbilgisi dersleri verilerek devrimler anlatılmaktaydı.

Harf Devriminden sonra Halk Dershaneleri, Millet Mektepleri adı ile halka yeni harfleri öğretmek amacıyla örgütlenmiştir. Bakanlık tarafından hazırlanan Millet Mektepleri Talimatnamesi 24 Kasım 1928'de yürürlüğe girmiştir. Millet Mektepleri, yeni Türk harflerinin kısa bir sürede ve kolay surette her yurttaşa okuma-yazma öğretmek, bu olanaktan bütün ulusun yararlanmasını sağlamak ve büyük halk kitlelerini hızla okur yazar bir duruma getirmek amacıyla kurulmuştur²²⁴.

Talimatnameye göre; Millet Mekteplerinin genel başkanı ve Başöğretmeni Gazi Mustafa Kemal idi. Okullar İlk Öğretim Genel Müdürlüğü'nün Halk Terbiyesi Şubesine bağlı olacak, fakat bunlara nerelerde nasıl kurulacaklarını maarif mıntıkları

²²² Mustafa Ergün, *a.g.e.*, s.125.

²²³ Mustafa Ergün, *a.g.e.*, s.126.

²²⁴ Millet Mektepler Talimatnamesi, *Resmi Gazete*, 24.11.1928, Sayı: 1048.

belirleyecekti. 16-40 yaşları arasındaki yurttaşlar bu okullara devam etmeye veya dışardan sınava girerek belge almak zorundaydılar. Öğretmeni veya okulu olmayan köylerde köylünün boş olduğu mevsimlerde gidip onlara yeni harfler öğretecek olan “Seyyar Talim Heyetleri” kurulmuştur. Millet Mekteplerini bitirenlere birer diploma, iyi dereceyle bitirenlere anayasa ve çeşitli hediyeler verilerek, ticaret, ziraat ve sanayi kurslarına öğrenci alınırken de tercih edileceklerdi.

22 Eylül 1929’da Millet Mektepleri Talimatnamesi yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, Millet Mekteplerinin amacı, sadece yeni yazıyı öğretmek değil, insanlara hayat ve geçimin gerektirdiği temel bilgileri de vermektir. Bu okulların teşkilatı önceki yönetmelikten daha geniş tutulmuş, sabit ve gezici A ve B dershanelerinin yanı sıra Halk Okuma Odaları ve Köy Yatı Dershaneleri ve bu işle görevlendirilmiştir.

Millet Mektepleri, 16-45 yaşları arasında binlerce kadın ve erkeği çatısı altında toplamıştır. Bu uygulama her yaştan ve tabakadan halka yönelik bir yaygın eğitim hareketiydi. Sabit ve gezici olarak ikiye ayrılan bu okullarda A dershanelerinde daha çok okuma-yazma öğretimi üzerinde duruluyordu. B dershanelerinde ise okuma-yazma, hesap, ölçüler, sağlık bilgisi ve yurt bilgisi dersleri de verilerek iyi bir yurttaş olmak için gerekli medeni bilgiler de öğretiliyordu. Ayrıca kursları bitirenlerin öğrendiklerini unutmamaları için haftalık olarak. “Halk” adlı bir gazete yayınlanmıştır.

Millet Mektepleri her yıl 1 Kasım’da büyük ve eğlenceli törenlerle açılıyordu. Dershanelerde öğretim dört ay sürüyordu. Başarılı olanlara da diplomaları Mart ayı içinde veriliyordu. Aynı ilkeler içinde çalışan gezici dershanelerde, öğleden önce 12-16 yaş arasındaki çocuklar, öğleden sonra da 16-45 yaş arasındaki yetişkinler okutuluyordu. Diğer taraftan devlet daireleri hizmetlilerini, işletmeler işçilerini, hapisaneler de mahkumların ücretlerini kendileri karşılamak koşuluyla okutmak zorundaydı. Bu okullara

devam etmeyen ve belge almayan yurttaşlar bazı seçim haklarını yitirdikleri gibi ayrıca belirlenecek bir para cezasını da ödemek zorundaydılar. Devlet hizmetinde görev alan herkesin bu dersanelerden belge alması zorunlu hale getirilmiştir²²⁵.

Millet Mekteplerini bitirenler, halka gereksinim duyduğu konularda mesleki ve bilimsel bilgiler veren halk dersanelerine dil, ticaret ve sanat alanında açılan kurslara da katılabiliyorlardı. Bu okullar başlangıçta devrimin coşkusu ile halka sadece okuma-yazma öğretmeyi amaçlayan bir örgüt olarak ortaya çıkmasına rağmen, daha sonraları neredeyse zorunlu ve genel halk eğitime yönelmiştir. Ulusa toplumsal hayat ve yeni yönetim şekliyle ilgili bilgilerle birlikte iş hayatında, aile hayatında, diğer insanlarla ilişkilerinde pratik ve kuramsal bilgiler verilmiştir.

1927-1928 öğretim yılında Halk Dersaneleri adı ile açılan bu okullar, 1928-1935 yılları arası Millet Mektepleri, 1936-1950 arasında da Ulus Okulları adıyla çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Millet Mekteplerinden 1928-1950 arasında 1.5 milyondan fazla yetişkin belge almıştır. Ama kampanyanın en yoğun olduğu dönem ilk 5-10 yıl arasındaki dönemdir. Türkiye’de 1927’de okuma yazma oranı %10,7 iken, bu oran 1935’te %13,5’e 1940’da ise %22,4’e yükselmiştir²²⁶.

Millet Mekteplerinin açılması ile başlatılan okuma yazma seferberliği ile Türkiye’de herkese birkaç yıl içinde tamamen okuma-yazma öğretilmesi planlanmıştı. Ancak tüm çabalara rağmen, okuma-yazma oranlarına bakıldığında bunun gerçekleşemediği görülmektedir.

²²⁵ Mustafa Ergün, *a.g.e.*, s.130.

²²⁶ Yahya Akgüz, *a.g.e.*, s.377.

II.4.5. Halkevleri

Halkevleri, devrimleri yaymak, kökleştirmek, halkı toplumsal ve kültürel yönlerden aydınlatmak ve geliştirmek üzere²²⁷ 19 Şubat 1932’de ilk defa 14 merkezde birden açılmıştır.

Halkevleri, gençliğin ve halkın okul dışında yetişmesini sağlayacak birer toplum merkezi olarak düşünülmüştür. Bu merkezler her tabakadan gençleri ve halkı kaynaştıracaktı. Ayrıca onları Cumhuriyet idealleri doğrultusunda birleştirecek, çevre halkına kültür ve eğitim etkinliklerinin zevkini tattıracaktı. Halkevleri bir yandan da ulusal birliği güçlendirerek, Türk kültürünün gelişmesine de katkı sağlayacaktı²²⁸.

Cumhuriyet Halk Fırkası, 1931 yılı kongresinde Millet Mektepleri çalışmalarının yavaşlamasından doğan açığı kapatmak için Halkevlerinin açılmasına karar vermiştir. Atatürk, Serbest Cumhuriyet Fırkası bunalımından sonra çıktığı yurt gezilerinden birinden dönünce, Halkevlerinin kurulması yönündeki haberler basında yer almaya başlamıştır. Birkaç ay sonra Atatürk, “Milliyetçi ve Cumhuriyetçi kuvvetlerin hepsinin Halk Partisi çevresinde toplanması” gerekçesiyle Türk Ocaklarını kapattırıştır. Olağanüstü kongre yapan Türk Ocakları, Atatürk’ün isteğine uyararak, kendi kendilerini feshederek Halk Fırkasına katılmaya karar vermişlerdir. Atatürk Türk Ocakları’nın Halk Fırkasına katılmasının gerekçesini “Aynı cinsten olan kuvvetler birleşmelidir” şeklinde açıklamıştır²²⁹. Halkevlerinin kurulmasında bazı ülkelerdeki ve özellikle İtalya’daki faşist, Rusya’daki Komünist ve Doğu Avrupa ülkelerindeki halk eğitimi çalışmaları etkili

²²⁷ Cevat Geray, *a.g.e.*, s.171.

²²⁸ Turhan Oğuzkan, *a.g.m.*, 1988, s.124.

²²⁹ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyet’inde Tek Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992. s. 297.

olmuştur. Halkevlerinin çalışma biçimlerine ise en çok Türk Ocakları örnek oluşturmuştur²³⁰.

Halkevlerinin kuruluş esasları, 1932 yılında çıkarılan, Halkevleri Talimatnamesi'nde belirtilmiştir. Halkevleri, CHP'ye kayıtlı olan ve olmayan bütün yurttaşlara açıktı. Hatta devlet memurları da üye olabiliyorlardı. Ancak Halkevi Yönetim Kurulu üyeleri ve çalışma kollarının yönetim komiteleri parti üyelerinden oluşacaktı. Bir halkevi kurulurken 9 çalışma şubesinden en az üç şube ile çalışmaya hazır bulunması gerekiyordu²³¹.

Halkevlerinin halk eğitimi çalışmaları, dokuz kol üzerinden olmuştur. Çalışmalar genellikle kültürel alanlarda, halkın uluslaşma yönünde bilinçlendirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır²³². Halkevlerini CHP örgütlenmiş, idare etmiş ve gerekli mali olanakları sağlamıştır. Halkevlerinde katı bir ideoloji propagandası ve eğitim yer almamıştır. Halkevlerinin bir siyaset ocağı haline gelmemesi için çaba harcanmıştır. Zaman zaman Halkevlerinde siyasi bir öğreti verilmemesi ise eleştirilmiştir. Bununla birlikte Halkevlerinin kurucularının iddia ettiği gibi, tamamen siyaset dışı kurumlar da olduğu söylenemez. Cumhuriyetin laik karakteri başta olmak üzere, rejimin siyasi dayanağı halkevlerinde titizlikle işlenmiştir. Rejimin kültür ve siyasi alanlardaki görüşler ile çatışan düşüncelerin halkevi çatısı altında yer almamasına özen gösterilmiştir.²³³

Çoğunlukla öğretmenlerin görev aldığı Halkevleri, belirtilen alanlarda çok önemli etkinlikler gösterdiği gibi Cumhuriyet ilkeleri ile Cumhuriyet Halk Partisinin

²³⁰ İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s.194-195.

²³¹ Halkevleri Talimatnamesi 'ne göre Halkevi Şubeleri:1- Dil-Edebiyat Tarih, 2- Güzel Sanatlar, 3- Temsil, 4- Spor, 5- Sosyal Yardım, 6- Halk Dershaneleri ve Kursları, 7- Kütüphane ve Yayın, 8- Köycülük, 9- Müze ve Sergi şubelerinden oluşmaktaydı, *CHP Umumi İdare Heyeti Halkevleri Talimatnamesi*, Ankara, 1932.

²³² Anıl Çeçen, *Halkevleri*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s.122.

²³³ İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s.198.

görüşlerini de yaymayı amaç edinmişlerdir²³⁴. Halkevleri rejimin korunması ve sürdürülmesinde; çağdaşlaşma, toplumsal kalkınma ve kültürel aydınlanmayı sağlayacak eğitim kurumları olarak ortaya çıkmışlardır. Halkevleri ve odaları, sınıf, köy, kent ayrımı yapılmadın yurttaşları aynı ülkü etrafında birleştirerek toplumsal dayanışma, ulusal birlik ve beraberliğin sağlanmasına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu kurumlar, yöneticileriyle, etkinliklere katılan yurttaşlarla birlikte sosyal ve kültürel bir devrim yaratmıştır.

Halkevleri, Cumhuriyet tarihinde iz bırakan etkin kurumlardan biri olmuştur. CHP'ye bağlı olmaları nedeniyle çok partili hayata geçilince siyasal bir sorun haline getirilmiştir. CHP yönetimi Halkevlerinin parti ile bağlantısının kesilmesini düşünmüş; bu doğrultuda karar almış, fakat bu düşünce uygulanamamıştır. Demokrat Parti iktidarı döneminde, 1951 yılında çıkarılan 5830 sayılı özel bir yasa ile Halkevleri kapatılmıştır²³⁵. Halkevlerinden çok sayıda insan yararlanmış. Eğitim ve sanat kurumlarının tam olarak örgütlenemediği bir dönemde bu kurumlar sayesinde çok sayıda insan hayatını yönlendirmiş, meslek sahibi olmuş, kendilerini geliştirme olanaklarına sahip olmuşlardır.

²³⁴ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 377-378.

²³⁵ Murat Katoğlu, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Kültür ve Sanat", *Türkiye Tarihi*, 4.Cilt, İstanbul, 1997. s.412.

III. HARF DEVRİMİ'NE KADAR MERSİN'DE EĞİTİM (1923-1928)

III.1: Mersin Vilayet Genelinde Eğitimin Genel Görünümü

Mersin, Cumhuriyet ilan edildiğinde Adana vilayetine bağlı bir sancak merkezi iken, 1924 yılında mutasarrıf vekili Hasan Ateş Bey zamanında vilayet olmuştur. Mersin Valiliğine de Hilmi Cerit Bey atanmıştır²³⁶.

Tablo 5 : 1923'te Mersin ve Silifke Vilayetlerinde Okul Öğretmen ve Öğrenci Durumu ²³⁷

İlçe	Ortaokul	İlkokul		Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Köy Sayısı
		Şehir	Köy			
Mersin	1	7	6	38	840	100
Tarsus	-	9	11	33	1027	130
Silifke	-	3	7	20	498	101
Anamur	-	2	4	10	379	57
Gülnar	-	2	3	8	.195	49
Mut	-	2	4	9	.339	76
Toplam	1	25	35	118	.3278	513

Kaynak: Yeni Mersin Gazetesi, 29 Birinciteşrin 1943.

1923 yılı itibari ile sancak merkezi olan Mersin'de Tablo 6'da görüldüğü gibi 1 ortaokul, 7'si şehir merkezinde, 6'sı köylerde olmak üzere 13 ilkokul, 38 öğretmen ve 840 öğrenci bulunmaktaydı²³⁸. Yine aynı dönemde Mersin'e bağlı Tarsus kazasında 9'u şehir merkezinde, 11'i köylerde olmak üzere toplam 20 ilkokul, 33 öğretmen ve 1027 öğrenci vardı. Silifke vilayetinin merkez kazasında ise 3'ü şehir merkezinde 7'si köylerde toplam 10 ilkokul, 20 öğretmen ve 498 öğrenci bulunmaktaydı. Mersin ve Silifke vilayetlerine bağlı 13 köyden 35'inde ilkokul bulunmaktaydı. Söz konusu vilayetlere bağlı köylerin % 7'sinde okul bulunmaktaydı. Ortaöğretimde sadece Mersin merkezde bir Ticaret

²³⁶ Şinasi Develi, *a.g.e.*, s.109.

²³⁷ Mersin ve Silifke Vilayeti 27.5.1933 tarihli ve 2197 sayılı kanun ile birleştirilerek merkezi Mersin olan İçel Vilayeti kurulmuştur, *Resmî Gazete*, 27.5.1933, sayı: 2411.

²³⁸ Fikri Mutlu, "Cumhuriyetten Önce Cumhuriyetten Sonra İçel'de Kültür Durumu", *Yeni Mersin*, 29 Birinciteşrin (Ekim) 1943.

Ortaokulu vardı. Mersin ve Silifke vilayetlerinde bulunan 60 ilkokulun 25'i şehir merkezlerinde idi.

Tablo 6: 1923-1928 Yılları Arasında Mersin Vilayet Genelinde Okul Durumu

Yıllar	Anaokulu	İlkokul	Ortaokul	Ticaret Ortaokulu	Toplam
1923-1924	1	44	-	1	46
1924-1925	2	73	1	1	77
1925-1926	4	76	1	1	82
1926-1927	-	80	2	-	82
1927-1928	-	74	2	-	76

Kaynak : 15. Yılda İçel, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri

Mersin gazetesine göre, 1923-1924 eğitim öğretim yılında merkez livada idadi ve iptidai kısmı Numune Mektebi olan iki erkek, Gazipaşa, Altın İğne adlarını taşıyan iki kız ilkokulu ve bir ana mektebi bulunmaktaydı²³⁹. Adı geçen yılda vilayet genelinde ise toplam okul sayısı biri anaokulu biri ticaret ortaokulu olmak üzere toplam 46 idi. Maarif Mıntıka Emni İsmail Habib Bey'in Türk Sözü gazetesine verdiği bir demece göre, 1926 yılı itibariyle Mersin'de 87 okul bulunmaktaydı²⁴⁰. Tablo 6'da görüldüğü gibi 1926-1927 eğitim öğretim yılında Mersin merkezdeki Orta Ticaret Okulunun Mersin Ortaokuluna dönüştürülmesi ile ortaokul sayısı 2'ye yükselmiştir. 1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi'ne göre Mersin merkezde 58 öğrencili bir ortaokul, 1058 öğrencili 6 erkek ve 1 kız ilkokulu bulunmaktaydı²⁴¹. 1926-1928 yılları arasında ise anaokullarının sayısı belirlenememiştir. Cumhuriyet Hükümetlerinin eğitimde ağırlığı ilköğretime vermesine paralel olarak, Mersin vilayetinde, 1923-1928 yılları arasında en çok artış ilkokullarda olduğu görülmektedir. Bu dönemde ilkokul sayısında % 68 oranında bir artış kaydedilmiştir.

²³⁹ "Mektepsizlik Felaketi" *Mersin*, 16 Eylül 1923.

²⁴⁰ *Türk Sözü*, 24 Temmuz 1927.

²⁴¹ *1927-1928 TCDS*, s.1204.

Tablo 7 : 1923-1928 Yılları Arasında Mersin Vilayet Genelinde Öğretmen Durumu

Yıllar	Anaokulu	İlkokul	Ortaokul	Ticaret Ortaokulu	Toplam
1923-1924	-	84	-	-	84
1924-1925	3	101	3	-	108
1925-1926	2	132	-	-	134
1926-1927	4	141	-	-	145
1927-1928	-	151	-	-	151

Kaynak : 15. Yılda İçel, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri

1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi'ne göre Mersin'de ilkokullarda vilayet genelinde 84, orta mektepte ise 3 erkek öğretmen olmak üzere toplam 87 öğretmen görev yapmaktaydı²⁴². Maarif Mıntika Emini İsmail Habib Bey'in Türk Sözü gazetesine verdiği demece göre Mersin vilayetinde ilkokullarda 1926'da 58'i mezun olmak üzere toplam 141 öğretmen görev yaparken, 1927 yılında bu sayı 7'si mezun olmak üzere 151'e ulaşmıştır²⁴³. Tablo 8'de görüldüğü gibi Vilayette eğitim öğretim faaliyetlerini sürdüren Tarsus Ortaokulu ve Mersin Orta Ticaret Okulu'nun öğretmen sayısı bu dönemde belirlenememiştir. İlkokul öğretmenlerinin sayısının 1923-1928 yılları arasında % 80 oranında attığı görülmektedir.

Tablo 8 : 1923-1928 Yılları Arasında Mersin Vilayet Genelinde Öğrenci Sayısı

Yıllar	Anaokulu	İlkokul			Ortaokul			Ticaret Ortaokulu	
	Kız- Erkek	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek
1923-1924	-	514	2249	2763	-	-	-	-	33
1924-1925	177	951	3519	4470	-	23	23	-	24
1925-1926	384	634	3790	4424	-	55	55	-	30
1926-1927	485	789	4452	5241	-	149	149	-	-

²⁴² 1925-1926 TCDS, , s.161.

²⁴³ Türk Sözü, 24 Temmuz 1927.

1927-1928	-	1153	3552	4705	32	202	244	-	-
-----------	---	------	------	------	----	-----	-----	---	---

Kaynak : 15. Yılda İçel, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri

1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi'ne göre Mersin vilayet genelinde 514'ü kız 2.249'u erkek olmak üzere ilkokullarda toplam 2.763 öğrenci öğrenim görmekteydi²⁴⁴. 1926-1927 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi'ne göre Mersin Vilayet genelinde ilkokullarda 921'i kız, 3.519'u erkek olmak üzere toplam 4.440 öğrenci öğrenim görüyordu. İki adet anaokulunda ise 384 öğrenci vardı. Bir adet meslek okulunda 24, ortaokulda ise 24 öğrenci öğrenim görmekteydi²⁴⁵. 1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi'ne göre, Mersin vilayet genelinde anaokullarında 485, ilkokullarda 579'u kız, 4.235'i erkek olmak üzere toplam 4.814, 1 adet meslek okulunda da 30 öğrenci öğrenim görmekteydi²⁴⁶. Tablo 8'de görüldüğü gibi Mersin Vilayeti genelinde 1923-1928 yılları arasında ilkokullarda öğrenim gören öğrenci sayısında hızlı bir artış olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde öğrenci sayısındaki toplam artış oranı % 70 olmuştur. Erkek öğrenci sayısında % 57, kız öğrenci sayısında % 124 oranında bir artış kaydedilmiştir. Mersin vilayetinde ailelerin kız çocuklarını okula gönderme konusunda daha duyarlı olduklarını göstermesine karşın, kızların okullaşma oranı Türkiye genelinde olduğu Mersin'de de erkeklere göre oldukça düşüktür. Ortaöğretimde ise Mersin vilayet genelinde 1924-1928 yılları arasında öğrenci sayısında % 397 oranında bir artış olduğu görülmektedir. 1927-1928 eğitim öğretim yılında Adana Maarif Mıntıka Eminliği mıntıka dahilindeki ortaokullarda karma eğitime geçme kararı almıştır. Adı geçen öğretim yılında Mersin vilayet genelindeki iki ortaokulda 32 kız öğrenci öğrenim görmüştür.

²⁴⁴ 1925-1926 TCDS, s.168-172.

²⁴⁵ 1926-1927 TCDS, İstanbul 1927, s.330'a Ek Çizelge.

²⁴⁶ 1927-1928 TCDS, İstanbul 1928, s.171'e Ek Tablo.

III.2. Mersin Merkezinde Eğitim

III.2.1. Ana Okulları

Osmanlı İmparatorluğu zamanında ana okulları 23.9.1913 tarihli “Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu’na dayalı olarak kurulmuştur. Bu kanunla ana okulları ülkenin her yanında, ilköğretime bağlı olarak açılmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında, ülke genelinde 38 ilde 80 ana okulu bulunmaktaydı²⁴⁷. Bunlardan bir tanesi de Mersin merkezinde bulunuyordu²⁴⁸. Tablo 9’da görüldüğü gibi 1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi’ne göre, Mersin merkezde bulunan anaokulunda, Filiz sınıfında 67, Gonca sınıfında 56, Gül sınıfında ise 54 öğrenci olmak üzere toplam 177 öğrenci öğrenim görmekteydi. Bu okulda 3 öğretmen görev yapmaktaydı. Öğretmenlerden biri öğretmen okulu mezunu olup diğer 2’si ise farklı mesleklerden geliyordu. İstanbul, İzmir gibi vilayetlerde olduğu gibi bu okulda ayrıca bir ecnebi ana şubesi bulunmuyordu²⁴⁹. 1926-1927 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi’ne göre vilayet genelinde iki adet ana okulunda 384 öğrenci bulunmaktaydı²⁵⁰. 1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi’ne göre ise de Mersin’de 4 adet ana okulu ve 485 öğrenci öğrenim görmekteydi²⁵¹.

Tablo 9 : Mersin Merkez Ana Okulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu

Yer	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı			Toplam
			Filiz	Gonca	Gül	
Mersin(Merkez)	1	3	67	56	54	177

Kaynak: 1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi İstanbul, 1926, s.16.

²⁴⁷ Hasan Cicioğlu, a.g.e., s.21.

²⁴⁸ “Mektepsizlik Felaketi” *Mersin*, 16 Eylül 1923.

²⁴⁹ 1925-1926 TCDS, s.161.

²⁵⁰ 1926-1927 TCDS, s.330’a Ek Çizelge.

²⁵¹ 1927-1928 TCDS, s.171’ Ek Tablo.

III.2.2. İlkokullar

İlköğretim genel olarak 7-14 yaşlarındaki çocukların eğitimini kapsayan eğitim sürecidir. Türkiye’de 1924 yılında ilköğretimin süresi 5 yıl olarak tespit edilerek, bu eğitim ilkokullarda verilmeye başlanmıştır. Bazı zamanlarda ise köy ilkokullarındaki süre normal ilkokulların süresinden daha az olarak uygulanmıştır²⁵². Cumhuriyetin ilanından sonra, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki bütün okullar 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Maarif Vekaletine devredilmiştir. Köy ve şehir ilkokulları da bu kanunla Maarif Vekâleti içinde İlk Tedrisat Dairesine bağlanmıştır.²⁵³

Mersin merkezde 1923 yılı itibarı ile 7’si şehir merkezinde 6’sı köylerde olmak üzere 13 ilkokul bulunmaktaydı²⁵⁴. 1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi’ne göre Mersin vilayetinde 2’si kız 42’si erkek olmak üzere 44 ilkokul;²⁵⁵. 1926-1927 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi’ne göre, 65’i erkek, 8’i kız toplam 73 ilkokul;²⁵⁶ 1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi’ne göre de 73’ü erkek, 7’si kız olmak üzere 80 ilkokul bulunmaktaydı²⁵⁷.

1928 yılında Mersin Merkez’de 7 ilkokul vardı. Bu okullar; Çankaya İlkokulu, Cumhuriyet İlkokulu, İsmet Paşa İlkokulu (Tarla Mektebi), Necati Bey İlkokulu, Gazipaşa İlkokulu, Kurtuluş İlkokulu ve İnönü İlkokulu idi²⁵⁸.

²⁵² Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s.27.

²⁵³ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.* s.36.

²⁵⁴ Fikri Mutlu, “Cumhuriyetten Önce Cumhuriyetten Sonra İçel’de Kültür Durumu”, *Yeni Mersin*, 29 Birinciteşrin 1943.

²⁵⁵ *1925-1926 TCDS*, s.161.

²⁵⁶ *1926-1927 TCDS*, s.330’a Ek Çizelge.

²⁵⁷ *1927-1928 TCDS*, s. 171’e Ek Çizelge.

²⁵⁸ Şinasi Develi, *a.g.e.*, s. 132-133.

Tablo 10: 1923-1928 Yılları Arası Mersin Vilayetinde İlköğretimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Durumu

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı		Toplam	Mezun Olan		Toplam	Öğretmen		Toplam
		K	E		K	E		Kadın	Erkek	
1923-1924	44	514	2249	2763	14	18	32	-	84	84
1924-1925	73	951	3519	4440	24	99	123	29	101	130
1925-1926	76	634	3790	4424	16	102	118	26	132	158
1926-1927	81	789	4452	5216	38	171	209	-	150	150
1927-1928	74	1153	3552	4705	-	-	-	45	99	144

Kaynak: 15. Yılda İçel, s.99.

Tablo 10'a göre Mersin vilayeti genelinde 1923-1928 yılları arasında okul, öğretmen ve öğrenci sayısının hızla arttığı görülmektedir. Bu durum Mersin'de eğitimin yaygınlaştırılması yönünde Cumhuriyetin ilk yıllarında alınan kararların büyük ölçüde, o dönemin koşulları içinde, uygulandığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Diğer taraftan 1927-1928 öğretim yılında okul ve öğretmen sayısında azalma olmuştur. Bunda 13 Temmuz 1927'de Adana Maarif Müfettişliği Toplantısı'nda, öğretmenlik mesleğini yapamayacak durumda olanların meslekten çıkarılması yönünde bir karar alınması etkili olmuştur.

III.2.3. Mersin Ticaret İdadisi-Mersin Ticaret Okulu

Lozan Antlaşması ile birlikte, yavaş yavaş ihracat ve ithalat açısından batıya açılmaya başlayan Türkiye, ticari kurumların ihtiyaç duyduğu elemanların yetiştirilmesi amacıyla okullar açmaya başlamıştır²⁵⁹. Mersin'in düşman işgalinden kurtuluşundan sonra Rumların ve Ermenilerin Mersin'den ayrılmaları, bir ticaret merkezi olan Mersin'de ticari ağırlıklı öğretim yapacak bir okul ihtiyacının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu amaçla

²⁵⁹ Kemal Turhan, *Mesleki ve Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel*, MEB Yayınları, İstanbul, 1992, s.43.

Atatürk'ün emri ile Mersin Ticari İdadî Mektebi, İzmir ve Samsun'daki ticari idadiler ile birlikte açılmıştır²⁶⁰. Mersin Ticari İdadî Mektebinde eğitim-öğretime 1923 yılında başlanmıştır. Okulun ilk müdürü Ferruh Şevket Bey adlı biriydi. Okul, 3 katlı ve mülkiyeti Sursoklara ait bir binada eğitim-öğretim yapmaktaydı.

Atatürk, 17 Mart 1923'te Mersin'e geldiğinde Amelî Ticaret İdadisi olarak da tanınan bu okulu ziyaret etmiştir. Yanındakilere “Bu bina mektep olmak üzere mi yapılmış?” diye sormuştur. Bunun üzerine yanında bulunanlar da binanın, Hıristiyan tacirlerinden birinin evi olduğunu belirtmişlerdir Ayrıca bu okul bünyesinde kurulan Çocuk Bankası'nın 25 hissesi atlas kese içinde Latife Hanım'a sunulmuştur²⁶¹. Bu bina yandıktan sonra okul Latin Kilisesi bitişiğinde olan binada ve daha sonra da Ziya Paşa Gazinosunun üst katında eğitim- öğretimini sürdürmüştür²⁶². Okulda 1923-24 ders yılında 33, 1924-25 ders yılında 24, 1925-26 ders yılında ise 30 öğrenci öğrenim görmekteydi²⁶³. 1926'da Mersin'de bir ortaokulun açılması ile birlikte, Mersin Ticaret Mektebi kapatılmıştır²⁶⁴.

III.2.4. Gece Kursları

Cumhuriyet döneminin başında öğretmenler ve öğretmenlerin mesleki örgütleri şehirlerde, köylerde, “İrşad Heyetleri” adı ile halkı aydınlatma çalışmaları yaparak, halka devrimlerden söz ederek okuma-yazma öğretmişlerdir²⁶⁵. 1924 yılında Mersin'de yoksulluk ve zorunluluktan ötürü gündüzleri okullara devam edemeyenler için de gece dersleri açılmıştır. Mersin Numune Mektebi'nde açılan iki dershaneli gece dersleri, okul

²⁶⁰ Şinasi Develi, *a.g.e.*, s. 134.

²⁶¹ Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk, (1919-1928)*, Cilt:1, MEB Yayınları, Ankara,1991, s.118.

²⁶² Şinasi Develi, *a.g.e.*, s. 134-135.

²⁶³ *15. Yılda İçel*, s.100.

²⁶⁴ Hasan Ali Yücel, *a.g.e.*, s.50.

²⁶⁵ Yahya Akyüz, *a.g.e.* s.377.

müdürü Niyazi Bey ve Muavini Şevket Bey'in yardımları ile memnuniyet verici bir duruma gelmiştir. Özellikle gündüz çalışmak zorunda kalanlar bu derslere büyük ilgi göstermişlerdir²⁶⁶.

III. 3. Adana Maarif Mıntıka Eminliği'nin Kurulması

22 Mart 1926'da kabul edilen 789 sayılı Maarif Teşkilatı Kanunu, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile çerçevesi çizilen eğitim ve öğretimin şekillenmesinde en önemli aşamalardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu kanunun 20. maddesi ile Türkiye Maarif Teşkilatı mıntıkalara ayrılmıştır. Bir veya birkaç vilayetten oluşan her mıntıkada Maarif Emmini bulunacaktır. Her vilayette ayrıca bir Maarif Müdürü ve Memuru vardır²⁶⁷.

Bakanlar Kurulu, bunun üzerine 29 Haziran 1926 tarihinde çıkardığı bir kararname ile “Maarif Eminleri Talimatnamesi”ni kabul etmiştir²⁶⁸. Bu talimatnameye göre Türkiye, maarif mıntıklarına ayrılmıştır. Maarif Mıntıka Merkezleri olarak, Ankara, İstanbul, İzmir, Edirne, Konya, Afyon, Antalya, Adana, Trabzon, Erzurum, Elaziz (Elazığ), Van ve Gaziantep tespit edilmiştir.

Söz konusu talimatnameye göre her maarif mıntıka merkezinde bir maarif emini bulunacaktı. Maarif Eminleri, bölgede Maarif Vekaletini temsil eden ve maarif işlerini yürüten en büyük mercii idi. Maarif eminleri doğrudan doğruya Maarif Vekaleti tarafından atanacaktı²⁶⁹. Maarif Eminlikleri örgütünün kurulmasında Cumhuriyetin ilk yıllarında İçişleri Bakanlığına bağlı olan vali ve kaymakamların eğitim ile ilgilenmemeleri etkili olmuştur²⁷⁰.

²⁶⁶ “Gece Dersleri”, *Mersin*, 26 Şubat 1924.

²⁶⁷ *Maarif ile İlgili Kanunlar*, s.23.

²⁶⁸ Sadiye Tutsak, *a.g.e.*, s.256.

²⁶⁹ Sadiye Tutsak, *a.g.e.*, s.256.

²⁷⁰ İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s.88.

Adana Maarif Eminliği Mıntıkası'na, Adana, Mersin, Silifke (İçel), Cebel-i Bereket (Osmaniye), ve Niğde vilayetleri girmektedir. 1928 yılında Gaziantep Eminliği kaldırıldıktan sonra, Gaziantep vilayeti de Adana Maarif Mıntıka Emirliğine bağlanmıştır. Mıntıka Maarif Emimi olarak Ragıb Nurettin ve İsmail Habib Bey görev yapmıştır²⁷¹. Maarif Eminlikleri, 29.06. 1931 tarih ve 1834 sayılı Kanunla kaldırılmıştır.

III.3.1. Adana Maarif Mıntıka Eminliği Toplantısı ve Alınan Kararlar

13 Temmuz 1927'de Adana Mıntıka Maarif Meclisi toplanmıştır. Dört gün süren toplantıda Maarif Mıntıkasının geleceğine yönelik önemli kararlar alınmıştır. Bu toplantıya Mersin'den Maarif Müdürü Salih Zeki Bey, Orta Mektep Müdürü Ramiz Bey ve Muavin Asaf Bey katılmıştır²⁷².

Mıntıka Maarif Meclisinde ilk gün, öğretmen, kurs ve köy mektepleri sorunu hakkında görüşmeler yapılmıştır. Maarif Mıntıka Emimi İsmail Habib Bey toplantıda; "En mühim mevzuumuz muallim mecranın önüne geçmek için tedbir ittihaz etmektir." demiştir²⁷³. Bu yıllarda bütün Türkiye'de olduğu gibi Adana Maarif Mıntıka Eminliği içinde en önemli sorun öğretmen sorunu idi. Öğretmen okullarından mezun olacak olan 500 yeni öğretmenle Türkiye'nin tüm ihtiyacını karşılamak oldukça zordu. İsmail Habib Bey, toplantıda Türkiye'nin genel olarak öğretmen ihtiyacının 40 bin olduğunu belirtmiştir. Toplantıda, öğretmen sayısını arttırmanın yanı sıra alınacak önlemler ve var olan öğretmenlerin sıkı bir denetime tabi tutulmaları gerektiği konusu tartışılmıştır. Mesleği yapamayacak durumda olanların görevden alınmaları gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu amaçla kurslar düzenlenmesi, öğretmenlerin mesleki bilgilerinin ve

²⁷¹ Hasan Ali Yücel, *a.g.e.*, s.39.

²⁷² "Mıntıka Maarif Meclisi İçtiması", *Türk Sözü*, 13 Temmuz 1927.

²⁷³ "Mıntıka Maarif Meclisi İçtiması", *Türk Sözü*, 14 Temmuz 1927.

öğretmenlik yeteneklerinin kurslar sonunda yapılacak sınavlarla ortaya çıkarılması kararlaştırılmıştır²⁷⁴.

Öğretmen ihtiyacını karşılayabilmek için, Maarif Eminleri toplantısında orta mektep mezunlarının iki aylık kursa tabi tutularak, başarılı olanların 500 kuruş maaşla köy öğretmeni olarak görevlendirilmeleri kararlaştırılmıştır. Öğretmen okulu mezunları ise şehir öğretmeni olacaktır. Bu nedenle Maarif Mıntıka Emni İsmail Habib Bey, Maarif Müdürleri'nden, kendi vilayetlerinde ortaokul mezunu öğrencileri öğretmenliğe yönlendirmelerini istemiştir²⁷⁵.

Toplantıda söz alan Mersin Orta Mektep Müdürü Ramiz Bey öğretmen ihtiyacının karşılanması için ortaokullarda bir an önce karma eğitime geçilmesinin şart olduğunu açıklamıştır. Ramiz Bey: “Ortaokulu bitiren erkek öğrenciler öğretmenlik dışında kolay iş bulabiliyorlar. Halbuki ileride karma eğitim yapıldığı takdirde orta mektepten mezun olan kadınlar dışarıda uygun iş bulamayacaklarından öğretmenliğe yöneleceklerdir.” demiştir²⁷⁶. Maarif Mıntıka Emni İsmail Habib Bey, Ramiz Bey'in düşüncelerini çok yerinde bularak ve şöyle demiştir: “Bu nokta nazardandır ki her yerde bulunan orta mektepler tamamen muhtelit tedrisat yapacaklardır ve bu bir şart-ı esasi olarak kabul edilmiştir.”²⁷⁷

Toplantıda gelecek yıllar için öğretmen bulabilmek amacıyla:

1-Maarif müdürleri ve orta mektep müdürleri tarafından öğretmen okullarına gündüzlü olarak devam edecek öğrencilerden okulu bitirdiklerinde kendilerinden tazminat alınmayacağı ve zorunlu hizmete tabi tutulmayacaklarına yönelik propagandalar yapılması,

²⁷⁴ “Mıntıka Maarif Meclisi İçtiması”, *Türk Sözü*, 14 Temmuz 1927.

²⁷⁵ “Mıntıka Maarif Meclisi İçtiması”, *Türk Sözü*, 14 Temmuz 1927.

²⁷⁶ “Mıntıka Maarif Meclisi İçtiması”, *Türk Sözü*, 17 Temmuz 1927.

²⁷⁷ “Mıntıka Maarif Meclisi İçtiması”, *Türk Sözü*, 17 Temmuz 1927.

2-Öğrencisi az olan sınıfların birleştirilmesi,

3-Her sınıfın dersine bir öğretmen verilmesi,

4-Yalnızca öğrenci sayısı fazla olan okullarda başöğretmen bulundurulması

5-Her vilayetin öğretmen okulu olan yerlerle idare edebileceği sayıda öğrenci göndererek, masraflarını üstlenip okutması ve öğrenimlerini tamamlayanları vilayette görevlendirilmesi²⁷⁸ kararlaştırılmıştır.

Ayrıca toplantıda okul açma olanağının olmadığı, az nüfuslu ve fakir, okul olabilecek binası olmayan köylerdeki çocukları vilayetin herhangi bir yerinde okutabilmek amacıyla Köy Yatı Mektepleri'nin kurulacağı belirtilmiştir²⁷⁹.

III.4. Eğitimde Karşılaşılan Sorunlar

Cumhuriyetin ilk yıllarında Mersin'de en önemli sorun Mersin gazetesine göre okulsuzluk sorunu idi²⁸⁰. Merkez livada yer alan az sayıdaki okul, ihtiyacı karşılamaktan uzaktı. Okullarda yer olmadığı için veliler çocuklarını okullara kaydettiremiyorlardı. Tedrisat-ı İptidaiye Vergisini ve diğer vergiler arasındaki maarif hissesini vermiş olan öğrenci velileri, çocuklarını gönderecekleri okul bulamayınca hükümete karşı tepki göstermekteydi. Mersin gazetesi bu konuda Maarif İdaresinin planlı ve düzenli çalışmamasından dolayı, Mersin'de bu sıkıntıların yaşandığını belirtmektedir²⁸¹.

Mersin gazetesine göre, bu dönemde okulsuzluk sorununun çıkmasının en önemli nedeni Husus-i Muhasebe gelirlerinin Adana'ya bağlı olması, gelirlerin çoğunun da vilayetin diğer işlerine ayrılmasıydı²⁸². Aslında ilkokul giderlerinin özel idare bütçelerinden karşılanması, 1920'den itibaren TBMM'de, basında ve öğretmen

²⁷⁸ "Mıntka Maarif Meclisi İçtiması", *Türk Sözü*, 18 Temmuz 1927.

²⁷⁹ "Mıntka Maarif Meclisi İçtiması", *Türk Sözü*, 19 Temmuz 1927.

²⁸⁰ "Mektepsizlik Felaketi", *Mersin*, 16 Eylül 1923.

²⁸¹ "Mektepsizlik Felaketi", *Mersin*, 16 Eylül 1923.

²⁸² "Mektepsizlik Felaketi", *Mersin*, 16 Eylül 1923.

birliklerinde tartışılmıştır. Halk kendi okulları için toplanan paraların, okullar için harcanmamasına ve il özel idareleri tarafından başka amaçlar için kullanılmasına tepki göstermiştir²⁸³. 10 Nisan 1925 tarihinde Maarif Vergisi Kanunu çıkıncaya kadar vergi yükü halka yüklenmiştir. Vergisini düzenli olarak ödeyen halkın ihtiyaçlarını karşılayacak okullar yapılamamıştır.

Bu dönemde diğer vilayetlerde olduğu gibi Mersin’de de ilkokul öğretmenleri yoksulluk içinde yaşamlarını sürdürmekteydi. Yedi veya sekiz yüz kuruş maaş alan öğretmenler sıkıntı içindeydi. Mersin’de 1924 yılında ekonomik sıkıntı nedeniyle üç öğretmen istifa etmiştir. Bu öğretmenlerden, ikisi arkadaşlarının ısrarı üzerine istifalarını geri almıştır. Mersin gazetesine göre bu durumun diğer öğretmenlere de sirayet etmemesi için, bu sene Mersin’de 1000 kuruştan aşağı maaşla öğretmen görevlendirilmemesi gerekiyordu²⁸⁴.

Mustafa Necati’nin Bakanlığı döneminde Mersin’deki ilkokul öğretmenlerinin maaşları il özel idaresi tarafından ödenemeyince, Mustafa Necati, il valisinden bir hafta içinde Mersin öğretmenlerinin maaşlarının ödenmesini istemiştir. Maaşlar ödenemezse öğretmenlerini alıp bir başka yere göndereceğini bildirmiştir. Bu süre dolmadan maaşlar ödenmişse de valiyi görevinden aldırmıştır²⁸⁵.

Mersin basımına yansıyan diğer eğitim sorunları ise; okullarda kış günlerinde soba yakılmaması, bazı okullarda temizlik işlerinin hademeler yerine öğrenciler tarafından yapılması, kız mekteplerinde öğretmenlerin derslere zamanında girmemesi ve disiplinsizlik gibi sorunlardı.

²⁸³ İlhan Başgöz, a.g.e., s.92.

²⁸⁴ “Maarif İşleri”, *Mersin*, 4 Kanunisanı (Ocak) 1924.

²⁸⁵ Hüseyin Dilaver, “Mustafa Necati (1894-1929)”, *Bilimin ve Akılın Aydınlığında Eğitim* Ocak 2001, s.11-12.

IV. BÖLÜM HARF DEVRİMİ'NDEN SONRA MERSİN'DE EĞİTİMDE GELİŞMELER (1928-1950)

IV.1. İlköğretim Alanında Gelişmeler

İlköğretim kurumları, bir toplumun eğitim sisteminde ilk basamağı oluşturmaktadır. Bu nedenle, geri kalmış ülke yöneticileri, tüm vatandaşlarını ilköğretimden geçirmeyi sosyal ve ekonomik kalkınmanın önemli bir ön koşulu olarak görmüşlerdir²⁸⁶. Cumhuriyet döneminde en çok ilköğretime önem verilmiş ve her yurttaşın zorunlu ilköğretimden geçmesi anayasa gereği olarak değerlendirilmiştir. Çünkü ilköğretim, Cumhuriyet devrimlerini, laikliği topluma benimsetecek, özellikle kırsal kesimde yaşayanların davranışlarını değiştirecek etkili bir araç olarak görülmüştür²⁸⁷. Cumhuriyet yöneticileri zorunlu eğitimi sadece yeni kuşaklara eğitim-öğretim verme şeklinde değil, aynı zamanda Türk Devrimi'nin ilke ve değerlerini gelecek kuşaklara benimsetme aracı olarak da görmüşlerdir²⁸⁸. 1929 tarihli İlk Mektepler Talimatnamesi'nde çocuklara Türk Devrimi, bu devrimin kazanımları ve bu kazanımlar için yapılan büyük savaşların anlatılmasını öngörülmüştür. Başta Cumhuriyet, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olmak üzere diğer ulusal bayramlarda çocuklara yurttaşlık eğitimi verilmesi yoluna gidilmiştir²⁸⁹.

Cumhuriyetin ilköğretim politikası doğrultusunda, Mersin'de de 1950'ye kadar olan dönemde ilköğretimin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için yoğun bir çaba harcandığı görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın emir ve genelgeleri doğrultusunda eğitimde yeni uygulamalar hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla belirli aralıklarla

²⁸⁶ Kamal Kaya, *a.g.e.*, s. 89.

²⁸⁷ Yahya Akgüz, *a.g.e.*, s. 323.

²⁸⁸ Fatma Gök, "75 Yılda İnsan Yetiştirme, Eğitim ve Devlet", 75. *Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 6.

²⁸⁹ Yahya Akgüz, *a.g.e.*, s. 318-319.

ilgili yetkili ve görevlilerin katıldığı toplantılar düzenlendiği ve bu toplantılarda alınan kararların uygulanması yoluna gidildiği görülmektedir. Söz konusu toplantılarda özellikle eğitim ile ilgili sorunlarında saptandığı ve çözümleri üzerinde durulduğu anlaşılmaktadır. Bu bölümde 1928-1950 yılları arasında Mersin ve köylerinde ilköğretim alanında kaydedilen gelişmeler, okulların kapasitesi, yeni okul yapımı öğretmenlerin mesleki gelişimi, Tek Parti yönetiminin Mersin eğitimine yansımaları, öğrenim çağındaki çocuk sayısı, merkez ilkokullarında okul, öğretmen, ve öğrenci sayısı, ilköğretimde karşılaşılan başlıca sorunlar ve merkeze bağlı köylerde eğitimin gelişimi aşama aşama ele alınacaktır.

1928 yılında Mersin Maarif Müdürü olan Salih Zeki Bey oldukça deneyimli ve etkin bir eğitimci olarak tanınmaktaydı. O'nun zamanında Mersin'de eğitim hızlı bir gelişme göstermiştir. Atatürk'ün 9 Ağustos 1928 tarihinde İstanbul Sarayburnu'nda bir toplantıda Harf Devrimini açıklaması ile birlikte bütün yurttaki yeni Türk harfleri ile okuma yazma seferberliği başlatılmıştır. Mersin Maarif Müdürü Salih Zeki Bey de Mersin gazetesine verdiği bir demeçte, Mersin Maarif Müdürlüğü'nün ilk amacının, Atatürk'ün değerli bir hizmeti olan yeni harfleri vilayet dahilinde öğretmek olduğunu açıklamıştır²⁹⁰. Bu alanlarda kullanılacak bütün araç ve gereçler de Mersin Maarif Müdürü tarafından, İstanbul'dan getirilmiştir.

Mersin'de 15 Ekim 1928'de başlayacak olan 1928-1929 eğitim-öğretim yılında, öğretmenlerin yeni harfleri öğrenmiş olarak eğitime başlamaları için kurslar düzenlenmiştir. Fakat öğretmenlerin yeni harfleri tam olarak öğrenememeleri nedeniyle derslere ancak Kasım ayı ortalarında başlanabilmiştir²⁹¹.

²⁹⁰ "Maarif Müdürümüz", *Mersin*, 17 Eylül 1928.

²⁹¹ Şinasi Develi, "Harf Devrimi ve 1 Kasım 1928'de Mersin Okulları", *İçel Sanat Klübü Bülteni*, Aralık 1995, s.12.

Mersin’de ilkokulların öğretim süresi, Maarif Vekaleti tarafından 1929-1930 eğitim öğretim yılı başında valiliklere gönderilen ilkokullara ait yeni talimatnameye göre belirlenmiştir. Adı geçen talimatnamede eğitim-öğretim süresinin, nüfusu 12.000’den fazla olan kentlerde 40, küçük kentlerde 35, köylerde ise 30 haftadan az olamayacağı belirtilmiştir²⁹². İlköğretim Meclisi tarafından okulların açılış ve kapanış tarihleri belirlenmekteydi. Buna göre Mersin merkezde okulların genellikle 15 Eylül’de açıldığı, derslere 1 Ekim’de başlandığı, 1 Haziran’da derslerin 15 Haziran’da da sınavların sona erdiği, köy okullarının ise 20 Eylül’de açıldığı, derslere 1 Ekim’de başlandığı, 8 Mayıs’ta derslerin 15 Mayıs’ta da sınavların sona erdiği görülmektedir²⁹³.

1928-1929 eğitim-öğretim yılında Mersin’de öğretmen sıkıntısı nedeniyle “Muallim Muavinlikleri” kaldırılarak, bunların yaptıkları işlerin okul müdürleri tarafından yapılması sağlanmıştır. Bu öğretim yılında yeni harflerin uygulanması ve öğretilmesi nedeniyle öğretim programı tam olarak uygulanamamıştır. Mersin Maarif Müdürlüğü görevine 31.12 1928’de atanan Ali Bey²⁹⁴, Yeni Mersin gazetesine verdiği bir demeçte; Mersin’de ilköğretimin mükemmel bir durumda olduğunu, Harf Devrimi’nin çocuklar üzerinden büyük bir yükü kaldırdığını, yıllarca eski harfleri öğrenemeyen çocukların iki ay gibi bir sürede ana dillerini okuyup anlayabilecek ve yazacak duruma geldiklerini belirtmiştir²⁹⁵.

Mıntıka Maarif Emni İsmail Habib Bey, Türk Sözü gazetesine verdiği bir demeçte, 1928-1929 eğitim-öğretim yılında Adana Maarif Mıntıkası dahilinde, halkın eğitime gösterdiği ilgi sonucu, ilköğretimin bütün mintıka dahilinde artmış olduğunu belirtmiştir. İlköğretimde Mersin’in mintıka dahilindeki diğer vilayetlere göre daha ileri

²⁹² “Mektepler”, *Yeni Mersin*, 15 Eylül 1929.

²⁹³ “İlk Tedrisat Meclisi”, *Yeni Mersin*, 12 Mayıs 1935.

²⁹⁴ BCA, BKK, No: 2575.

²⁹⁵ *Yeni Mersin*, 26 Haziran 1929.

olup, aynı dönemde Adana'ya göre ilköğretimin Mersin'de üçte bir oranında daha fazla olduğunu açıklamıştır. İlköğretim, mıntika dahilindeki şehir ve kasabalarda, köylere göre daha fazla gelişmiştir²⁹⁶. Yine İsmail Habib Bey'in verdiği bilgilere göre Mersin vilayetinde yeni plana uygun olarak altı okul inşa edilmiş, okullarda öğrenci başına 47 lira masraf yapılmış ve ilköğretimde en fazla teftişe önem verilmiştir²⁹⁷.

Bu dönemde Mersin merkezde eğitim-öğretim etkinliklerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için Mersin'de her öğretim yılı başında toplantılar yapılmıştır. 27 Eylül 1937 tarihinde Mersin Kültür Direktörlüğü'nde²⁹⁸ şehir ilkokulları Başöğretmenlerinin katıldığı toplantıda önemli kararlar alındığı görülmektedir²⁹⁹.

Toplantıda:

1-Okul yönetimleri tarafından öğrencilere kitap sağlama ve dağıtımının öğretmenleri meşgul ettiği ve eğitim-öğretimi aksattığı gerekçesiyle okullarda tek kitap yöntemi takip edilmesi,

2-Okul kitaplarının kitapçılar tarafından satılması, öğretmenlerin öğrencilerden kitap parası istemesi ve toplamasının önüne geçilmesi,

3-Okul kooperatifçiliğinin her sınıfta öğretmenler tarafından çocukların seviyesine göre teorik ve uygulamalı bir şekilde yapılması,

4-Okullarda kurulan himaye heyetlerine dahi, öğretmenlerin çocuklardan para toplaması yerine velilerden oluşacak kurulların para toplama işini okul dışında yapmalarının daha uygun olacağına karar verilmiştir.

²⁹⁶ “Mıntika Maarifi”, *Türk Sözü*, 9 Nisan 1929.

²⁹⁷ “Mıntika Maarifi”, *Türk Sözü*, 9 Nisan 1929.

²⁹⁸ Milli Eğitim Bakanlığı, 1923'ten 27 Aralık 1935'e kadar Maarif Vekilliği, 28 Aralık 1935'ten, 21 Eylül 1941 tarihine kadar Kültür Bakanlığı, 1941-1946 yılları arasında Maarif Vekâleti, 1946'da sonra Milli Eğitim Bakanlığı adını almıştır. Buna paralel olarak Mili Eğitim Müdürlüğü de Maarif Müdürlüğü, Kültür Direktörlüğü ve Milli Eğitim Müdürlüğü adını almıştır.

²⁹⁹ *Yeni Mersin*, 28 Eylül 1937.

Bu kararlar eğitimin daha sağlıklı ve amacına uygun olarak yürütülebilmesi için kurumsallaşmasının gereğini ortaya koymaktadır.

1939-1940 öğretim yılı başında Mersin şehir merkezindeki ilkokul öğretmenleri, İl Kültür Direktörü Şefik Ergündüz³⁰⁰ başkanlığında bir toplantı yapmıştır. Toplantıda yıllık, haftalık ve günlük ders planları, ders gezintileri, ders araçları ve müfredatın diğer konuları üzerinde durulmuştur. Ayrıca, öğretmen ve öğrencilerin sosyal kuruluşlar oluşturmaları kararlaştırılmıştır³⁰¹. 1942-1943 ders yılı başında, yıl içinde eğitim ve öğretim etkinliklerini tespit etmek amacıyla, ilkokul öğretmenleri ile İleri İlkokulu'nda bir toplantı yapılmıştır. Müfettiş İshak Toker tarafından yıllık plan ve diğer eğitim konularında genel ve mesleki bilgiler verilmiştir³⁰². Böylece her öğretim yılı başında yapılan toplantılarla, öğretmenlerin eğitim-öğretimde ortak hedefler doğrultusunda birlikte hareket etmesi sağlanmaktaydı.

1928-1950 yılları arasında ilköğretimin geliştirilmesi için bütün Türkiye'de olduğu gibi Mersin'de de yoğun bir çaba harcandığı görülmektedir. Bu amaçla, İçel Valiliği tarafından 14 Eylül 1944 tarihinde çocuk velilerine ve mahalle muhtarlarına bir bildiri yayımlanmıştır³⁰³. Bu bildiriye 1944-1945 öğretim yılı başında ilköğretim çağında ve ilköğrenimini bitirememiş bulunan 7-16 yaşındaki bütün çocukların ilkokullara devam mecburiyetinde oldukları, çocuklarını okula göndermeyen çocuk velileri hakkında Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu hükümlerine göre ceza verileceği bildirilmiştir. 15 Eylül 1944'te de öğretmenlerin, muhtarların, nahiye müdürlerinin katılımı ile Mersin Halkevi'nde ve kazalarda toplantılar yapılarak ilköğretim sorunları ele alınmıştır Vilayet

³⁰⁰ Maraş İl Kültür Direktörü Şefik Ergündüz 8 Mart 1939 tarihinde göreve başlamıştır. Mersin'de bu dönemde en uzun süre İl Millî Eğitim Müdürlüğü yapan Şefik Ergündüz 1948'de Konya Millî Eğitim Müdürlüğü'ne atanmıştır.

³⁰¹ *Yeni Mersin*, 25 Birinciteşrin 1939.

³⁰² "Öğretmenler Toplantısı", *Yeni Mersin*, 4 Birinciteşrin 1942.

³⁰³ *Yeni Mersin*, 14 Eylül 1944.

merkezi ve kazalarda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün "İlköğretim Davamız"³⁰⁴ hakkındaki direktifleri ve bu davanın anlaşılması amacıyla yapılan toplantıda İsmet İnönü'nün "İlköğretim Davası" başlıklı makalesi okunmuştur³⁰⁵. 4274 sayılı kanun açıklanarak, okul yapımı, öğrenci devamı, arazi istimlakı, ilköğretimin yüzde yüz gerçekleştirilmesi için gerekli kararlar alınmıştır. Bu nedenle İçel Valisi Tevfik Sırrı Gür tarafından Maarif Vekiline bir telgraf çekilmiştir.

Mersin'deki toplantı Vali Tevfik Sırrı Gür'ün başkanlığında yapılmıştır. Toplantıda ilköğretim işleri görüşülmüştür. Maarif Müdürü Şefik Ergündüz şöyle demiştir.³⁰⁶

İçel halkının işte olduğu gibi ilköğretim davamızın hallinde de önde yürüyeceğinden emin bulunuyorum. Biz maarifçiler yüksek yardımlarını esirgemeyen sayın valimiz sayesinde bu amaçta hiç yorulmadan ve usanmadan çalışmaya ant içtik. Önümüzdeki ders senesinde bilhassa devamsızlık işi ile çok yakından meşgul olunacağını; devamsız hiçbir talebeye müsamaha edilmeyeceğini bilmeliyiz.

Toplantıda en son yazıma göre vilayet dahilinde 57.559 öğrenim çağında çocuk olduğu açıklanmıştır. Bunlardan 16.276'sının öğretmenli okullara, 1.348'inin de eğitimli okullara devam ettiği belirtilmiştir. Bu durumda vilayet genelinde 1943-1944 eğitim-öğretim yılında 39.934 çocuk okula gidememiştir. Başka bir ifade ile okul çağındaki çocukların % 32'si okula devam ederken % 68'i okuldan yoksun kalmıştır.

³⁰⁴ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından yazılan ve 7 Ağustos 1944 tarihinde İlk Öğretim Dergisi'nde yayımlanan bu makale aynı zamanda tüm ülke basınında da yayınlanmıştır. İsmet İnönü, makalesinde ilköğretimin temel sorunlarını ele almıştır. Özellikle devamsızlık üzerinde durarak, birinci sınıfa kayıt yaptıran öğrencilerin % 65'inin ilkokullardan ayrıldığını ve bu durumun korkunç olduğunu belirterek İlköğretime verilen emeğin boşa gitmemesi için, öncelikli olarak bu davanın devam sorununun çözümlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca kız çocuklarının tamamının gönderilmediğini, okuma yazma öğrendikten sonra okuldan alındıklarını ve yoksul ailelerin de çocuklarını iş zamanında okuldan aldıklarını ve İlköğretimde devam sorununu, en önemli sorun olarak gördüğünü ve bu konuda bütün yetkililerin yardımını beklediğini açıklamıştır.

³⁰⁵ *Yeni Mersin*, 16 Eylül 1944.

³⁰⁶ *Yeni Mersin*, 16 Eylül 1944.

1944-1945 eğitim-öğretim yılı başında Mersin'deki ilkokul öğretmenleri Maarif Müdürü Şefik Ergündüz başkanlığında bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1944'de Gençlik ve Spor Bayramı'nda söylediği nutuk ve Maarif Vekili'nin bu konuyla ilgili bütün okullara gönderdiği genelgeler okunmuştur. Yeni başlatılan ilköğretim seferberliğinde ilkokul öğretmenleri yorulmadan sarsılmaz bir inanç ile çalışacaklarını belirtmişlerdir.³⁰⁷ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün başlattığı ilköğretim seferberliği sonucunda, 1944-1945 eğitim-öğretim yılında alınan önlemlerle, ilde 750 çocuğun daha eğitim olanaklarından yararlanması sağlanmıştır. Böylece il genelinde mevcut ilköğretimde okuyan öğrenci sayısı 25.120'ye yükselmiştir. Cumhuriyet Devri'nde İçel vilayetinde diğer illere göre ilköğretim alanında önemli gelişmeler olmasına rağmen, ilkokul çağındaki bulunan 33.900 çocuk hala okula gidemiyordu³⁰⁸. Bu çocuklardan ne kadarının Mersin merkezde olduğu konusunda net bir bilgi bulunmamakla birlikte, 1940-1941 döneminde yapılan ilköğretim mecburiyetindeki çocuk sayımı sonuçlarına göre merkezde, ilköğrenim çağındaki 6.199 çocuktan 3.099'nun, merkez köylerinde 8.480 çocuktan 3.488'nin okula gidebildiği anlaşılmaktadır. Sayım günü merkezde okuldan yoksun kalan çocuk oranı %32, köylerde ise %50.6 olarak belirlenmiştir³⁰⁹.

9 Şubat 1945 tarihinde Maarif Müdürü Şefik Ergündüz başkanlığında, ilköğretim bölge müfettişleri, ilkokul Başöğretmenlerinin Maarif Müdürlüğünde bir toplantı yaptıkları ve burada öğrencilerin okul ve aile terbiyesi ile yetiştirilmeleri konusuna ilişkin sorunlar üzerinde durdukları anlaşılmaktadır³¹⁰. Ayrıca bu toplantıda:

³⁰⁷ *Yeni Mersin*, 24 Eylül 1944.

³⁰⁸ Fikri Mutlu, "İçel'de Cumhuriyetten Önce ve Sonra Kültür Durumu" *Yeni Mersin*, 29 Ekim 1945.

³⁰⁹ *İlk Tahsil Mecburiyetine Tâbi Çocuk Sayımı Neticeleri* (1940-1941), DİE, Ankara, 1942, s.196-197.

³¹⁰ *Yeni Mersin*, 10 Şubat 1945.

1-Okul ve aile arasındaki bağı daha fazla güçlendirilmesi ve bu konuda ailelerle toplu ve tek tek konuşmalar yapmak suretiyle eğitimin amacı ve sistemin birleştirilmesi,

2-Çevrenin çocuk üzerinde bıraktığı kötü etkilerin kaldırılması ve pozitif etkiler üzerinde durularak bunların faydalı şekle getirilmesinin sağlanması,

3-Okul çocuklarının öğretmenlerin bakımı ve güdümü altında olmadan ne tek başına, ne de aileleri yanında sinemaya gitmemeleri, götürülmemeleri konusunda sıkı önlemler alınması ve durumun titizlikle izlenilmesi kararlaştırılmıştır.

Bu konunun kontrolü için bölge İlköğretim Müfettişi İshak Toker, Başöğretmen Hayri Oktar ve Başöğretmen Mehmet Sümer görevlendirilmiştir³¹¹. Uygulamada da Emniyet, Sıhhat Daireleri ve Belediyeden de yardım istenmiştir. Ayrıca Mersin Milli Eğitim Müdürlüğü, öğrencilerin okul ve toplum hayatında başarılı olmaları ve onların iyi bir eğitim-öğretim alabilmeleri, bütün aile fertlerinin okulla iş birliği yapmaları için öğrenci velilerine önemli bir genelge göndermiştir³¹². Söz konusu genelgede velilerden çocuklarını okul dışında kontrol etmeleri, arkadaş seçimine dikkat edilerek, kendilerinden büyük ve ahlakı şüpheli çocuklarla oynamalarına izin verilmemesi istenmiştir. Her sokakta ve kuytu yerlerde çocukların kumar oynadıkları belirtilerek, bu sorunun çözümü için aile, okul ve devletin işbirliği içinde olması gerektiği açıklanmıştır. Ayrıca çocukların öğretmenlerin tavsiye etmediği kitap ve dergileri almaması ve çocukların kendi başlarına ya da topluca sinemaya gönderilmemesi istenmiştir. Sinemanın çocukların sağlığı ve ahlakı üzerinde olumsuz etkiler bıraktığı, gerekirse çocuklara yönelik

³¹¹ *Yeni Mersin*, 14 Şubat 1945.

³¹² *Yeni Mersin*, 18 Şubat 1945.

iyi huylar ve bilgiler kazandıracak filmlerin velilerin izniyle okullarda öğretmenler tarafından seçilerek öğrencilere izlettirileceği açıklanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin en ünlü Milli Eğitim Bakanlarından biri olan Hasan Âli Yücel'in³¹³ Mersin'e gelerek buradaki gelişmeleri yerinde incelediği ve değerlendirdiği görülür. Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, İlköğretim Genel Müdürü ve Erkek Teknik Öğretim Müdürü ile birlikte 20 Nisan 1945'te Mersin'e gelmiştir³¹⁴. Yeni yapılmakta olan Halkevi, lise ve tüccar kulübü binaları ile stadyumu gezdikten sonra Ortaokula giderek derslere girmiştir. Ayrıca Bakan, İleri İlkokulu'nda Mersin'in bütün öğretmenleri ve öğretim mensuplarının hazır bulunduğu bir toplantı yapmıştır. Toplantıda Hasan Ali Yücel, ilköğretimi ilgilendiren konularda bilgiler vererek şöyle demiştir.³¹⁵

Mersinlilerin öğretim ve eğitim işlerine gösterdiği ilgi ve yakınlığı gördükten sonra onlara cevap vermemek, ihtiyaçları imkan nispetinde karşılamamak kabil değildir. Mersin öğretim ve eğitim işleri hakikaten dinamik bir örnek halindedir. Elimizdeki her vasıttan istifade ederek İcel'in öğretim işlerini ve tesislerini kuvvetlendirip genişletmeye çalışacağım.

Mersin'de 1940'lı yıllarda eğitimde önemli gelişmeler olmuştur. Şehrin, nüfusunda fazla artış olmamasından dolayı ilkokul sayısı sabit kalırken mesleki ve teknik öğretim okulları ve lise açılarak bu alandaki eksiklikler giderilmiştir.

18 Mayıs 1945 tarihinde Vali Tevfik Sırrı Gür başkanlığında Mersin merkeze bağlı köy muhtarlarının, bütün köy öğretmenlerinin, bucak müdürlerinin, CHP İl

³¹³ Hasan Âli Yücel, 28 Aralık 1938-5 Ağustos 1946 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapmıştır. Yedi yıl, yedi ay, yedi gün olarak ünlenen bu döneme damgasını vuran ve büyük atılımlar gerçekleştiren Hasan Âli Yücel, aynı zamanda Cumhuriyet döneminin en uzun süre görev yapan Milli Eğitim Bakanı olarak Türk eğitim tarihinde önemli başarılarla imza atmıştır. Köy Enstitüleri'nin, Ankara Devlet Konservatuvarı'nın Tercüme Bürosu'nun kurulması, Birinci Maarif Şura'sının toplanması, Tebliğiler Dergisi ve İlköğretim Dergisi gibi mesleki dergilerin çıkarılması, Doğu ve Batı klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi ve Üniversiteler Kanunu'nun çıkartılması Bakanlığı döneminde gerçekleşen önemli işlerdendir.

³¹⁴ *Yeni Mersin*, 21 Nisan 1945.

³¹⁵ *Yeni Mersin*, 21 Nisan 1945.

Kurulunun, Maarif Müdürünün ve Halkevi başkanının da katıldığı geniş katılımlı bir toplantı yapıldığı görülmektedir. Toplantıda ilköğretim seferberliği, köylerdeki eğitim ve öğretim, okul ve bina durumu ile ilgili gelişmelerin ele alındığı anlaşılmaktadır ³¹⁶. 1949 yılı Şubat ayında Mersin’de, ilköğretimdeki çalışmaların aksaklıklarını gidermek ve mevcut faaliyetlerin daha ciddi ve verimli bir seviyeye getirilmesi amacı ile Milli Eğitim Müdürü Nazmi Vural’ın ³¹⁷ başkanlığında ilköğretim müfettişlerinin katılımı ile dört gün süren mesleki bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda, ilköğretimin ve özellikle köy öğretim ve eğitiminin başarılı sonuçlara ulaşması için öğretmen ve eğitimcilerin dikkat edecekleri konular, okul bina ve müstematının, ders araç ve gereçlerinin kullanılması, onarılması üzerinde durulmuştur. Ayrıca öğrencilerin okula düzenli bir şekilde devamlarının sağlanması ve okulu cazip hale getirmek için alınacak önlemler belirlenmiştir ³¹⁸.

1945-1946 öğretim yılı başında, Mersin’de birinci ve ikinci bölge müfettişleri başkanlığında merkezdeki ilkokul Başöğretmenleri Milli Eğitim Müdürlüğü’nde bir toplantı yapmıştır ³¹⁹. Toplantıda özellikle öğrenim çağındaki öğrenim çağındaki çocukların okullara düzenli olarak devamının sağlanması ve devamsızlıklar hakkında gereken takip işlemlerinin esaslı bir şekilde yapılması, okul kooperatiflerinin derhal faaliyete geçirilerek, mevcut okul kitap ve ders araçlarının öğrenciler tarafından en ucuz bir fiyatla alınabilmesi yönüne gidilmesi, yoksul öğrencilerin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması ve bunlar hakkında alınacak önlemlerin belirlenmesi üzerinde durulmuştur.

30 Ocak 1946’da yapılan bir toplantıda öğrencilerin eğitim öğretim işleri ele alınmıştır. Eğitim-öğretim işlerinin esaslı bir şekilde yürütülmesi için okul-aile işbirliğinin daha da geliştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu hususun sağlanması için her

³¹⁶ “Şehrimizde İlköğretim Seferberliği” *Yeni Mersin*, 19 Mayıs 1945.

³¹⁷ İçel Milli Eğitim Müdürlüğü’ne 1948’de Nazmi Vural atanmıştır.

³¹⁸ *Yeni Mersin*, 23 Şubat 1948.

³¹⁹ “Başöğretmenler Toplantısı”, *Yeni Mersin*, 20 Eylül 1945.

okulda 15 günde bir aile kabul günleri düzenlenmesine karar verilmiştir. Bu kabul günlerinde öğrencilerin devamı, sağlığı ve eğitim-öğretim durumu öğretmenler ve aileler tarafından ele alınması kararlaştırılmıştır³²⁰.

2-10 Aralık 1946 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanı Şemsettin Sirer başkanlığında toplanan Üçüncü Milli Eğitim Şurası'nca ilk ve orta dereceli okullarda "Okul-Aile Birlikleri" kurulması kararlaştırılmıştır³²¹. Bu Şura'ya Mersin Ticaret Ortaokulu Müdürü Sabri Akıner ve Gazipaşa İlkokulu Başöğretmeni Fuat Fırat katılmıştır³²².

Okullarda Okul-Aile Birliklerinin kurulması hakkında Üçüncü Milli Eğitim Şurası'nda kabul edilen esaslar İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bildirilince, bu birliklerin kurulması için Milli Eğitim Müdürü Şefik Ergündüz başkanlığında bir toplantı yapılmıştır³²³. Bu toplantıya Mersin Merkezdeki Lise, Kız Enstitüsü, Orta Ticaret ve Erkek Sanat okulları müdürleri ile ilköğretim müfettişleri, başöğretmenler ve milli eğitim memuru katıldı. Toplantıda okulların 19 Ocak 1947'de okul-aile birliklerini kurmaları için çocuk velileri ile bir toplantı yapmaları kararlaştırılmıştır.

Üçüncü Milli Eğitim Şurası'nda alınan karara uygun olarak Mersin merkezindeki lise, orta ve ilkokullarda 19 Ocak 1947'de öğrenci velilerinin katılımı ile toplantılar yapılarak okul-aile birlikleri kurulmuştur³²⁴.

22-31 Ağustos 1949 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanı Dr. Tahsin Banguoğlu'nun başkanlığında toplanan Dördüncü Milli Eğitim Şurası'nın en önemli gündem maddesi "Okullarda Demokrasi Eğitimi" idi³²⁵. İlkokul Müfredat Programının

³²⁰ *Yeni Mersin*, 31 Ocak 1946.

³²¹ Cavit Binbaşıoğlu, *a.g.e.*, s.182.

³²² *Yeni Mersin*, 1 Aralık 1946.

³²³ *Yeni Mersin*, 11 Ocak 1947.

³²⁴ *Yeni Mersin*, 21 Ocak 1947.

³²⁵ Cavit Binbaşıoğlu, *a.g.e.*, s.182-183.

amaç edindiği eğitsel hedefler, çağın gerekleri, demokratik eğitimin okullarda uygulanması gibi konular Dördüncü Milli Eğitim Şurası'nın önemle üzerinde durduğu konular olmuştur. Bu önemli konuyu Mersin bölgesi için ele almak üzere Mersin İl Millî Eğitim Müdürü, bölge ilköğretim müfettişlerinin ve ilkokul başöğretmenleri ve öğretmenlerinin katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir³²⁶. Toplantıda ortaklaşa duyulan ihtiyaç ve okullarda uygulanan eğitim-öğretim ilkeleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu öğretim yılından itibaren gerek derslerin, gerek içerdiği konuların, gerekse eğitsel alışkanlıkların çocuklara kazandırılmasında, demokratik eğitime yönelme konusunda alınacak önlemler kararlaştırılmıştır. Demokratik eğitim-öğretim ve ailede demokratik eğitimin geliştirilmesine yönelik ilkeler belirlenmiştir.

Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, yeni ders yılının yaklaşması dolayısı ile valiliklere bir genelge göndermiştir. Bakan, bu genelgede, okulu bulunan yerlerde öğrenim çağında bir tek çocuğun sokaklarda bırakılmamasını, okul binalarından azami derecede yararlanılmasını ve fazla dersane açılmasını, zorunluluk durumunda ikili öğretim yapılmasını, öğretmenlerin okul dışı görevlere verilmemesini, kahve, köy odaları, cami, halkevi ve halk odaları, sinema ve tiyatrolarda aydınlatıcı konuşmalar yapılarak halkın millî eğitim işlerine yardımını sağlama konusunda çalışılmasını istemiştir³²⁷.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın bu genelgesi doğrultusunda İçel vilayetinde de İlköğretim Seferberliği başlatılmıştır³²⁸. İçel Vali Vekili Eşref Erkut, Yeni Mersin gazetesine verdiği demeçte şöyle demiştir:³²⁹ “Vazifeye başladığımdan beri vilayetin en önemli işlerinden olan ilköğretim ve yol işlerini ele aldım. Millî eğitim ve yol seferberliği ilan ettim. Bu konuda yardımlarını esirgemeyen İçel halkına ne kadar teşekkür etsek

³²⁶ *Yeni Mersin*, 7 Eylül 1949.

³²⁷ *Yeni Mersin*, 20 Eylül 1949.

³²⁸ “İl’de İlköğretim Seferberliği”, *Yeni Mersin*, 2 Ekim 1949.

³²⁹ “İl’de İlköğretim Seferberliği”, *Yeni Mersin*, 2 Ekim 1949.

azdır.” 25 Ekim 1949 tarihinde İçel Milli Eğitim Müdürlüğü Yeni Mersin gazetesi’nde bir bildiri yayımlamıştır. Bildiride bu yıl vilayette mevcut ve yeniden açılan okul ve ek dershanelerle çevredeki çocukları okutabilecek önlemler alındığı, 7-16 yaş arasında olup ilkokula yazılmayanların derhal semt okullarına başvurmalarının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Ayrıca okula kayıt yaptırmayan çocuk velileri hakkında yasal işlem yapılacağı da duyurulmuştur³³⁰.

Mersin’de ilköğretim alanında dikkat çeken en önemli konulardan biri de okulların kapasitesi ile ilgilidir. Mersin’de okulların öğrenci kapasitesinin sınırlı olduğu, ihtiyacı karşılayamadığı ve ne her öğretim yılı başında kayıtlar sırasında önemli sıkıntılar yaşandığı anlaşılmaktadır. 1929’da, ilkokulların ilk sınıflarına geçen yıla göre başvurular bir kat daha artmıştır. Bunu dikkate alan Mersin Maarif Müdürlüğü, kapatılan anaokulunda Çankaya İlkokulu’na bağlı, Tarla İlkokulu’nda bir, Kurtuluş İlkokulu’nda iki ve diğer ilkokullarda da 50 mevcutlu birer birinci sınıf şubesi açmıştır. Bu nedenle yeni talimatnameye göre söz konusu öğretim yılında ilkokullara kayıt süresi 1 Kasım’a kadar uzatılarak çocuklarını okula kaydettiremeyen ailelerin bundan yararlanmaları sağlanmıştır. Maarif Müdürlüğü, okullar arasında öğrencilerin evlerinin bulunduğu semti, yaşlarını ve yürüyecekleri uzaklığı göz önünde tutarak öğrenci değişimi yoluna gitmiştir³³¹. Harf Devrimini izleyen bu yılda öğretime tamamen yeni harflerle ve özenli bir şekilde bastırılan kitaplarla başlanmıştır. Kasaba okullarının da ihtiyaçları karşılanarak, Mersin’de öğrenim çağına girmiş hiçbir öğrencinin başvurusu geri çevrilmemiştir. 1935-1936 yılında Mersin merkez ilkokullarına 180 öğrenci alınacaktı. Bu durumda okul çağındaki 1.000 çocuktan, 800’ü okulsuz kalacaktı. Kayıtlar başladığında yüzlerce öğrenci kayıt için başvurmuştur. Bunun üzerine başöğretmenler durumu Mersin Kültür Direktörlüğü’ne bildirmişlerdir.

³³⁰ *Yeni Mersin*, 25 Ekim 1949.

³³¹ “Maarifte İlk Sınıflara Tehacüm”, *Yeni Mersin*, 2 Teşrinievvel 1929.

İlköğretim Müfettiş Sıtkı Aktay'ın³³² başkanlığında bir toplantı yapılmış ve ilk önlem olarak 1926-1927 doğumluların asil, 1928 doğumluların da aday öğrenci olarak okullara kaydedilmesi kararlaştırılmıştır³³³. Bu durum karşısında, Mersin Kültür Direktörlüğü tarafından ilkokullarda yeni şubeler açılarak yüzlerce öğrenciye yer bulunmuş ve ilkokulların öğrenci sayıları dengelenmeye çalışılmıştır. 1935-1936 eğitim-öğretim yılında bir önceki yıla göre okullara iki kat daha fazla öğrenci alındığı görülmektedir. Yeni Mersin gazetesine göre, Mersin'de artık anne ve babalar çocuklarını okutabilmek için yoğun bir çaba sarf etmekteydiler. Okullara gösterilen ilgi ve sevgi bunun en önemli göstergesiydi. Kayıtlar süresince okullar dolup taşıyor, uzun kuyruklar oluşuyordu. Önceleri ise anne ve babalar çocuklarını okula göndermeyerek, boş gezmelerini, eğitimsiz kalmalarını okutmaya tercih ediyorlardı³³⁴. 1936-1937 öğretim yılında da okullara fazla sayıda öğrenci kayıt başvurusunda bulunmasına rağmen hiçbir öğrencinin açıkta bırakılmadığı görülmektedir³³⁵. Bu Mersin'de okullaşma açısından olumlu bir gelişmedir.

1937-1938 eğitim-öğretim yılı başlamadan Vali ve CHP İl Başkanı Rükneddin Nasuhioğlu okulları denetleyerek eksikliklerin giderilmesi için yetkililere gerekli talimatı vermiştir³³⁶. Bu dönemde de okullara bu yıl çok başvuru olduğu için Mersin Kültür Direktörlüğü öğrenim çağındaki çocukların tümünün okullara alınması için çeşitli önlemler almıştır. İnönü ve Çankaya ilkokullarında ikili öğretime geçilmiş ve 1930 doğumlu çocukların tamamı okullara alınmıştır. Daha önceki yıllarda öğretmen sıkıntısı

³³² 1935 yılında İlköğretim Müfettişlerinin teftiş bölgesi belirlenmiştir. Mersin'in Sıtkı Aktay tarafından teftiş edilmesi kararlaştırılmıştır. *Yeni Mersin*, 2 Birinciteşrin 1935.

³³³ *Yeni Mersin*, 17 Eylül 1935.

³³⁴ *Yeni Mersin*, 1 Birinciteşrin 1936.

³³⁵ *Yeni Mersin*, 9 Eylül 1936.

³³⁶ *Yeni Mersin*, 18 Eylül 1937.

nedeniyle okullara kayıt yaptıramayan çocuklar da yaşlarının büyüklüğüne bakılmaksızın okullara kaydedilmiştir³³⁷.

1938-1939 öğretim yılında, halkın çocuklarını okutma konusunda gösterdiği ilgi ve kayıt için başvuru çokluğu karşısında İl Kültür Direktörlüğü, mevcut öğretmen kadrosu ile bu talebi karşılayabilmek için ek önlemler almak zorunda kalmıştır³³⁸. Okul çağındaki çocukların eğitimden yoksun bırakılmaması için Kültür Bakanlığına başvurularak, iki ve daha fazla öğretmenli köy okullarından birer öğretmenin, bu ders yılına mahsus olmak üzere, geçici olarak ihtiyaç duyulan yerlerde görevlendirilmesi için izin alınmıştır. Bu yeterli olmayınca, Hars Komitesi tarafından Eti Türkleri olarak kabul edilen Arap Nusayriler arasında, Türk kültürünün yayılması ve Türklerle aralarındaki bağların güçlendirilmesi amacıyla ayrılan ödenekten, 10 öğretmen ödeneği alınmak suretiyle merkez ve köylerde fazladan 20 dersane açılmıştır. Böylece bir önceki öğretim yılına göre 1.071 öğrencinin daha okula gitmesi sağlanmıştır³³⁹. 1938-1939 öğretim yılında Mersin’de iki okulda yarım gün öğretim yapılırken, 1939-1940 öğretim yılında okulların bütün odalarından yararlanılarak, yeni şubeler açılmış ve yarım gün öğretime son verilmiştir. Ayrıca Sağlık Sorunları bölümünde ele alınacak olan trahomlu öğrencilerin sayısının artması üzerine, bu öğrenciler için de iki okul ayrılmıştır³⁴⁰. Mersin’de bu dönemde öğrenciler arasında trahom hastalığının yaygın olduğu ve trahomlu çocukların öğrenimlerini sürdürebilmeleri için gerekli önlemlerin alındığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle trahomlu öğrenciler için göz uzmanı ve sağlık müfettişi görevlendirilmiştir³⁴¹.

1949-1950 öğretim yılında da öğrenim çağında bulunan bir tek çocuğun okul dışında bırakılmaması için önlemler alınmıştır. Okul-Aile Birlikleri’nin istekleri göz

³³⁷ *Yeni Mersin*, 29 Eylül 1937.

³³⁸ “Vilayet Umumi Meclisinde Okunan İzahname 3. Kısım, Kültür İşleri”, *Yeni Mersin*, 15 Şubat 1939.

³³⁹ “Vilayet Umumi Meclisinde Okunan İzahname 3. Kısım, Kültür İşleri”, *Yeni Mersin*, 15 Şubat 1939.

³⁴⁰ “İçel Maarif İşleri”, *Yeni Mersin*, 6 Şubat 1940.

³⁴¹ Ayrıntılı bilgi için Sağlık Sorunları Bölümüne bakınız.

önüne alınarak Mersin Gazipaşa İlkokulu binası tamir edilerek 9 dershaneli ve normal öğretim yapan bir okula dönüştürülmüştür. Çankaya İlkokulu'na 6 öğretmen ve bir başöğretmen kadrosu ilave edilmiştir. Merkezdeki 9 okula yeni ilaveler yapılmıştır. Mersin'de okul binası sıkıntısı nedeniyle, ikili öğretim yapan Cumhuriyet İlkokulu ikiye bölünerek öğleden önce ve ayrı bir Başöğretmen idaresi altında öğretim faaliyetlerini sürdürürken, aynı binada yeni açılan Namık Kemal İlkokulu da öğleden sonra ayrı bir başöğretmen idaresi altında öğretim faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalmıştır. Yeni açılan okulun ayrı bir binaya taşınması için gerekli hazırlıklara başlandığı görülmektedir. Mersin merkezdeki İleri, 5 Ocak ve Necatibey ilkokullarına birer dershane ilave edilmiştir. Öğrenim çağında olup da okula kaydolmamış çocukları kapı kapı dolaşarak tespit etmek amacıyla öğretmenler görevlendirilmiştir³⁴². Mersin'de öğrenim çağındaki bütün çocukların okutulabilmesi için mevcut olanaklardan en iyi bir şekilde yararlanma yoluna gidilerek bütün olanakların zorlandığı anlaşılmaktadır.

Mersin'de, 1928-1950 yılları arasında, eğitim-öğretim faaliyetlerinin sağlıklı ve verimli bir şekilde sürdürülebilmesi için okulların temel ihtiyaçları içerisinde, okullarda gerekli onarımların yapılması, sıra, çeşitli ders araç ve gereç donanımının sağlanması konularında harcanan çabalar dikkat çekmekteydi. Bu nedenle 1931'de Mersin merkez ve kasaba okullarının sıra sayısı yeterli olmadığından Tarsus ve Mersin merkez okulları için 230 sıra yeniden yaptırılmıştır. Bir kısım okullarda sıralar tamir ettirilmiştir. İlkokulların ihtiyacı olan harita, ana dili Türkçe olmayan öğrenciler³⁴³ için konuşma levhaları ve çeşitli eğitim araçları temin edilmiştir. Yoksul öğrenciler için ayrılan ödenek ve toplanan kitaplar ilgili öğrencilere dağıtılmıştır³⁴⁴. Hemen her öğretim yılının sona ermesiyle birlikte

³⁴² "İl'de İlköğretim Seferberliği" *Yeni Mersin*, 2 Ekim 1949.

³⁴³ Ermeniler, Rumlar ve Nusayri-Arap çocukları için.

³⁴⁴ "Maarif İşleri" *Yeni Mersin*, 20 İKincikanun 1931.

Mersin’de, gelecek öğretim yılı için hazırlıklara başlandığı ve okulların eksikliklerinin giderilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu amaçla 1931 yılında ilkokulların ders araç ve gereçlerini sağlamak üzere Almanya’dan 4.000 liralık ders malzemesi sipariş edilmiştir³⁴⁵. Ayrıca Mersin merkezindeki okullar için uygun bina arandığı görülmektedir. Bu amaçla Soğuksu Caddesi üzerinde geniş bahçeli İskender Zahlut Efendi’ye ait bina ile İhsaniye Mahallesinde, ölen Hasan Kırk Efendi’ye ait binaların istimlak projeleri hazırlanmıştır³⁴⁶.

Mersin merkezindeki okul binalarının yetersiz olmasına karşın Cumhuriyetin ilk yıllarında 1935’e kadar yeni bir okul binası inşa edilmesi yönünde bir karar alınmadığı görülmektedir. İlk kez 1935 senesi vilayet bütçesine, modern bir okul binası için ödenek ayrılmıştır³⁴⁷. Buna rağmen İçel Valiliği, ancak 1936’da, Mersin’de ilk olarak yaptırılacak okul inşaatının yaz aylarında bitirilmesi yönünde bir karar almıştır. Okul binasının keşfi 43.786 lira 31 kuruş olup, 1936 yılı bütçesine konulan 23.665 liralık kısmının kullanılmasına karar verilmiştir³⁴⁸. Okul binasının temeli 11 Mart 1936’da törenle atılmıştır. Törene Vali Rükneddin Sözer, milletvekillerinden Ferid Celal Güven, Fikri Mutlu, İl Genel Meclisi ve Belediye Meclis Üyeleri, Halk Partisi başkanı ve üyeleri daire müdürleri ve öğretmenler katılmıştır³⁴⁹. Avukat Şinasi Develi ise okulun temelini 1934 yılında atıldığını belirtmiştir³⁵⁰.

Törende Kültür Direktörü, Nahid Cemal Toker³⁵¹ yaptığı konuşmasında şöyle demektedir:³⁵²

³⁴⁵ “Vilayetimizde Maarif”, *Yeni Mersin*, 7 Ağustos 1931.

³⁴⁶ “Vilayetimiz Maarifi” *Yeni Mersin*, 9 Temmuz 1931.

³⁴⁷ “İlk Mektep Yapıları”, *Yeni Mersin* 19 Nisan 1935.

³⁴⁸ *Yeni Mersin*, 14 Şubat 1936.

³⁴⁹ *Yeni Mersin*, 12 Mart 1936.

³⁵⁰ Şinasi Develi, a.g.e. s. 131. Ancak kendisi ile 10.02 2005 tarihinde yapılan görüşmede okulun temelini atıldığı tarih konusunda Yeni Mersin gazetesinin verdiği tarihin geçerli olduğunu belirtmiştir.

³⁵¹ BCA, BKK, No: 10940.2 Kasım 1934’de İçel Maarif Müdürlüğüne Konya Lisesi Felsefe Muallimi Nahit Cemal Bey atanmıştır İki yıl boyunca Mersin Kültür Direktörlüğü görevini sürdüren Nahit Cemal Toker 1936’da İstanbul Kadıköy Birinci Orta Mektep Müdürlüğüne tayin edilmiştir.

³⁵² *Yeni Mersin*, 12 Mart 1936.

Cumhuriyet rejiminin güzel ülkemizin her tarafında ateşlediği bayındırlık ve yapıcılık çalışmalarının kıvılcımları burayı da tutuşturmuş bulunuyor. Halkın iradesi ve isteğini temsil eden genel meclisin ve onun genç ve değerli başkanının yorulmak bilmez, titiz çalışması bu yeni daireyi Mersin’de açıyor. Ne mutlu ki övünülecek hareket okul yapısı ile başlıyor. Bu günü sevgili Mersinliler için uğurlu gün sayıyorum. Bizler burada bir okul açmıyor, bir abide yükseltiyoruz.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren mevcut okullar Mersin’de ihtiyacı karşılayamadığı için sürekli sıkıntı yaşanmaktaydı. Her öğretim yılı başında okullara kayıt sorun olmaktaydı. Mersin’de ihtiyaca cevap verebilecek tarzda yeni bir ilkokulun temellerinin atılmış olması, merkezde okul sıkıntısını büyük ölçüde giderecekti.

1928-1950 döneminde Mersin’de yeni okullar inşa edildiği görülmektedir. İnşa edilen okullara ilişkin ilk önemli örnekler Cumhuriyet Bayramı’nda 29 Ekim 1937’de üç yeni okul binasının açılması ile ilgilidir. Mersin’de merkezde açılışı yapılan okullar İleri, Necati Bey ve Isı Yuva okulları idi. Muhasebe-i Hususiye Bütçesinden yaptırılan “İleri Okul” Cumhuriyet döneminde Mersin’de yapılan ilk modern ilkokuldur³⁵³. Bahçe Mahallesi’nde açılan Necati Bey İlkokulu’nun yeni binası Mersin Hars Komitesi tarafından yaptırılmıştır. Isı Yuva, özel ana okulu iken bu yıl ilkokulun birinci sınıfını da açmıştır. Ayrıca 1937 Vilayet bütçesinden ayrılan 500 liralık ödenek ile yeni açılan İleri İlkokulu için 52 sıra, 10 yazı tahtası ve 10 öğretmen masası yaptırılmıştır. 1939’a gelindiğinde Mersin şehir içme suyu şebekesinin kurulması üzerine, öğrencilerin içme suyundan yararlanmaları için 8 okulda su tesisatı yaptırılmıştır³⁵⁴. 1947-1948 öğretim yılında, Mersin merkezde Osmaniye Mahallesi’nde, bir ilkokul açılması planlanmış, okul için kadro belli olmasına karşın, okul olabilecek bir bina olmadığı için okul açılmamıştır³⁵⁵.

³⁵³ *Yeni Mersin*, 29 Birinciteşrin 1937.

³⁵⁴ “Vilayet Umumi Meclisinde Okunan İzahname 3. Kısım, Kültür İşleri”, *Yeni Mersin*, 15 Şubat 1939.

³⁵⁵ *Yeni Mersin*, 16 Eylül 1947.

Mersin’de 1928-1950 arasında eğitim etkinliklerinin en önemli unsuru olan öğretmenlerin mesleki bilgilerini arttırmak ve kendilerini geliştirebilmeleri için bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu amaçla Mersin ve Tarsus’ta iki öğretmen kütüphanesi açılması kararlaştırılmış ve bu kütüphanelerden köy öğretmenlerinin de yararlanması planlanmıştır³⁵⁶. Okullara kütüphane desteği sağlanmak istenmiş ve okullarda kütüphane ve mesleki dergiler bedeli olarak bütçeye konulan az bir ödenekle mesleki eserler getirilerek gezici kütüphaneler kurulmuştur³⁵⁷ 1935 yılından itibaren Maarif Müdürlüğü, Mersin merkezdeki ilkokul öğretmenlerinin mesleki bilgilerini arttırmak amacıyla tartışmalı konferanslar vermelerini kararlaştırılmıştır. İlk konferans, 11 Nisan 1935’te İlköğretim Müfettişi Sıtkı Aktay tarafından “Matematik Öğretimi Yöntemi” konusunda verilmiştir³⁵⁸. Bu konunun ilk sırada yer almasının nedenleri ise, hem öğretmenlerin, hem de öğrencilerin bu dersi zor bulmaları, her velinin çocuğunu bu dersten sınaması, kabul sınavlarında bu dersin başta gelmesi ve sınavlarda en çok öğrencilerin bu dersten sınıfta kalması olarak gösterilmiştir. Öğretmenler arasındaki konferanslara devam edilmiştir³⁵⁹. Kültür Bakanlığı tarafından okulların müfredat programında yapılan değişikliklerle, ilkokulların Türkçe dersleri içinde yer alan yazı derslerinin ayrı bir ders olarak okutulmasına karar verilmiştir³⁶⁰. Bunun üzerine Mersin’de yazı kursları başlamıştır. Kurslar haftada bir çarşamba günleri saat 14.00’te Çankaya İlkokulu’nda yapılmış ve bütün ilkokul öğretmenleri bu kursa katılmıştır³⁶¹. Halkevinde düzenlenen konferanslara ilkokul öğretmenlerinin yeterince ilgi göstermemesi üzerine İl Kültür Direktörlüğü okullara bir genelge göndererek, öğretmenlerin konferanslara mutlak surette katılmaları

³⁵⁶ *Yeni Mersin*, 15 Temmuz 1931.

³⁵⁷“Vilayetimizin 1932 Senesi Maarif İşleri” *Yeni Mersin* 18.1.(İkinci Kanun) 1933.

³⁵⁸ “Muallimler Konferansları”, *Yeni Mersin*, 15 Nisan 1935.

³⁵⁹ Bkz. Mersin Öğretmenlerinin Mesleki, Sosyal ve Kültürel Faaliyetleri

³⁶⁰ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.* s.97.

³⁶¹ *Yeni Mersin*, 26 İkinciteşrin 1937.

gerektiğini bildirmiştir³⁶². İlkokul ve kütüphaneleri, okuma odaları kitap ve dergi bedeli olan 150 lira ile mesleki eser ve dergi alınarak merkez ve kazalarda var olan kütüphanelere dağıtılarak, öğretmen ve öğrencilerin hizmetine sunulmuştur³⁶³.

Maarif Müdürlükleri Talimatnamesi gereğince her yıl vilayet sınırları içinde, ilköğretim çağındaki çocukların sayımı yapılmaktaydı. Bu nedenle Milli Eğitim Müdürü başkanlığında, köy okulu öğretmen ve eğitmenleri, bucak müdürleri ve muhtarların katılımı ile yapılan toplantılarda sayım işlemi hakkında ilgililere bilgi verilmekteydi. 1940'da Kaza merkezlerinde sayım işlemi bülten yöntemi ile yapılmıştır. Sayımdan iki gün önce dağıtılan ve aile reisleri tarafından doldurulan cetveller sayım günü toplanmıştır. Köylerde ise sayım, ilköğretim müfettişleri, köy muhtarları, başöğretmenler ve nahiye müdürleri tarafından yapılmıştır. Cetveller bizzat bu görevliler tarafından doldurulmuştur. Sayım işleminin amacı, 7-16 yaş arasındaki çocukların sayılarını ve buna bağlı olarak okul ve öğretmen ihtiyacını belirlemektir.

Sayım sonucunda Mersin şehir merkezinde okul çağındaki 3.018'i kız, 3.245'i erkek olmak üzere toplam 6.263 çocuk bulunduğu tespit edilmiştir³⁶⁴. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre ise bu sayı 3.226'sı erkek, 2.985'i kız olmak üzere 6.211 çocuk idi. Bu durumda Mersin merkez köylerinde zorunlu öğretim çağındaki 8.647 çocuktan 762'si kız 2.130'u erkek olmak üzere toplam 2.892 çocuğun okula devam ettiği görülmektedir. Bunun sonucu Merkeze bağlı köylerde çocukların % 58'inin okula gidemediği anlaşılmaktadır.

³⁶² "Muallimler Konferanslara Neden İştirak Etmiyor?" *Yeni Mersin*, 26 Nisan 1939.

³⁶³ "Vilayet Umumi Meclisinde Okunan Ruzname", *Yeni Mersin*, 3 Şubat 1938.

³⁶⁴ *Yeni Mersin*, 30 Nisan 1940.

Tablo 11: Mersin Merkez Kazası ve Köylerinde İlk Tahsil Durumu (1939-1940)

	İlköğretim Zorunluluğundaki 7-16 Yaş Grubundaki Çocuklar Toplamı			Halen İlköğretime Devam Edenler			İlköğretime Devam Edemeyenler			İlköğretime Devam Edemeyenler (%)
	Erkek	Kız	Top.	E.	K.	Top.	E.	K.	Top.	
Vilayet Merkezi	3226	2985	6211	1818	1244	3062	1177	1614	2791	44,9
Vilayet Merkez Köyleri	4711	3736	8647	2130	762	2892	2073	2974	5047	58
Toplam-ortalama	7937	6921	14.858	3948	2096	5954	3250	4588	7838	52,7

Kaynak: DİE-Eğitim İstatistikleri (1939-1940) Ankara, 1942. s.152-153.

Tablo 11’de görüldüğü gibi 1939- 1940 eğitim- öğretim yılında Mersin merkez kazasında ve köylerinde okula gitme zorunluluğu olan çocukların yalnızca % 47,3’ünün okula gidebildiği görülmektedir. Okullaşma oransal olarak şehir merkezine, köylere ve cinsiyete göre farklılıklar göstermektedir. Mersin merkezde okullaşma oranı % 55 iken merkez köylerde bu oran % 42’dir. Vilayet genelinde ise zorunlu eğitim çağındaki nüfus 59.098 olarak belirlenmiştir. Şehir merkezlerinde çocukların % 44,9’u, köylerde ise % 72,7’si okula gidemiyordu. Genel olarak ise vilayetteki çocukların ancak % 34,1’i okula gidebilmekteydi³⁶⁵. Bu öğretim yılında vilayet genelinde ilkokullarda 16.864 öğrenci öğrenim görmekteydi.

Bu dönemde Tek Parti Yönetiminin Mersin’de eğitim çalışmalarını yönlendirdiği görülmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi’nin 9-16 Mayıs 1935 tarihleri arasında yapılan 4. Büyük Kurultayı’nın³⁶⁶ açılış gününde okullarda partinin yaptığı büyük işleri anlatmak için verilecek derslerin ana hatlarını tespit etmek amacıyla Mersin

³⁶⁵ *Eğitim İstatistikleri*, (1939-1940), DİE, İstanbul, 1942, s. 152-153.

³⁶⁶ Cumhuriyet Halk Partisi’nin 4. Büyük Kurultayı 9-16 Mayıs 1935 tarihleri arasında yapılmıştır. Partinin adının “Cumhuriyet Halk Fırkası”ndan “Cumhuriyet Halk Partisi”ne dönüştürüldüğü bu kurultay, aynı zamanda parti genel başkanı Atatürk’ün katıldığı son kurultay olmuştur.

Halkevi'nde Mersin Kültür Direktörü Nahit Cemal Toker başkanlığında bir toplantı yapılmıştır³⁶⁷. Toplantıda Nahit Cemal Toker: “Cumhuriyet Halk Partisi siyasal bir parti olmaktan daha üstün bir anlam taşır. Her biri bir siyasal parti için şeref mevzuu olacak işler bu partinin refah ölçüsüyle çok kısa olan hayatında kaynaşır” dedikten sonra ayrıca “Kutsal devrimi” bir ders saatine sığdırmak, çocukların kalp ve kafalarına sindirmek için planlı bir çalışmaya ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Bu amaçla Kurultayın birinci günü öğrencilere CHP'nin tarihçesi, programı, çalışması, meydana getirdiği işler ve devrimler hakkında öğrencilerin bilgilendirilmesi amacı ile ilkokullar için öğretmenlere bir plan örneği hazırlanmış ve Kurultayın açılış gününde okullarda bu plan dahilinde öğrencilere bilgi verilmiştir.

Bunun dışında CHP İl Yönetim Kurulu, 1935-1936 öğretim yılının sona ermesi dolayısı ile öğretmenlere bir çay ziyafeti vermiştir. Ziyafette CHP adına söz alan İl Yönetim Kurulu üyesi Doktor Muhtar Berker toplantının amacını şu şekilde özetlemekteydi:³⁶⁸ “Bizler hepimiz aynı yolun yolcusu, aynı ülkünün yani Kemalizm yolunun ülkücüleriyiz. Parolamız milli kurtuluşumuzun ve inkılabımızın remzi olan altı prensibi ifade eden altı oktur.”

Aynı toplantıda söz alan Mersin Kültür Direktörü Nahit Cemal Toker de yaptığı konuşmasında:³⁶⁹ “Yenilik tarihimize bir göz atacak olursak görürüz ki geri unsurların en çok korktuğu iki müessese vardır: Kışla, Mektep. Birinin karşısında ocak, diğerinin karşısında boy boy irili ufaklı medreseler” demekteydi. Kültür Direktörü ayrıca kışlanın içeride görevini tamamladığını, ülkeyi koruyan bir güç olduğunu, fakat okulun

³⁶⁷ “Öğretmenlere Plan Örneği”, *Yeni Mersin*, 13 Mayıs 1935.

³⁶⁸ *Yeni Mersin*, 2 Haziran 1936.

³⁶⁹ *Yeni Mersin*, 2 Haziran 1936.

içeride işinin bitmediğini, modernleşme tarihinde bu mücadelenin devam ettiğini açıklamıştır³⁷⁰.

Bu düşünceler devrimin kökleşmesinde ve yayılmasında okul ve öğretmen unsurunun ne kadar önemli olduğunu, Cumhuriyetin eğitim politikasının Tek Parti döneminde Mersin'e nasıl yansıdığını da göstermektedir.

Cumhuriyet döneminde 1930'dan sonra Cumhuriyetin ekonomi politikasının da etkisiyle bütün Türkiye'de olduğu gibi Mersin merkezde bulunan ilkokullarda da Ulusal Artırma ve Tasarruf Haftası olarak da bilinen Yerli Malı Haftası'nın törenlerle kutlandığı görülmektedir. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra kurulan Cumhuriyet rejimi, ekonomik kalkınmayı ulusal kaynaklara dayanarak gerçekleştirme politikası izlemiştir. Bu dönemde toplum, daha çok yerli malı kullanmaya özendirilmiştir 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Türkiye'yi de etkilemeye başlayınca hükümet daha ciddi ve pratikte uygulanabilir ekonomik önlemler almak zorunda kalmıştır. Yerli malı kullanma politikası yeniden ve daha etkili bir şekilde gündeme getirilirken, ithalatın da önemli oranda kısıtlanması yoluna gidilmiştir³⁷¹.

9 Ekim 1935'te Ulusal Artırma Haftası kutlama programının hazırlanması için Mersin merkezdeki okulların Başöğretmenleri, Çankaya İlkokulu'nda İlköğretim Müfettişi Sıtkı Aktay başkanlığında bir toplantı yapmıştır. Toplantıda, öğrencilerin kıyafeti, o gün

³⁷⁰ *Yeni Mersin*, 2 Haziran 1936.

³⁷¹ Doğan Duman, "Yeniden Yerli Malı", *Toplumsal Tarih*, Mart 1999, sayı:63, s.44-47. Bkz. a.g.m. 12 Aralık 1929'da Mustafa Kemal Paşa'nın himayesinde, başkanlığını TBMM Başkanı Kâzım (Özalp) Paşa'nın yaptığı ve tüm milletvekillerinin tabii üye kabul edildikleri Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur Amacı, toplumda tasarruf bilincini oluşturmak ve halkı yerli malı kullanmaya özendirmek olan bu cemiyet yerli malları tanıtmak amacıyla propaganda yapmaya başlamıştır. Cemiyetin 1930'da kuruluşunun birinci yıldönümünden itibaren her yıl 12-19 Aralık günleri bütün Türkiye'de "Tasarruf ve Yerli Malı Haftası" olarak kutlanması kararlaştırılmıştır. Başbakan'ın radyoda yaptığı geleneksel açış konuşması ile başlaya ve tüm Türkiye'de özellikle de ilkokullarda yoğun etkinliklerle kutlana bu hafta "yerli mallar bayramı" havasında geçmekteydi.

derslerin artırma konusuna ayrılması ve okullarda yapılacak müsamereler konusunda önemli kararlar alınmıştır³⁷².

Kültür Bakanlığı'nın, okullarda Tasarruf Haftası'nın kutlanması ile ilgili yapılacak işleri içeren genelgesi doğrultusunda, Yerli Malları ve Artırma Haftası Mersin'de bütün okulların katılımı ile, çok anlamlı törenlerle kutlanmaktaydı³⁷³. 15 Aralık 1935'te Mersin merkezdeki bütün ilkokul öğrencileri öğretmenlerinin gözetiminde, ellerinde halkı tasarrufa ve yerli malı kullanmaya teşvik eden afişlerle Cumhuriyet Alanı'nda toplanmışlar ve buradan önlerinde Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu'nun hazırlamış olduğu büyük kumbara ve Halkevi Bandosu eşliğinde yürüyüşe geçmişlerdir. Belirli yerlerde artırma ve kumbara gösterileri yapmışlar ve yine bando eşliğinde yerli mallar marşını söylemişlerdir. Hafta boyunca ilkokullar, hazırlamış oldukları tasarruf ve yerli malı kullanımını konu alan müsamerelerini, Halkevinde sergilemişlerdir. Ayrıca Halkevi salonunda yerli mallar sergisi açılmış ve halktan büyük ilgi görmüştür³⁷⁴. Mersin merkezde daha sonraki yıllarda da söz konusu haftanın benzer etkinliklerle kutlandığı, hem öğrencilerde hem de halkta tasarruf ve yerli malı kullanma bilinci geliştirilerek, bu bilincin uyanık tutulması için yoğun bir çaba harcandığı görülmektedir.

Okulların katıldığı bir başka kutlama da Birleşmiş Milletler Günü kutlamasıdır.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra, dünya barışını sağlamak ve korumak amacıyla 24 Ekim 1945'te Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın kurulması üzerine kuruluş günü olan 24 Ekim bütün dünyada her yıl Birleşmiş Milletler günü olarak kutlanmaya başlamıştır. Dünyadaki bu gelişmelere paralel olarak Milli Eğitim Bakanlığı, 1949'da 24 Ekim Birleşmiş Milletler Günü'nün okullarda da kutlanması için ilgililere bir genelge göndermiştir.³⁷⁵ Genelgeye

³⁷² *Yeni Mersin*, 10 Birinciteşrin 1935.

³⁷³ *Yeni Mersin*, 17 Birincikanun (Aralık), 1935.

³⁷⁴ *Yeni Mersin*, 17 Birincikanun 1935.

³⁷⁵ *Yeni Mersin*, 23 Ekim 1949.

göre, o gün bütün okullarda Birleşmiş Milletler'in kuruluşu, tarihçesi, başarıları ve amaçları hakkında konuşmalar yapılacaktı. Mersin Halkevi sinema salonunda 24 Ekim 1949 tarihinde yapılan kutlamalara halk ile beraber, orta dereceli okullar, öğretmenler ve öğrenciler, ilkokulların dört ve beşinci sınıfları ile ilkokulların bütün öğretmenleri katılmıştır. Lise Müdürü Orhan Dengiz, Birleşmiş Milletler'in kuruluşu, amaçları ve elde ettiği başarılar hakkında bir konuşma yapmıştır³⁷⁶.

1928-1950 yılları arasında Mersin'deki ilkokullarda da eğitim-öğretim etkinlikleri Cumhuriyetin eğitim politikası doğrultusunda yapılarak, gelecek kuşakların cumhuriyet değerleri ile yetişmesi için yoğun bir çaba harcandığı görülmektedir. İlkokullar, düzenledikleri sosyal ve kültürel etkinlikleriyle de cumhuriyetin ilk yıllarında toplum kalkınmasında önemli bir rol oynamıştır. Merkez ilkokulları, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramında, Tasarruf Haftasında müsamereler düzenleyerek Mersin'in sosyal ve kültürel hayatına renk katmışlardır. Okullarda düzenlenen yıl sonu sergileri de veliler ve halk tarafından ilgi ile izlenmiştir. Örneğin, 16 Haziran 1931'de Yeni Mersin gazetesinde Çankaya İlkokulu'nun yıl sonu sergisi üzerine çıkan "Çankaya Sergisi" adlı yazıda, okullardaki ders tarzının değiştiği, yeni okullarda çocuğa, bilginin teorik değil uygulamalı verildiği, artık bilginin kafalarda kalmayarak üretime dönüştüğünün en önemli kanıtının da bu sergi olduğu belirtilmiştir³⁷⁷. Ayrıca bu konuda 4 Haziran 1937'de Yeni Mersin gazetesinde 1937 yılı sonunda Mersin'deki ilkokul sergilerini değerlendiren Selma Yalgın şöyle demektedir:³⁷⁸

Bu sergilerde mekteplerimizde sosyal realite, sosyal zaruret ve sosyal tekamüle geniş kıymet verildiğini, daha yakından tetkik ediyor ve sarahatle görüyoruz ki tedrisatın ana mihrini altı

³⁷⁶ *Yeni Mersin*, 25 Ekim 1949.

³⁷⁷ "Çankaya Sergisi", *Yeni Mersin*, 16 Haziran 1931.

³⁷⁸ *Yeni Mersin*, 4 Haziran 1937.

ok teşkil etmektedir. Mektep bizde de artık mücerret bilgi veren bir müessese olmaktan kurtulmak yoluna girmiştir. Çocuk mektepte müstakbel milli, iktisadi, içtimai hayatının istikametini bizzat tayin etmektedir.

IV.2. Mersin Merkezde İlköğretimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Durumu

IV.2.1 İlkokul Durumu

1928-1950 arasında Mersin merkezde bütçe olanaklarının kısıtlı olması ve öğretmen yetersizliği gibi nedenlerden dolayı okul sayısının ancak %37 oranında arttığı görülmektedir (Bkz. Tablo 13). Bu alanda Türkiye genelinde görülen bu sıkıntılar ve yaşanan sorunlar doğal olarak Mersin'e de yansımaktaydı. Yeni Mersin gazetesine göre halk yoksulluk ve geçim derdinden dolayı çocuklarını okula gönderemedikleri gibi var olan okullar da öğrenim çağındaki bütün çocukları alabilecek kapasitede değildi³⁷⁹. 27.5.1933 tarihli ve 2197 sayılı kanun Mersin ile Silifke vilayeti birleştirilerek merkezi Mersin olan İçel vilayeti kurulmuştur³⁸⁰. 1933-1934 öğretim yılında İçel vilayet genelinde 133 ilkokul bulunmakta ve bu okullarda ilkokullarda 10.215 öğrenci öğrenim görürken 240 ta öğretmen görev yapmaktaydı³⁸¹. Söz konusu 133 ilkokuldan 8 ilkokul Mersin merkezde, 28 ilkokul da merkez köylerinde olup Mersin'de toplam ilkokul sayısı 36 idi³⁸².

1937'de İleri İlkokulu'nun açılması ile okul sayısı 9'a, 1944-1945 öğretim yılında 5 Ocak İlkokulu'nun açılması ile 10'a 1949-1950 öğretim yılında bina yetersizliğinden dolayı Cumhuriyet İlkokulu binasında ayrı bir müdürlük idaresi altında açılan Namık Kemal İlkokulu ile merkezdeki okul sayısı 11'e ulaşmıştır. Ayrıca Özel Isı Yuva Ana Okulu da 1937-1938 ders yılından itibaren ilkokul birinci sınıfını açarak aynı zamanda ilkokul olarak da faaliyet göstermeye başlamıştır. Okul yetersizliğinden dolayı

³⁷⁹ "Vilayetimizde Maarif" *Yeni Mersin*, 6 Ağustos 1931.

³⁸⁰ *Resmi Gazete*, 27.5.1933, sayı 2411.

³⁸¹ *Eğitim İstatistikleri, İlk Tedrisat*, (1933-1934), DİE.

³⁸² *Eğitim İstatistikleri, İlk Tedrisat*, (1933-1934), DİE.

zaman zaman ilkokullarda öğretmenler 70 kişilik sınıflarda ders vermek zorunda kalıyorlardı. Bu nedenle bazı yıllarda zorunluluktan dolayı ikili öğretim uygulamasına geçildiği de görülmektedir. Bir yandan da söz konusu okullara yeni şubeler açılarak öğrenim çağındaki bütün çocuklar okutulmasına çalışılmıştır.

Tablo 12: 1928-1950 Yılları Arasında Mersin Merkezde İlkokul Durumu

Yıllar	Okul Sayısı
1928-1929	8
1937-1938	9
1944-1945	10
1949-1950	11

Kaynak: DİE İlköğretim İstatistikleri, 15. Yılda İçel, Yeni Mersin Gazetesi

Cumhuriyet döneminde İçel vilayet geneli ile Mersin karşılaştırıldığında, 1923-1943 yılları arasında İçel vilayet genelinde 9'u ilçe merkezlerinde, 93'ü de köylerde olmak üzere toplam 102 okul yapılmıştır. Bu okulların yapımında köy halkı bedensel ve maddi yardımda bulunmuştur. Bu okullara toplam 1.500.000 TL'den fazla para harcanmıştır Mersin merkezde ise 2'si şehir merkezinde, 20'si köylerde bu dönemde toplam 22 okul yapıldığı anlaşılmaktadır³⁸³.

IV.2.2. Öğrenci Durumu

1928-1950 yılları arasında alınan çeşitli önlemlerle merkezde ilkokullarda öğrenim gören öğrenci sayısında önemli oranda bir artış kaydedildiği anlaşılmaktadır. Öğrenim çağındaki bütün çocukların okutulabilmesi için merkezde okul sayısının fazla artmamasına karşın ikili öğretim yapılarak ve okulların kapasitesi zorlanarak kalabalık sınıflarda bu dönemde eğitim öğretim etkinlikleri sürdürülmeye çalışılmıştır. Tablo 14'de de görüldüğü gibi öğrenci sayısı bazı yıllarda belirlenememiştir. Öğrenci sayısı yıllara

³⁸³ Fikri Mutlu, "Cumhuriyetten Önce; Cumhuriyetten Sonra İçel'de Kültür Durumu", *Yeni Mersin*, 29 Birinciteşrin 1943.

göre düzenli bir şekilde artmıştır. 1932-1950 yılları arasında toplam öğrenci sayısında %88, erkek öğrenci sayısında % 94, kız öğrenci sayısında ise % 97 oranında bir artış olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde vilayet merkez ve köylerinde öğrenim çağındaki bütün çocuklar okula gönderilememiştir (Bkz. Tablo 13).1949'da Vali Vekili Eşref Erkut Yeni Mersin gazetesine yaptığı açıklamada ise her ilgilinin devamlı çalışması ve zamanında yapılan öğrenci sayımı sonucunda Mersin'de okullarda kayıtlı öğrencinin öğrenim çağındakilere oranının % 91 olduğunu belirtmiştir³⁸⁴

Tablo 13: 1928-1950 Yılları Arasında Mersin Merkez İlkokullarında Öğrenci Durumu

Yıllar	Öğrenci Sayısı		Toplam
	Erkek	Kız	
1928-1929	-	-	1340*
1932-1933	1118	851	2039
1938-1939	1621	1096	2717
1940-1941	1818	1281	3099
1941-1942	1779	1247	3026
1943-1944	1729	1241	2970
1944-1945	1830	1263	3093
1945-1946	1867	1352	3219
1947-1948	1974	1450	3424
1948-1949	2003	1501	3504
1949-1950	2176	1665	3841

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü İlköğretim İstatistikleri

IV.2.3. Öğretmen Durumu

Mersin merkezdeki ilkokullardaki öğretmen sayısı istatistiksel verilerde vilayet genelinde toplu olarak verildiği için 1928-1950 arasındaki dönemde yıllar itibarı ile tam olarak tespit edilememiştir. Okul ve öğrenci sayısına paralel olarak öğretmen sayısı da artmıştır (Bkz. Tablo. 14). Bu dönemde Mersin merkezde kadın öğretmen sayısının erkek

³⁸⁴ *Yeni Mersin*, 29 Ekim 1949.

* "Mıntıka Maarifi", *Türk Sözü*, 9 Nisan 1929.

öğretmen sayısına göre özellikle 1944-1945 öğretim yılında daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak da erkek öğretmenlerin daha çok köylerde görevlendirmesinden ve kız öğretmen okulu mezunu öğretmen sayısının artmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Kadın öğretmenlerin daha çok Mersin merkeze yakın olan Kazanlı, Karacailyas ve Mezitli gibi köylerde görevlendirildikleri görülmektedir. Ayrıca köylerde eğitimci ve Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin görevlendirilmesi ile birlikte kadın öğretmenlerin merkezde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

Tablo 14: 1928-1950 Yılları Arasında Mersin Merkez İlkokullarında Öğretmen Durumu

Yıllar	Öğretmen Sayısı		Toplam
	Erkek	Kadın	
1938-1939	17	31	48
1939-1940	-	-	48
1940-1941	-	-	51
1941-1942	31	20	51
1944-1945 ³⁸⁵	12	51	63

Kaynak: DİE. İlköğretim İstatistikleri, 15. Yılda İçel, Yeni Mersin Gazetesi

IV.3. İlköğretimde Yaşanan Sorunlar

Mersin'de 1928-1950 yılları arasında ilköğretimde bina sıkıntısı, öğretmen yetersizliği, öğrenim çağındaki çocukların okutulmaması gibi sorunlar yaşanmıştır. İlköğretim hizmetlerinin yürütülmesi görevi il özel idarelerine ait olduğu için, zaman zaman yetersiz bütçe olanakları ile bu hizmetler yürütülmeye çalışılmıştır. Ülkede ilköğretim, bütünüyle yurttaşın sorumluluğuna bırakılarak, bunun için yapılan harcamalar da halktan çeşitli adlar altında toplanarak karşılanmıştır³⁸⁶. Mersin'de ilköğretim alanında yaşanan sorunlar burada ekonomik sorunlar, sağlık sorunları, sınıfta kalma ve devamsızlık

³⁸⁵ *Yeni Mersin*, 13-19 Haziran 1945, bu öğretim yılında İnönü ve Necati Bey İlkokullarında görevli öğretmen sayısı tespit edilemediğinden bu sayıya dahil değildir.

³⁸⁶ İlhan Başgöz, *a.g.e.*, s. 91.

sorunu, azınlık çocuklarının eğitimi sorunu ve ikili öğretim sorunu şeklinde başlıklar altında incelenecektir.

IV.3.1. Ekonomik Sorunlar

1928-1950 yılları arasında Mersin’de ilköğretimde karşılaşılan sorunların başında ekonomik sorunlar gelmekteydi. İlköğretimin giderlerinin ve öğretmen maaşlarının Vilayet Hususi Bütçesinden karşılanması nedeniyle önemli sorunlar yaşanmaktaydı. Bu nedenle 1929 yılında maarife ayrılan ödenek azlığından dolayı, Vilayet Genel Meclisi vilayet dahilinde faal durumda bulunan üç ana okulundan ikisini kapatarak, birini de paralı hale getirmiştir³⁸⁷. Yeni Mersin gazetesi de halkın yoksulluk ve geçim derdi nedeniyle çocuklarını okula gönderemediğini, gönderse bile var olan okulların ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğunu belirtmektedir³⁸⁸.

Vilayette zaman zaman öğretmenlerin ödenek ve maaşlarının ödenmesinde de sıkıntılar yaşanmıştır. 1932 yılı vilayet bütçesine yeni mezunlar ödeneği olarak konulan ödenek ancak 8 öğretmen için yeterli olduğundan, 8 öğretmene bu ödenek verilirken, 4 öğretmene verilememiştir. Bu dört öğretmenin ödeneğinin 1933 bütçesinden ödenmesi kararlaştırılarak düyuna bırakılmıştır³⁸⁹. Öğretmen ve öğretmen yardımcıları için ayrılan 400 liralık ödenek kullanılırken öğretmen ve müfettişlerin tahsil ve tayin işlemleri dolayısı ile ayrılan ödenek ise yeterli olmamıştır.

1930’lu yıllarda Mersin merkezinde bulunan bütün ilkokulların öğretmen kadrosu artmadığından, okuma çağında bulunan birçok çocuk da bu nedenle okula gidememiştir. Her yıl karşılaşılan bu sorunun nedeni ise eğitim bütçesinin azlığı olarak

³⁸⁷ “Ana Mektepleri”, *Yeni Mersin*, 7 Ağustos 1929.

³⁸⁸ “Vilayetimizde Maarif”, *Yeni Mersin*, 6 Ağustos 1931.

³⁸⁹ “Vilayet İzahnamesinden, Vilayetimizin 1932 Senesi Maarif İşleri”, *Yeni Mersin*, 18 Ocak 1933.

gösterilmiştir³⁹⁰. Rıza Atılâ Yeni Mersin gazetesinde çıkan “Okul İhtiyacı” adlı yazısında; Mersin’de ilk akla gelen çare olarak kültür bütçesine gerek nakil gerekse ek bir tahsisat ekleyerek, Ege Bölgesi’ndeki gibi yarım gün ders yaptırmak olduğunu ileri sürmüş ve bu sistemin Mersin’de de uygulanmasını önermiştir.

1937’de vilayet emrine 22 yeni öğretmen verilmiştir. Öğretmen okulu mezunu öğretmenlerin elbise ve teçhizat bedeli karşılığı olarak konulan bütçedeki 400 liralık ödeneğin yeterli olmadığı görülmüştür. Askerlik nedeniyle göreve başlayamayan öğretmenler dışında kalan 14 öğretmene mevcut ödenekten 28’er lira verilmiştir. Vilayet bütçesine harcırah olarak konulan 500 liralık ödenek, fazla yeni mezun öğretmen verildiğinden yeterli olmamıştır. Bu nedenle öğretmenlerin alacakları 1938 bütçesine bırakılmıştır³⁹¹. 1939 yılı bütçesine hiç öğretmen ilavesi yapılamadığından geçen yıla göre artmış öğrenciler sınıflara yerleştirilmiş ve böylece sınıflardaki öğrenci sayısı 70’e çıkmıştır³⁹². 1940 yılında öğretmenlerin maaşları tam zamanında ödenmekle birlikte, terfi eden öğretmenlerin maaş farklarının ise 1941 senesi bütçesinden ödenmesi yoluna gidilmiştir³⁹³.

Yukarıda görüldüğü gibi Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren en önemli sorunlardan biri öğretmenlere maaşlarının zamanında ödenememesiydi. Bu nedenle de ilkokul öğretmenliği güven vermeyen bir meslek olarak değerlendirilmeye başlanmış ve her yıl çok sayıda öğretmenin mesleğini bırakarak başka alanlarda çalışmaya başladığı görülmüştür. İlkokul öğretmenlerinin maaşlarının Vilayet Hususi Bütçesinden ödenmesi nedeniyle bazı sorunlar yaşanmaktaydı. Örneğin 1947 yılında Mersin’de Vilayet

³⁹⁰ Rıza Atılâ, “Okul İhtiyacı”, *Yeni Mersin*, 18 Eylül 1935.

³⁹¹ “Vilayet Umumi Meclisinde Okunan Ruzname Üçüncü Kısım: Kültür İşleri”, *Yeni Mersin*, 3 Şubat 1938.

³⁹² “İçel Maarif İşleri”, *Yeni Mersin*, 6 Şubat 1940.

³⁹³ “Maarif İşleri” *Yeni Mersin*, 4 Şubat 1941.

bütçesinden maaş olan 272 öğretmene Eylül ayı maaşları verilememiştir³⁹⁴. Bunun nedeni 1947 bütçesi yapıldıktan sonra maaşlara yapılan zam nedeniyle bütçeye ilkokul öğretmenleri için konulan ödeneğin ancak Ağustos ayı maaşını vermeye yeterli olması ve Ağustos ayından sonraki maaşlar için de merkezden gelmesi beklenen ödeneğin gelmemesi olarak gösterilmiştir. Bu nedenle ilkokul öğretmenleri uzun yıllar bu durumdan sürekli yakınmışlar ve diğer öğretmen ve memurlar gibi maaşlarını genel bütçeden almak istemişlerdir. Türkiye’de ilkokul öğretmenlerinin maaşlarının genel bütçeden ödenmesine ise ancak 1 Ocak 1948 tarihinden itibaren başlanabilmektedir. Mersin ilkokullarında görevli öğretmenler de aylıklarının genel bütçeye alınması dolayısı ile Milli Eğitim Müdürlüğü aracılığı ile şükran duygularını belirtmek amacıyla Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye, TBMM Başkanı Ali Fuat Cebesoy’a, Başbakan Hasan Saka’ya ve Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırrer’e ayrı ayrı teşekkür için telgraf çekmiştir³⁹⁵.

Tablo 15: Çeşitli Yıllarda İçel Milli Eğitim Müdürlüğü’nün Vilayet Bütçesi İçindeki Payı³⁹⁶

Yıllar	İl Bütçesi (Lira)	Maarif Bütçesi (Lira)	Maarif Bütçesinin İl Bütçesine Oram (%)
1934	472.100	211.419	44
1935	519.812	218.288	41
1937	501.176	210.003	41
1940	467.526	244.364	52
1941	469.878	243.607	52
1942	573.441	305.350	53
1943	618.267	327.035	53
1944	687.021	343.213	50

Kaynak: İçel Vilayet (1935,1937,1940,1941,1942,1943,1944) Senesi Hususi Bütçesi

³⁹⁴ *Yeni Mersin*, 16 Eylül 1947.

³⁹⁵ *Yeni Mersin*, 1 Şubat 1948.

³⁹⁶ İçel Vilayeti 1935 Senesi Hususi Bütçesi, 1935 s.5, 1937 Senesi Hususi Bütçesi, Mersin 1937, s.4, 1940 Senesi Hususi Bütçesi, Mersin 1940, s.5, 1942 Senesi Hususi Bütçesi, Mersin 1942, s. 3, 1943 Senesi Hususi Bütçesi, Mersin 1943, s.3, 1944 Senesi Hususi Bütçesi, Mersin 1944, s.6, İçel Milli Eğitim Müdürlüğü, *Milli Eğitim Bakanımızın İlimizi Ziyaretinde İçel İlinin Milli Eğitim Durumunu Gösterir Broşür*, Mersin 1945, s.8.

Tablo 15’de görüldüğü gibi İçel ili vilayet bütçesinin 1935-1940 yılları arasında % 40’tan fazlasının eğitim giderlerine ayrıldığı görülmektedir. 1940 yılından sonra ise vilayet bütçesinin % 50’den fazlası eğitim giderlerine ayrılmıştır. Bu durum, vilayette eğitimin geliştirilmesi amacıyla yoğun bir çaba harcandığının da göstergesidir.

IV.3.2. Sağlık Sorunları

Mersin’de öğrenciler arasında Cumhuriyetin ilk yıllarında görülen en önemli salgın hastalık trahomdur³⁹⁷. Mersin’de 1931 yılında 218 öğrenci trahom hastasıydı. Bu sayı öğrencilerin % 13’ünün trahomlu olduğunu göstermektedir³⁹⁸. Vilayette trahom hastası öğrenci sayısının çok olması nedeniyle Mersin merkezinde ve Tarsus’ta birer okul trahomlu öğrencilere ayrılmıştır. 1932’de Mersin merkezinde trahomlu öğrenciler için ayrılan Küçük Mektep (Necati Bey İlkokulu)’in öğretmen sayısının az olması nedeniyle, açılacak dershaneler için Kurtuluş İlkokulu’ndan iki, Çankaya ve Cumhuriyet İlkokullarından da birer öğretmen alınarak Küçük Mektep’te görevlendirilmiştir³⁹⁹. Mersin merkezdeki trahom hastası olan öğrenciler Necatibey İlkokulu’nda toplanarak eğitimlerini bu şekilde sürdürebilmişlerdir⁴⁰⁰. 1932 yılında trahomlu öğrencilerin devam ettiği okul için bir göz uzmanı ve sağlık müfettişi istihdam edilerek hasta öğrencilerin uzman doktorlar tarafından tedavi edilmesi yoluna gidilmiştir⁴⁰¹.

Mersin’de hemen her yıl ilkokul öğrencileri düzenli olarak trahom muayenesinden geçirilmekteydi. Örneğin bu muayeneler 1936’da Sağlık Müdürü

³⁹⁷ Trahom, göz kapaklarının iltihaplanması sonucu başlayan, bulaşıcı ve tedavi edilmediği takdirde körlüğe neden olabilen bir hastalıktır.

³⁹⁸ “Vilayetimizde Maarif” *Yeni Mersin*, 6 Ağustos 1931.

³⁹⁹ “Vilayetimizin 1932 Senesi Maarif İşleri” *Yeni Mersin* 18.1.(İkincikanun) 1933.

⁴⁰⁰ Şinasi Develi, *a.g.e.*, s.133.

⁴⁰¹ “Vilayet İzahnamesinden 1932 Senesi Maarif İşleri”, Üçüncü Kısım, Umumi Maarif, Yeni Mersin, 18 Ocak 1933.

Necmeddin Üstüntürk ve göz hastalıkları uzmanı Dr. Kaşif Ömer tarafından yapılmıştır⁴⁰². Söz konusu yılda Mersin merkezdeki trahomlu öğrencilerin oranı % 10'u geçmekteydi. Bu nedenle İl Kültür Direktörlüğü trahomlu öğrencilerin öğrenimlerini sürdürebilmeleri için Necati Bey ve İnönü ilkokullarında ikili öğretime geçilmesini kararlaştırmıştır. Bu okullarda sabah trahom hastası olmayan öğrenciler, öğleden sonra da trahomlu öğrenciler devam etmekteydi⁴⁰³. 1938'de ise bizzat Adana Trahom Hastanesi Başhekimisi tarafından Mersin merkez okullarındaki öğrencilere trahom muayenesi yapılmıştır. Tetkikler sonucu, 2.859 öğrenciden 602'sinin trahomlu olduğu saptanmıştır⁴⁰⁴. Bu öğrenciler tedavi altına alınarak, eğitimlerine sağlıklı öğrencilerden ayrı olarak İnönü İlkokulu'nda devam etmeleri sağlanmıştır. Ayrıca trahomlu öğrencilerin tedavisi için vilayet bütçesine ödenek konularak, bir doktor görevlendirilmiş ve öğrenciler bu doktor tarafından düzenli olarak tedavi edilmiştir⁴⁰⁵.

Trahom hastalığının gittikçe artması üzerine Mersin'de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından 1 Şubat 1945'te Trahomla Savaş Teşkilatı kurulmuştur. Teşkilat on yataklı bir hastane ve şehir merkezinde bir dispanserden oluşmaktaydı. Teşkilatta bir uzman doktor, bir yardımcı doktor, bir hemşire, iki sağlık memuru, yedi hasta bakıcı ve hademe bulunmaktaydı⁴⁰⁶. Bu teşkilatın kurulması üzerine Cumhuriyet İlkokulu'nda öğrenim görmekte olan trahomlu öğrenciler, dispanserin kontrolü altına alınmıştır ve tedavi gören trahomlu öğrencilerden 12'sinin iyileşmesi üzerine, bunlar diğer okullara gönderilmiştir⁴⁰⁷. Trahomlu öğrencilerin devam ettikleri okullar zamanla değişmekteydi. Örneğin, 1947'de Cumhuriyet İlkokulu trahomlu öğrencilerin devam ettiği

⁴⁰² *Yeni Mersin*, 14 Birinciteşrin 1936.

⁴⁰³ "Vilayet Umumi Meclisinde Okunan Ruzname", *Yeni Mersin*, 3 Şubat 1938.

⁴⁰⁴ "Vilayet Umumi Meclisinde Okunan İzahname 3. Kısım, Kültür İşleri", *Yeni Mersin*, 15 Şubat 1939

⁴⁰⁵ "Vilayet Umumi Meclisinde Okunan İzahname Üçüncü Kısım: Kültür İşleri", *Yeni Mersin*, 15 Şubat 1939.

⁴⁰⁶ *Yeni Mersin*, 8 Kasım 1947.

⁴⁰⁷ *Yeni Mersin*, 29 Ekim 1945.

okul olmaktan çıkarılmıştır ve gözlerinde trahom olan öğrenciler Kurtuluş İlkokulu'na kaydedilmiştir⁴⁰⁸.

Trahomla Savaş Teşkilatı, özellikle Mersin Milli Eğitim Müdürlüğü ile işbirliği yaparak trahomlu öğrencilerin devam ettiği okulda her gün bir memur tarafından düzenli olarak ilaç verilmesini ve bir doktor tarafından kontrol altında tutulmalarını sağlamıştır.⁴⁰⁹ Vilayet genelinde yapılan trahomla savaş mücadelesinde hastalık üç yılda % 26'dan % 20'ye geriletilebilmiştir. Ancak Yeni Mersin gazetesinde, müzmin bir hastalık olan trahomdaki bu azalma oranının, oldukça ciddi bir başarı olarak değerlendirildiği görülmektedir⁴¹⁰.

Eğitimde yaşanan diğer bir sorun da 1 Ocak 1949'dan itibaren tasarruf amacı ile ilkokul doktorluğu ödeneğinin kaldırılmasıydı⁴¹¹. Bunun üzerine öğrencilerin tedavisi ile hükümet ve belediye doktoru görevlendirilmiştir. Bu doktorların işlerinin yoğun olması öğrencileri sıkıntıya sokmuştur. Grip, kabakulak gibi bulaşıcı hastalıkların yaygın olduğu bir dönemde ilkokul doktorluğunun kaldırılması tepki ile karşılanmıştır.

1949 yılında Mersin merkezdeki ilkokulların bir de su borcu sorunu yaşadıkları görülmektedir. Belediye tarafından İlkokullara, su borçlarını ödememeleri halinde, sularının kesileceğine dair bir protesto dağıtılmıştır. Ayrıca okulların su parasının Belediyenin gelir kaynağını kuruttuğu iddia edilmiştir. Böylece Mersin'de ilkokullarda, çifte öğretim, doktor ve yoksul öğrenci sorunu varken bir de su sorunu ortaya çıkmıştır⁴¹².

1949 yılına kadar ilkokulların masrafı özel idare tarafından karşılandığı için bütçeyi yapan İl Genel Meclisi bütçeye su parası ödeneği koyarak, her yıl düzenli olarak ödemekteydi. Yeni Mersin gazetesine göre Meclisin, okul doktorluğunu kaldırması ve su

⁴⁰⁸ *Yeni Mersin*, 16 Eylül 1947.

⁴⁰⁹ *Yeni Mersin*, 8 Kasım 1947.

⁴¹⁰ *Yeni Mersin*, 8 Kasım 1947.

⁴¹¹ *Yeni Mersin*, 27 Şubat 1949.

⁴¹² *Yeni Mersin*, 17 Mart 1949.

parasının da bütçeden çıkarmasının temel nedeni İl Genel Meclisi üyelerinin çoğunluğunun Demokrat Parti'den, Belediye Meclisinin ise tamamen CHP'li üyelerden oluşmasıydı. Bu koşullarda Başöğretmenlerin her biri 300 lira olan bu faturaları ödeyebilmeleri mümkün değildi⁴¹³. Bu gelişmeler çok partili hayat geçiş dönemi ile birlikte partiler arasındaki siyasi mücadelenin, bir bakıma Mersin eğitime olumsuz bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

IV.3.3. Sınıfta Kalma ve Devamsızlık

Mersin merkez ve köylerde karşılaşılan önemli sorunlardan biri de sınıfta kalma ve devamsızlıktı. Okullara devamsızlığın nedenleri; öğrenci velilerinin okulun önemini kavrayamamış olmaları, kız çocuklarının okumasının iyi olmayacağını düşünmeleri, yoksulluk, yasal duyuruların yapılmaması, öğretmenlerin özellikle köylerde okullara düzensiz gelmeleri olarak özetlenebilir. Devamsızlığın köylerde kentlere göre daha fazla olduğu da dikkat çekmektedir.

Tablo 16:1938-1939 Mersin'de Resmi Gündüz İlkokulların Öğrenci ve Sınav Durumları ve Öğrenci Velilerinin Sosyal Durumları

	Öğrenci			Beş Sınıflı okuldan mezun			Sınıfta kalanlar			Öğrenci Velilerinin Sosyal Durumu				
	E	K	Top.	E	K	Top.	E	K	Top.	Çiftçi	Amele Yrd.işçi	Esnaf Tüccar	Memur	Serbest meslek
Mersin Merkez	1621	1096	2717	154	67	221	520	393	913	310	804	791	431	83
Mersin Köyleri	1747	615	2362	91	-	91	589	316	905	1849	223	50	24	29

Kaynak: DİE. Eğitim İstatistikleri, Yayın No: 186, Ankara 1942, s.98-99

Tablo 16'da görüldüğü gibi hem kent merkezinde hem de köylerde sınıfta kalan öğrenci sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Oransal olarak bunun kent merkezinde % 22, merkez köylerde ise % 38 olarak gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

⁴¹³ Yeni Mersin, 17 Mart 1949.

Köylerde sınıfta kalma oranı daha yüksekti. Beş sınıflı okulu bitiren öğrenci sayısının da şehir merkezinde köylere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Çünkü Tablo 16’da görüldüğü gibi Merkez köylerde velilerin çiftçilik ve amelelik işlerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bunun öğrencilerin başarısızlığında etkisinin fazla olduğunu düşündürmektedir. Çünkü öğrencilerin köylerde tarım vs. iş alanlarında ailelerince işgücü olarak değerlendirildikleri ve okula düzenli olarak gidemedikleri görülmektedir Sosyal durumlarına bakıldığında Mersin merkezde öğrenci velilerinin çoğunlukla işçi, esnaf ve tüccar, memur ve serbest meslek sahibi, köylerde ise çiftçi ve işçi oldukları görülmektedir.

Maarif Müdürü Şefik Ergündüz, 15 Eylül 1944’te yapılan İlköğretim Seferberliği ile ilgili toplantıda, vilayet genelinde sınıfta kalma sorunu ve devamsızlık konusunda bilgi vermiştir⁴¹⁴. Örneğin söz konusu yılda toplam 16.602 öğrenciden 9.978’i sınıfını geçerken, 6.624 öğrenci sınıfta kalmıştır (Bkz. Tablo 17). Sınıfta kalma oranı bütün öğrencilerde % 40 olarak ortaya çıkmıştır. Sınıfta kalma oranı en yüksek birinci sınıflarda en düşük ise beşinci sınıflardaydı. Bu düşüş de doğrusal oranlı idi. Söz konusu yılda Maarif Müdürü bu sorunun en önemli nedeni olarak devamsızlığı göstermiştir⁴¹⁵.

Tablo 17: 1943-1944 Öğretim Yılı İçel Vilayet Genelinde İlkokulların Sınıf Geçme Durumu

Sınıf	Toplam Öğrenci Sayısı	Sınıfını Geçen Öğrenci Sayısı	Sınıfta Kalan Öğrenci Sayısı	Sınıfta Kalma Oranı %
Birinci Sınıf	5920	2927	2993	50
İkinci Sınıf	3713	2282	1431	38
Üçüncü Sınıf	2732	1860	992	36
Dördüncü Sınıf	2410	1509	901	37
Beşinci Sınıf	1827	1400	427	23
Toplam	16602	9978	6624	40

Kaynak: Yeni Mersin, 16 Eylül 1944

⁴¹⁴ Yeni Mersin, 16 Eylül 1944.

⁴¹⁵ Yeni Mersin, 16 Eylül 1944.

Bu sorun Tablo 17'den de anlaşılacağı üzere Vilayet genelinde belirtilmiştir Burada Mersin ve merkez köyleri ile ilgili rakamlar ayrıca belirtilmemiş olsa da bu genel durumun Mersin'e ve merkez köyelerine de benzer şekilde yansıdığı düşünülebilir. Bu sorunun çözümü için İçel Valiliği, çocuk velilerine ve mahalle muhtarlarına 14 Eylül 1944 tarihinde bir duyuru yaparak, 1944-1945 öğretim yılı başında ilköğretim çağında ve ilk öğrenimlerini tamamlayamayan 7-16 yaşları arasındaki bütün çocukların ilkokula devam zorunluluğu olduğunu ve çocuklarını okula devam ettirmeyen çocuk velileri hakkında Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu hükümleri dahilinde ceza verileceğini bildirmiştir⁴¹⁶. 1944-1945 eğitim-öğretim yılında Mersin ve merkez köy ilkokullarında toplam 7.174 öğrenci öğrenim görmüştür. Bu öğrencilerden 5.029'u sınıfını geçerken 389 öğrenci bütünlemeye bırakılmış, 1.755 öğrenci ise sınıfta kalmıştır. Mersin köyelerinde eğitmenli okullarda okuyan 357 öğrencinin tamamının sınıfını geçtiği anlaşılmaktadır⁴¹⁷.

Burada üzerinde durulması gereken konulardan biri gerçekte eğitmenli okullardaki eğitim sorunudur. Çünkü 357 öğrencinin tümü sınıfını geçmiş olsa da bunun gerçek başarıyı yansıtmadığı anlaşılmaktadır. Bu konu CHP'nin Bucak Kongrelerinde gündeme gelmiş ve eğitmenlerin köylerde çok başarılı olamadığı belirtilmiştir. Ayrıca köy ilkokulunu bitiren çocukların orta dereceli okul programını takip edebilecek şekilde yetiştirilmediği ve bunun ilköğretimde eşitlik ilkesini zedelediği anlaşılmaktadır. Mersin Gazipaşa İlkokulu Başöğretmeni Fuat Fırat, Yeni Mersin gazetesinde çıkan bir yazısında köy ve şehir çocuklarının aynı özelliklere sahip olarak yetiştirebilmesi için öğretmen tipi ve ders programının birleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴¹⁸

⁴¹⁶ *Yeni Mersin*, 16 Eylül 1944.

⁴¹⁷ "İlimiz İlkokullarında Durum" *Yeni Mersin*, 10 Temmuz 1945.

⁴¹⁸ Fuat Fırat, "İlköğretimde Eşitlik Prensipleri", *Yeni Mersin*, 8 Nisan 1948.

IV. 3.4. Azınlık Çocuklarının Suriye ve Lübnan’da Okutulması

1930’lu yıllarda Mersin’de eğitim alanında yaşanan sorunlardan biri de, Türk uyruğunda bulunan Mersin’deki azınlıkların ilköğrenim çağındaki çocuklarını Suriye’deki ecnebi okullarına göndermeleri olmuştur. 23 Mart 1931 tarih ve 1778 sayılı Kanuna göre;⁴¹⁹ “Türkiye’de ilk tahsillerini yapmak üzere mektebe girecek Türk vatandaşı çocuklar, bundan böyle bu tahsilleri için ancak Türk mekteplerine girebilirler” deniliyordu (Madde 1). Buna karşın Yeni Adana gazetesi, geçen yıllarda olduğu gibi 1931 yılında da Mersin’deki bazı kimselerin çocuklarını, Suriye’deki ecnebi mekteplerine göndermeye devam ettiklerini, bu işin memleket meselesi ve şeref işi olduğunu açıklayarak, mahalli maarif amirlerinin bunu incelemelerini istemiştir⁴²⁰. Bu sorun zaman zaman Mersin ve Adana basınında tartışılmıştır.

1935 yılında, okulların açılması ile birlikte bu konu tekrar gündeme gelmiştir. Türk vatandaşlarından bazılarının çocuklarını Beyrut ve Suriye’nin belirli yerlerindeki ecnebi okullarına gönderme konusunun yeniden tartışılmasının nedeni ise yağmur nedeniyle Mamure ve Bahçe arasındaki demiryolunun bozulmasıydı. Demiryolunun bozulması dolayısı ile öğrenciler deniz yolu ile gitmek zorunda kalmıştır. Öğrenci sayısının fazla olması dolayısıyla Fenizya vapurunun bütün kamaraları ve güvertesi dolmuştur⁴²¹. Bu gelişmeler üzerine Türk vatandaşlarının hangi sebeple ve zorunluluklar nedeniyle çocuklarını ilk, orta ve lise eğitimi için Suriye ve Beyrut’a gönderdikleri konusu yeniden gündeme gelmiştir. Yeni Mersin gazetesinde Rıza Atılâ, “Türkiye Nuh’un Gemisi Değildir” adlı makalesinde, Akdeniz’in incisi olarak tanınan Mersin’in yıllardan beri bütün uğraşlara rağmen dili ve kültürü ile farklı bir şehir olduğunu ve sokaklarında

⁴¹⁹ T.C Maarif Vekilliği, *Maarif İle İlgili Kanunlar*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s.144.

⁴²⁰ *Yeni Adana*, 16 Teşrinievvel 1931.

⁴²¹ Rıza Atıla, “Türkiye Nuh’un Gemisi Değildir”, *Yeni Mersin*, 6 Birinci Teşrin 1935.

Türkçenin yanı sıra Arapçadan Ermeniceye kadar birçok dilin konuşulduğunu vurgulamıştır⁴²². Ayrıca Rıza Atılâ, Akdenizin incisi olan Mersin'in yıllardan beri verilen uğraşlara rağmen dil ve kültür yönünden bir farklı bir şehir olduğunu, bir Türk şehri haline gelemediğini belirtmekteydi. Kendi ana dilleriyle eğitim için çocuklarını Suriye ve Lübnan'daki okullara gönderen azınlıkların çocuklarını daha sonraki yıllarda Mersin'deki okullara göndermeye başlamasıyla bu konunun gündemden düştüğü anlaşılmaktadır.

IV. 3. 5. İkili Öğretim

Mersin'de bu dönemde yaşanan önemli sorunlardan birinin de ikili öğretim uygulaması olduğu anlaşılmaktadır. Savaş yıllarında doğan bu tip öğretimin nedenleri ise; şehirlerdeki mevcut okullara yeni ilave yapılmaması, özel idare bütçelerinin yetersizliği nedeniyle okul araç ve gereçlerinin yenilenememesi, yıllarca okullarda gerekli onarım yapılmaması, şehirlerdeki ilkokulların çoğunun evlerin tadil edilmesiyle okul haline getirilmeleri ve şehir ilkokullarına maliye bütçesinden yardım yapılmamasıydı. İlköğretimi yüzde yüz gerçekleştirmeyi amaçlayan Milli Eğitim teşkilatı zorunlu olarak bu öğretimi uygulamıştır. Bu sistem Mersin Gazipaşa İlkokulu Başöğretmeni Fuat Fırat tarafından⁴²³ “Yarım günde yarım adam yetiştiren bir öğretim” olarak nitelendirilmiştir. Bu öğretimin eğitim öğretim ve ahlak ilkelerini zedelediğini vurgulamıştır. Fuat Fırat çifte öğretime son verilmesi gerektiğini şu sözlerle dile getirmiştir:⁴²⁴

⁴²² Rıza Atıla, “Türkiye Nuh'un Gemisi Değildir”, *Yeni Mersin*, 6 Birinci Teşrin 1935.

⁴²³ Fuat Fırat, “Okullarda Çifte Öğretim ve Mahsurları”, *Yeni Mersin*, 30 Mart 1948. Fuat Fırat 20 yıl Mersin Okullarında öğretmenlik ve başöğretmenlik, yaptıktan sonra 1950'de İlköğretim Genel Müdürlüğü Şube Müdürü Muavinliğine tayin edildi. Üçüncü Milli Eğitim Şûrası'na Türkiye genelinde ilkokul öğretmenlerini temsilen katılan iki öğretmenden biridir. Fuat Fırat Mersin'de yalnız iyi nitelikte öğrenci yetiştirmekle kalmamış aynı zamanda Çocuk Esirgeme Kurumu İdare Müdürlüğünde, Türk Hava Kurumu, Türk Eğitim Derneği, Halkevi Yönetim Kurulu, İlkokul Öğretmenleri Tasarruf Sandığı, Öğretmenler Derneği kurucusu ve yönetim kurulunda, Hars Komitesi'nde ve çok sayıda hayır kurumunda faal bir üye olarak görev yapmıştır. Ayrıca Yeni Mersin gazetesinde de eğitimle ilgili çok sayıda yazı yazmıştır.

⁴²⁴ Fuat Fırat, “Okullarda Çifte Öğretim ve Mahsurları”, *Yeni Mersin*, 30 Mart 1948.

Temekiliği ihmal ediyoruz. Bir yapıya tavandan değil, temelden başlanır. Halbuki bu temel çürümekte, biz ise durmadan boyanmaktayız. Bu işe milletçe çare aramalı ve önlemeliyiz. Çifte öğretimin medeni bir millete yakışmayan anormal bir öğretim şekli olduğuna iman etmeliyiz. Yazıma son verirken vatandaşlara sayın İnönü'nün şu önemli sözlerini hazırlamak isterim. 'Bu memlekette ağırıma giden en fena şey okullardaki çifte öğretimdir.' ”

IV.4. Mersin Merkez İlköğretim Okulları

IV. 4.1. Anaokulları

Cumhuriyet kurulduğunda, ülke genelinde 38 vilayette 80 anaokulu ve bu okullarda 5.880 öğrenci bulunmaktaydı⁴²⁵. Ancak Harf Devrimi'nden sonra, bütün yurttaki okuma yazma seferberliğinin başlatılması ile birlikte, ilköğretime ağırlık verilince Devlet ve İl Özel İdarelerince anaokulu ve ana sınıflarına ayrılan ödenekler ilköğretime aktarılmıştır. Kendi olanakları ile 1937-1938 öğretim yılına kadar öğretim çalışmalarını sürdüren anaokulları bu öğretim yılında kapanmıştır⁴²⁶.

Bu gelişmelere paralel olarak 1929-1930 öğretim yılında Mersin Vilayet Genel Meclisi, vilayet dahilinde faaliyet gösteren üç ana okulundan ikisini kapatarak, sadece birinin ücretli olarak açılmasını kararlaştırmıştır⁴²⁷. Ana okullarının kapatılmasına neden olarak, anaokulunun zorunlu eğitimden sayılmaması ve eğitime ayrılan gelirin ancak ilköğretimin giderlerini karşılayabilecek bir düzeyde olması gösterilmiştir.

Mersin merkezde 1932-1933 öğretim yılında faaliyet gösteren anaokulunda 5'i erkek, 3'ü kız olmak üzere 8 öğrenci öğrenim görürken, 1 öğretmen görev yapmaktaydı⁴²⁸. Bu okulun daha sonra kapatılması ile birlikte Mersin'de ana okulu olmadığı için zorluklar

⁴²⁵ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s.21.

⁴²⁶ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s.22.

⁴²⁷ "Ana Mektepleri", *Yeni Mersin*, 7 Ağustos 1929.

⁴²⁸ *Maarif İstatistikleri, Resmi ve Hususi Ana Mektepleri Talebe, Muallim ve Bütçeleri (1932-1933)*, DİE, İstanbul, 1934, s.91.

yaşanmaktaydı. Bunun üzerine öğretmenlerden Mürşide Hanım, 1934-1935 öğretim yılında bu ihtiyacı görerek Isı Yuva adı ile özel bir anaokulu açmıştır⁴²⁹.

IV.4.2. İlkokullar

IV.4.2.1. Cumhuriyet İlkokulu

Bu okul 1926'da şimdi Kırmızı Lacivert Özel İdare İş Hanı'nın bulunduğu yerde öğretime açılmıştır⁴³⁰. Okul, Cumhuriyetten önce Rum Ortodoks Okulu iken, Cumhuriyetten sonra Ortaokul olarak faaliyet göstermiş, Mersin Ortaokulu Çakmak Caddesi'ne taşınınca da bu bina ilkokul olarak kullanılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet İlkokulu iyi donanımlı bir laboratuara sahip olduğu için, Mersin merkezdeki diğer ilkokullar da bu okuldaki laboratuardan sırası ile yararlanmışlardır⁴³¹. Okul zaman zaman onarım görmüştür⁴³². Cumhuriyet İlkokulu 1935 yılında tamir ettirilmiş ve okulun iki sınıflık ayrı bir dairesinin üst katı çürüdüğü için yıkılarak, yerine alt katta iki sınıf yapılmıştır. Okulun öğrenci ve öğretmen sayılarına ilişkin olarak elde edilen veriler 1938-1939 ve 1944-1945 öğretim yıllarına aittir. Buna göre; 1939'da okulda toplam 261 öğrenci ve 5 öğretmen var iken 1945'te öğrenci sayısı 346'ya öğretmen sayısı da 7'ye yükselmiştir.

Tablo 18: Cumhuriyet İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu

Yıllar	Öğrenci		Toplam	Öğretmen		Toplam
	Kız	Erkek		Kadın	Erkek	
1938-1939	112	149	261	3	2	5
1944-1945	104	242	346	5	2	7

Kaynak 15. Yıldı İçel, s.93, Yeni Mersin Gazetesi, 17 Haziran 1945.

⁴²⁹ Bkz. Isı Yuva Ana Okulu Bölümü.

⁴³⁰ Bu bilgi Cumhuriyet İlköğretim Okulu Müdürlüğünden alınmıştır.

⁴³¹ Şinasi Develi, "Harf Devrimi ve 1 Kasım 1928'de Mersin Okulları", *İçel Sanat Klübü Bülteni*, Aralık 1995, s. 12.

⁴³² *Yeni Mersin*, 19 Nisan 1935.

14 Haziran 1945 tarihinde Cumhuriyet İlkokulu'nu bitiren öğrencilere diplomaları Mektupçu⁴³³ Şevket Erten tarafından verilmiştir⁴³⁴. Bu öğretim yılında okuldan 6'sı kız 14'ü erkek olmak üzere 20 öğrenci mezun olmuş ve 7 öğretmen görev yapmıştır⁴³⁵.

Okulun müzesi⁴³⁶ öğrencilerin ihtiyacını karşılayacak düzeyde idi. Okul kütüphanesinde 402 kitap bulunuyordu. Ayrıca sınıf kitaplıklarında öğrencilerin ihtiyacını karşılayacak kitaplar vardı ve her yıl yeni çıkan kitaplar da alınmaktaydı⁴³⁷. Okulun himaye heyeti başkanı Mehmet Sözman, idi. Üyeler ise Hasan Gülek, Ethem Tural, Kamil Karadeniz, Eyüp Ermiş'ten oluşmuştu. Heyet tarafından bu yıl 54 çocuğa elbise, 25 çocuğa kundura, 78 çocuğa da defter ve kalem yardımı yapılmıştır. Ayrıca okulun bahçesi düzenlenerek, duvarlar da yaptırılmıştır. Okul müzesinde var olan araçlar da onarılmıştır. Okul kooperatifinin de öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanmasına katkı sağladığı görülmektedir⁴³⁸. Cumhuriyet İlkokulu'ndan 1933-1950 yılları arasında (1939-1940 ders yılı hariç), 300'ü erkek, 83'ü kız olmak üzere toplam 383 öğrenci diploma almıştır⁴³⁹. Cumhuriyet İlkokulu Başöğretmeni İbrahim Eroral ve Öğretmen Mehmet Emin Erdil,

⁴³³ İl idaresinin yazı işlerini yöneten görevli.

⁴³⁴ "Cumhuriyet Okulu", *Yeni Mersin*, 17 Haziran 1945.

⁴³⁵ 1944-1945 öğretim yılı öğretmen kadrosu: Başöğretmen Mahmut Doğruöz, öğretmenler Fethiye Özer, Mehmed Emin Erdil, Emine Nihat Tonguç, Hayati Baysoy, Naime Kemsin ve Nimet İler'di.

⁴³⁶ Okul Müzesi Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı merkez kuruluşları arasında yer almakta ve görevi de 2287 sayılı kanunda şöyle belirlenmiştir: "Mektep Müzesi Müdürlüğü, ders vasıtaları âlemindeki yenilikleri takip ve bunların yapılması mümkün olanların yapılmasını temin ve mekteplere tamim eder ve satın alınan ders vasıtalarını mekteplere gönderir." (Bkz. Nevzat Ayas, a.g.e., s. 599., Maarif Vekâleti 1927'de Mektep Müzesi Rehberi de yayımlamıştır.) Bu gelişmelere bağlı olarak Mersin'de de ilkokullarda, öğrencilerin dersleri uygulamalı olarak öğrenmelerini sağlamak amacıyla okullarda müzeler kurulduğu anlaşılmaktadır.

⁴³⁷ "Cumhuriyet Okulu", *Yeni Mersin*, 17 Haziran 1945.

⁴³⁸ 1944-1945 öğretim yılında Okul kooperatifi 110 lira sermaye ile işe başlayarak, kırtasiyecilerden daha ucuz fiyatla öğrencilerin kalem defter gibi ihtiyaçlarını sağlamıştır. 240 lira kar elde eden kooperatif, bu para ile fakir öğrencilerin defter, kalem ve kitaplarını almıştır.

⁴³⁹ Cumhuriyet İlköğretim Okulu Arşivi, Diploma Defteri.

1945-1946 öğretim yılında, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından görevlerinde gösterdikleri başarıdan dolayı ödüllendirilmiştir⁴⁴⁰.

IV.4.2.2. Çankaya İlkokulu

Okul, Cumhuriyetten önce şimdiki Zafer Çarşısı'nın bulunduğu yerde Mavromation Partenogogion adı ile bir Rum Kız Okulu olarak açılmıştır. Rumların Mersin'den ayrılmalarından sonra ise burada bir Türk ilkokulu açılmıştır⁴⁴¹. Okul, 1924'te⁴⁴² öğretime başlamıştır. Bu dönemde Çankaya İlkokulu Mersin'de her velinin çocuğunu okutmak istediği bir okul olarak bilinmekteydi. 1930 yılına kadar 5 sınıflı olarak öğretim yapan okul, bu tarihten itibaren dördüncü ve beşinci sınıfların okuması için ayrılmış, alt sınıftaki öğrenciler de başka okullara dağıtılmıştır⁴⁴³. Okulun Müdürü Niyazi (Arığ) Bey'di. Çankaya ilkokulu Mersin'in en önemli ilkokullarından biriydi. Okul, 1941-1947 yılları arasında İleri İlkokulu'na taşınmış, 1947'de kapatıldıktan sonra 25 Eylül 1949'da Milli Eğitim Müdürü Nazmi Vural'ın çabasıyla Çankaya Mahallesi'ndeki binasında yeniden açılmıştır⁴⁴⁴. Okulun merkezde ve öğretmen kadrosunun kuvvetli olmasından dolayı okula çok ilgi vardı. Buna rağmen okul çok sayıda öğrenciyi alacak

⁴⁴⁰ Öğretmenler, 13.1.1943 tarih ve 4357 sayılı Hususi İdarelerden maaş alan ilkokul öğretmenlerinin kadrolarına, terfi, taltif ve cezalandırılmalarına ve bu öğretmenler için teşkil edilecek sağlık ve içtimai yardım sandığı ile yapı sandığına ve öğretmenlerin alacaklarına dair kanunun 5.maddesinin (A) fıkrasına göre üstün başarılı sayılmıştır. Buna göre görevlerini olağanüstü başarıyla yaptıkları ders yılı sonunda tespit edilen öğretmenler "üstün başarılı" sayılırlar. Bunların adları Cumhuriyet Bayramı haftasında gazete ve radyo ile ilan edilir. En çok iki kıdem süresi içinde dört kez üstün başarılı sayılanlar "Başöğretmen namzedi" ünvanını almaktaydılar. Başöğretmen namzetleri arasından en çok iki kıdem süresi içinde dört defa üstün başarılı sayılanlar "Maarif memuru namzedi" ünvanını alırlar. Maarif memurları da Maarif Vekaletince belirlenecek esaslara göre bunlar arasından seçilir. (Bkz. 19.1 1943 tarih ve 5308 sayılı Resmi Gazete)

Mersin merkez ve köylerinde görev yapan başarılı öğretmenler de bu kanuna göre Vali Başkanlığında toplanan İnzibat Meclisi tarafından belirlenerek Milli Eğitim Bakanlığı'na sunulmaktaydı. *Tebliğler Dergisi*, 2 Aralık 1946, sayı:410, s.128.

⁴⁴¹ Şinasi Develi, Harf devrimi ve 1928'de Mersin Okulları, *İçel Sanat Klübü Bülteni*, Aralık 1995, s. 12.

⁴⁴² Bu tarih Çankaya İlköğretim Okulu Müdürlüğü'nden alınmıştır; 7 Eylül 2004.

⁴⁴³ Şinasi Develi, a.g.e., s. 132.

⁴⁴⁴ Bu bilgiler Çankaya İlköğretim Okulu Müdürlüğü tarafından verilmiştir.

kapasitede değildi⁴⁴⁵. Bu nedenle, Maarif Dairesinin okulun müzesini, kütüphanesini, henüz yapılmayan el işi ve resim atölyelerini yaptırması gerekmekteydi⁴⁴⁶. Okulun öğrenci ve öğretmen sayılarına ilişkin olarak elde edilen veriler 1938-1939 ve 1944-1945 öğretim yıllarına aittir. Buna göre; okulda 1939’da okulda toplam 274 öğrenci ve 5 öğretmen var iken 1945’te öğrenci sayısı 407’ye öğretmen sayısı da 11’e yükselmiştir. 1939-1945 arası dönemde okulun öğrenci sayısının % 37, öğretmen sayısının da %54 oranında arttığı görülmektedir. 1945 yılı itibarı ile öğretmen başına ortalama 40 öğrencinin düştüğü görülmektedir. (Bkz. Tablo 19)

Tablo 19: Çankaya İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu

Yıllar	Öğrenci		Toplam	Öğretmen		Toplam
	Kız	Erkek		Kadın	Erkek	
1938-1939	93	181	274	3	2	5
1944-1945	172	235	407	9	2	11

Kaynak 15. Yılda İçel, s.93 Yeni Mersin Gazetesi 19 Haziran 1945.

1944-1945 eğitim-öğretim yılında okuldan, 23’ü kız 29’u erkek toplam 52 öğrenci mezun olmuştur. Diploma törenine Mektupçu Şevket Erten, Milli Eğitim Müdürü Şefik Ergündüz, okulun Himaye Heyeti, orta dereceli okul müdürleri, Belediye Reisi Fuad Morel ve çok sayıda öğrenci velisi katılmıştır⁴⁴⁷. Söz konusu öğretim yılında okulda 11 öğretmen görev yapmıştır⁴⁴⁸. Okulda biri öğretmenlere, diğeri de öğrencilere ait olmak üzere iki kütüphane vardı. Öğretmenler kütüphanesinde 550, öğrenci kütüphanesinde ise 350 kitap bulunmaktaydı. Okul müzesinde ise her türlü öğretim materyalini karşılayacak

⁴⁴⁵ “Çankaya Mektebi”, *Yeni Mersin*, 18 Teşrinievvel 1929.

⁴⁴⁶ “Çankaya Mektebi”, *Yeni Mersin*, 18 Teşrinievvel 1929.

⁴⁴⁷ “Çankaya Okulu”, *Yeni Mersin*, 19 Haziran 1945.

⁴⁴⁸ 1944-1945 öğretim yılı öğretmen kadrosu: Başöğretmeni Akif Hayırlıoğlu, Ayşe Toker, Meziyet Kut, Remziye Kılıçoğlu, Suat Demirseren, Müjgan Özgüner, Nazmiye Gökçay, Fatma Alper, Meliha Aksoy, Saadet Ergündüz ve Emel Dalgün’den oluşmaktaydı. *Yeni Mersin*, 19 Haziran 1945.

şekilde araç ve gereç bulunuyordu⁴⁴⁹. Okulun Himaye Heyeti, okuldan üç öğretmen ve üç öğrenci velisi olmak üzere toplam 6 kişiden oluşmuştur⁴⁵⁰. 1944-1945 öğretim yılında, Heyetin 1.889 lira olan gelirinden 1.201 lirası ile 100 çocuğun giyim, kitap ve kırtasiye ihtiyaçları giderilmiştir. Okulda her yıl oluşturulan Kızılay Gençlik Kolu, bu yıl sattığı pulun % 49'u ile okuldaki kimsesiz çocuklara giyim yardımı yapmıştır. Ayrıca Okulun öğrenciler tarafından idare edilen bir kooperatifi vardı. Çünkü Mersin'deki ilkokullarda, çocuklara küçük yaşta düzenli iş yapmayı öğreterek hayata hazırlayan kooperatiflere büyük önem verildiği görülmektedir.

Okul öğretmenlerinin başarılarından dolayı Milli Eğitim Bakanlığı'na, ödüllendirildikleri anlaşılmaktadır. Örneğin, 1944-1945 ders yılında görevlerini başarı ile yaptıklarından dolayı Çankaya Okulu Başöğretmeni Akif Hayırlıoğlu ve öğretmenlerden Ayşe Kokar; Meziyet Kut, Müjgan Özgüner, Türkan Baykal, Suat Demirseren ve Fatma Alper⁴⁵¹ 1945-1946 öğretim yılında da Başöğretmen Akif Hayırlıoğlu ve öğretmenlerden Ayşe Tokat, Müjgan Özgüner, Türkan Baykal ve Saadet Dereli üstün başarılı sayılmıştır⁴⁵²

IV.4.2.3. Kayatepe İlkokulu

Mesudiye Mahallesi'nde bulunan Kayatepe İlkokulu, Mersin'de ilk açılan okullardan biridir. 1896'da Maarif Komisyonu önderliğinde halk tarafından yaptırılan okul, Fehim Paşa'nın mutasarrıflığı zamanında açılmıştır⁴⁵³. 1898'de Rüştüye olan okul 1908'de İdadi Mektep olmuştur. Fransız işgali sırasında kapatılmış ve 1919 yılında Numûne Mektebi olarak yeniden açılmıştır. Okul, 1922'de Kurtuluş Savaşı'nda Mersin'de

⁴⁴⁹ “Çankaya Okulu”, *Yeni Mersin*, 19 Haziran 1945.

⁴⁵⁰ Üyeler Kadri Sabuncu, Hakkı Deniz, Bahri Ok, Mustafa Güleç, Yusuf Kemal Oyguç ve Yusuf Güvenç'ti. “Çankaya Okulu”, *Yeni Mersin*, 19 Haziran 1945.

⁴⁵¹ *Tebliğler Dergisi*, 5 Kasım 1945, sayı:353, s.340.

⁴⁵² *Tebliğler Dergisi*, 2 Aralık 1946, sayı:410, s.128.

⁴⁵³ 1919-1950 yılları arasında Celal Toroğlu, Sabri Bey, Salih Timurçin, Hayri Oktar ve Kamil Seyhan okulda görev yapan müdürlerdir. Bu Bilgiler Kayatepe İlköğretim Okulu Müdürlüğü'nden alınmıştır; 14 Eylül 2004.

çete savaşlarında şehit olan bir öğretmenin adı verilerek, Şehit Halil Okulu adını almıştır. 1927 yılına dek bu adla eğitim-öğretime devam eden okul, 1927'de Kurtuluş Savaşı'nda Batı Cephesi Kumandanlığı'nın karargahı kurduğu yerin adı olan Kayatepe adını almıştır⁴⁵⁴.

Cumhuriyet devrinde okul bir hayli tadilata uğramış ve esaslı onarım görmüştür. Bir zamanlar ahşap olan merdivenle alt ve üst salon beton olarak yapılmış, odalar birleştirilerek sınıf haline getirilmiştir⁴⁵⁵. Okulun öğrenci ve öğretmen sayılarına ilişkin olarak elde edilen veriler 1939 ve 1945 öğretil yıllarına aittir. Buna göre; okulda 1939'da okulda toplam 228 öğrenci ve 4öğretmen var iken 1945'te öğrenci sayısı 289'a öğretmen sayısı da 6'ya yükselmiştir. 1939- 1945 arası dönemde okulun öğrenci sayısının % 21, öğretmen sayısının da % 33 oranında arttığı görülmektedir. Bu yıllar itibarı ile bir öğretmene ortalama 50 öğrencinin düştüğü, öğrenci ve öğretmen artışının birbirine paralel olduğu anlaşılmaktadır (Bkz. Tablo 20).

Tablo 20 : Kayatepe İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu

Yıllar	Öğrenci		Toplam	Öğretmen		Toplam
	Kız	Erkek		Kadın	Erkek	
1938-1939	105	123	228	2	2	4
1944-1945	-	-	289	4	2	6

Kaynak 15. Yıldı İçel, s.93 Yeni Mersin, 16 Haziran 1945.

Kayatepe İlkokulu'ndan 1944-1945 ders yılında 19 kız, 19 erkek olmak üzere 38 öğrenci mezun olmuştur. Törene Milli Eğitim Müdürü Şefik Ergündüz, Halkevi Başkanı Tahsin Soylu, okul müdürü ve öğrenci velileri katılmıştır. Okulda bu öğretim

⁴⁵⁴ Şinasi Develi, Harf Devrimi ve 1 Kasım 1928'de Mersin Okulları, *İçel Sanat Klübü Bülteni*, Aralık 1995, s.12.

⁴⁵⁵ *Yeni Mersin*, 9 Haziran 1940.

yılında 6 öğretmen görev yapmıştır⁴⁵⁶ Okulda öğretmenlere ve öğrencilere ait iki ayrı kütüphane vardı. Öğretmen kütüphanesinde 316, öğrenci kütüphanesinde ise 293 kitap bulunuyordu. Öğrenciler bu okulda uygulamalı bir eğitim görmekteydi. Okulun bahçesinde diğer okullardan farklı olarak, akvaryum, yağmur rasadı, hava rasadı, güneş saati, içinde her türlü cins tavuk ve tavşan bulunan bir kümes, güvercinlik, rüzgar oku ve radyo hoparlörü gibi ders araç ve gereçleri bulunmaktaydı⁴⁵⁷. 1944-1945 yılında okulun Himaye Heyeti 60 öğrenciye giyim yardımı yapmıştır. Demirbaş açısından zengin olan okulda öğrencilerin en büyük sıkıntısı okul bahçesinin yetersiz olmasıydı. Ayrıca okulda iyi çalışan bir de kooperatif bulunuyordu⁴⁵⁸.

Bu okuldan da başarılı bulunan öğretmenler diğer okullardaki öğretmenler gibi Bakanlıkça taltif edilmişlerdir. Örneğin, 1944-1945 ders yılında görevlerini başarı ile yaptıklarından dolayı Başöğretmeni Hayri Oktar ve Öğretmen Cemaliye Seyhan⁴⁵⁹ 1945-1946 öğretim yılında da Başöğretmen Kamil Seyhan ve öğretmenlerden Sıdika Bediz, Macide Merze ve Hatice Uluğ Bakanlıkça üstün başarılı sayılmıştır⁴⁶⁰.

IV.4.2.4. Gazipaşa İlkokulu

Silifke Caddesi üzerinde bulunan okul binası, 1874 yılında ev olarak Hanna Butros adlı eczacı ve aynı zamanda çiftçilik yapan bir kişi tarafından yaptırılmıştır⁴⁶¹. 1900 yılında Bodasaki'ye satılmıştır. 1922 yılında Mersin Mutasarrıfı Fahrettin Bey tarafından Özel Saymanlıktan 7.600 lira ve Kayıkçılar Reisi Hadra'nın 5.000 liralık bağışı ile satın alınan bu ev okul haline getirilmiştir. Şinasi Develi binanın 1923 yılında Maarif

⁴⁵⁶ 1944-1945 öğretim yılı öğretmen kadrosu: Başöğretmeni Hayri Oktar, Sıdika Bediz, Cemaliye Seyhan, Hatice Uluğ, Feride Mutlu ve Kazım Yıldırım'dan oluşmaktaydı. *Yeni Mersin*, 16 Haziran 1945.

⁴⁵⁷ "Kayatepe Okulu", *Yeni Mersin*, 16 Haziran 1945.

⁴⁵⁸ "Kayatepe Okulu", *Yeni Mersin*, 16 Haziran 1945.

⁴⁵⁹ *Tebliğler Dergisi*, 5 Kasım 1945, sayı:353, s.340

⁴⁶⁰ *Tebliğler Dergisi*, 2 Aralık 1946, sayı:410, s.128.

⁴⁶¹ Şinasi Develi, *a.g.e.*, s.133.

Cemiyeti tarafından 12.000 liraya kamulaştırıldığını ve bu paranın 5000 lirasının ise deniz işleri ile uğraşan Hadralar tarafından verildiğini belirtmektedir⁴⁶². Hükümet, Mersin maarifinin gelişmesi için 5.000 liralık bağış yaparak, yardımda bulunan kayıkçılar reisi Hıdır Ağa'nın üçüncü rütbeden maarif nişanı ile ödüllendirilmesini Maarif Vekaletinin teklifi üzerine 5.12.1338 tarihinde uygun görmüştür⁴⁶³.

Fransız işgalinin sona ermesi ile Medari Vatan Kız Okulu, İnas Numunesi adı ile bu okula taşınmıştır⁴⁶⁴. Okul, 1923 yılında Gazi Mustafa Kemal Kız İlkokulu adını almış, 8 Ekim 1927'de ise Gazipaşa İlkokulu adını alarak eğitim-öğretim faaliyetlerini günümüze kadar sürdürmüştür. Tablo 21'de görüldüğü gibi 1939'da 263 öğrenim görürken bu sayı 1945'te 402'ye çıkmıştır. Öğretmen sayısı da 5'ten, 9'a yükselmiştir. Öğrenci sayısının %53, öğretmen sayısı % 80 oranında arttığı görülmektedir. 1939 yılında bir öğretmene 52 1945 yılında da 45 öğrencinin düştüğü anlaşılmaktadır.

Tablo 21: Gazipaşa İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu

Yıllar	Öğrenci		Toplam	Öğretmen		Toplam
	Kız	Erkek		Kadın	Erkek	
1938-1939	110	153	263	3	2	5
1944-1945	168	234	402	2	7	9

Kaynak 15. Yıldı İçel, s. 94, Yeni Mersin, 15 Haziran 1945.

1944-1945 eğitim-öğretim yılında okuldan 26 öğrenci mezun olmuştur. Mezun olan öğrencilere diplomaları törenle verilmiştir. Törene Mektupçu Şevket Erten, Belediye Başkanı Fuad Morel, Halkevi Başkanı Tahsin Soylu, Milli Eğitim Müdürü Şefik Ergündüz, okul müdürleri ve öğrenci velileri katılmıştır⁴⁶⁵. Okul tam teşkilatlı ve birinci

⁴⁶² Şinasi Develi, *a.g.e.*, s.133.

⁴⁶³ BCA, Belge No: 30.18.1.1.39.15, BKK,15.12.1338 Tarih ve 2055 sayılı Kararname. Söz konusu Kararnamede adı geçen Kayıkçılar Reisi Hıdır Ağa'nın Şinasi Develi ve Mersin Mahkemeleri ve I. Noter katibi Yusuf Ziya Gündüz tarafından Hadra Ağa olduğu belirtilmektedir.

⁴⁶⁴ Bu Bilgiler Gazipaşa İlköğretim Okulu'ndan alınmıştır; 14 Eylül 2004.

⁴⁶⁵ "Gazipaşa İlkokulu" *Yeni Mersin*, 15 Haziran 1945.

sınıfı şubeli olmak üzere 8 dershaneli idi. Okul bahçesi geniş olduğu için, bahçe işleri yapıldığı gibi okul kooperatifi tarafından kümes hayvanları, güvercin, ördek ve havuzunda balıklar ders aracı olarak beslenmekteydi⁴⁶⁶. Okulda devamsızlık sorunu yoktu. Okulda bu öğretim yılında 9 öğretmen görev yapmıştır⁴⁶⁷. Okul kütüphane ve müze bakımından Mersin merkez ilkokullarına göre oldukça zengindi. Okulun öğretmenler kütüphanesinde 420, öğrenci kütüphanesinde 325, sınıf kütüphanelerinde 806 olmak üzere 1.550 kitap vardı. Okulun Himaye Heyeti⁴⁶⁸ 1945'te 1.093 lira sağlayarak, 70 yoksul öğrenciye elbise, 30 öğrenciye kundura, 60 öğrenciye kırtasiye malzemesi yardımı yapmış, 50 lira değerinde de okul kütüphanesi için yeni çıkan kitap almıştır⁴⁶⁹. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından üstün başarılı sayılan okul öğretmenleri; 1944-1945 ders yılında Başöğretmen A.Fuat Fırat ve öğretmenlerden Ayşe Soykal ve Memduha Özbasmacı⁴⁷⁰, 1945-1946 öğretim yılında Başöğretmen A.Fuat Fırat, Ayşe Soykal, Hüsnü Kurt, Sabahat Gürbil ve Memduha Özbasmacı'dır⁴⁷¹.

1948 yılında Gazipaşa İlkokulu Okul-Aile Birliği toplantısında veliler semtin tek okulunda çifte öğretim yapılmasından ve öğrenci sayısının 800'e yakın olmasından dolayı eğitim-öğretimin verimli bir şekilde yürütülemediğinden yakınmışlardır⁴⁷². Bunun üzerine 1949-1950 ders yılında okul binası tamir ettirilerek 9 dershaneli ve normal öğretim yapan bir okul durumuna getirilmiştir.

⁴⁶⁶ "Gazipaşa İlkokulu" *Yeni Mersin*, 15 Haziran 1945.

⁴⁶⁷ 1944-1945 öğretim yılı öğretmen kadrosu: Başöğretmen Fuat Fırat; Ayşe Soykal, Memduha Özbasmacı, Fatma Ergelen, Hüsnü Kurt, Sabahat Gürbil, Lütfiye Onur, Leman Yavuzcan ve Fazilet Talas'tan oluşuyordu. *Yeni Mersin*, 15 Haziran 1945.

⁴⁶⁸ Başkanı Defterdar Fehmi Birgitli, üyeler ise tüccardan Sait Arif Akıncı, Nasım Misvaki, Rıza Safa, Müteahhit Fuat Metigil, Selanik Bankası Müdürü Moiz İşalan ve Yüksek Mühendis Emrullah Aksu idi. *Yeni Mersin*, 15 Haziran 1945.

⁴⁶⁹ "Gazipaşa İlkokulu" *Yeni Mersin*, 15 Haziran 1945.

⁴⁷⁰ *Tebliğler Dergisi*, 5 Kasım 1945, sayı:353, s.340.

⁴⁷¹ *Tebliğler Dergisi*, 2 Aralık 1946, sayı:410, s.128.

⁴⁷² *Yeni Mersin*, 23 Kasım 1948.

IV.4.2.5. İsmet Paşa İlkokulu

Bugünkü Salim Güven İlkokulu'dur. Cumhuriyetten önce okul binası Gregos adında bir Ermeni tarafından ev olarak inşa edilmiş, daha sonraları Ermeni Protestan Kilisesi olarak kullanılmıştır⁴⁷³. Cumhuriyetten sonra okul haline getirilmiştir. 1928'de açılan okulun ilk adı Cumhuriyet Müttehit İlk Mektebi'dir⁴⁷⁴. Tarla ortasında olduğu için bir süre Tarla Mektebi adını taşıyan okul 1932'de İsmet Paşa adını almıştır.⁴⁷⁵ İsmet Paşa İlkokulu Mersin'de karma eğitim yapan ilk ilkokul olarak bilinmektedir. Okulun öğrenci ve öğretmen sayılarına ilişkin olarak elde edilen verilere göre, Tablo 22'de görüldüğü gibi 1939'da okulda 288 öğrenci ve 5 öğretmen, 1945'te 269 öğrenci ve 6 öğretmen bulunmaktaydı. Diğer okullara göre bu okulun öğrenci sayısının azaldığı, öğretmen sayısının da arttığı görülmektedir. Ayrıca bu okulun kız ve erkek öğrenci sayısının da diğer okullara göre birbirine oldukça yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 22: İsmet Paşa İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu

Yıllar	Öğrenci		Toplam	Öğretmen		Toplam
	Kız	Erkek		Kadın	Erkek	
1938-1939	129	159	288	3	2	5
1944-1945	120	149	269	3	3	6

Kaynak 15. Yıldı İçel, s.93, Yeni Mersin Gazetesi, 14 Haziran 1945.

İsmet Paşa İlkokulu'nda, 1944-1945 eğitim-öğretim yılında mezun öğrenciler için 12 Haziran 1945 tarihinde bir diploma töreni yapılmış ve törene Maarif Müdürü, Vilayet Mektupçusu Şevket Erten ve çok sayıda öğrenci velisi katılmıştır⁴⁷⁶. 1945'te okuldan 37 öğrenci diploma almıştır. Okulda 6 öğretmen görev yapmıştır⁴⁷⁷. Okul

⁴⁷³ Şinasi Develi, *a.g.e.*, s. 32.

⁴⁷⁴ Şinasi Develi, "Harf Devrimi ve 1 Kasım 1928'de Mersin Okulları", *İçel Sanat Klübü Bülteni*, Aralık 1995, s. 13.

⁴⁷⁵ Bu bilgiler Salim Güven İlköğretim Okulu Müdürlüğü'nden alınmıştır; 14 Eylül 2004.

⁴⁷⁶ *Yeni Mersin*, 14 Haziran 1945.

⁴⁷⁷ 1944-1945 öğretim yılı öğretmen kadrosu: Başöğretmen Mehmet Somer, Behiye Dalgün, Behriye Hayırlıoğlu, Kamil Seyhan, Samime Somer ve Celal Toroğlu'ndan oluşmuştur. *Yeni Mersin*, 14 Haziran 1945.

kütüphanesinde 313 kitap vardı. Okulun Himaye Heyeti üyeleri ise Belediye Başkanı Fuat Morel, tüccardan Şefik Kabaş, Ahmet Gönen, Sami Merze, Rad Demir ve öğretmenlerden oluşmaktaydı. Heyet 1944-1945 öğretim yılında altmıştan fazla öğrenciye giyim ve diğer yardımlarda bulunmuştur⁴⁷⁸. Bakanlıkça başarılı bulunan okul öğretmenleri ; 1944-1945 ders yılında Başöğretmen Mehmet Somer ve öğretmenlerden Behriye Hayırlıoğlu, Behiye Dalgün, Samime Somer, Kamil Seyhan⁴⁷⁹ 1945-1946 öğretim yılında da Başöğretmen Hayri Oktar ve öğretmenlerden Behiye Dalgün, Nail Özgüner'dir⁴⁸⁰.

IV.4.2.6. Kurtuluş İlkokulu

Kurtuluş İlkokulunun binası, Esat Hayık adında bir kişi tarafından ev olarak yaptırılmış olup 1923 yılında kamulaştırılarak okul haline getirilmiştir⁴⁸¹. 1930 yılında trahomlu öğrenciler bu okulda eğitimlerini sürdürmüşlerdir. 1932 yılında okulun onarım gördüğü anlaşılmaktadır⁴⁸². Okulun öğrenci ve öğretmen sayılarına ilişkin verilere göre okulda 1939'da 263 öğrenci ve 6 öğretmen bulunmaktaydı. 1945'te ise öğrenci sayısı 330'a yükselirken öğretmen sayısında herhangi bir artış olmamıştır. Buna bağlı olarak bir öğretmene düşen öğrenci miktarı artmıştır. Öğrenci sayısının 1945'te 1939 yılına göre % 25 oranında artmış olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 23).

Tablo 23 : Kurtuluş İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu

Yıllar	Öğrenci		Toplam	Öğretmen		Toplam
	Kız	Erkek		Kadın	Erkek	
1938-1939	110	153	263	5	1	6
1944-1945	-	-	330	4	2	6

Kaynak 15. Yıldı İçel, s. 94, Yeni Mersin Gazetesi 15 Haziran 1945.

⁴⁷⁸ *Yeni Mersin*, 14 Haziran 1945.

⁴⁷⁹ *Tebliğler Dergisi*, 5 Kasım 1945, sayı:353, s.340.

⁴⁸⁰ *Tebliğler Dergisi*, 2 Aralık 1946, sayı:410, s.128.

⁴⁸¹ Şinasi Develi, *a.g.e.*, s.133.

⁴⁸² "Vilayetimizin 1932 Senesi Maarif İşleri", *Yeni Mersin*, 18 İkinci Kanun 1933.

1944-1945 öğretim yılında okuldan 34 öğrenci mezun olmuş ve diploma töreni 13 Haziran 1945'te yapılmıştır. Törene Mektupçu Şevket Erten, Belediye Başkanı, Ziraat Müdürü, Milli Eğitim Müdürü Orta ve Ticaret Okulu Müdürleri, öğretmenler ve veliler de katılmıştır⁴⁸³. Okuldan bu yıl 34 öğrenci mezun olmuştur. Okulda bu öğretim yılında 6 öğretmen görev yapmıştır⁴⁸⁴. 1945'te okulun öğrencilerin ihtiyacını karşılayacak bir müzesi ve kütüphanesinde 354 kitap bulunmaktaydı. Okulun Himaye Heyeti, Başkan Şefik Hariri ve Muhsine Carudi, Muharrem Yeğin, Sait Cömeri, Zekeriya Halaçtan oluşmaktaydı. Bu yıl Himaye Heyetinin 80 öğrenciye elbise yardımı yaptığı bilinmektedir. Heyet ayrıca okula bir de dersane yaptırmıştır⁴⁸⁵. Bu dönemde Kurtuluş İlkokulu öğretmenlerinden bazılarının da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından başarılı olarak nitelendirildikleri anlaşılmaktadır. 1944-1945 ders yılında Saadet Öngüç, Bahriye Çoş⁴⁸⁶ 1945-1946 öğretim yılında da İbrahim Halil Erin, Saadet Öngüç ve Bahriye Çoş, Bakanlıkça başarılı sayılmıştır⁴⁸⁷.

IV.2.2.7. İnönü İlkokulu

Okul 1897'de Mutasarrıf Nazım Paşa tarafından Mahmudiye Mahallesinde bir kız okulu olarak yaptırılmıştır. 1916'da trahomlular okulu olarak da hizmet vermiştir. Okulun adı daha sonraki yıllarda değişerek, İnas Okulu, Altın İğne Kız Mektebi, Katip Çelebi ve İnönü adlarını almıştır. Bir ara kız rüştiyesi olarak hizmet veren okul Cumhuriyet döneminde ilkokul haline getirilmiştir⁴⁸⁸.

⁴⁸³ "Kurtuluş İlkokulu", *Yeni Mersin*, 15 Haziran 1945.

⁴⁸⁴ 1944-1945 öğretim yılı öğretmen kadrosu: Başöğretmen İbrahim Erim, Saadet Öngüç, Türkan Baykal, Şeref Bediz, Hacer Çetin ve Bahriye Çoş'tan oluşmuştur. *Yeni Mersin*, 15 Haziran 1945.

⁴⁸⁵ Kurtuluş İlkokulu", *Yeni Mersin*, 15 Haziran 1945.

⁴⁸⁶ *Tebliğler Dergisi*, 5 Kasım 1945, sayı:353, s.340.

⁴⁸⁷ *Tebliğler Dergisi*, 2 Aralık 1946, sayı:410, s.128.

⁴⁸⁸ Şinasi Develi, *a.g.e.*, s.133.

1937-1938 öğretim yılında trahomlu öğrencilerin öğrenim gördüğü okulda ikili öğretime geçilmiştir. Okulda sabah trahom hastası olmayan sağlıklı öğrenciler öğrenim görürken, öğleden sonra da trahomlu öğrenciler öğrenim görmekteydi⁴⁸⁹. İnönü ilkokulu'nun vilayet bütçesine konan 1.000 liralık ödenekle, Çankaya ve Cumhuriyet İlkokulu ile birlikte 1937'de tamir ettirildiği anlaşılmaktadır⁴⁹⁰. Okulun öğrenci ve öğretmen sayılarıyla ilgili olarak elimizde sadece 1938-1939 öğretim yılına ait veriler bulunmaktadır. Tablo 24'te görüldüğü gibi okulda bu yıl 324 öğrenci öğrenim görürken, 3 öğretmen de görev yapmaktaydı. Bu dönemde diğer okul öğretmenleri gibi bu okulda görev yapan öğretmenlerinde başarılarından dolayı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ödüllendirildikleri anlaşılmaktadır. 1944-1945 ders yılında Başöğretmen Mahmut Doğruöz ve öğretmenlerden Nermin Öztürk Bakanlıkça başarılı sayılmıştır⁴⁹¹

Tablo 24 : İnönü İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu

Yıllar	Öğrenci		Toplam	Öğretmen		Toplam
	Kız	Erkek		Kadın	Erkek	
1938-1939	124	230	324	1	2	3

Kaynak 15. Yıldı İçel, s.94.

İnönü İlkokulu'nun çok eskimiş olan binası 1982'de yıktırılarak yerine Mehmet Fatih Deveci tarafından yeni bir okul binası yaptırılmış ve okulun adı da Mehmet Fatih Deveci İlkokulu olarak değiştirilmiştir. Okul aynı adla eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir.

⁴⁸⁹ “Vilayet Umumi Meclisinde Okunan Ruzname Üçüncü Kısım: Kültür İşleri”, *Yeni Mersin*, 3 Şubat 1938.

⁴⁹⁰ “Vilayet Umumi Meclisinde Okunan Ruzname Üçüncü Kısım: Kültür İşleri”, *Yeni Mersin*, 3 Şubat 1938.

⁴⁹¹ *Tebliğler Dergisi*, 5 Kasım 1945, sayı:353, s.340.

IV.4.2.8. Necatibey İlkokulu

Şinasi Develi'ye göre Cumhuriyet dönemi öncesi Kıbrıs İptidai Mektebi olarak açılan okul, "Küçük İlk Mektep" adı ile eğitim-öğretime başlamıştır. Okulun ne zaman açıldığı bilinmemektedir. Daha sonra Soğuksu Caddesinde Yahudi Havrasının yanındaki binaya taşınan okula Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in adı verilmiştir. 1931'de Mersin'deki trahomlu öğrenciler burada öğrenim görmüştür⁴⁹². Okulun müdürlüğünü uzun süre Salih Bey adlı bir kişinin yaptığı anlaşılmaktadır.

Bahçe Mahallesi'nde CHP Hars Komitesi tarafından, üç dershaneli bir okul yaptırılarak buraya Necatibey adı verilmiştir. Bunun üzerine Necatibey İlkokulu'nun kadrosu ile öğretime yeni yaptırılan okulda devam etmesi kararlaştırılmış ve 30 Ekim 1937'de düzenlenen resmi bir törenle okulun açılışı yapılmıştır⁴⁹³. 1937'de okul trahomlu öğrenciler için ayrılmış ve ikili öğretime geçmiştir. Sabah okula sağlıklı öğrenciler öğleden sonra da trahomlu öğrenciler devam etmekteydi⁴⁹⁴. Okulun öğrenci ve öğretmen sayılarına ilişkin olarak elde edilen veriler 1938-1939 öğretim yılına aittir. Buna göre okulda bu öğretim yılında 189 öğrenci ve 3 öğretmen bulunmaktaydı (Bkz.Tablo 25). Okul öğretmenlerinin başarılarından dolayı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından başarılı sayıldığı anlaşılmaktadır. 1944-1945 ders yılında görevlerini başarı ile yaptıklarından dolayı, Başöğretmen İbrahim Dalgün, Nimet Oktay⁴⁹⁵ 1945-1946 öğretim yılında ise, Başöğretmen İbrahim Dalgün başarılı sayılmıştır⁴⁹⁶.

⁴⁹² Şinasi Develi, *a.g.e.*, s.133.

⁴⁹³ 29 Birinciteşrin 1937.

⁴⁹⁴ Vilayet Umumi Meclisinde Okunan Ruzname Üçüncü Kısım: Kültür İşleri", *Yeni Mersin*, 3 Şubat 1938.

⁴⁹⁵ *Tebliğler Dergisi*, 5 Kasım 1945, sayı:353, s.340.

⁴⁹⁶ *Tebliğler Dergisi*, 2 Aralık 1946, sayı:410, s.128.

Tablo 25: Necatibey İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu

Yıllar	Öğrenci		Toplam	Öğretmen		Toplam
	Kız	Erkek		Kadın	Erkek	
1938-1939	55	134	189	1	2	3

Kaynak 15. Yıldı İçel,s.94.

IV.4.2.9. İleri İlkokulu

Cumhuriyet döneminde Mersin merkezde yaptırılan ilk okul binası İleri İlkokulu binasıdır. Binanın temeli 11 Mart 1936 tarihinde düzenlenen bir törenle atılmış⁴⁹⁷ ve okul 29 Ekim 1937'de Cumhuriyet Bayramı'nda yine törenle açılmıştır⁴⁹⁸. Okulun Başöğretmenliğine Çankaya İlkokulu Başöğretmeni Niyazi Arıg, öğretmenliklere de Naciye Merzeci, Memduh Bigam, Vesile Özgören, Şadiye Gün, Huriye Eray, Şahman Ertürk Saadet Öngöç ve Sıdika Bediz adlı öğretmenler atanmıştır⁴⁹⁹. Tablo 26'da görüldüğü gibi okulda 1939'da 596 öğrenci ve 12 öğretmen, 1945'te 577 öğrenci ve 11 öğretmen bulunmaktaydı. Okulun öğrenci ve öğretmen sayılarına bakıldığında Mersin'deki ilkokullar arasında öğrenci ve öğretmen bakımından en büyüğünün İleri İlkokulu olduğu anlaşılmaktadır. Bunun nedeninin Okul binasının, okul olarak inşa edilmesi ve fiziki kapasitesinin yeterli olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 26: İleri İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu

Yıllar	Öğrenci		Toplam	Öğretmen		Toplam
	Kız	Erkek		Kadın	Erkek	
1938-1939	246	350	596	10	2	12
1944-1945	-	-	577	9	2	11

Kaynak 15. Yıldı İçel, s.93 Yeni Mersin Gazetesi, 19 Haziran 1945.

⁴⁹⁷ *Yeni Mersin*, 12 Mart 1936.

⁴⁹⁸ *Yeni Mersin*, 29 Birinciteşrin 1937.

⁴⁹⁹ *Yeni Mersin*, 29 Birinciteşrin 1937.

1945 yılında okuldan 40'ı kız 50'si erkek toplam 90 öğrenci mezun olmuştur. 1945 yılına kadar okuldan 884 kişi diploma almıştır. Tam teşkilatlı ve her sınıfı iki şubeye ayrılan okul, Yeni Mersin gazetesine göre Mersin'in verimli bir kültür kaynağı idi⁵⁰⁰. Bu öğretim yılında Okulda 11 öğretmen görev yapmaktaydı⁵⁰¹. Okulda bulunan öğretmen kütüphanesinde 313, öğrenci sınıf kütüphanelerinde de 1428 kitap vardı. Okul müzesi ise bütün okullar için örnek oluşturmaktaydı. Okulun Himaye Heyeti başkan Ali Rıza Bozkurt, İhsan Okkacı, Yusuf Kılıç, İlyas Salyam, Mehmet Doğan, Başöğretmen Niyazi Arıç, öğretmen Mehlika Alpsoy ve Macide Merzeci'den oluşmuştur. Heyet, 1944-1945 ders yılında okula 901 lira gelir sağlamış ve bu para ile Cumhuriyet ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramlarında 75 öğrenciye elbise, 68 öğrenciye kitap, kırtasiye yardımı yapmış ve ayrıca 10 hasta öğrencinin sağlık giderlerini karşılamıştır⁵⁰². Bu Okul öğretmenlerinin de başarılarından dolayı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından taltif edildiği anlaşılmaktadır. 1944-1945 ders yılında Başöğretmen Niyazi Arıç ve öğretmenlerden Nadire Seyhun, Mehlika Alpsay, Mukadder Aksın, Düriye Atsıl⁵⁰³ 1945-1946 ders yılında da Behiye Hayırlıoğlu, Cemaliye Seyhan, Saadet Ergündüz, Suat Uslular, Nadire Sayhan, Mehlika Alpsoy, Mukadder Aksın, İsmail Gedik, Ahmet Yener ve üstün başarılı sayılmıştır⁵⁰⁴.

⁵⁰⁰ "İleri İlkokulu" *Yeni Mersin* 19 Haziran 1945.

⁵⁰¹ 1944-1945 öğretim yılı öğretmen kadrosu: Başöğretmen Niyazi Arıç, İsmail Gedik, Nadire Seyhan, Beyhan Hazar, Sıdika Altıntaş, Mehlika Alpsoy, Remziye Doğu, Macide Merzeci, Mudadder Aksın, Fitnat Polad ve Düriye Avsay'dan oluşmaktaydı. *Yeni Mersin* 19 Haziran 1945.

⁵⁰² "İleri İlkokulu" *Yeni Mersin*, 19 Haziran 1945.

⁵⁰³ *Tebliğler Dergisi*, 5 Kasım 1945, sayı:353, s.340.

⁵⁰⁴ *Tebliğler Dergisi*, 2 Aralık 1946, sayı:410, s.128.

IV.4.2.10. 5 Ocak İlkokulu

5 Ocak İlkokulu 1944-1945 öğretim yılında önce Yuva İlkokulu adı ile açılmıştır⁵⁰⁵. Okulun 50 yatılı öğrencisi vardı. Çocuk Esirgeme Kurumunun himayesinde bulunan bu öğrencilerin çoğu depremzede, bir kısmı da Mersin ve Tarsus köylerinden alınan, anasız-babasız çocuklardı. 1945-1946 ders yılı başında Yuva İlkokulu'nun adı, Mersin'in Kurtuluş gününe atfen "5 Ocak" olarak Milli Eğitim Bakanlığı'nca değiştirilmiştir⁵⁰⁶. Tablo 27'de görüldüğü gibi 1944-1945 ders yılında okulda 175 öğrenci ve 6 öğretmen bulunmaktaydı. Okulda her öğretmene ortalama 30 öğrencinin düştüğü anlaşılmaktadır.

Tablo 27: 5 Ocak İlkokulu Öğretmen ve Öğrenci Durumu

Yıllar	Öğrenci		Toplam	Öğretmen		Toplam
	Kız	Erkek		Kadın	Erkek	
1944-1945	53	122	175	5	1	6

Kaynak Yeni Mersin, 13 Haziran 1945.

Okulda 1944-1945 öğretim yılında 6 öğretmen görev yapmıştır⁵⁰⁷. Okulda öğretmen ve öğrenciler için iki ayrı kütüphane vardı. Okulun güçlü bir himaye heyeti vardı. Bu öğretim yılında bütçesi 2010 lira idi. Heyet üyeleri ise Vilayet Mektupçusu Şevket Erten, Ziraat Bankası Müdürü Macit Ortaç, Çukurova Sanayi İşletmesi Mersin Fabrikaları Müdürü Celal Edike, Seferberlik Müdürü Emin Epengin, soğuk hava deposu sahibi Şemsi İşbaşaran ile öğretmenlerden Ulviye Alpay, Nuriye Süer ve Nail Özgüner'den oluşuyordu⁵⁰⁸. Heyet, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nda 40 çocuğa giyim yardımı yaparak, okulun bütün eksiklerini tamamlamıştır. Okul öğretmenleri

⁵⁰⁵ "Yuva Okulu", *Yeni Mersin*, 13 Haziran 1945.

⁵⁰⁶ *Yeni Mersin*, 2 Eylül 1945.

⁵⁰⁷ 1944-1945 öğretim yılı öğretmen kadrosu: Başöğretmen Ulviye Alpay, Memduha Bilgiç, Nuriye Süer, Dursun Dereli, Leman Onay ve Nail Özgüner'den oluşuyordu. *Yeni Mersin*, 13 Haziran 1945.

⁵⁰⁸ "Yuva Okulu", *Yeni Mersin*, 13 Haziran 1945.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından başarılı olarak nitelendirilmiştir. 1944-1945 ders yılında Başöğretmen Ulviye Alpay ve öğretmenlerden Memduha Bilgiç, Nuriye Süer, Leman Onay ve Dursun Dereli⁵⁰⁹ 1945-1946 ders yılında da Başöğretmen Ulviye Alpay, ve öğretmenlerden Fatma Alper, Leman Onay, Memduha Bilgiç ve Nuriye Süer başarılı sayılmıştır⁵¹⁰.

IV.4.2.11. Namık Kemal İlkokulu

Okul, 1949-1950 ders yılında eğitim-öğretime açılmıştır. Bina sıkıntısından dolayı Cumhuriyet İlkokulu binasında sabah ayrı bir başöğretmen idaresinde, Cumhuriyet İlkokulu öğretime devam ederken, öğleden sonra ise Namık Kemal İlkokulu aynı binada eğitim-öğretime devam etmek zorunda kalmıştır⁵¹¹. Namık Kemal İlkokulu, uygun bir bina bulununcaya kadar eğitim-öğretime bu şekilde devam etmek zorunda kalmıştır Daha sonra okul, eski Vali Konağında faaliyetlerini sürdüren Kız Enstitüsü binasına taşınmıştır. Binanın iki okul için yetersiz kalması üzerine Kız Enstitüsü, Halkevi binasına taşınmak zorunda kalmıştır.

IV.5. Mersin Merkez Köylerinde Eğitimin Gelişimi

Cumhuriyet Hükümetleri, nüfusun % 80'inin köylerde yaşamasından dolayı, ilköğretim sorununu bir köy eğitimi sorunu olarak ele almışlar ve konuyu bir bütün olarak değerlendirerek, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren köylere eğitim hizmeti götürme uğraşı vermişlerdir⁵¹². Fakat köylerin dağınık oluşu, nüfus farklılıkları, savaştan yeni çıkan

⁵⁰⁹ *Tebliğler Dergisi*, 5 Kasım 1945, sayı:353, s.340.

⁵¹⁰ *Tebliğler Dergisi*, 2 Aralık 1946, sayı:410, s.128.

⁵¹¹ *Yeni Mersin*, 2 Ekim 1949.

⁵¹² Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s. 38.

ülkenin ekonomik koşulları, ilköğretimde ve dolayısıyla köy eğitiminde tam anlamıyla bir çözüm bulunmasını engellemiştir⁵¹³.

Cumhuriyetin eğitim politikası doğrultusunda köylerin okula kavuşturulması amacıyla, bütün olanaklar zorlanarak, her köye bir okul ve öğretmen gönderilmeye çalışılmıştır. Mersin’de de 1928-1950 yılları arasında köylerin okula kavuşturulması için yetkililerin ve köylü yurttaşların yoğun bir çaba harcadıkları anlaşılmaktadır.

İçel Valiliği Mersin merkez köylerinde eğitimin geliştirilmesi için köylülere bu dönemde gereken her türlü desteği olanaklar ölçüsünde sağlamaya çalışmıştır. Bu amaçla Vilayet Umumi Meclisi, 1931 yılında kendi hesaplarına okul yaptıran köylerden Adanalıoğlu köyüne 500, Kuzucubelen köyüne 250, Musalı köyüne de köy okulunun onarımı için 300 liralık yardımda bulunmuştur⁵¹⁴. Yine 1931’de okulların tatil olması ile birlikte yaz aylarında köy okullarının eksikliklerini gidermek için çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Valilik, ancak 30 öğrencinin devam edebildiği Karadivar Köyü İlkokulu’na, bir kat daha ilave edilmesini kararlaştırmıştır. Mezitli Köyü İlkokulu tamir ettirilmiş, Buluklu köyünde ise Yunan emlakinden bir bina istimlak edilerek, okul binası haline getirilmiştir. Yanpar İlkokulu’nun yanında bulunan arsa istimlak edilmiş ve Kazanlı Köyü İlkokulu’na bir kat daha ilave edilmiştir⁵¹⁵.

1932 yılında Tevfik Sırrı Bey’in valiliği döneminde Yağda Nahiyesinin merkezi Güzeloluk köyünde, okulsuz köy çocuklarının okutulması ve üç sınıflı köy okullarından mezun olanların öğrenimlerini tamamlamaları için bir pansiyon açılmıştır⁵¹⁶. Ayrıca 1932-1933 öğretim yılında şehir merkezinde üç sınıflı köy okullarını bitiren öğrencilerin öğrenimlerini tamamlamaları için Vali Tevfik Sırrı Bey’in çabaları sonucunda

⁵¹³ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s.38.

⁵¹⁴ “Vilayet Meclisinde İzahnameden Matbuatı Maarif İşleri”, *Yeni Mersin*, 20 İkincikanun 1931.

⁵¹⁵ “Vilayetimizde Maarif” *Yeni Mersin*, 9 Temmuz 1931.

⁵¹⁶ “İçel Maarif İşleri”, *Yeni Mersin*, 2 Ocak 1933.

bir pansiyon açılmıştır⁵¹⁷. Bu pansiyonda 28 ilk ve ortaokul öğrencisi bulunmaktaydı . Bu öğrencilerden yoksul olan 8 öğrenci parasız, diğer öğrencilerden de aylık 6 lira ücret alınarak düzenli bir şekilde barınmaları ve beslenmeleri sağlanmıştır. İlk ve ortaokul öğretmenleri pansiyonda kalan öğrencilere nöbetleşe yardım etmekteydi. Hükümet Tabibi Zeki Bey de öğrencilerin sağlık sorunları ile fahri olarak ilgileniyordu. Ayrıca vilayet bütçesine köy okulları inşaatı için konulan 4.000 liralık ödenekten Mersin merkez köylerinden Kerimler, Belenkeşli, Gözne, Elvanlı ve Mezitli ilkokullarının inşaatına da para yardımı yapıldığı anlaşılmaktadır⁵¹⁸.

Yeni Mersin gazetesine göre, 1930’lu yılların başında yıllardır programlı ve disiplinli hareket edilemediği için Mersin’de eğitim zayıflamış, zaman zaman da geri kalmıştır⁵¹⁹. 1933 yılında Vali Salim Bey ve Maarif Müdürü Neşet Bey’in⁵²⁰ çabaları ile Mersin Maarifinin geliştirilmesi amacıyla 10 yıllık bir plan hazırlandığı anlaşılmaktadır⁵²¹. Bu plana göre; Vilayetin bütün öğrenim çağındaki çocuklarını okutabilmek amacıyla toplu okullar açılacaktı. Bu amaçla toplu okul merkezine bağlanan köylerin saat hesabı ile uzaklığını, hangi merkezin tam ve hangisinin yarım teşkilatlı olacağını gösteren bir harita yapılarak Maarif Vekaletine gönderilmiştir. Toplu merkezlere uzak olan köy çocukları civardaki köy pansiyonlarına gönderilecekti. Yarım teşkilatlı okullarda ilk yıllarda 1’er, ileride bütçe olanakları oranında 3’er öğretmen görevlendirilecekti. Tam teşkilatlı okullarda ise en az 3 öğretmen görevlendirilecek, daha sonra öğretmen sayısı 6’ya çıkarılacaktı. Toplu okulların çoğalmasıyla birlikte tek öğretmenli okullar kapatılacaktı. Açılacak okullardan Arpaç ve Belenkeşli okulları ise pansiyonlu olacaktı⁵²². Mersin Valisi

⁵¹⁷ “ İçel’de Maarif İşleri”, *Yeni Mersin*, 02. 01. 1933.

⁵¹⁸ Vilayetimizin 1932 Senesi Maarif İşleri, Üçüncü Kısım, Umumi Maarif”, *Yeni Mersin*, 18 Ocak 1933.

⁵¹⁹ *Yeni Mersin*, 14 Mart 1933.

⁵²⁰ Neşet Bey 1932-1934 yılları arasında Mersin Maarif Müdürlüğü görevinde bulunmuştur.

⁵²¹ *Yeni Mersin*, 14 Mart 1933.

⁵²² *Yeni Mersin*, 14 Mart 1933.

Salim Bey, Yeni Adana gazetesine verdiği bir demeçte, köy yolları haritaları yapılırken, köylerin okulu olan köylere bağlanacağını, bu suretle okulsuz köylerin okulu olan köylerden yararlanmalarının sağlanacağını belirtmiştir⁵²³. 1933 yılında Mersin merkez köylerinde okul sayısı 27 idi⁵²⁴. Merkeze bağlı bu dönemde 100 köy olduğu düşünülürse bu sayının çok yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Köylere okul yapmak ve öğretmen göndermek bu dönemde Türkiye'nin en önemli eğitim sorunu olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye'de köylerin içinde bulunduğu durum, ülke koşulları içinde kısa sürede okul açarak, öğretmen bulup gönderme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştı. Kültür Bakanlığı, sayısı 40.000'i bulan ve önemli bir kısmının nüfusları 400'den az olan köylere kısa zamanda öğretmen göndermenin çok zor olduğunu görerek, Ziraat Bakanlığı ile iş birliği yapmak suretiyle pratik bir uygulama başlatmıştır. 1934-1935 öğretim yılından itibaren, askerliğini yapmış, okuma yazma bilen ve hayvancılıkla uğraşan köylüleri bir ders yılı devam eden kurslardan geçirerek, sınavda başarı gösterenleri de "Eğitmen" adıyla köylerde görevlendirmeye başlamıştır⁵²⁵.

Bu uygulamanın başlamasından sonra 1939 yılında İçel Vilayeti'ne de 25 eğitmen verilmiştir. Eğitmenler için Adana'da bir kurs açılmış ve eğitmenlerin çalışacakları alanlar için etütler yapılmıştır. Eğitmen adaylarının bilgi ve çiftçilik durumlarını gösterir fişler Bakanlık tarafından, Kültür Direktörlüğü'ne gönderilmiştir⁵²⁶.

Eğitmen uygulaması ile birlikte köy çocuklarının kısa sürede eğitim olanaklarından yararlanması hedeflenmiştir. Örneğin, 1939-1940 ders yılında Mersin merkez köylerinde ilköğrenim zorunluluğunda olan 4.711'i erkek, 3.936'sı kız olmak

⁵²³ *Yeni Adana*, 5 Mart 1933.

⁵²⁴ "Vilayetimizde Okuyanlar ve Okutanlar", *Yeni Mersin*, 27 Mart 1933.

⁵²⁵ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s.44.

⁵²⁶ *Yeni Mersin*, 27 İkincikanun (Ocak) 1939.

üzere toplam 8.647 çocuk bulunmaktaydı. Bu çocuklardan ancak 2.130'u erkek, 762'si kız olmak üzere toplam 2.889 öğrenci okula gidebiliyordu. Geriye kalan 5.047 çocuk okuldan yoksundu⁵²⁷. Bu durumda Merkez köylerdeki öğrenim çağındaki çocukların % 58'i, vilayet genelinde ise köy çocuklarının % 72.7'si okula gidemiyordu. Bu da okul çağındaki nüfusun çok bir büyük bir kısmının eğitimden yoksun kaldığını göstermektedir.

Bu nedenle Cumhuriyetin eğitim hedefleri doğrultusunda Mersin'de ve İçel Vilayeti genelinde köylerde eğitim hizmetlerinin etkin bir şekilde sürdürülmesi ve ilköğretimin yaygınlaştırılması için yoğun bir çaba harcandığı anlaşılmaktadır. Bu amaçla 1944 yılında köy öğretmenlerinin ve eğitimcilerinin yaklaşık 5 ay olan tatilleri iki aya indirilmiştir. Öğretmenlerin eğitimcilerle birlikte köylerin her yönden kalkınması için köylerde çalışmaları kararlaştırılmıştır⁵²⁸. 14 Eylül 1944'de İçel Valiliği tarafından velilere ve mahalle muhtarlarına bir bildiri yayımlanmıştır. Bildiride 7-16 yaşları arasındaki bütün çocukların ilkokullara devam etme zorunluluğu olduğu belirtilerek, çocuklarını okula göndermeyen veliler hakkında yasal işlem yapılacağı bildirilmiştir. Bu nedenle Köylerde muhtarların tahsil çağındaki çocuk defterini köy öğretmenine derhal teslim etmeleri istenmiştir. Aksi takdirde 4274 sayılı kanuna göre, muhtar ve velilere ceza verileceği belirtilmiştir⁵²⁹.

1947 yılında İçel Vilayetine 61 Köy Enstitüsü mezunu öğretmen ve 5 sağlık memuru verilmesi kararlaştırılmış ve bunlar için 95.000 lira para yardımı yapılmıştır. Öğretmenin gideceği köyde okul binası, öğretmen evi ve işlik için köy başına ortalama 1.500 lira düşmüştür. Bu miktarlar köylere valinin başkanlığında oluşturulan bir komisyon tarafından, köylerdeki iş yoğunluğuna göre dağıtılmıştır⁵³⁰. 1946 yılında her köye

⁵²⁷ *Eğitim İstatistikleri (1939-1940)*, DİE , Ankara, 1942, s. 152-153.

⁵²⁸ *Yeni Mersin*, 18 Mart 1944.

⁵²⁹ *Yeni Mersin*, 12 Nisan 1944.

⁵³⁰ *Yeni Mersin*, 11 Ekim 1947.

dağıtılması gereken paradan 125 lira tasarruf edilerek, bir jeep otomobil satın alınmış⁵³¹ ve bu otomobille vilayetin ulaşılması oldukça zor olan ve inşaatı devam eden köy okullarına çivi, cam, menteşe gibi inşaat malzemeleri taşınmış ayrıca fen memurları ve incelemede yetkili memurların da söz konusu okullara çabuk ulaşması sağlanmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı Türkiye’ de bütün köyleri okula kavuşturmak amacıyla 10 yıllık bir öğretim planı hazırlamıştır. 1947-1948 ders yılı başından itibaren uygulanmaya başlayacak bu plan, 1957-1958 ders yılında sona erecekti⁵³². Bu programa göre her yıl iller, Bakanlıkça hazırlanmış okul planlarına göre onar yıllık bir çalışma planı hazırlayacaktı. İllerce hazırlanacak ilköğretim planları, 1947 Eylül’ünün sonuna kadar Bakanlığa gönderilerek onaylatılacaktı. 10 yıllık plan hazırlanırken, şehir ve kasaba merkezleri ile bütün köylerin özellikleri ve okul ihtiyaçları üzerinde ayrı ayrı durulacaktı. İlk aşamada ise ilkokulu bulunmayan veya tek öğretmenli okulu bulunan köylerdeki öğrenciler için 5 yıllık bir ilköğretim vermek üzere pansiyonlu- pansiyonsuz bölge okulları açılacaktı.

İçel vilayetinde de 10 yıllık bir çalışma programı yapılarak 5 yıl içinde öğretmensiz köy ve okul bırakılmaması kararlaştırılmıştır. Vilayet adına Köy Enstitülerinde okuyan öğrencilerden, mezun olacak 400 öğrencinin çalışacakları köylerde çalışmalar başlatılmıştır⁵³³. İl Komisyonu’nun kararı ile 1947 yılında inşaatı olan ilçelere ve köylere kiremit, çimento, çinko, kereste vs. inşaat malzemesi taşımak üzere Bakanlığın isteklerine uygun olarak, her köye dağıtılması gereken paradan 136 lira ayrılmak suretiyle bir de kamyon satın alınmıştır⁵³⁴.

⁵³¹ *Yeni Mersin*, 11 Ekim 1947.

⁵³² *Yeni Mersin*, 20 Temmuz 1947.

⁵³³ *Yeni Mersin*, 11 Ekim 1947.

⁵³⁴ *Yeni Mersin*, 11 Ekim 1947.

Köylerde okul, öğretmen evi ve işliklerin yapılması konusunda yoğun bir faaliyet gösterildiği gözlenmektedir. Örneğin, Köy sandıklarının kendi köyelerine inşaat malzemesi almakta zorlanmamaları için, İl Komisyonu bu malzemeyi toptan almaya karar vererek, bu amaçla vilayet merkezine en yakın köy olan Çavuşlu köyüne 40.000 lira vermiş ve bu para Ziraat Bankasına yatırılmıştır. Bu köye yapılan toptan işler yardımı parası ile kereste, çivi, cam, çimento, çinko vs. inşaat malzemeleri satın alınmıştır. Bu malzemedен okul, öğretmen evi ve işlik yaptıran bütün köylere verilmiştir.

Ayrıca bu malzemedен başka köylere, kapı zembereği, pencere mandalı, kapı sürgüsü, vida, tutya, mutfak ve tuvalet taşı malzemesi de dağıtılmış ve malzemelerden bütün köylerin faydalanması sağlanmıştır. Söz konusu malzeme merkezde bir depoda muhafaza edilerek, bir gezici başöğretmen denetiminde ihtiyaç duyulan yerlere dağıtılmaktaydı⁵³⁵. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan para yardımı her ilçeye gelecek Köy Enstitüsü mezunu öğretmen sayısı göz önüne alınarak dağıtılmıştır⁵³⁶.

⁵³⁵ *Yeni Mersin*, 11 Ekim 1947.

⁵³⁶ *Yeni Mersin*, 11 Ekim 1947; Aynı yardımdan başka nakdi olarak Mersin merkez köyelerine 16.550, Tarsus'a 8.700, Silifke'ye 8.000, Mut'a 5.000, Gülnar'a 4.600 ve Anamur'a 1.000 lira verilmiştir.

10 yıllık çalışma planına göre, köylerde vatandaşlar 4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanuna⁵³⁷ göre kendi köy okullarını yapmak için yoğun bir şekilde çalışmıştır. Bu kanuna göre yapılan binalarda köylü emeği ve parası büyük oranda etkili olmuştur. Köyler, okullarını yaparken gerekli para ve malzemeyi bir yılda bulma gücüne sahiptir. Köyler, okullarını yaparken gerekli para ve malzemeyi bir yılda bulma gücüne sahiptir. Köyler, okullarını yaparken gerekli para ve malzemeyi bir yılda bulma gücüne sahiptir.

Devletin köylere okul yapımı konusunda kaynak aktarımı devam etmekteydi. Bu doğrultuda 1949 yılında Milli Eğitim Bakanlığı, okulsuz köylerde okul binası yapımı için İçel'e 180.000 lira tahsis ettiği görülmektedir⁵³⁸. Mersin'de bu para ile okulu bulunmayan köylere okul yapmak, tamire muhtaç okulları onarmak vs. konusunda görüşmek üzere Vali Bicioğlu'nun başkanlığında Milli Eğitim Müdürü, Bayındırlık Müdürü ve Bölge Müfettişlerinin katılımı ile bir toplantı yapılır ve paranın nasıl kullanılacağı kararlaştırılır. Bu arada Köy Enstitüsü mezunu 38 öğretmen 5 sağlık memuru daha okulsuz köylere tayin edilmişti⁵³⁹.

⁵³⁷ 19 Haziran 1942'de çıkarılan Kanununun 1. maddesinde köylerde resmi, zorunlu ve parasız ilköğrenim okulları ve kurslar belirlenmiştir. (Bkz. Köy Okulları ve Nitelikleri Bölümüne) Bu kanun ile Köy Enstitüsü sistemine bağlanan okulların bütünü adını, özelliklerini, bağlı oldukları idari kademeler belirtilmiş ve sistemin içinde yer alacak okullardan beklenen eğitim ve kalkınma görevlerine açıklık getirilmiştir. Köy öğretmen ve öğretmenlerinin vazifeleri ve selâhiyetleri ise; A- Okul ve kurslarla ilgili işler, B-Köy halkını yetiştirmekle ilgili işler olarak belirtilmiştir. Kanunun bu maddesine göre Köy öğretmen ve öğretmenlerinin köy okulu binasının, işliğinin ve bahçesinde çalışmak, işlikleri köylülere faydalı olacak şekilde işletmek, öğrencilerin eğitimi-öğretim işleri ile ilgili her türlü önlemi almak ve aldırarak, köy halkının ulusal kültürünü yükseltmek onları ve çağın gereklerine göre yetiştirmek, köyün ekonomik hayatını geliştirmek için tarım sanat ve teknik alanlarda köylülere örnek olabilecek işler yapmak, üretimin artırılması ve değerlendirilmesi ve köy iş hayatının canlandırılmasıyla ilgili önlemler almak gibi yükümlülükleri bulunmaktaydı (Madde 10). Söz konusu kanunda, çocuklarını özürsüz olarak çocuğunu zorunlu öğrenim kurumlarına hiç göndermeyen ve gönderdikten sonra devamını sağlamayan veliler hakkında verilecek cezalar belirlenmiştir. İki kez para cezasına çarptırıldığı halde, çocuklarını okula göndermeyen veya devamlarını sağlamayan velilere, sulh mahkemelerince bir haftadan bir aya kadar hafif hapis cezası verilmesi ve tekrarlandığı takdirde cezanın iki çıkarılacağı, ayrıca 5 liradan 50 liraya kadar da hafif para cezasına mahkum edilecekleri kabul edilmiştir.(Madde 16). Köy halkından olan veya en az 6 aydan beri köyde yerleşmiş bulunanlardan 18 yaşını bitiren ve 50 yaşını geçmeyen her vatandaş, köy ve bölge okulları binalarının kurulmasına, bu binalara su temin edilmesine, okul yollarıyla bahçelerinin yapılmasına ve bunların onarılmasına münhasır işler tamamlanıncaya kadar yılda en çok 20 gün çalışmaya mecbur tutulur(Madde 25). Daha geniş bilgi için bkz. Köy Okulları ve Teşkilat Kanunu, *Düstûr*, 3. Tertip, Cilt 23, Ankara 1942, s.1573-1596).

⁵³⁸ *Yeni Mersin*, 11 Ekim 1947.

⁵⁴⁵ *Yeni Mersin*, 27 Mart 1949.

IV.5.1. Köy Okulları ve Nitelikleri

Köy okulları 22.3.1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun'la “Köy Gündüz” ve “Köy Yatı” Mektepleri olarak ilk kez şehir okullarından ayrılmıştır⁵⁴⁰. Köy okullarında, eğitim ve öğretimin köye yönelik, köyün şartlarına ters düşmeyecek bir şekilde olması kanun hükmüyle belirlenmiştir. Köy yatı mektepleri, mektebi olmayan köylerin çocuklarına mahsustur. Bu okullar hem genel hem de hususi bütçelerle idare edilmekteydi. Köy okullarında öğrenim süresi ise en az üç yıl olarak belirlenmiştir.

17 Temmuz 1939'da toplanan Birinci Maarif Şurası'nda üç sınıflı ve tek öğretmenli köy okullarının beş sınıflı olması kararlaştırılmıştır⁵⁴¹. Daha sonra köy okulları, 19.6.1942 tarih ve 4274 nolu “Köy Okulları ve Enstitüleri Kanunu” ile yeni bir şekil almıştır. Bu kanunla köy öğretmenlerinin görev ve yetkileri belirlenerek, köy öğretmen ve öğretmenlerine eşit haklar tanınmıştır. 4274 sayılı kanuna göre köylerde, resmi, zorunlu ve parasız ilköğretim okulları şöyle belirlenmiştir : 1-Eğitmenli Köy Okulları 2-Öğretmenli Köy okulları 3-Öğretmenli ve Eğitmenli Köy Okulları 4-Pansiyonlu ve Pansiyonsuz Köy Okulları⁵⁴².

IV.5.1.1 Eğitmenli Köy Okulları

3238 sayılı kanuna göre açılan Köy Eğitmeni Yetiştirme Kurslarından mezun olan ve aylık ücretleri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ödenen eğitmenlerin görev yaptıkları üç sınıflı köy okullarıdır.

⁵⁴⁰ *Maarifle İlgili Kanunlar*, s. 19.

⁵⁴¹ Cavit Binbaşoğlu, *a.g.e.*, s. 181.

⁵⁴² *Tebliğler Dergisi*, 6 Temmuz 1942, sayı: 179, s. 174.

IV.5.1.2. Öğretmenli Köy Okulları

Bu okullar beş sınıflıdır. Bu okullarda çalışan öğretmenlerden Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin aylık ücretleri Milli Eğitim Bakanlığınca ödenirken, diğer öğretmenlerin aylık ücretleri vilayetlerin özel idare bütçelerinden ödenmiştir. Bu okullar, köyün nüfusuna göre bir ya da daha fazla öğretmenli olabilmekteydi.

IV.5.1.3. Öğretmenli ve Eğitimli Köy Okulları

Aylık ücretleri Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinden ödenen bir köy okulunun öğrenci sayısı birden fazla öğretmen çalıştırılmasını gerekli kıldığı halde bunların yerine eğitimci verilirdi. Bu durumda eğitimli köy okulları ile öğretmenli köy okullarının ilk üç sınıfı ile son iki sınıfı iki devre halinde birleştirilirdi. Bu okullara öğretmenli ve eğitimli okullar denir. Bu tip okullarda ilk üç yılını öğretimini köy öğretmeni üstlenirdi.⁵⁴³

IV.5.1.4. Pansiyonlu ve Pansiyonsuz Bölge Köy Okulları

Köylerde açılan okulların yarıya yakını 1942 yılına kadar, üç sınıflı eğitimli, geri kalanı da beş sınıflı veya öğretmenli-eğitmenli okullardı. Üç sınıflı okullardan mezun olanlara dördüncü ve beşinci sınıflarda okuma imkanı verebilmek amacıyla, üç sınıflı okulların çoğunlukta olduğu yerlerde pansiyonlu ve pansiyonsuz “Köy Bölge Okulları” açıldı.

IV.5.2. İlköğretim Seferberliği

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1944'te başlattığı İlköğretim Seferberliği dolayısıyla, 15 Eylül 1944'de Vali Tevfik Sırrı Gür'ün başkanlığında

⁵⁴³ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s.51.

öğretmenler, muhtarlar ve nahiye müdürlerinin katıldığı bir toplantı düzenlenmiş ve burada ilköğretimin sorunları üzerinde tartışılmıştır. Toplantıda İsmet İnönü'nün “İlköğretim Davamız” adlı makalesi de okunmuş ve 4274 sayılı kanun açıklanmıştır. İlköğretim seferberliğinin başlatılması ile 1944-1945 ders yılında İçel Vilayet genelinde önceki yıla göre öğrenci sayısında 7.243 kişilik bir artış gerçekleşmiştir. Bu nedenle vilayet kadrosuna 28 öğretmen ilave edilmiştir 1944-1945 ders yılında İçel Vilayeti'ne Düziçi Köy Enstitüsü mezunlarından 19 öğretmen görevlendirmiştir. Köy Enstitüsü öğretmenlerinden Ferit Özalp, öğretmenlerin her biriyle görevlendirildiği köye kadar giderek onun yerleşmesine ve eksiklerini giderilmesine yardımcı olmuştur. Valilik, yeni atanan öğretmenlere okul binaları, ev ve arazi temin etmiştir. Böylece İçel Vilayetinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün isteklerinin büyük ölçüde yerine getirildiği görülmektedir⁵⁴⁴. Söz konusu yeni mezun öğretmenlerin 10'u Mersin merkez köylerinden, Arslanköy, Tırtar, Tepeköy, Arpaçsakarlar, Yanpar, Belenkeşlik, Kilimas, Tece, Çeşmeli ve Dereköy'de görevlendirilmiştir⁵⁴⁵. 1945-1946 ders yılında İçel Vilayetine Köy Enstitüsü mezunu 80 öğretmen verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu önceki yıla göre büyük bir atılımı ifade etmektedir. Öğretmenler için okul, ev ve arazi ile ilgili hazırlıkların yarısı daha 1944'te tamamlanmıştı⁵⁴⁶. Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, 4 Ocak 1945'te “İlköğretim Davası” hakkında radyoda yaptığı konuşmada İçel Vilayetinin, verilen Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin sayısına göre bütün hazırlıkları, eksiksiz olarak ve plana göre yeni binalar yapmak suretiyle tamamladığını açıklamaktaydı⁵⁴⁷. Bu da Mersin ve vilayet genelinde ilgililerin ve köylü yurttaşların eğitime ne derece önem verdiklerinin bir göstergesidir.

⁵⁴⁴ *Yeni Mersin*, 15 Şubat 1945.

⁵⁴⁵ *Yeni Mersin*, 15 İkinciteşrin 1944.

⁵⁴⁶ *Yeni Mersin*, 15 İkinciteşrin 1944.

⁵⁴⁷ Hasan Âli Yücel, *Milli Eğitimle İlgili Söylev Ve Demeçler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s.264.

18 Mayıs 1945'te Vali Tefvik Sırrı Gür'ün başkanlığında, Mersin merkez ilçeye bağlı bütün köy muhtarları, köy öğretmenleri ve bucak müdürlerinin katılımı ile ilköğretim seferberliği konulu bir toplantı yapılmıştır Vali toplantıda şunları söyledi:⁵⁴⁸

Türk köylüsünün baştan başa okur yazar olması, bilir ve anlar duruma ulaşması sureti ile kalkınmasının, bütün Türk ulusunun yükselmesi ve ilerlemesi ile paralel gitmesinin sağlanması için Yüce Milli Şefimiz ve Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü'nün üstün emirleri ile her köyde bir ilkokul, bir öğretmen evi, bir işleme odası yapılması amaç edinilmiştir.

Vali, konuşmasında geçen sene bu iş için görevlendirilen köylülerin çivi darlığına, kereste pahalılığına, köy delikanlılarının askerde olmaları nedeniyle, insan azlığına rağmen taş, kireç ve kum sağlanarak bu yönde çok olumlu gelişmeler olduğunu belirtmiştir⁵⁴⁹. Ayrıca her muhtarla ayrı ayrı görüşerek, program gereğince her köye ayrılan ödevlerin şimdiye kadar yapılan ve yapılamayan kısımlarını tespit ederek, görevlerini zamanında tamamlayanlara teşekkür ederek konuşmasını şöyle bitirmiştir:⁵⁵⁰

“Arkadaşlar! İçel köylüsü ödev ve görevini hakkı ile kavramış ve yurt işlerinde bütün azim ve iradesi ile çalışmayı borç bilen insanlardır. İçel köylüsünün gayret ve çalışkanlığına karşı müteşekkirim.”

İlköğretim seferberliğinin başlatılması üzerine alınan önlemlerle birlikte vilayet genelinde öğrenci sayısı 1945 yılı itibarıyla 25.120'ye yükselmiştir. Yine İlköğretim seferberliği üzerine Köy Enstitülerinden gelecek olan öğretmenlerin yerleştirilmesi amacıyla Mersin Merkez köylerinde 7 okul, 27 öğretmen evi 5 işlik yapılmıştır. İl

⁵⁴⁸ *Yeni Mersin*, 15 İkinciteşrin 1944.

⁵⁴⁹ *Yeni Mersin*, 19 Mayıs 1945.

⁵⁵⁰ *Yeni Mersin*, 19 Mayıs 1945.

genelinde bu sayı 49 okul, 85 öğretmen evi ve 19 işliğe ulaşmıştır⁵⁵¹. Ayrıca okul inşa eden köylere çeşitli malzeme yardımında bulunulmuştur.

İlköğretim seferberliğinde olağanüstü çalışmalarından dolayı İçel Valisi Tevfik Sırrı Gür'e Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bir takdir yazısı gönderilmiştir⁵⁵². Yazıda 1945 yılında İçel Vilayeti köylerinde 3803 ve 4274 sayılı kanunlara ve 17 Mart 1944 tarih ve 2641 sayılı Bakanlar Kurulu kararına göre yaptırılan okul binalarının, öğretmen evlerinin ve işliklerinin zamanında bitirilmesinde, okullar ile öğretmenlerin ve ailelerinin geçimleri için gerekli arazinin tahsisinde valinin çok özverili çalışmalarda bulunduğu belirtilmiştir.

IV.5.2.1. Ekim Seferberliği

1942'de Maarif Vekaleti okullarda ekim seferberliğini başlatır. Mersin'de de köy okullarında ekilecek ürünleri belirlemek amacıyla, Ziraat Müdürü, Maarif Müdürü ve bir ilköğretim müfettişinden oluşan bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyon, Vali başkanlığında bir toplantı yaparak, ekilecek ürünleri tespit etmiştir⁵⁵³. Bu doğrultuda Karaduvar köyü okul bahçesinde yarım dönümlük yere öğrencilerin de yardımıyla çeşitli sebzeler ekilmiştir. Ayrıca okul kooperatifi, okul civarında boş olan 5 dönümlük araziye, kendi hesabına, sahibinin oluru ve köylünün de yardımıyla tarla haline getirmiş ve arazinin iki dönümüne bamyaya, üç dönümüne de fasulye ekilmiştir⁵⁵⁴. Ekim seferberliğine Mersin merkez ilkokullarından, İsmet Paşa İlkokulu da katılmış ve okulda öğrenciler patates, fasulye ve mısır yetiştirerek derslerde olduğu gibi bu işte de başarılı olduklarını göstermişlerdir⁵⁵⁵.

⁵⁵¹ Fikri Mutlu, "Cumhuriyetten Önce; Cumhuriyetten Sonra İçel'de Kültür Durumu", *Yeni Mersin*, 29 Ekim 1945.

⁵⁵² *Yeni Mersin*, 6 Temmuz 1946.

⁵⁵³ "Mekteplerde Ekim Seferberliği", *Yeni Mersin*, 24 Şubat 1942.

⁵⁵⁴ *Yeni Mersin*, 12 Mart 1942.

⁵⁵⁵ "İlkokul Sergileri", *Yeni Mersin*, 6 Haziran 1942.

Daha sonra köy okullarında Okul Uygulama Bahçeleri yapılarak, köy çocuklarının okulu bitirdikten sonra içinde buldukları köy hayatıyla ilgili, çift sürmek, toprak gübrelemek tohum ekmek, hayvan beslemek, bağ, bahçe ve meyve yetiştirmek elde ettiği ürünler değerlendirme ve satma gibi işleri uygulamalı olarak yapmaları sağlanmıştır. Mersin Milli Eğitim Müdürlüğü tarafında Okul Uygulama Bahçeleri ve İş Eğitimi Yönünden Önemi adı ile bir broşür yayımlanmıştır. Örneğin, buna göre Mersin-Adanalıoğlu Köyü Okul Uygulama Bahçesi şu bölümlerden oluşmaktaydı: 1-Öğretmen evleri 2-Çiçeklik 3-Meyve Bahçesi 4-Sebzelik 5-Fidelik ve fidanlık 6-Bağ 7-Deneme tarlası 8-Yem bitkileri 9-Ahır ve Kümes 10-Arılık⁵⁵⁶.

IV.5.3. Eğitime Köylü Desteği

Mersin köylerinde halkın eğitime olan ilgisinin sürekli arttığı anlaşılmaktadır. Bu arada eğitimin gelişiminde köylünün büyük emeği ve katkısı olmuştur. Mersin Merkez köylerinde okulların yapılmasında köy halkının her zaman katkısı olmuştur. Bu doğrultuda okullar köylerde genelde imece yöntemi ile yapılmaktaydı. Örneğin, 1929'da Arpaçsağlar köy halkı, köy aydınlarından Süleyman Bey'in teşviki ile Maarif Vekaleti'nin son kabul ettiği modele uygun olarak 26 m uzunluğunda, 15 m. genişlik ve 8 m. yüksekliğinde, tam devreli ve gerektiğinde yatılı olabilecek bir okul binası yaptırmış⁵⁵⁷, Vilayet Umumi Meclisi de okulun eksiklerinin giderilmesi amacı ile 1200 lira yardım yapmıştır. Maarif Müdürlüğü de 2 öğretmen görevlendirirken⁵⁵⁸ 1935'te Mersin'e bağlı Erdemli köyünde il özel idaresinin de yardımı ile 3 dersaneli bir okul yapılmıştır. Okul, Vali Haydar Berksun, Maarif Müdürü Nihad Cemal Toker ve Defterdar Cemil Bey'in de katıldığı bir

⁵⁵⁶ *Okul Uygulama Bahçeair ve İş Eğitimi Yönünden Önemi*, İçel Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları, Mersin, 1950, s.7.

⁵⁵⁷ "Arpaç Sağlar Mektebi", *Yeni Mersin*, 25 Birinciteşrin 1929.

⁵⁵⁸ "Arpaç Sağlar Mektebi", *Yeni Mersin*, 25 Birinciteşrin 1929.

törenle açılmıştır⁵⁵⁹. Karadivar köyünde halk tarafından yaptırılan yeni okul binası da 1936 yılında Vali Rükneddin Nasuhioğlu tarafından açılmıştır⁵⁶⁰. Tece köyünde 1936 yılında inşaatına başlanan okul binası, 1938 yılında tamamlanmıştır. Üç dershaneli ve beş sınıflı olan bu okul imece usulü ile yapılmış olup okul için 1.500 lira harcanmıştır. Ayrıca İl Özel İdaresi de 200 lira yardım yapmıştır.⁵⁶¹ Kazanlı Köyü İlkokulu da üç dershaneli ve beş sınıflı olarak inşa edilmiş ve bunun için 6.000 lira harcanmıştır. Bu paranın 1.600 lirası Hars Komitesi tarafından, 4.100 lirasını ise halk temin etmiştir⁵⁶². Karaduvar Köyü İlkokulu da imece usulü ile yapılmış olup okul için 3.450 lira harcanmıştır⁵⁶³. Burhan köyü halkı da Maarif Vekaletinin planlarına uygun olarak, imece usulü ile 500 liradan fazla para harcayarak bir okul binası yaptırmıştır⁵⁶⁴. 1944'te Çeşmeli köyünde eğitimli okul binası yaptırıldığı görülür. Bu okulun yapımı için köyün hayırseverlerinden Yusuf Gönenç'in 100 lira bağış yaptığı görülmektedir. Çarkçı köyünde ise İbrahim Derviş Akı adlı kişi okul inşaatı için 500 lira bağışlamıştır. Böylece köylerde kişisel bağışların da okullaşmaya destek önemli ölçüde destek olduğu anlaşılmaktadır.

Mersin Merkez köylerinde okul binası inşaatının 1940'tan sonra hızlandığı, 1940-1941 ders yılında Burhan, Yanpar, Tömük, Gözne, Tepeköy okul binaları tamamlanarak faaliyete geçirilmesinden anlaşılabilmektedir⁵⁶⁵. 1942'de İçel Vilayet genelinde 50 köyde yeniden okul inşaatına başlanmış ve 41 köyde okullar tamir ettirilmişdir⁵⁶⁶. Cumhuriyet döneminde 1943 yılına dek Mersin Merkeze bağlı 20 köyde okul binası yapıldığı anlaşılmaktadır. Vilayet genelinde ise 9'u şehir merkezlerinde, 93'ü

⁵⁵⁹ *Yeni Mersin*, 9 Nisan 1935.

⁵⁶⁰ *Yeni Mersin*, 1 İkinciteşrin 1936.

⁵⁶¹ Emin Epengin "Tece Köyü", *Yeni Mersin*, 31 Temmuz 1943.

⁵⁶² Emin Epengin, "Kazanlı Köyü", *Yeni Mersin*, 26 Ağustos 1943.

⁵⁶³ Emin Epengin, "Karaduvar Köyü", *Yeni Mersin*, 15 Eylül 1943.

⁵⁶⁴ Emin Epengin "Burhan Köyü", *Yeni Mersin*, 22 Eylül 1943.

⁵⁶⁵ "Cumhuriyetin İlanının 17.Yıl Dönümünde Mersin", *Yeni Mersin*, 29 Birinciteşrin 1940.

⁵⁶⁶ "19. Cumhuriyet Yılında İçel Kültür İşleri", *Yeni Mersin*, 29 Birinciteşrin 1942.

köylerde olmak üzere toplam 102 okul binası yapılmış ve bunlara 1.500.000 TL'den fazla para harcanmıştır.⁵⁶⁷

Köylüleri yakından ilgilendiren ve sevindiren eğitim seferberliği köylülerden büyük ilgi görmüştü. Örneğin, ilköğretim savaşında İlemin köy halkı, kadınlı erkekli çalışmak suretiyle köylerindeki öğretmen evini 18 günde tamamlamıştı⁵⁶⁸. Mersin köylerinin eğitime olan ilgisini ve ilköğretim seferberliğinin köylere yansımaları göstermesi açısından bu hareket oldukça anlamlıdır. Hemen her köy, bu işlerin tamamlanması için hem çalışarak, hem de bağış yaparak çalışmalara katılmıştır. Bu amaçla Adanalıoğlu öğretmen evinin tamamlanması için köylüler mükellefiyetlerinden başka, 579 lira para yardımı da yapmışlardır⁵⁶⁹. Menteş köyünde okul ve öğretmen evi yapımına harcanmak amacıyla, Hacı Mehmet Yaştı 1.000 lira, Celal Gök adlı kişi de evinin taş ve kerestesini yeni yapılacak okula bağışlamıştır⁵⁷⁰.

Köylüler desteklerini arazi bağışlayarak da göstermekteydiler. Örneğin, Köy okulları öğretmen ve ailelerinin geçimi için Kilimas köyünden, Mehmet Gündüz, Süleyman Özdemir ve Musa Ersoy arazi bağışında bulunmuşlar ve Milli Eğitim Bakanlığı da bu kişilere ayrı ayrı mektup göndererek teşekkür etmiştir⁵⁷¹. Yine Kürkcü köyünde yaptırılan okul binasının masraflarını karşılayan Fahri Gürani'nin adı İçel Valiliği tarafından Kürkcü İlkokuluna verilerek⁵⁷² okulun adı Kürkcü Köyü Fahri Gürani İlkokulu olarak değiştirilmiştir.

⁵⁶⁷ Fikri Mutlu, "Cumhuriyetten Önce; Cumhuriyetten Sonra İçel'de Kültür Durumu", *Yeni Mersin*, 29. Birinciteşrin 1943.

⁵⁶⁸ *Yeni Mersin*, 19 Mayıs 1945.

⁵⁶⁹ *Yeni Mersin*, 16 Eylül 1944. Yardım yapan köylülerin isimleri ve yardım miktarları : Süleyman Muştı 150, Mecit Muştı 80, Yusuf Samur 80, Kasım Canbulat 80, Bilal Can 60, Necip Demirtaş,40, Mehmet Örkütür 40, Kerim Oğul 35, Mehmet Yılmaz 14 lira yardım etmiştir.

⁵⁷⁰ "İlköğretim Seferberliği ve Köylümüz", *Yeni Mersin*, 27 Birinciteşrin 1944.

⁵⁷¹ *Yeni Mersin*, 23 Mayıs 1945.

⁵⁷² *Yeni Mersin*, 5 Ağustos 1945.

IV.5.4. Mersin’de Köy Enstitüsü Açma Girişimi

Mersin’de köy eğitimi ile ilgili bir başka gelişme de 1943 yılında Mersin’in Tece köyünde bir Köy Enstitüsünün açılmasının kararlaştırılarak, okul binası, öğretmen evi ve arazi temini yolunda hazırlıklara başlanmasıdır⁵⁷³. 1946 yılında Milli Eğitim Müdürü Şefik Ergündüz, 1947’de Akdeniz Köy Enstitüsü adı ile açılması planlanan enstitünün yerini seçmek için Köy Enstitülerinde inceleme yapmak amacıyla görevlendirilmiştir. Milli Eğitim Müdürü, bu amaçla Hasanoğlan, Çifteler, Arifiye ve Kepirtepe Köy Enstitülerinde incelemelerde bulunmuştur⁵⁷⁴. Ancak daha sonra köy enstitülerinin, çok partili hayata geçişle birlikte politik bir sorun olarak görülmeleri ve kapatılmalarının gündeme gelmesiyle birlikte, söz konusu bu enstitünün Mersin’de açılmadığı anlaşılmaktadır. Daha sonra Demokrat Parti döneminde 1954’te Köy Enstitülerinin 6234 sayılı yasa ile adları “İlköğretmen Okulu” olarak değiştirilmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak Mersin İlköğretmen Okulu 1962-1963 yılında , Gazipaşa İlkokulu’nda gündüzlü olarak açılmıştır. 1965-1966 ders yılında ise yatılı olarak inşa edilen öğretmen okulu binasına taşınmıştır.

IV.5.5. Merkez Köylerde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Durumu

IV.5.5.1. Okul Durumu

Cumhuriyet ilan edildiğinde, Mersin merkeze bağlı köylerden, yalnızca Mezitli, Elvanlı, Arpaç, Arslanköy, Kazanlı ve Yanpar’da okul bulunmaktaydı⁵⁷⁵. 1931 yılı itibariyle Mersin vilayetinde köy ilkokulu sayısı 66’ya çıkmıştı. Vilayette öğrenim çağındaki bütün çocukların okula gidebilmesi için 80 köy okuluna, 9 şehir okuluna ve 194 de öğretmene gereksinim bulunmaktaydı⁵⁷⁶. Bütçe olanakları ve öğretmen yetersizliği

⁵⁷³ *Yeni Mersin*, 27 Temmuz 1943.

⁵⁷⁴ *Yeni Mersin*, 24 Şubat 1946.

⁵⁷⁵ *15. Yılda İçel*, s.93.

⁵⁷⁶ “Vilayetimizde Maarif” *Yeni Mersin*, 6 Ağustos 1931.

nedeniyle kısa sürede bu gereksinimin karşılanması oldukça zordu. 1932-1933 ders yılında Mersin merkeze bağlı 29 köyde ilkokul bulunmaktaydı.

İçel Valiliği'nin teşviki ve köylü yurttaşların özverili çalışmaları sonucu 1938 yılına kadar Mersin merkeze bağlı 100 köyden ancak 30'u okula kavuşturulabilmiştir. Bu okullardan Arpaç, Belenkeşlik ve Elvanlı köy okulları pansiyonluydu. Böylece söz konusu köy okullarından okulu bulunmayan köyler de yararlanabiliyordu. Örneğin, Arpaç köyü okuluna, Yalınayak, Camili, Buluklu, Bekirde, Çavuşlu ve Akdam köyleri bağlanmış ve daha fazla çocuğun eğitim olanaklarından yararlanması yoluna gidilmiştir. Köy okulları genelde tek öğretmenli iken pansiyonlu okullar 3 öğretmenliydi. Bu okullarda 4'ü kadın 36'sı erkek olmak üzere toplam 40 öğretmen görev yaparken, 723'ü kız, 1.623'ü erkek olmak üzere toplam 2.346 öğrenci öğrenim görmekteydi⁵⁷⁷.

1938'de vilayet bütçesine köy okulları inşaatına yardım amacıyla konulan 1000 liralık ödenekten, yapımı devam eden 18 köy okuluna yardım yapılmıştır⁵⁷⁸. Beş yıllık çalışma programına göre Mersin'in Tece, Tırtar, Aladağ, Demirişik ve Nebili köylerinde yeniden okul açılması kararlaştırılmıştır.⁵⁷⁹ 1935-1938 yılları arasında Karaduvar, Tece, Buluklu, Elvanlı, Evcili, Mezitli ve Tömük köylerinin okul binaları yapılmıştır. Kazanlı, Bozan, Emirler, Arslanköy ve Çevlik köy okullarının inşaatına başlanmıştır⁵⁸⁰. 1940 -1948 yılları arasında Mersin merkez köylerinden Burhan, Çopurlu, Değirmendere, Demihisar, Demirişik, Doğdüören Kaşlı, Emirler, Esenli, Hebili, Karaisalı, Parmak Kurdu, Aladağ, Bekiralanı ve Uzunkaş okulları öğretime açılmıştır⁵⁸¹.

⁵⁷⁷ 15. Yılda İçel, s.94-95.

⁵⁷⁸ Yeni Mersin, 27 İkinci Kanun 1939.

⁵⁷⁹ 15. Yılda İçel, s. 102.

⁵⁸⁰ 15. Yılda İçel, s.105-106.

⁵⁸¹ Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Sonrası İçel'de Eğitim, İçel Milli Eğitim Müdürlüğü, Mersin, 1998, s.34.

Tablo 28: Mersin Merkez Köylerinde Okul Durumu

Yıllar	Okullar				Toplam
	Öğretmenli Köy Okulları	Öğretmenli-Eğitmenli Köy-Okulları	Bağımsız-Eğitmenli Köy Okulları	Pansiyonlu Köy Okulları	
1932-1933	29	-	-	-	29
1933-1934	28	-	-	-	28
1937-1938	31	-	-	-	31
1938-1939	27	-	-	3	30
1939-1940	29	-	6	-	35
1941-1942	30	-	12	-	42
1942-1943	34	-	12	-	46
1946-1947	54	-	11	-	65
1947-1948	53	7	7	-	67
1948-1949	62	6	8	-	76
1949-1950	67	6	7	-	80

Kaynak Devlet İstatistik Enstitüsü, İlköğretim İstatistikleri (1932-1950)

Tablo 28’de görüldüğü gibi 1932-1950 yıllar arasında Mersin merkez köylerinde okul sayısının %175 oranında bir artış gösterdiği görülmektedir. Okul sayısının özellikle 1940-1950 yılları arasında büyük bir hızla arttığı görülmektedir. Bu gelişmelerde Cumhuriyet Hükümetlerinin köylerin okul ve öğretmen sorununu çözmek amacıyla başlatmış oldukları eğitim uygulaması, Köy Enstitülerinin kurulması, 4274 sayılı yasanın 25. maddesi ile köy okulları ve binaları ve eklerinin yapılması için köylü yurttaşlara çalışma zorunluluğunun getirilmesi, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün 1944 yılında başlattığı İlköğretim Seferberliği, İçel Valiliği’nin ve köylü yurttaşların büyük bir özveri ile çalışmalarının etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

Bu dönemde yapılan çalışmalar ve harcanan çabalar sonucunda 1950’de Mersin merkeze bağlı köylerin % 80’inde, vilayet genelinde ise % 58’inde ilkokul açılabilirdiği ve her köye en az bir öğretmen gönderilerek köy çocuklarının eğitim olanaklarından yararlandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Okulların niteliklerine

bakıldığı zaman köylerdeki okulların büyük bir bölümü Öğretmenli Köy Okulları olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenli-Eğitmenli Köy Okulları ile Bağımsız Eğitmenli Köy Okullarının sayısı ise daha azdır. Örneğin, Mersin’de 1949-1950 öğretim yılında faal olan 80 köy ilkokulundan 67’sinin Öğretmenli Köy Okulu, 6’sının Öğretmenli- Eğitmenli Köy Okulu ve 7’sinin de Bağımsız Eğitmenli Köy Okulu olduğu görülmektedir⁵⁸².

IV.5.5.2. Öğrenci Durumu

1932-1933 ders yılında Mersin Merkeze bağlı 29 köy ilkokulunda 1.134’ü erkek, 519’u kız olmak üzere toplam 1.653 öğrenci öğrenim görmüştür⁵⁸³. Bu öğretim yılında Mersin Merkezdeki ilkokullardan 141’i erkek, 75’i kız toplam 216 öğrenci, merkez köylerden de 23 erkek 1’i kız toplam 24 öğrenci mezun olmuştur⁵⁸⁴. Köy okulları ile şehir okulları arasında mezun sayısındaki bu farkın nedeninin daha çok köy okullarındaki devamsızlık sorunundan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Mersin merkeze bağlı köylerde ilköğrenim zorunluluğu olan çocukların tamamının okula gidemediği ve bu sayının sürekli arttığı anlaşılmaktadır (Bkz. Tablo 29). 1940’dan sonra alınan tedbirlerle okullardaki öğrenci sayısının her yıl düzenli olarak arttığı görülmektedir. 1946-1950 yılları arasında merkez köylerde ilköğrenim zorunluluğu olan çocuk sayısı belirlenememiştir. Ancak bu dönemde öğrenci sayısının artmasına paralel olarak, ilköğrenim zorunluluğu olan çocuk sayısının da azaldığı anlaşılmaktadır. Özellikle 1940 ve 1941 yıllarında köylerde ilköğretim zorunluluğu olan çocuklardan çok büyük bir bölümünün okula gidemediği anlaşılmaktadır. Örneğin, 1940’ta öğrenim çağındaki 8.647 çocuktan ancak 2.892’sinin okula gidebildiği görülmektedir (Bkz. Tablo

⁵⁸² *Resmi Öğretmenli ve Bağımsız Eğitmenli İlkokulların İdare Bölümü Üzerine Ders yılı Sonu Durumları*, DİE, Ankara, 1950, s.96-97.

⁵⁸³ *İlk Tedrisat (1932-1933)*, DİE, İstanbul, 1934, s. 64.

⁵⁸⁴ *İlk Tedrisat Bilimum Resmi İlk Mekteplerden Mezun Olanlar (1932-1933)*, DİE, İstanbul 1934, s.14.

29). Başka bir ifade ile öğrenin çağındaki çocukların % 67'si okuldan yoksun kalmıştır. Daha sonraki yıllarda alınan önlemler ve başlatılan ilköğretim seferberliği sonucu okula devam eden öğrenci sayısının düzenli olarak arttığı anlaşılmaktadır. Mersin merkez köylerde 1932-1950 yılları arasında okula giden öğrenci sayısında % 248 oranında bir artış olduğu gözlenmektedir.

Tablo 29: 1932-1950 Yılları Arasında Mersin Merkez Köylerinde Öğrenci Durumu

Yıllar	İlköğretim Zorunluluğu Olan Çocuk Sayısı			Öğrenci		
	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam
1932-1933		-	-	1134	519	1653
1937-1938	2327	1599	3926	1729	632	2361
1938-1939	2470	2039	4509	1747	615	2362
1939-1940	4711	3936	8647	2130	762	2892
1940-1941	4729	3751	8480	2358	1131	3489
1945-1946	2860	2268	5128	2839	1872	4711
1946-1947	-	-	-	2888	1971	4819
1947-1948	-	-	-	3081	1963	5044
1948-1949	-	-	-	3359	2235	5594
1949-1950	-	-	-	3447	2304	5751

Kaynak Devlet İstatistik Enstitüsü İlköğretim İstatistikleri (1932-1950)

IV.5.5.3. Öğretmen Durumu

Mersin Merkeze bağlı köylerdeki öğretmen sayısı, öğretmen sayılarının istatistiklerde daha çok vilayet genelinde verilmesinden dolayı bu dönemde bütün yıllar için ayrı ayrı belirlenememiştir. Eğitim uygulaması ve Köy Enstitüsü mezunlarının köylerde öğretmen olarak görevlendirilmesi ile birlikte okul sayısının artmasına bağlı olarak öğretmen sayısının da sürekli olarak arttığı görülmektedir. Örneğin, 1950 yılında Mersin merkeze bağlı 80 köy okulunun 67'sinin öğretmenli, 6'sının öğretmenli-eğitmenli ve 7'sinde bağımsız eğitimci köy okulu olduğu göz önüne alınarak, merkez köylerde

90'nın üzerinde öğretmen olduğu düşünülebilir. 1946-1947 yılı itibarı ile İçel Vilayet genelinde, köylerde görevlendirilen 201 öğretmenin köken itibarı ile genel durumlarına bakıldığı zaman, bunlardan 3'ünün ilkokul, 26'sının ortaokul ve dengi okul, 63'ünün İlköğretmen Okulu, 100'nün Köy Enstitüsü , 6'sının lise ve dengi okul mezunu ve 3'ünün de vekil öğretmen olduğu anlaşılmaktadır⁵⁸⁵. Buna bağlı olarak Mersin Merkez köylerinde de benzer bir durum söz konusudur. Köylerde görevlendirilen öğretmenlerin büyük bir bölümünün İlköğretmen Okulu ve Köy Enstitüsü mezunu oldukları görülmektedir.

Tablo 30: Mersin Merkez Köylerinde Öğretmen Durumu

Yıllar	Öğretmen	Eğitmen	Toplam
1938-1939	40	-	40
1939-1940	40	6	46
1940-1941	34	12	46
1942-1943	34	12	46

Kaynak Devlet İstatistik Enstitüsü, İlköğretim İstatistikleri

Mersin merkez köylerinde görev yapan öğretmenler de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından başarılı çalışmalarından dolayı taltif edilmişlerdir. Örneğin 1944-1945 ders yılında Karaduvar İlkokulu öğretmenlerinden Saadet Ergündüz ve Emel Dalgün, Kazanlı İlkokulu Öğretmeni Meliha Baltalı, Kerimler İlkokulu Öğretmeni Bahattin Güler, Musalı İlkokulu Öğretmeni Eşref Demirel, Karahıdırlı İlkokulu Başöğretmeni Mustafa Oğuz, Bozön İlkokulu Başöğretmeni Mustafa Güler, Tömük İlkokulu Başöğretmeni Melâhat Koza ve Emirler İlkokulu Başöğretmeni Saadet Dereli Bakanlıkça üstün başarılı sayılmıştır.

⁵⁸⁵ Resmi Gündüz İlkokullarında Çalışan Öğretmenlerin Öğrenim Dereceleri İtibarı ile İller Üzerine Durumları, DİE, İstanbul, 1949, s.211.

IV.5.6. Köy Eğitiminde Yaşanan Sorunlar

Mersin merkez köylerinde bu dönemde eğitimde bazı sorunların yaşandığı anlaşılmaktadır. Bunlar arasında; devamsızlık, sınıfta kalma, velilerinin fakirliği, okumanın faydalarına inanmamış olmaları, kız çocuklarının okutulmasının iyi olacağına inanmamaları, kanuni duyuruların zamanında yapılmaması, köy mahallelerinin dağınık olması, öğretmenlerin devamsızlığı ve yetersizliği gibi sorunlar başta gelmektedir. Ayrıca 4274 sayılı kanuna göre köylü yurttaşların okul yapımında bedeni ve nakdi yardımda bulunma zorunluluğundan da zaman zaman yakındıkları anlaşılmaktadır.

Köylerde yaşanan eğitim sorunlarının, CHP Bucak Kongreleri'nde de tartışıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, 1946 yılında yapılan Burhan Bucağı Kongresi'nde, köylerden Alata Teknik Bahçivanlık Okuluna, özellikle kızların alınmaması istenmiştir. Bu kongrede enstitü mezunu öğretmenler için bina inşasının çok ağır ve külfetli olduğu belirtilerek, istimlakların köy halkı arasında huzursuzluğa neden olduğu ileri sürülmüş ve bu öğretmenlerin de diğer öğretmenler gibi bütçelerden faydalandırılması istenmiştir. Öğretmenlerin uygulamadan çok kendi menfaatleri için çalıştıkları ve çocukların eğitimini ihmal ettikleri gibi konuların da gündeme geldiği anlaşılmaktadır⁵⁸⁶.

Erçel Bucağı Kongresinde ise yarım kalan okullara hükümetin bir an önce yardım yapması, tamamlanan okullara öğretmen verilmesi istenmiştir⁵⁸⁷. Elvanlı Bucak Kongresi'nde de köy okullarına verilen öğretmenlerin bir kısmının okuma-yazma bilmediği, bilgilerinin az olduğu ve çocukların eğitimsiz kaldıklarından yakınılmıştır⁵⁸⁸. Arslanköy Bucak Kongresi'nde ise okulların çok eksikleri olduğu, Arslanköy

⁵⁸⁶ "CHP Bucak Kongreleri", *Yeni Mersin*, 15 Kasım 1946.

⁵⁸⁷ "CHP Bucak Kongreleri", *Yeni Mersin*, 20 Kasım 1946.

⁵⁸⁸ "CHP Bucak Kongreleri", *Yeni Mersin*, 21 Kasım 1946.

İlkokulu'nun mevcudunun 750'yi geçtiği, her yıl 125 öğrenci mezun verildiği belirtilerek bir ortaokul açılması istenmiştir⁵⁸⁹.

CHP Bucak kongrelerinde dile getirilen bu sorunlar Türkiye'de eğitim sorununun ciddiyetini ortaya koymakta ve Cumhuriyet hükümetlerinin başlattığı eğitimle ilgili seferberliklerin önemini, gerekçesini ve aciliyetini ortaya koymaktadır. Bu toplantılarda sorgulama ve eleştirilerin de gündeme geldiği görülmektedir.

Köy okulları inşaatına sarf edilmek üzere Milli Eğitim Bakanlığından yardım olarak 1946 ve 1947 yıllarında gönderilen ve il bütçesine gelir gider kaydedilen paraların hangi köylere ve ne kadar verildiği hakkındaki Milli Eğitim Müdürlüğü'nün yazılı açıklaması üzerine tartışmalar çıkmış ve yapılan dağıtımın eşit olmadığı ileri sürülmüştür⁵⁹⁰.

Çok partili hayata geçiş döneminde partililik ya da partizanlık konusunun da tartışmalara yansıdığı görülmektedir. 1947 yılında yapılan CHP Erçel Bucağı Kongresi'nde, yeni yapılan okul binaları için çinko ve kiremit verilmesi istenmiş, Kayrakkeşli köyünde 1946'da başlanan okul binasının bitmemesinin nedeni olarak da partililik gösterilmiştir⁵⁹¹. Öğretmenlerin yetersizliği Tece Bucak Kongresi'nde yine gündeme gelmiş ve köy öğretmenlerinin çocukları yetiştirmede yetersiz kaldığı, beş sınıflı köy okullarını bitirenlerin şehir ilkokullarının üçüncü sınıfına eşit olduğu ve çocukların ortaokula gidemedikleri belirtilerek, köy öğrencilerine önem verilmesi istenmekteydi. Belenkeşlik Bucak Kongresi'nde ise, köy okullarına bir öğretmenin yeterli olmadığı, çocukların ortaokulda başarısız oldukları belirtilerek, köylere daha fazla öğretmen verilmesi istenmiştir⁵⁹².

⁵⁸⁹ "CHP Bucak Kongreleri", *Yeni Mersin*, 22 Kasım 1946.

⁵⁹⁰ *Yeni Mersin*, 28 Eylül 1947.

⁵⁹¹ *Yeni Mersin*, 18 Aralık 1947.

⁵⁹² *Yeni Mersin*, 30 Aralık 1947.

CHP gibi Demokrat Parti (DP) de yaptığı bucak kongrelerinde eğitim konusunu gündemine almıştır. Buna göre 1947 yılı DP Bucak Kongreleri'nde köy okulları inşaatının köylüler için başlıca sorun olduğu, okul yaptıracak gücü olmayan köylerin, çocuklarını yarım ya da bir saat uzaklıktaki köylere göndermeyi tercih ettikleri belirtilmiştir. Ayrıca birçok köyün okul inşaatı mükellefiyeti doğrultusunda halktan toplanan paraların oransızlığından yakındıkları dile getirilmiştir⁵⁹³.

Köy okullarının binaları, 1947 yılına kadar büyük güçlükler pahasına da olsa köylüler tarafından yapılmış, 1947'den sonra kısmen devlet yardımı eklenerek sürdürülmüştür. 24.05.1948 tarih ve 5210 sayılı yasa ile 18-50 yaş arasındaki her köy erkeğine yılda 20 gün çalışma zorunluluğu konmuştur. Bu yasa ile köy okullarının ve ilgili evlerin Milli Eğitim ve Bayındırlık Bakanlığı tarafından belirlenecek planlara göre Devlet ve Özel İdare bütçelerinden ayrılacak ödeneklerden programa göre yapılması gereken işler göz önüne alınarak, her ile düşecek hisse nakdi ve aynî olarak verilecekti.

1950'de DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte başlayan bu yeni dönemde, yeni hükümetin Milli Eğitim Bakanı olan Tevfik İleri, önceki iktidarın eğitim politikasının bozuk olduğunu ileri sürmüştür. İlköğretimi ilgilendiren 08.08.1951 tarihli 5828 sayılı yasa ile köylülerin yakınmasına neden olan köy okulu inşaatı için köy halkına konulan mükellefiyetler kaldırılmıştır. Aynı yasa ile köy halkından olup 18-50 yaşları arasında bulunan erkek yurttaşların yılda en az 20 gün araçları ile birlikte okul, öğretmen evi vs. yapımında ve onarımında çalışma zorunluluğu kaldırılmıştır Ancak o gün için köylünün, okulunu, yolunu yapması, bedenen bu işlerde çalışmasını politik bir şekilde değil de, ülke

⁵⁹³ *Yeni Mersin*, 10 Aralık 1947.

sorunları içinde bir bütün olarak ele alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir⁵⁹⁴. Eğitim ve okullaşmada kaydedilen gelişmede bu mükellefiyetlerin katkısı büyüktür.

IV.6. Ortaöğretimde Gelişmeler

1928-1950 yılları arasında Mersin merkezde ortaöğretim kurumu olarak faaliyet gösteren iki okul bulunmaktaydı. Bu okullar Mersin Ortaokulu ve 1945-1946 ders yılında öğretime başlayan İçel-Mersin Lisesi idi. Ortaöğretimdeki gelişmeler, okul, öğretmen ve öğrenci durumu bu iki okul ekseninde ele alınacaktır. Mesleki ve teknik ortaöğretimdeki gelişmeler, okul, öğretmen durumu ise ayrıca ele alınacaktır.

IV.6.1. Ortaokul Öğretmenleri Kongresi

Mersin’de ortaöğretim alanındaki gelişmeleri yönlendirme açısından 2 Kanunusani 1931’de Adana’da Mıntıka Maarif Emini İsmail Habib Bey’in başkanlığında yapılan, Ortaokul Öğretmenleri Kongresi’nin büyük bir önemi olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu Kongreye Mersin’den, Mersin Ortaokulu Müdürü Tevfik Bey, Tarsus’tan Ortaokul Müdürü Halime Hanım, öğretmenlerden Asım Bey ve Ziya Bey katılmıştır. Kongrede Maarif Emini tarafından, öğretmenlere Ankara’da toplanan Eminler Kongresi’nde ortaöğretime ilgilendiren konularda alınan kararlar hakkında bilgi verilmiştir. Yaklaşık bir hafta devam eden kongrede; dersler arasında uyumun sağlanması için zümre öğretmenleri arasında iş birliğinin sağlanması, derslerin uygulamalı olması, tarihi eserlerin korunması, okul kütüphanesine alınacak kitapların öğretmenler kurulu tarafından seçilmesi, ortaöğretim hayatında eğitim birliğinin sağlanabilmesi için öğretmenler kurulunun saptayacağı tek bir yöntemin izlenmesi, çocukların uygar insan, aydın vatandaş

⁵⁹⁴ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*,s.68.

olabilmeleri doğrultusunda olabildiğince çalışılması, Türk çocuklarını yaşama hazırlayan kooperatiflerin kurulması, Türkçe derslerinde öğrencilerin pürüzsüz, düzgün söyleyiş ve yazmalarının sağlanması için her ders öğretmenin çaba harcaması gibi önemli kararlar alındığı görülmektedir⁵⁹⁵.

Mersin'deki ortaöğretimde kaydedilen gelişmeleri anlayabilmek için öncelikle kurumların ele alınması gerekmektedir. Aşağıda bu kurumlar sırasıyla ele alınacaktır.

IV.6.2. Mersin Ortaokulu

Mersin Ortaokulu, 1926-1927 ders yılı başında Ticaret İdadisi'ne ait özel teşkilatın kaldırılması ve bu okulun ortaokula dönüştürülmesi ile öğretime açılmıştır. 1928-1929 ders yılından itibaren okula kız öğrencilerin de alınması ile karma ortaokula dönüştürülmüştür. 1928'de Ramiz Bey'in müdürlüğü döneminde Mersin Orta Mektebi adı ile Bahçe Mahallesinde Madam Ferice-Fülye'nin evinde açılan Okul, daha sonra İstasyon yolunda Manolyan evinde ve Hacı Kazma'ya ait evin bir kısmında Rum Kilisesine ait okul binasında (Özel İdare İş Hanı) faaliyetlerini sürdürmüştür. Okulun bu binalara ne zaman taşındığı konusunda bilgi elde edilememiştir. Son olarak 1931 yılında İl Genel Meclisi tarafından, Hacı Kazma adındaki bir kişiye ait olan evin tamamen tahsis edilmesi ile ortaokul buraya taşınmıştır⁵⁹⁶. Daha sonra 1933'te istimlak edilen iki parça arsa ile de okulun bahçesi genişletilmiştir.

Bu dönemde Ortaokulda okuyan öğrenci sayısının sürekli artması ve mevcut binanın yetersiz kalmasından dolayı bazı önlemler alınarak sorunun çözümlenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, İl Kültür Direktörlüğü, 1935'te Ortaokulun birinci sınıfına iki, üçüncü sınıfına da bir şube ilave ederek kayıt için başvuruda bulunan bütün

⁵⁹⁵ "Ortaokul Öğretmenleri Kongresi", *Türk Sözü Gazetesi*, 12 Kanunisanı 1931.

⁵⁹⁶ Hasan Ali Yücel, *a.g.e.*, s.589.

öğrencilerin okula kabul edilmesini sağlamıştır⁵⁹⁷. 1936'da öğrenci fazlalığı nedeniyle ikili öğretime geçmek zorunda kalan Mersin Ortaokulu'nda, okul idaresinin bütün çabasına rağmen verim alınamaması nedeniyle, okul binasında tadilat yapılarak, yeniden şubeler açılmış ve tekli öğretime geçilmiştir⁵⁹⁸. Ancak Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaöğretimde öğrenci sayısının, Bakanlığı düşündürecek ölçüde arttığı ve yeni önlemler alma yoluna gidildiği anlaşılmaktadır. Örneğin, 1937'de ortaöğretim kurumlarındaki öğrenci sayısı 70 bini bulunca, bina ve öğretmen yetersizliğinden dolayı Türkiye'deki bazı lise ve ortaokullarda ikili öğretim uygulaması başlatılmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak Mersin Ortaokulu'nda da öğrenci fazlalığı nedeniyle yeniden ikili öğretime geçilmiştir. Öğrenci sayısının sürekli artması üzerine İl Kültür Direktörlüğü 1939'da kız öğrenciler için Necatibey İlkokulu'nun eski binasında aynı müdürlük yönetiminde 5 şube açılmasını kararlaştırmıştır⁵⁹⁹. Öğrenci sayısının sürekli artmasından kaynaklanan bina yetersizliği ortaokul için önemli bir sorundu. Öğrenci sayısı 800'e çıktığı için ayrı bir binada 5 şube açılmasına rağmen sorun sürmekteydi. Çünkü Mersin Ortaokuluna, şehirdeki 9 ilkokul, köylerdeki 5 tam devreli ilkokul ve bütün vilayette 114 okuldan öğrenci gelmekteydi.

Ortaokula devam etmek amacıyla köylerden Mersine gelen öğrencilerin barınma ve diğer gereksinimlerinin karşılanması amacıyla bazı çalışmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Tevfik Sırrı Gür'ün Valiliği sırasında, bu amaçla 1933 yılında kazalardan ortaokula gelen öğrenciler için bir pansiyon açılmıştır. Bu pansiyondan 28 ilk ve ortaokul öğrencisi yararlanmıştı. Öğrencilerin 8'inin parasız, diğerlerinin ise ayda 6 lira ücret ödeyerek pansiyon hizmetlerinden yararlanması sağlanmıştır⁶⁰⁰. Bu Öğrencilerin

⁵⁹⁷ *Yeni Mersin*, 29 Eylül 1935.

⁵⁹⁸ *Yeni Mersin*, 19 İkincikanun 1937.

⁵⁹⁹ *Yeni Mersin*, 30 Ağustos 1939.

⁶⁰⁰ "İçel'de Maarif İşleri", *Yeni Mersini*, 2.1.1933.

eğitim-öğretimle ilgili işleriyle de ilkokul ve ortaokul öğretmenleri nöbetleşe ilgilenmiştir. Vali Rükneddin Nasuhioğlu, Ortaokulda okuyan köylü öğrencinin düzenli olarak çalışabilmesi için bir öğrenci yurdu açılması kararını almış ve aşevinin yanındaki salon bu iş için tahsis edilmiştir⁶⁰¹.

Okul, esasında ev olarak inşa edildiğinden öğrencilerin ihtiyacını karşılamaktan uzaktı⁶⁰². Bu nedenle 1933'te Maarif Vekaletinin vermiş olduğu tahsisatla Ortaokulda esaslı bir onarım ve tadilat yapılmıştır. Böylece bir toplantı salonu, kütüphane, laboratuvar ve dikiş biçki salonu açılmıştır⁶⁰³. Ancak Ortaokuldaki inşaat işlerinin eğitim-öğretimi aksattığı Yeni Mersin gazetesinde çıkan "Mektep mi, İnşaat Evi mi" adlı bir yazıda da dile getirilerek eleştiri konusu olmuştur.⁶⁰⁴ 1933'te istimlak edilen iki arsa ile bahçesi genişletilmiştir. 1939 yılı itibari ile Ortaokulun bir laboratuvarı, bir kütüphanesi ve 7 dershanesi vardı. Okulda görev yapan öğretmen sayısı ise 22 idi. Sosyal ve kültürel faaliyetlere oldukça geniş yer verilmiştir. Okulun 60 kişilik bir de korusu vardı. Okulda bir de kütüphane kolu ve 1.345 cilt de kitap vardı. Okulun spor kolu da faal durumdaydı⁶⁰⁵. 1939'da okulun düzenli çalışan bir kooperatif ve günlük teşkilatının olduğu anlaşılmaktadır⁶⁰⁶.

Mersin Ortaokulu'nun merkezdeki tek ortaokul olması nedeniyle, öğrenci sayısının 1942-1943 ders yılına kadar sürekli arttığı görülmektedir (Bkz Tablo 31). Bu

⁶⁰¹ *Yeni Mersin*, 4 İkincikanun 1938.

⁶⁰² *Yeni Mersin*, 4 Haziran 1939.

⁶⁰³ *Yeni Mersin*, 24.1.1933.

⁶⁰⁴ "Mektep mi, İnşaat Evi mi?", *Yeni Mersin*, 6 Şubat 1933; Eğitim öğretimin sürdüğü bir dönemde öğrencilerin Ortaokulun önü ve altının kazmalar, kürekler, işçiler ve ustalarla dolup boşalan ve insan ve kazma sesleri arasında öğretimim sürdürülmesinin yanlış olduğu belirtilmiştir. Bu konuda Müdür Hamdi Bey'in en en basit bir eğitim ve öğretim yöntemlerinde bile yeri olmayan bu durumu sürdürmesi eleştirilmiştir. Ayrıca Okulun altının başka bir daireye ait bir malzeme deposu olarak kullanılmasının da dünyanın hiçbir yerinde görülmediği belirtilmiştir. Eğitim ortamının sessiz olması gerektiği vurgulanmıştır.

⁶⁰⁵ *Yeni Mersin*, 4 Haziran 1939.

⁶⁰⁶ Okul kooperatifinin 144 üyesi vardı. 38 lira sermaye ile işe başlayan kooperatif 961 liralık alışveriş yaparak, 145 lira karla okulun belirli teşekküllerine yardım etmiştir. Okulda kurulan gençlik teşkilatının 411 üyesi vardı. 2.101 liralık hasılat yapan bu teşkilat, 85 fakir öğrenci için 150 liralık kitap ve kırtasiye yardımı yapılmıştır. *Yeni Mersin*, 4 Haziran 1939.

durum yeni orta öğretim kurumlarının açılmasını gerektirmekteydi. Nitekim söz konusu öğretim yılından itibaren Mersin merkezde Orta Ticaret Okulu, Kız Enstitüsü ve Erkek Sanat Okulu gibi mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının açılması ile birlikte Ortaokulun öğrenci sayısının azalmaya başladığı görülmektedir.

Tablo 31’de görüldüğü gibi Ortaokulda okuyan öğrenci sayısı 1928-1942 yılları arasında % 391 oranında artmıştır. Bunda ortaokulu bitirenlerin devlet dairelerinde kolayca memur olarak iş bulabilme olanaklarının da olmasının etkisi büyüktür. 1942-1943 öğretim yılından itibaren ise Mersin merkezde mesleki orta öğretim okullarının açılmasıyla birlikte öğrenci sayısının bir önceki yıla göre % 33 oranında azaldığı ve bu azalmanın daha sonraki yıllarda da sürdüğü görülmektedir (Bkz. Tablo 31).

Tablo 31: 1928-1950 Yılları Arasında Mersin Ortaokulu Öğrenci Durumu

Öğretim Yılı	Öğrenci Sayısı		
	Kız	Erkek	Toplam
1928-1929	41	115	156
1929-1930	36	127	163
1930-1931	45	124	168
1931-1932	49	157	206
1932-1933	62	139	201
1933-1934	79	203	282
1934-1935	76	338	414
1935-1936	91	325	416
1937-1938	-	-	576
1938-1939	186	537	723
1939-1940	193	514	707
1941-1942	257	509	766
1942-1943	207	410	517
1943-1944	152	302	514
1944-1945	145	344	489
1945-1946	138	257	395
1946-1947	127	255	382
1947-1948	123	255	378
1949-1950	132	301	433

Kaynak: 15. Yılda İçel.Yeni Mersin Gazetesi, Başbakanlık İstatistik Enstitüsü (1939-1950) Ortaöğretim İstatistikleri.

Tablo 31’de verilen sayılara göre 1928- 1950 yılları arasında öğrenci sayısı % 60 oranında artmıştır. Mersin Ortaokulu’nun öğrenci sayısının artışına paralel olarak öğretmen sayısı da artmıştır. Öğrenci sayısının artması ile 1937-1938 ders yılından itibaren öğretmen sayısı da hızla artmıştır. 1943-1944 ders yılından itibaren ise öğretmen sayısında fazla değişiklik olmamıştır. Mersin’de mesleki okulların açılması ile birlikte ortaokulun öğrenci sayısında azalmaya bağlı olarak Ortaokulun öğretmen sayısının fazla değişmediği görülmektedir. Tablo 32’de görüldüğü gibi okulun öğretmen sayısı da öğrenci artışına paralel olarak artmıştır.

Tablo 32: 1933-1950 Yılları Arasında Mersin Ortaokulunun Öğretmen Durumu

Öğretim Yılı	Öğretmen Sayısı		Toplam
	Erkek	Kadın	
1933-1934	12	2	14
1937-1938	13	3	16
1940-1941	19	4	23
1941-1942	18	6	24
1943-1944	17	7	24
1944-1945	18	8	26
1948-1949	17	6	23
1949-1950	14	8	22

Kaynak: DİE Ortaöğretim İstatistikleri (1933-1949)

Mersin Ortaokulu 1945-1946 ders yılında açılan Mersin Lisesi binasında kendine ayrılan bölüme taşınmıştır. 1966’ya kadar Mersin Lisesi’nin (Tevfik Sırrı Gür Lisesi) orta kısmı olarak eğitim-öğretimi burada sürdürmüştür. Erkek Sanat Enstitüsünün Ortaokul binasından, kendi binasına taşınması ile Mersin Ortaokulu eski binasında yeniden açılmıştır. Okul binası, günümüzde ise ilköğretimin 8 yıla çıkarılmasıyla birlikte 3 Ocak İlköğretim Okulu’nun bir bölümü olarak kullanılmaktadır.

Okulun öğretmen kadrosuna bakıldığında Tablo 33'te görüldüğü gibi 4 Türkçe, 4 tarih-coğrafya, 4 matematik, 3 Fransızca 1 resim, 1 müzik, 1 jimnastik, 1 İngilizce, 2 tabiiye, 1 askerlik,öğretmeni bulunmaktaydı. Ayrıca 1 okul doktoru ve 1 memur vardı.

Tablo 33:1942'de Mersin Ortaokulu'nun Kadrosu⁶⁰⁷

GÖREVİ	ADI	GÖREVİ	ADI
Müdür	Ferit Kuran	Tabiiye Öğretmeni	Kasım Gömeçil
Müdür muavini	Sait Atsal	Tabiiye Öğretmeni	Durmuş Özbek
Türkçe Öğretmeni	Asım Argelen	Fransızca Öğretmeni	Kemal Özbek
Türkçe Öğretmeni	Rahmi Öztop	Fransızca Öğretmeni	Ulviye İsrar
Türkçe Öğretmeni	Samime Altay	Fransızca Öğretmeni	Zeynep Odabaşı
Türkçe Öğretmeni	Burhaneddin Altay	Resim Öğretmeni	Vasık İnal
Tarih-Coğ. Öğretmeni	Sami Onur	Jimnastik Öğretmeni	Hüsni Kutluğ
Tarih-Coğ. Öğretmeni	Muammer Gökarıksel	Musiki Öğretmeni	Hikmet Hazar
Tarih-Coğ. Öğretmeni	Muhiddin Demiray	İngilizce Öğretmeni	Hatice Güllü
Tarih-Coğ. Öğretmeni	Arif Bilge	Okul Doktoru	Nurettin Saydam
Matematik Öğr.	Tahsin Kut	Askerlik Öğretmeni	Nafiz Göğen
Matematik Öğrt.	Zübeyde Oruç	İdare Memuru	Muhtar Pamay
Matematik Öğrt.	Seyit Turgay		
Matematik Öğrt.	Yusuf Yönoğlu		

Kaynak: İçel Rehberi, Fuat Akbaş-Sait Uğur, 1944, s.97

IV.6.3. İçel-Mersin Lisesi (Tevfik Sırrı Gür Lisesi)

Mersin ve İçel Vilayetinde 1928-1950 yılları arasında ortaokulu bitiren ve liseye devam etmek isteyen yüzlerce öğrencinin başta Adana olmak üzere başka vilayetlere gitmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle eğitim açısından Mersin'in en büyük sıkıntısının bir lise olduğu, sık sık gündeme getirilmiştir⁶⁰⁸. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın vilayet içindeki bütün kongrelerinde Mersin halkının sürekli lise açılmasını talep ettiği anlaşılmaktadır. Örneğin, CHF'nin 21 Teşrinisani 1934'de yapılan Nusratiye

⁶⁰⁷ İçel Rehberi, Cilt: 1, Hazırlayan Fuat Akbaş-Sait Uğur, s.97.

⁶⁰⁸ Yeni Mersin, 29 İkinditeşrin 1939.

Ocağı Kongre'sinde Tahsildar İhsan Bey bir lise açılmasını istemiştir. Ancak söz konusu Kongrede, lise meselesinin bir bina ve bütçe meselesi olduğu, şehirde elverişli bir bina olmadığı belirtilmiştir⁶⁰⁹. TBMM'de 4.ve 5. dönem Mersin Milletvekilliği yapan Fikri Mutlu'nun da Vilayet için en önemli dileği bir lise açılmasıydı⁶¹⁰. Mersin basınında da sık sık lise ihtiyacı gündeme gelmekteydi. Yeni Mersin gazetesine göre, Mersin'de bir lise açılması meselesi, uzun yıllar süren bir tarihi olay şekline almıştır. Bu konu ilk kez Atatürk'ün 20 Ocak 1925'te Mersin'i ziyaretinde gündeme gelmiş ve Atatürk de lise açılması için Maarif Vekaletine durumu bildireceğini açıklamıştı⁶¹¹. Daha sonra Reşid Galib'in Maarif Vekili olduğu dönemde (1932-1933) Mersin'den Vali, CHF Başkanı ve Belediye Reisinden oluşan bir heyet Ankara'ya giderek Mersin'de bir lise açılmasını talep etmiş ve Maarif Vekilliği de bir bina bulunduğu takdirde öğretmen ve malzeme yardımı yapabileceğini belirtmiştir. Aradan uzun bir süre geçmesine rağmen ne okula elverişli bir bina bulunabilmiş, ne de yeni bir bina yapılabilmıştır⁶¹².

Mersin'de 1940'lı yıllarda ortaöğretim alanındaki gelişmelerin daha çok bir lise açılması üzerine yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. 1942 yılı CHP Vilayet Kongresi'nde, özellikle kazalardan gelen dilekler arasında vilayet merkezi olan Mersin'de bir lise açılması yine çok önemli bir yer tutmuştur⁶¹³. Bu durum üzerine Parti Vilayet İdare Heyeti de Parti kongrelerinde tekrarlanan dilekleri yerine getirmek için derhal girişimlerde bulunmuştur. Hükümetin o günkü şartlarda, resmen bir lise açmasının mümkün olmadığını gören müteşebbisler, özel bir lise açmaya karar vermiştir. Bu konudaki formaliteleri öğrenmek amacıyla Mersin Ortaokulu Müdürü Ferit Kuran Ankara'ya gönderilmiştir. Ferit Kuran özel lisenin kurulması için gereken formaliteyi saptayıp, hükümetin de yardım vaadini

⁶⁰⁹ Ege, 22 Teşrinisani (Kasım), 1934.

⁶¹⁰ *Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin 1946 Yılı Genel Kurul Toplantı Tutanağı*, Mersin, 1946, s.2-3.

⁶¹¹ Şinasi Develi a.g.e., s.46.

⁶¹² *Yeni Mersin*, 10 Ocak 1945.

⁶¹³ *Yeni Mersin*, 24 Birincikanun (Aralık) 1942.

olarak Mersin'e dönmüş ve bu doğrultuda Vilayet dahilinde bir İçel Kültür Yayma Kurumu oluşturulması kararlaştırılmıştır⁶¹⁴.

O günlerde Mersin çevresinde herkesin ortak dileği, Mersin'de lisenin bir an önce açılmasıydı. Mersin, 19. yüzyılda küçük bir balıkçı kasabası iken kısa sürede, ekonomik alanda gelişerek uygar bir kent durumuna gelmesine rağmen henüz bir lisesi yoktu. Yeni Mersin gazetesindeki yazısında Taha Toros bu konuda "Mersin lise değil! Liselere malik bir şehir olmaya layıktır" demektedir⁶¹⁵.

Lise açılabilmesi için II. Dünya Savaşı sırasında Mersin'de kurulan İthalat ve İhracat Birliği'ne üye olan tüccarlar da yaptıkları işlerden elde ettikleri kârın, belli bir yüzdesinin birlik hesabına yatırılmasını kararlaştırmışlardır. Ve kısa bir süre sonra bu yolla toplanan 65.277 liranın Lise inşaatı için kullanılmasını istemişlerdir. Bunun üzerine Lise inşaatını yürütmek amacı ile Belediye Meclisi'nde 5 kişilik bir komisyon seçilmiş ve bu komisyon ilk olarak bina yapılabilecek arsa bulmaya çalışmıştır. Bu komisyon şimdiki Lise binasının yapıldığı yeri bularak istimlak işlerine başlamıştır. Bu arada 1940'ta Mersin'e dinlenmek amacı ile gelen Başbakan Dr. Refik Saydam'ın, ithalat ve ihracatçılarca lise için ayrılan paranın, İstanbul'daki Darüşşafaka Lisesi'ne verilmesini istemesi üzerine söz konusu para, Ticaret Bakanlığı emrine verilmiştir⁶¹⁶. Diğer taraftan Lise binası için bulunan arsanın istimlak işleri işinin Belediyenin mevzuatına uygun olmadığını savunan arsa sahipleri vekillerinin istimlak işlerine engel olması üzerine, Lise açılması için yapılan bu girişimler bir süre duraklamıştır.

Lise sorununa bir çözüm bulmak amacıyla CHP İçel Vilayet İdaresi Heyeti tarafından 10 Eylül 1942'de Halkevinde bir toplantı yapılmış ve burada Türk Maarif

⁶¹⁴ *Yeni Mersin*, 18 İkinciteşrin, (Kasım),1942.

⁶¹⁵ Taha Toros, "Mersin'de İrfan Hareketleri", *Yeni Mersin*, 26 İkincikanun 1943.

⁶¹⁶ *Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin 1946 Yılı Genel Kurul Toplantı Tutanağı*, s.3.

Cemiyeti'nin Mersin Şubesinin açılmasına karar verilmiştir. Cemiyetin İlk İdare Kuruluna da Ortaokul Müdürü Ferit Kuran, tüccardan Kadri Sabuncu, Hayri Gültekin, muhasip Emin Taner ve Ortaokul Resim Öğretmeni Vasık İnal seçilmiştir⁶¹⁷. Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesi, şehrin en önemli sorunu olan lise sorununu çözmek için öncelikle gelir sağlamaya çalışmıştır. Mersin tüccarlarının bu konuda katkıları olmuştur. İthalat ve İhracat Birliği lise için 100.000 liralık bir yardımı yapmayı kararlaştırmıştır⁶¹⁸. Ayrıca Birlik, bu paranın lise binası yapımında kullanılmasını da şart koşturmuş Mersin Belediyesi de lise binası için arsa vermeyi kabul etmiştir⁶¹⁹.

26 İkincikanun 1943'te Ticaret Bakanı Dr. Behçet Uz, Mersin'e geldiğinde Mersin Tüccar Birliklerinin bankada bloke edilmiş olan 66.000 lirasının Mersin'de kurulmasına çalışılan Mersin Lisesi binasına harcanması konusu kendisine iletilmiştir⁶²⁰. Bunun üzerine Bakan, "Sahibine lazım iken mescide haram olur" düşüncesine uygun olarak, birliklerden ayrılan paranın Mersin'de yapılacak Lise için harcanmasını sağlamıştır⁶²¹.

Diğer taraftan Belediye kanunları çerçevesinde bir okul açmak üzere oluşturulan Komitenin yasal sorumluluğu yeterli görülmediğinden, bu iş için yasal sorumluluğu olan bir kurum aranmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler olurken, Tefvik Sırrı Gür'ün İçel Valiliğine atanmasıyla birlikte Mersin Lisesini bir an önce açmak ve eğitim işleri ile uğraşmak üzere yeniden 30 Eylül 1943'te Türk Maarif Cemiyeti'nin Mersin şubesi açılmıştır⁶²². Cemiyet Başkanlığına Tüccar Osman Erman, üyeliklere de eski milletvekili Fikri Mutlu, Maarif Müdürü Şefik Ergündüz, tüccar Kadri Sabuncu, tüccar

⁶¹⁷ *Yeni Mersin*, 11 Eylül 1942.

⁶¹⁸ *Yeni Mersin*, 3 Birinciteşrin 1942.

⁶¹⁹ *Yeni Mersin*, 3 Birinciteşrin 1942.

⁶²⁰ *Yeni Mersin*, 27 İkincikanun 1943.

⁶²¹ *Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin 1946 Yılı Genel Kurul Toplantı Tutanağı*, s.3.

⁶²² *Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin 1946 Yılı Genel Kurul Toplantı Tutanağı*, s.4.

Yunus Yönel seçilmiştir⁶²³. İlk toplantısını 7 Ekim 1943'te yapan Türk Maarif Cemiyeti ilk iş olarak İthalat ve İhracatçı Birliklerinin lise binası için verdikleri paranın Belediye tarafından kullanıldığı yolundaki iddiaları “60.000 lira meselesi”⁶²⁴ ve Lise binası için para ve malzeme sağlama işini ele almıştır⁶²⁵. Diğer taraftan CHP İçel Vilayet İdaresi Heyeti tarafından 10 Eylül 1942'de yapılan toplantıda kurulan Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesi'nin ne zaman kapandığı belirlenememiştir.

Avni Mutlu, Yeni Mersin gazetesinde çıkan “Lise Binası Nerede Olmalı” adlı yazısında, halkın lise yapımından dolayı çok memnun olacağını belirterek şöyle demiştir:⁶²⁶ “Mersin'e lise binası yapılacak haberlerini duyan Mersinlinin, kendisine cennet vaat edilmiş bir abitten daha çok sevineceğine kani bulunuyorum. Mersin'de açılacak bir lisenin Mersin gençliğinin yeryüzünde bir kâbesi, manevi aleminin bir cennet olacağını düşünüyorum.” Yine Yeni Mersin gazetesinde çıkan “Lisemizin Temeli Atıldı” adlı yazısında ise, lise binasının temelinin atılmasından duyduğu sevinci şöyle dile getirmiştir:⁶²⁷

Yıllardan beri içimizde hasretini duyarak, yokluğunun acısıyla kafalarımızı yorarak beklediğimiz lise binasının temelleri atıldı. 1945 yılının ilk ayını “Ocak” yaparak dilimizi kanunların soğukluğundan kurtaran başbakanımızı, “Türk Dil Tarihi” nasıl minnetle andı ve anacaksa İçelliler de Cumhuriyet Hükümetinin değerli valisi Tevfik Gür'ü, lisenin temelinin attığından dolayı saygı ile anacaktır.

9 Ocak 1945'te Lise binasının temel inşaatı başlamıştır. 22 Mart 1945'te İçel Valisi Tevfik Sırrı Gür, Mersin tüccarları, aydınları, banka müdürleri ve basın temsilcilerini bir araya getirerek, Mersin'de yapılmakta olan imar ve inşaat işleri hakkında

⁶²³ *Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin 1946 Yılı Genel Kurul Toplantı Tutanağı*, s.4.

⁶²⁴ Yeni Mersin gazetesinde 8 Birinciteşrin 1943'te çıkan bir haberde, İthalat ve İhracatçı Birliklerinin Lise için verdikleri bu paranın Belediye tarafından kullanıldığı belirtilmektedir.

⁶²⁵ *Yeni Mersin*, 8 Birinciteşrin 1943.

⁶²⁶ Avni Mutlu, “Lise Binası Nerede Olmalı”, *Yeni Mersin*, 8 Birinciteşrin 1943.

⁶²⁷ Avni Mutlu, “Lisemizin Temeli Atıldı”, *Yeni Mersin*, 20 Ocak 1945.

açıklamalar yapmıştır. Toplantıda tüccarlar, inşaatı devam eden Lise binası için her türlü yardımı yapacaklarını belirtmiştir. Bunun üzerine Vali, inşaata 3.500 lira yardımda bulunan yurttaşların adına bir sınıf yapılmasını önermiştir. Bu önerinin kabul edilmesi üzerine, tüccarlar, bir ya da iki dershaneyi kendi adlarına ve paraları ile yaptırmaya söz vermiştir. Buna göre Serdengeçtiler 1, Mehmet Karamancı 2, İbrahim Derviş Akı 1, Fuat Barbur 1, Ekrem Kebbare 1, Enis ve Cemal Turan 1, Fuat Mörel 1, Kadri Sabuncu 1, Yusuf İsmail 1, Yusuf Sezer 1, Mehmet Ovacık 1, Ergin Kardeşler 1, Ersoylar Ailesi 1, Mustafa Güleç 1, Hamit Demirel 1, Şevket Pozcu 1 dershane yaptırmayı kabul etmiştir⁶²⁸.

Ayrıca Şadi Eliyeşil, Mehmet Karamehmet ve Hasan Karamehmet de iki dershane yaptırma sözü vermiştir⁶²⁹. Başbakan Rüştü Saraçoğlu da Mersin’de Lise açılması konusuna ilgi göstermiş ve lisede bir “Ankara Dershanesi” yaptırmak için Mersin Türk Maarif Cemiyetine 3.500 lira yardımda bulunmuştur⁶³⁰. Mersin’de doğan, Suriye’de milletvekili olan ve herkesçe tanınan işadamı Cemil Hariri de, lise binası inşaatında kullanılmak üzere 500 sterlin yardım etmiştir⁶³¹. Başbakan Şükrü Saraçoğlu başta olmak üzere, Mersin Lisesi’nin binasının inşaatı sırasında 3.500 lira yardımda bulunan 24 kuruluş ve diğer kişilerin adlarının yazılı olduğu levhalar, dershanelerin üzerine konularak, bu yardımları ebedileştirilmiştir⁶³².

Lise binası 9 bölüm ve iki katlı olarak planlanmıştı. Binanın planı ise Tevfik Sırrı Gür tarafından Macar asıllı mühendis Matisner’e çizdirilmiştir. Bina, Mersin’de depreme karşı dayanıklı olarak inşa edilen ilk bina olma özelliğini taşımaktadır.⁶³³ 38 dershane ve idare odalarından oluşan binanın temel, su basmanı, 26 dershanesi ile idare

⁶²⁸ *Yeni Mersin*, 23 Mart 1945.

⁶²⁹ *Yeni Mersin*, 23 Mart 1945.

⁶³⁰ “Mersin Lisesinde Ankara Dershanesi”, *Yeni Mersin*, 1945.

⁶³¹ *Yeni Mersin*, 27 Kasım 1945.

⁶³² *Yeni Mersin*, 16 Nisan 1946.

⁶³³ *Yeni Mersin*, 26 Temmuz 1945.

odalarından oluşan 6 parçası tavan ve döşeme eksikleriyle birlikte sekiz ay gibi bir sürede, tamamlanmıştır⁶³⁴. Ancak binanın tamamlanmasının Maarif Vekilliği'ne bildirilmesine rağmen okulun açılması konusunda Bakanlığın bir girişimde bulunmaması üzerine Vali, okula öğrenci kaydettirmiş ve Mersin'de bulunan Deniz Harp Okulu öğretmenlerinden de bir kadro oluşturmuştur. Vali'nin bu ısrarlı tutumu karşısında Maarif Vekilliği, 1945-1946 öğretim yılında Liseyi eğitim-öğretime açtırmıştır⁶³⁵.

İçel Valisi Tevfik Sırrı Gür'ün büyük yardımları, Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin çalışması ve Mersin halkının nakdi yardımıyla inşasına başlanan Lise binasının tamamlanmış olan 26 dershanesinde Mersin Lisesi, 162 öğrenci ile üç sınıflı olarak 26 Eylül 1945'te törenle öğretime açılmıştır⁶³⁶. Okulun müdürlüğüne vekaleten Mustafa Yılmaz daha sonra ise asaleten Orhan Dengiz⁶³⁷ atanmıştır. Bu öğretim yılında Lisenin 2. ve 3. sınıf öğrencileri dışarıdan nakil gelen öğrencilerden oluşmaktaydı. Ders yılı sonunda öğrenci sayısı 248'e ulaşmıştır. Bu öğretim yılında okuldan Haziran ve Eylül dönemlerinde 26'sı erkek, 3'ü kız toplam 29 öğrenci diploma almıştır.⁶³⁸ Mersin Ortaokulu da 424 öğrencisi ile binada kendisine ayrılan kısma taşınarak, 1966 yılına kadar Lisenin orta kısmı olarak eğitim-öğretime burada devam etmiştir. Mersin'de bir lisenin açılması, bölgeye geniş kültür olanakları sağlamıştır. Ortaokul bitirdikten sonra, İçelli

⁶³⁴ *Yeni Mersin*, 29 Ekim 1945.

⁶³⁵ Dursun Aslan, *Tevfik Sırrı Gür ve İçel Valiliği*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Mersin, 2001 s.124.

⁶³⁶ *Yeni Mersin*, 27 Eylül 1945.

⁶³⁷ Orhan Dengiz 1945-1950 yılları arasında Mersin Lisesi Müdürü olarak görev yapmıştır Coğrafya öğretmenliği, Başmuavinlik, Mersin, Adana, Kütahya Lisesi Müdürlükleri, Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Şube Müdürlüğü, 10. Devre Demokrat Parti Uşak Milletvekili, 1965 seçimlerinde Adalet Partisi Uşak Milletvekili ve Süleyman Demirel'in kurduğu ilk hükümette (27.10.1965- 01.04.1967) ve Mehmet Naim Talu Hükümeti'nde (15.04.1973-26. 01.1974) Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapmıştır. Mersin'den Lise Müdürü olarak 4 Ağustos 1947'de Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde düzenlenen İkinci Coğrafya Kongresine katılmıştır. Ayrıca Mersin Öğretmenler Derneği Başkanlığı yapmış, çeşitli gazete ve dergilerde mesleki makaleler de yayınlamıştır. (Bkz. Ergüder Başar, Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1960-1971), MEB Yayınları, İstanbul, 1999, s.332.)

⁶³⁸ Ortaöğretim İstatistikleri, Resmi Liselerin Öğrenci ve İmtihan Durumları (1945-1946), DİE,1947, s.130-131.

gençlerin, Adana yollarındaki çektikleri sıkıntılar da böylece sona ermiştir. İçel-Mersin Lisesi, 1963 yılından itibaren Tevfik Sırrı Gür Lisesi adını alarak günümüzde de aynı binada eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir.

Tablo 34: Mersin Lisesi 1946-1947 ve 1949-1950 Öğretim Yılları Öğrenci, Öğretmen Durumu

Öğretim Yılı	Sınıf	Ders Kesiminde Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı		
		E	K	Toplam	E	K	Toplam
1946-47	1	90	20	110	10	8	8
	2	71	12	83	-	-	-
	3 Fen	41	6	47	-	-	-
	Edb.	8	-	8	-	-	-
Toplam		210	38	248	-	-	-
1949-50	1	66	13	79	10	6	16
	2	53	13	66	-	-	-
	3 Fen	19	1	20	-	-	-
	Edb.	32	6	38	-	-	-
Toplam		170	33	203	-	-	-

Kaynak: DİE, 1946-1947 Ortaöğretim İstatistikleri, 1948, s.130-131, 1949-1950, Ortaöğretim İstatistikleri (Geçici Rakamlar) Ankara, 1950, s.58-59.

Tablo 34'te de görüldüğü gibi 1946-1947 ders yılında lisenin öğrenci sayısı, 210'u erkek ve 38'i kız olmak üzere toplam 248'dir. 18 öğretmen de görev yapmaktaydı. Bu öğretim yılında Liseden toplam 50 öğrenci diploma aldı⁶³⁹. 1949-1950 ders yılında ise, lisede 170'i erkek, 33'ü kız olmak üzere toplam 203 öğrenci vardı. Bu öğretim yılında

⁶³⁹ Ortaöğretim İstatistikleri, Resmi Liselerin Öğrenci ve İmtihan Durumları (1946-1947), DİE, 1948, s.130-131.

okulun öğretmen sayısı ise 16'dır. Bu ders yılında 42, eski yıllardaki beklemeli öğrencilerden de 15 olmak üzere toplam 57 öğrenci diploma almıştır⁶⁴⁰.

Tablo 35: 1945-1946'da Mersin Lisesi'nin Orta ve Lise Kısımları Eğitim-Öğretim Kadrosu

GÖREVİ	ADI, SOYADI
Müdür (Coğrafya öğretmeni)	Orhan Dengiz
Müdür Yardımcısı (Matematik Öğretmeni)	Seyit Turgay
Müdür Yardımcısı (Tabiiye Öğretmeni)	Sait Atsal
Müdür Yardımcısı (Tarih Öğretmeni)	Avni Mutlu
Edebiyat Stajyeri	Salip Ziya Arıkan
Türkçe	Rahmi Öztop
Türkçe	Burhan Altay
Türkçe	Nurullah Hancılar
Türkçe	Süleyman Şahin Tar
Türkçe	Samime Altay
Felsefe	Necmettin Omaçer
Tarih	Ali Atay
Coğrafya	Samime Erenay
Coğrafya	Melahat Öztürk
Coğrafya Stajyeri	Nazire Köser
Tarih-Coğrafya	Salip Tarkut
Tarih-Coğrafya	Sami Onur
Tarih-Coğrafya	Selahattin Sel
Matematik	Mensure Öztop
Matematik	Tahsin Kut
Tabiiye	Süleyman Erensoy, Rabia Hayırlıoğlu
Tabiiye Yardımcısı	Muazzez Arın
Kimya	Selma Karaali
Fizik Stajyeri	Hikmet Serim
Fransızca öğretmeni	Zeynep Odabaşı
Fransızca	Kemal Özbek Süzer
İngilizce	Adile Kepenek
İngilizce	Enver Halil Kulaklı
İngilizce Yardımcı	Melike Gür
Beden Ter. Yardımcı öğretmeni	Süleyman Erol
Resim Öğretmeni	Mesut Erdem
Müzik Öğretmeni	Hikmet Hazar
Dikiş Öğretmeni	Raika Olgaç
Askerlik Öğretmeni	Sadık Arman
Okul Doktoru	Dr. İbrahim Kocatürk

Kaynak: Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin 1946 Yılı Genel Kurul Toplantısı, Mersin 1946, s.15-16.

⁶⁴⁰ Ortaöğretim İstatistikleri, Resmi Liselerin Öğrenci ve İmtihan Durumları (1949-1950), DİE, 1952, s.194-195.

Okulun öğretmen kadrosuna bakıldığında Tablo 35’te görüldüğü gibi 3 müdür yardımcısı, 5 Türkçe, 1 edebiyat stajyeri, 1 felsefe 2 coğrafya, 1 coğrafya stajyeri, 1 tarih, 3 tarih-coğrafya, 2 matematik, 1 tabiiye, 1 tabiiye yardımcısı, 1 kimya.1 fizik stajyeri, 2 Fransızca, 2 İngilizce, 1 İngilizce yardımcı, 1 beden terbiye yardımcı, 1 resim 1 müzik 1 dikiş ve bir askerlik öğretmeniyle bir de okul doktoru bulunmaktaydı. Müdür, müdür yardımcıları ve stajyer öğretmenlerle birlikte okulda toplam 34 öğretmen görev yapmaktaydı.

IV.6.4. Ortaöğretimde Yaşanan Sorunlar

Mersin’de 1928-1950 yılları arasında ortaöğretimde yaşanan en önemli sorunların başında, ortaokul binasının yetersizliği, lise ihtiyacı, sınıfta kalma ve devamsızlık gibi sorunlar gelmektedir.

IV.6.4.1. Bina Yetersizliği

Mersin’in tek ortaokulu olan Mersin Ortaokulunun sürekli olarak yer değiştirmiş olduğu görülmektedir. Okul binasının yetersizliği, sürekli artan öğrencilerin ihtiyacını karşılayamamıştır. Mersin’de okul binası sıkıntısı her zaman en önemli sorun olmuştur. Türkiye’de genellikle okul binaları Osmanlı döneminden kalmaydı. Ayrıca konaklar, kiliseler ve imece ile yapılan derme çatma yapılar okul binası olarak kullanılmıştır⁶⁴¹. Mersin’de de benzer bir durum söz konusu olmuştur. Örneğin, Adana Maarif Mıntıka Emimi İsmail Habib Bey, Türk Sözü gazetesine verdiği bir demeçte, Mersin Ortaokul binasının durumunu şöyle dile getirmiştir:⁶⁴²

⁶⁴¹ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 211.

⁶⁴² *Türk Sözü*, 29 Temmuz 1927.

Mersin Orta Mektebi dahi bina itibariyle daha acınacak bir halde idi. Apartman tarzı yapılmış, iki katlı bir binanın üst katı nafia ve maarif daireleri işgal etmiş bulunuyor. Alt katta da mektep bulunuyordu. Odalar sınıf olmaya elverişli değil ve teneffüshane de nakafi idi. Buradaki orta mektebi de başka bir binaya nakledilen ana mektebinin yerine naklettik.

Cumhuriyet yönetiminin her yurttaşı okutma politikası, her derecedeki öğretimi çok hızlı geliştirdiğinden, Mersin Ortaokulu yüklü bir öğrenci kadrosu ile uzun süre eğitim-öğretime devam etmek zorunda kalmıştır. Öğrenci sayısının çok artması üzerine de ikili öğretime geçilmiştir. Okul binası ev olarak inşa edildiği için, 1939'da sayısı 723'ü bulan öğrencinin ihtiyacını karşılamaktan oldukça uzaktı⁶⁴³. Bu nedenle, Yeni Mersin gazetesine göre, Mersin'in acilen bir ortaokul ya da lise binasına ihtiyacı vardı. Bu ihtiyaç artık bir zorunluluk haline gelmişti⁶⁴⁴.

IV.6.4.2. Lise'ye Duyulan İhtiyaç

Cumhuriyet devrinde, ortaokulu bitiren öğrencilerin lise öğrenimi için Adana'ya ya da başka vilayetlere gitmeleri Mersin'in en büyük sorunlarından birini oluşturmaktaydı. Yeni Mersin gazetesinde çıkan yazılarda da, bu sorun sürekli olarak dile getirilmiştir. Zaman zaman bu konuda isteklerde bulunulmuş, Mersin, Tarsus şehirlerinden ve köylerinden okumak ve eğitimlerine devamı etmek için yüzlerce öğrencinin sabahın çok erken saatlerinde kalkarak Adana'ya gitmek zorunda oldukları ve her gün en az 4-5 saatlerini yolda geçirdikleri, yetkili makamlara iletilmiştir. 1945 yılı itibari ile Vilayet genelinde başka vilayetlerde okuyan öğrenci sayısı 400'ü geçiyordu⁶⁴⁵. Geçim sıkıntısı

⁶⁴³ *Yeni Mersin*, 4 Haziran 1939.

⁶⁴⁴ *Yeni Mersin*, 3 Haziran 1939.

⁶⁴⁵ *Yeni Mersin*, 1 Nisan 1945.

içinde yaşayan yurttaşların da çocuklarını Adana'ya gönderemediği düşünülürse İçel Vilayetin merkezi Mersin'de bir lisenin açılması en önemli ihtiyaçtı⁶⁴⁶.

IV.6.4.3. Sınıfta Kalma ve Devamsızlık

Ortaöğretimde yaşanan önemli sorunlardan biri de sınıfta kalma ve devamsızlıktır. Ortaokullara ve liselere çok fazla başvuru vardı. Buna karşın Maarif Vekaleti bina, öğretmen ve ders araç gereçleri bakımından yetersiz olanaklara sahipti. Bu nedenle ilkokuldan liseye kadar uzayan öğrenci izdihamını önleyebilmek amacıyla, öğrencileri her sınıfta alabildiğince başarısız kılarak eleyecek bir sınıf geçme sistemini uyguladığı görülmektedir⁶⁴⁷.1930'lu ve 1940'lı yıllarda sınavların merkezi sistemle yapıldığı anlaşılmaktadır. Mersin Ortaokulunda da sınıfta kalma ve devamsızlık oldukça fazlaydı. Her yıl çok sayıda öğrenci, sınıfta kalma ve devamsızlık nedeniyle okulu bırakmak zorunda kalıyordu. Örneğin 1936-1937 yılında Mersin Ortaokulunda okuyan 449 öğrenciden 326'sı sınıfını geçerken, 123'ü sınıfta kalmıştır⁶⁴⁸. Ancak zamanla Tablo 36'da de görüldüğü gibi sınıfta kalma ve devamsızlık azalmıştır. 1941-1942 ders yılında 181 kişi okuldan ayrılırken, sınıfta kalma oranı %55'tir. Bu sayı 1949-1950 ders yılında 65 kişi okuldan ayrılırken, sınıfta kalma oranı % 22'ye düşmüştür.

⁶⁴⁶ 1967 İçel İl Yıllığı, s. 64.

⁶⁴⁷ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 208-209.

⁶⁴⁸ Hasan Ali Yücel, *a.g.e.*, s. 124.

Tablo 36: 1941-1950 Yılları Arasında Mersin Ortaokulu Öğrenci Devam ve Sınıfta Kalma Durumu

Öğretim Yılı	Okuldan Ayrılanlar			Ders Kesiminde Öğrenci Sayısı			Sınıfta Kalan Öğrenci Sayısı			Sınıfta Kalanlar Yüzdesi
	E	K	Top.	E	K	Top.	E	K	Top	%
1941-42	152	29	181	509	257	766	278	143	421	55
1043-44	150	57	207	362	152	514	176	71	247	48
1944-45	174	52	226	344	145	489	147	62	209	43
1945-46	92	48	140	257	138	395	140	76	216	54
1946-47	79	39	118	255	127	382	100	45	145	37
1947-48	71	35	106	255	123	378	110	36	146	38
1949-50	45	20	65	298	129	427	68	27	95	22

Kaynak: DİE Ortaöğretim İstatistikleri (1941-1950)

Türkiye’de sınıfta kalma nedeniyle birçok olumsuz olay yaşanmaktaydı. Örneğin, her yıl birkaç öğretmen öğrencileri tarafından öldürülmekte ya da yaralanmaktaydı. Bu nedenle Mersin’de de üzücü bir olay yaşanmıştır. Mersin Ortaokulu Müdürü Ejder Ünal, 7 Ekim 1937’de Yurt Bilgisi dersinden sınıfta kaldığı için okulca zorunlu tasdikname verilerek okulla ilişkisi kesilen 17 yaşındaki Muhiddin İnal tarafından öldürülmüştür⁶⁴⁹. Ejder Ünal’ın, sınıfta öğrencilerinin gözü önünde tabancılı ile vurularak öldürülmesi, Mersin halkını derin bir üzüntüye boğmuştur. Yeni Mersin gazetesindeki yazısında Rıza Atilla, bu tür olayların nedeni olarak sistem bozukluğunu göstermiş ve uygulanan sistemin sosyal hayatın gereklerine uymadığından, okullarda disiplinsizliğin hemen hemen genelleştiğini belirtmiştir⁶⁵⁰.

Kültür Bakanı Saffet Arıkan İçel Valiliği’ne gönderdiği telgrafla Ortaokul Müdürü Ejder Bey’in feci ölümü münasebetiyle üzüntülerini bildirmiştir⁶⁵¹. Bu olay Ankara Erkek Lisesi ve diğer okullarda da protesto edilmiştir. Yeni Adam’da çıkan

⁶⁴⁹ *Yeni Mersin*, 8 Birinciteşrin 1937.

⁶⁵⁰ *Yeni Mersin*, 8 Birinciteşrin 1937.

⁶⁵¹ *Yeni Mersin*, 9 Birinciteşrin 1937.

yazısında İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise uygulanan sistemi eleştirmiş, okul dışında gençlik kuruluşlarının olmadığından yakınmış, okulun öğrencileri hayata hazırlamadığını belirterek bu üzücü olayla ilgili olarak şunları söylemiştir.⁶⁵²

Talebe cinayetlerine karşı tedbir, nasihat, telkin ceza değildir. Bunların hiçbirisi bu kara netice üzerine müessir olamaz. Yapılacak şey zümre hayatını kuvvetlendirmektir, daha doğrusu yeniden kurmaktır. Mektep hala bir okuma, yazma, ezberleme yahut anlama, nihayet imtihana hazırlanma yeridir. Sosyal şahsiyet ve karakter bakımından kalıplanma yeri değildir. Dışarıdan gençlik teşkilatı yoktur. Halkevleri vardır, fakat bunlar gençleri değil, yalnız bir zümreyi çalıştırmaktadır. Bir gençlik teşkilatı lazımdır. Çok açık söyleyelim ki Kemalizm devlete girmiş, ekonomiye girmiş, fakat mektebin sosyal teşkilatına ve mektep dışı gençlik hayatının organizasyonuna girmemiştir. Niçin? şunun için ki resmi pedegoklarımız henüz mektep programlarının “toplular tedris”i sistemine uydurmakla meşguldürler. Onlar dışında kalanlar da seslerini cesaretle yükseltmenin vazife olduğunu bilmiyorlar. Talebe hocasını, çocuk babasını öldürüyor hala bekliyorlar.

IV.7. Mesleki ve Teknik Eğitimde Gelişmeler

Cumhuriyetin ilk yıllarında, eğitim ve öğretim alanında ilköğretim ve okuma yazma-seferberliğine daha çok önem verilmiş olsa da mesleki ve teknik eğitim için bilgi toplama, planlama ve sistemli bir mesleki eğitim oluşturmak için de yoğun bir çaba harcandığı anlaşılmaktadır⁶⁵³. Osmanlı İmparatorluğu’ndan devralınan çok az sayıda meslek okullarının yönetimi, geliştirilmesi ve hangi bölgelerde yeni okulların açılması gerektiğini belirlemek amacıyla, 1924 yılında J. Dewey, 1925 yılında A. Kühne, 1926 yılında da O. Buyse Türkiye’ye çağırılmıştır. Bu uzmanlar tarafından hazırlanan raporlara göre mesleki ve teknik eğitime yön verilmeye çalışılmıştır.

1927 yılında Türkiye’ye gelen Belçikalı teknik eğitim programları uzmanı Buyse, açılması düşünülen teknik okullar ve uygulanacak programlar hakkında bir rapor

⁶⁵² *Yeni Mersin*, 24 Birinciteşrin 1937.

⁶⁵³ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s.241.

hazırlamıştır. Bu raporda Buyse, modern dünyada iş bölümü ve uzmanlaşmanın önemini vurgulayarak, devletin siyasi, sosyal ve ekonomik yükümlülüklerini yerine getirebilmesinin ancak bireylerin çalışarak üzerlerine düşeni yapmalarıyla mümkün olabileceğini belirtmiştir⁶⁵⁴. Buyse, raporunu hazırlarken çeşitli vilayetleri gezerek, vilayetlerin özelliklerine göre mesleki ve teknik eğitim programlarının uygulanmasına dikkat çekmiştir.

Mersin ilinin mesleki eğitim durumunu da inceleyen Buyse, Mersin’de kız ve erkek öğrencileri hayata hazırlayacak herhangi bir meslek eğitiminin olmadığını vurgular⁶⁵⁵ ve buranın geleneksel sanatlarına uygun olarak, bir deniz inşaat bölümünün kurulmasının gelecekte çok olumlu olacağını belirtir. Buyse raporunda, Mersin’de en fazla 30 tonluk gemilerin yapıldığını, Mersin limanı inşaatının başlaması ve kullanıma açılmasından sonra gemi inşa işlerinin artacağı ve daha büyük hacimli gemilerin onarımının da burada yapılabileceğini belirtmiştir⁶⁵⁶.

Mersin’de 1942 yılında Akşam Kız Sanat Okulu açılıncaya kadar Mersin’de faaliyet gösteren tek meslek okulu Akşam Ticaret Okulu idi. Bu okul, 1928’de Mersin Ticaret Kursu olarak açılmış, 5 ay faaliyet gösterdikten sonra kapatılmıştı⁶⁵⁷. 1929 yılında Akşam Ticaret Okulu olarak tekrar açılmış ve 5 ay kadar faaliyetini sürdürdükten sonra yine kapatılmıştır. Okulun, Türkiye genelindeki mesleki okullarla birlikte eğitim için yeterli öğretmen kadrosuna sahip olmaması nedeniyle Bakanlıkça kapatıldığı anlaşılmaktadır⁶⁵⁸. Valiliğin himayesinde ve Ticaret Odasının denetiminde, 1929’da Meslek Ticaret Kursu açılmıştır. Kurs binası tamamlanıncaya kadar geçici olarak Orta

⁶⁵⁴ Ülker Akkutay, *a.g.e.*, s.40.

⁶⁵⁵ Ülker Akkutay, *a.g.e.*, s.48.

⁶⁵⁶ Ülker Akkutay, *a.g.e.*, s.48.

⁶⁵⁷ *15. Yılda İçel*, s.104.

⁶⁵⁸ *Yeni Mersin*, 15 Ağustos 1929.

Mektep yürütülecekti⁶⁵⁹. Kursta, kapatılan Akşam Ticaret Okulu programlarına göre eğitim yapılacak ve ilköğrenimini tamamlamış ve ticaretle uğraşan herkes kayıt yaptırabilecekti. Meslek Ticaret Kursu, 1931'de Akşam Halk Ticaret Mektebi adı ile Maarif Vekaleti emrine alınmış⁶⁶⁰ 15 Mart 1932'de de Akşam Ticaret Mektebi adıyla Maarif Vekaletinin emrine ve bütçesine geçmiştir⁶⁶¹. Akşam Ticaret Mektebinin öğretmen kadrosu 1937'de artırılmış ve öğretmen sayısı 4'e çıkarılmıştır⁶⁶². 1931'de Bölge Sanat Okullarının kurulması ile Mersin, Aydın Bölge Sanat Okuluna bağlanmıştır. Bölge Sanat Okullarının giderleri bölge içine giren iller tarafından karşılanmaktaydı. Bölge Sanat Okulları 1935 yılında Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir.

Özellikle 1940'lı yıllarda Mersin'de mesleki ve teknik eğitim alanında çok sayıda okul açıldığı, mesleki ve teknik eğitim alanında önemli gelişmeler olduğu anlaşılmaktadır. Bu okullardan ilki olan Akşam Sanat Okulu 15.12.1942'de öğrenci kaydına başlayarak 24.12.1942 tarihinde, İdman Yurdu binasında öğretime başlamıştır. Okulun ilk müdürü Sabahat Ocaklılar'dı⁶⁶³. Akşam Kız Sanat Okulunda 1942-1943 ders yılında 138 öğrenci öğrenim gördü. Okulun açtığı ilk sergisi Mersin'de büyük ilgi görmüştür⁶⁶⁴. 1943-1944 ders yılında da Mersin'de bir Kız Enstitüsü açılmıştır⁶⁶⁵.

Maarif Vekilliği, bir ticaret merkezi olan Mersin'de bir Ticaret Ortaokulu açmayı kararlaştırmış ve okulun binasının Vilayet tarafından temin edilmesini istemiştir⁶⁶⁶. Valilik, Mahmudiye Mahallesi'nde bir bina kiralarak, okulun 1943'te

⁶⁵⁹ *Yeni Mersin*, 1 Teşrinievvel 1929.

⁶⁶⁰ *Yeni Mersin*, 22 Eylül 1931.

⁶⁶¹ *15. Yılda İçel*, s. 104.

⁶⁶² *Yeni Mersin*, 18 Mart 1937.

⁶⁶³ *Yeni Mersin*, 15 Birincikanun 1942.

⁶⁶⁴ *Yeni Mersin*, 1 Haziran 1943.

⁶⁶⁵ *Yeni Mersin*, 21 Ağustos 1943.

⁶⁶⁶ *Yeni Mersin*, 31 İkincikanun 1943.

açılmasını sağlamış ve okul binasının kirasını da Valiliğin isteği üzerine üzerine Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesi karşılamıştır⁶⁶⁷.

1945-1946 ders yılında Mersin’de bir Orta Sanat Okulu açılmıştır⁶⁶⁸. Mersin Orta Sanat Okulu Müdürü, Yeni Mersin gazetesine verdiği bir demeçte, II. Dünya Savaşı sırasında dünyada teknik ve savaş endüstrisinin hızla gelişmesinin, Türkiye için kayıp değil kazanç olduğunu ve endüstrileşme çalışmalarının hızlanmasını sağladığını belirtmiştir. Ayrıca sanat okullarına artık öğrencilerin büyük ilgi göstermeye başladığını açıklamıştır⁶⁶⁹.

1947-1948 eğitim-öğretim yılında, Orta Sanat Okulu bünyesinde en az beş sınıflı ilkokulu bitiren ve genel bilgi derslerinde başarılı olmayan, sanatta başarı ve yeteneği görülen gençleri pratik işçi yetiştirmek amacıyla Pratik Sanat Okulu açılmıştır⁶⁷⁰. Fakat okul, fazla ilgi görmediğinden bir süre sonra kapatılmıştır. Orta Sanat Okulu 1948-1949 öğretim yılından itibaren Erkek Sanat Enstitüsü olarak faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır.⁶⁷¹

Orta Ticaret Okulu, 1949-1950 öğretim yılında Ticaret Lisesi’ne dönüştürülerek, İstasyon karşısındaki Çocuk Esirgeme Kurumu binasının alt kısmında öğretime devam etmiştir⁶⁷². Ticaret Lisesi’nin açılmasında bankalar, fabrikalar, özel şirketler ve diğer kuruluşların sürekli ticaret okulu mezunlarını tercih etmeleri ve Orta Ticaret Okulunun da bu ihtiyacı karşılayamamasının etkili olduğu anlaşılmaktadır.

⁶⁶⁷ *Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin 1946 Yılı Genel Kurul Toplantı Tutanağı*, s. 8.

⁶⁶⁸ *Yeni Mersin*, 10 Mart 1946; Okulun atölyeleri ise 9 Mart 1946 tarihinde düzenlenen bir törenle açılmıştır. Törene, Milletvekili Muhtar Berker, Süreyya Anamur, Vali Tevfik Sırrı Gür, CHP İl Yönetim Kurulu Başkanı Mithat Toroğlu, Milli Eğitim Müdürü ve birçok öğretmen katılmıştır.

⁶⁶⁹ *Yeni Mersin*, 14 Ekim 1946.

⁶⁷⁰ *Yeni Mersin*, 16 Eylül 1947.

⁶⁷¹ *İçel İl Yıllığı*, 1967, s.65.

⁶⁷² *İçel İl Yıllığı*, 1967, s.66.

1945-1946 ders yılında Alata köyünde 4480 sayılı Teknik Ziraat ve Teknik Bahçivanlık Okulları Kanununa dayanarak Alata Teknik Bahçivanlık okulu açılmıştır⁶⁷³. Okul, 1 Ekim 1945 tarihinde 122 öğrenci ile öğretime başlamıştır⁶⁷⁴.

IV.7.1. Okul, Öğrenci ve Öğretmen Durumu

1930'lu yıllarda mesleki okul olarak Mersin'de sadece Akşam Ticaret Okulu vardı. Yukarıda belirtildiği gibi 1942'de Akşam Kız Sanat Okulu, 1943'te Ticaret Ortaokulu, Kız Enstitüsü, 1945'te Orta Sanat Okulu ve Alata Teknik Bahçivanlık Okulu, 1948'de Erkek Sanat Enstitüsü ve 1949 yılında da Ticaret Lisesi açılmıştır. Böylece 1940'lı yıllarda Mersin'in mesleki ve teknik eğitim açısından oldukça gelişmiş bir şehir haline geldiği görülmektedir. Dolayısıyla halkın da mesleki ve teknik okullara olan ilgisi sürekli olarak artmıştır.

Tablo 37: Mersin'de 1944-1945 Eğitim-Öğretim Yılında Orta Dereceli Mesleki ve Teknik Okulların Durumu

Okul Adı	Ders Kesiminde Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı			Diploma Alanların Sayısı		
	E	K	Toplam	E	K	Toplam	E	K	Toplam
Mersin Kız Enstitüsü	-	89	89	3	12	15	-	15	15
Mersin Akşam Kız Sanat Okulu	-	103	103	-	6	6	-	29	29
Mersin Orta Ticaret Okulu	46	5	51	1	5	6	-	-	-
Mersin Alata Teknik Bahçivanlık Okulu	-	-	-	6	-	6	-	-	-
Toplam	46	197	243	10	23	33	-	44	44

Kaynak: DİE. Orta Meslek ve Teknik Öğretim İstatistikleri (1944-1945), 1947.

⁶⁷³ Yeni Mersin, 21 Haziran 1947.

⁶⁷⁴ Yeni Mersin, 20 Haziran 1947.

Tablo 37’de görüldüğü gibi 1944-1945 öğretim yılında Mersin’de dört orta dereceli mesleki ve teknik okulda toplam 243 öğrenci öğrenim görürken 33 öğretmen görev yaptığı anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin 15’i Mersin Kız Enstitüsü kadrosundadır. Bu öğretim yılında mesleki ve teknik okullarda öğrenim görmekte olan öğrencilerin büyük bir bölümü kızdır. En fazla öğrenci Akşam Kız Sanat Okulundadır. Mersin’in bir ticaret ve liman kenti olmasından dolayı bu dönemde erkek öğrencilerin en fazla ilgi gösterdiği okulun, Orta Ticaret Okulu olduğu görülmektedir. Mersin Kız Enstitüsü ve Akşam Kız Sanat Okullarının çeşitli bölümlerinden bu öğretim yılında 44 öğrenci diploma aldı. Alata Teknik Bahçıvanlık Okulu ise bu öğretim yılında öğrenci almamıştır. Tablo 37’de görüldüğü gibi kız öğrenciler ve bayanlar, Kız Enstitüsü ve Akşam Kız Sanat Okulu’na yoğun ilgi göstermişlerdir.

Tablo 38: Mersin’de 1945-1946 Öğretim Yılında Orta Dereceli Mesleki ve Teknik Okulların Durumu

Okul Adı	Ders Kesiminde Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı			Diploma Alanlar		Toplam
	E	K	Toplam	E	K	Toplam	E	K	
Mersin Kız Enstitüsü	-	105	105	1	12	13	-	9	9
Mersin Akşam Kız Sanat Okulu	-	75	75	-	6	6	-	-	-
Mersin Orta ticaret Okulu	76	3	79	-	-	-	7	-	7
Mersin Erkek Sanat Okulu	105	-	105	12	1	13	-	-	-
Mersin Alata Teknik Bahçıvanlık Okulu	121	-	121	9	4	13	-	-	-
Toplam	302	183	485	22	23	45	7	9	16

Kaynak: DİE Orta Meslek ve Teknik Öğretim İstatistikleri (1945-1946), 1947

1945-1946 öğretim yılına bakıldığında Tablo 38’de görüldüğü gibi Mersin’de beş orta dereceli mesleki ve teknik okulda toplam 485 öğrenci vardı. Öğrenci sayısındaki

artışın nedeni Erkek Sanat Ortaokulu'nun açılması ve Mersin Alata Teknik Bahçivanlık Okulu'nun öğrenci almasıydı. 1944-1945 ders yılında mesleki ve teknik eğitimde kız öğrencilerin daha fazla iken bir yıl sonra erkek öğrenci sayısının daha fazla olduğu görülür. Okul sayısı bir önceki yıla göre 4'ten 5'e öğretmen sayısı da 33'ten 45'e yükselmiştir hariç, bir önceki yıla göre artmıştır. Mesleki ve teknik öğrenci ve öğretmen durumunda 1944-1945 öğretim yılına göre büyük bir sıçrama olduğu görülür (Bkz. Tablo 38).

Tablo 39: Mersin'de 1946-1947 Öğretim Yılında Orta Dereceli Mesleki ve Teknik Okulların Durumu

Okulun Adı	Ders Kesiminde Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı			Diploma Alanlar		Toplam
	E	K	Toplam	E	K	Toplam	E	K	
Mersin Kız Enstitüsü	-	147	147	1	11	12	-	16	16
Mersin Akşam Kız Sanat Okulu	-	181	181	-	6	6	-	44	44
Mersin Orta Ticaret Okulu	84	4	88	5	2	7	-	-	-
Mersin Erkek Sanat Okulu	213	-	213	16	1	17	-	-	-
Mersin Alata Teknik Bahçivanlık Okulu	303	3	306	17	2	19	-	-	-
Toplam	600	335	935	39	22	61	-	60	60

Kaynak: DİE, Orta Meslek ve Teknik Öğretim İstatistikleri (1946-1947)

Tablo 39'da görüldüğü gibi 1946-1947 öğretim yılında mesleki ve teknik okullarda okuyan öğrencilerin sayısının 935'e ulaştığı görülmektedir. 1945-1946 öğretim yılına göre öğrenci sayısı % 93 oranında artmıştır. Bu öğretim yılında erkek öğrencilerin sayısı kız öğrencilerin sayısının iki katına yaklaşmıştır. Mersin Erkek Sanat Okulu ile Alata Teknik Bahçivanlık Okulunun öğrenci sayısı % 100'den fazla bir artış göstermiştir. Alata Teknik Bahçivanlık Okulu öğrencilerinin hemen hemen tümü erkektir. Sadece 3 kız

öğrenci vardı. Çünkü yatılı olan bu okula köylüler kız çocuklarını göndermek istememişlerdir. Örneğin, CHP Burhan Bucağı Kongresi'nde, köylerden bu okula kız öğrenci alınmaması dileğinde bulunulmuştur. Orta Ticaret Okulu'nda ise 4 kız öğrenci vardı. Kız öğrenciler çoğunluk olarak Akşam Kız Sanat ve Kız Enstitüsü'ne devam etmekteydi. Bu okullarda 39'u erkek 22'si kadın 61 öğretmen görev yapmıştır. Bir önceki yıla göre öğretmen sayısı % 36 oranında arttığı anlaşılmaktadır. Bu öğretim yılında diğer okulların son sınıfı olmadığından sadece Mersin Kız Enstitüsü ve Akşam Kız Sanat Okulu'ndan 60 öğrenci diploma almıştır (Bkz.Tablo 39).

Tablo 40: 1949-1950 Öğretim Yılında Mersin'de Orta Dereceli Mesleki ve Teknik Okulların Durumu

Okul Adı	Ders Kesiminde Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı			Diploma Alanlar		Toplam
	E	K	Toplam	E	K	Toplam	E	K	
Kız Enstitüsü	-	147	147	-	12	12	-	28	28
Akşam Kız Sanat Okulu	-	259	259	-	-	-	-	116	116
Mersin Ticaret Lisesi	138	5	143	4	2	6	18	1	19
Mersin Erkek Sanat Enstitüsü	290	-	290	-	-	-	41	-	41
Alata Teknik Bahçıvanlık Okulu	132	3	135	20	1	21	-	-	-
Toplam	560	414	974	24	15	39	59	145	204

Kaynak: DİE, Orta Mesleki ve Teknik Eğitim İstatistikleri (1949-1950)

Bir yıl sonra Tablo 40'da da görüldüğü gibi, 1949-1950 öğretim yılında Mersin'de orta dereceli mesleki ve teknik eğitim veren okul sayısında bir değişiklik olmamıştır. Erkek Orta Sanat Okulu, 1948-1949 öğretim yılında Erkek Sanat

Enstitüsü'ne⁶⁷⁵, 1949-1950 öğretim yılında da Mersin Orta Ticaret Okulu, Ticaret Lisesi'ne dönüştürülmüştür⁶⁷⁶. 1946-1947 öğretim yılına göre mesleki eğitimde öğrenim gören öğrenci sayısı fazla artmamıştır. Öğretmen sayısında da çok fazla bir değişiklik olmamıştır. Mezun öğrenci sayısında ise bir önceki yıla göre %100'den fazla bir artış olduğu görülmektedir. Alata Teknik Bahçivanlık Okulu'nun ise öğrenci sayısında azalma olmuştur (Tablo 40). Bu durumun nedeni okula giderek daha az yeni öğrenci alınmış olmasıdır. Örneğin 1948-1949 öğretim yılında birinci sınıfta 27, ikinci sınıfta 48, üçüncü sınıfta ise 152 öğrenci vardı⁶⁷⁷. Söz konusu öğretim yılında 147 öğrenci mezun olmuştur⁶⁷⁸. Ayrıca bu okuldaki öğrenci sayısının azalmasında köylülerin bu okulda okuyan ve yaşları 16-19 arasında olan, çocuklarının kendi tarlalarında çalışmalarını istemelerinin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. 1945-1950 yılları arasında mesleki ve teknik eğitimde öğrenci sayısı % 300, öğretmen sayısı da % 79 oranında artmıştır. Bu durum Mersin'de mesleki ve teknik eğitime önem verildiğinin ve Türkiye'de 1940'tan sonra mesleki ve teknik eğitimde bir hızlı bir gelişmenin olduğunu göstermektedir. Ayrıca bunda devlet eliyle küçümsemeyecek ölçüde sanayi tesislerinin kurulmasına bağlı olarak, teknik eleman ihtiyacının artması da etkili olmuştur.

IV.7.2.Mesleki ve Teknik Eğitimde Yaşanan Sorunlar

Bu dönemde Mersin merkezde mesleki ve teknik öğretimde bina sıkıntısı, öğretmen yetersizliği, okulların niteliği ve Mersin'in ihtiyaç duyduğu bazı okulların geç açılmasından kaynaklanan bazı sorunların yaşandığı anlaşılmaktadır.

⁶⁷⁵ *Yeni Mersin*, 1 Ekim 1948.

⁶⁷⁶ *Yeni Mersin*, 10 Eylül 1949.

⁶⁷⁷ *Orta Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistikleri (1948-1949), Tarım Okullarının Öğretmen ve Öğrenci Sayıları*, DİE, Ankara, 1950, s.76.

⁶⁷⁸ *Yeni Mersin*, 5 Temmuz 1949.

Örneğin, Ticaret Lisesi daha önce Lisenin açılmasında olduğu gibi sıkıntılı bir süreçten sonra açılabilmiştir. 1935’de, Mersin Akşam Ticaret Okulu’nun bir okul mu yoksa kurs mu olduğu konusunda bazı tartışmalar yaşanmaktaydı⁶⁷⁹. Bu okul Mersin Ticaret İdadisinin kaldırılması üzerine bu boşluğu doldurmak için kurulmuştur. Öğrenimini tamamlayamayanların ticari bilgilerini tamamlamak amacıyla akşamları devam ettikleri bu okul, Yeni Mersin gazetesine göre, harcanan emek ve paraya karşılık bir verim sunamamıştır. Tahsisatı devlet bütçesinden verilen, öğretmenleri Bakanlıkça gönderilen Ticaret Okulunun teftiş ve kontrolü yapılmıyordu. Okulda bir direktör ve bir öğretmen vardı. Dolayısı ile bu kadro ile okula devam edenlerin iyi bir eğitim almaları oldukça zordu. Ayrıca okula devam konusunda da sorunlar vardı⁶⁸⁰. Bu durum üzerine Mersin Kültür Direktörlüğü bir açıklama yaparak, Akşam Ticaret Okulunun bir kurs olduğunu, okulun Bakanlık ispektörleri (müfettiş) tarafından denetlendiğini açıklamıştır. Ayrıca okulun devamsızlık durumuna dikkat edildiği ve kursa devam edenlere olanaklar ölçüsünde iyi bir eğitim verilmeye çalışıldığı belirtilmiştir⁶⁸¹.

Yeni Mersin gazetesine göre, bir ticaret merkezi olan Mersin’de ticaret hayatına atılacak gençlerin bu alanda iyi bir eğitim alarak başarılı olmaları, kurs niteliğinde olan Akşam Ticaret Okulu ile olanaksızdı. Bu nedenle bir an önce bir Ticaret Okulu açılması gerekiyordu⁶⁸². Mersin’in ticari alanda ihtiyacını karşılayacak kalifiye elemanların yetiştirilmesi amacıyla 1943’te bir Ticaret Ortaokulu açılmıştır. Ticari hayatın sürekli gelişmesi de daha iyi eğitim almış eleman ihtiyacını arttırmaktaydı. Gençler ticarete karşı çok hevesliydi. Ortaokulu bitirdikten sonra ticari bilgilerini arttırmak

⁶⁷⁹ Rıza Atila, “Akşam Ticaret Okulu”, *Yeni Mersin*, 5 Eylül 1935.

⁶⁸⁰ Rıza Atila, “Akşam Ticaret Okulu”, *Yeni Mersin*, 5 Eylül 1935.

⁶⁸¹ *Yeni Mersin*, 6 Eylül 1935; Bu amaçla okulun 1932’de Alicenap, Reşad Nuri ve Harun Reşid, 1933’te Reşad Nuri, Doktor Celal; 1934’te ise Osman Bey ve Bakanlık Müzeler Direktörü Hamit Koşay tarafından denetlendiğini kamuoyuna duyurmuştur.

⁶⁸² *Yeni Mersin*, 6 Eylül 1935.

isteyenler, maddi ve manevi zorluklara katlanarak Adana Ticaret Lisesine gidiyor, bir kısmı ise okulu bırakmak zorunda kalıyordu⁶⁸³. Bu nedenle Mersin basınında sık sık Mersin'in Ticaret Lisesi'ne olan ihtiyacı dile getirilerek, bir kamuoyu oluşturulmuştur. Bu gelişmeler doğrultusunda Maarif Vekaleti, Mersin Ticaret Ortaokulu'nun 1949-1950 öğretim yılından itibaren Ticaret Lisesi olarak faaliyetlerini sürdürmesine karar vermiş ve bu nedenle Ticaret Ortaöğretim Umum Müdürü Abdullah Aker, Mersin'e gelerek incelemelerde bulunmuştur. Okul, 1949 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu binasına taşınmıştı⁶⁸⁴.

Diğer okullarda olduğu gibi mesleki ve teknik okullar açısından da en önemli sorunlardan biri bina sorunudur. Örneğin, Ticaret Ortaokulu, bir ev kiralanarak, bu evin okul haline getirilmesi ile kurulmuş, binanın kirası da Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesi tarafından ödenmiştir. 1946 yılında ilk mezunlarını veren okulun öğrencisi sürekli artmaktaydı. Okulda sınıf yetersizliğinden dolayı 20 kişilik sınıflarda 50 öğrenci okumak zorunda kalmıştır⁶⁸⁵. 1948'de Okulun en büyük ihtiyacı bir binaydı. Binanın sahibinin binayı satması, satın alan kişinin de binayı ev olarak kullanmak istemesi okulun bina sorununu tekrar gündeme getirmişti⁶⁸⁶. Bina sıkıntısı, Mersin Kız Enstitüsü için de geçerliydi. Enstitü, 1942'de, İdman Yurdu binasında Akşam Kız Sanat Okulu olarak açılmış ve 1943'de Enstitü olduktan sonra, yer darlığı yüzünden, eskiden kilise olarak kullanılan binaya taşınmıştır. Akşam Sanat Okulu'nun bir bölümü de eski Vali Konağı'nda faaliyetlerini sürdürmüştür. 1950 yılında ise Enstitü, Halkevi binasına taşınmıştır⁶⁸⁷. Yeni Mersin gazetesine göre, Mersin gibi kültürlü bir şehir için Kız Enstitüsü binası çok görülmemeli ve çok rağbet gören bu okul için Milli Eğitim Bakanlığı

⁶⁸³ *Yeni Mersin*, 30 Haziran 1948.

⁶⁸⁴ *Yeni Mersin*, 10 Eylül 1949.

⁶⁸⁵ *Yeni Mersin*, 3 Ocak 1948.

⁶⁸⁶ *Yeni Mersin*, 30 Haziran 1948.

⁶⁸⁷ *İçel İl Yıllığı*, 1967, s. 65-66.

uygun bir bina yaptırmalıydı⁶⁸⁸. Erkek Sanat Enstitüsü de bina sıkıntısı içindeydi. Mersin’de açılan mesleki ve teknik öğretim okullarının genelde geçici binalarda eğitim-öğretime başlayarak büyük sıkıntı içinde faaliyetlerini sürdürmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Mevcut olanaklar bu sıkıntılar, hemen ortadan kaldırmaya yetmemekteydi.

IV.7.3. Mesleki ve Teknik Okullar

IV.7.3.1. Akşam Ticaret Okulu

Mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesi ile ilgili olarak Türkiye’ye davet edilen yabancı uzmanlar, ticaret mesleğinin yaygınlaşması için Akşam Ticaret Okulu ve kurslarının açılmasını önermişlerdir. Bu amaçla 1927’den itibaren bu okul ve kursların açılması için illere gerekli talimat verildiği anlaşılmaktadır. Ancak iki yıl devam eden bu kurslar, halk tarafından yetersiz görüldüğü ve öğretmen bulunamadığı için 1929 yılında kapatılmıştır⁶⁸⁹.

Mersin Akşam Ticaret Okulu da ilk defa 1928’de Mersin Ticaret Kursu olarak açılmış ve kurs beş ay sonra kapanmıştır. 1929’da ise Mersin Akşam Ticaret Mektebi adı ile açılan okul 5-6 ay kadar öğretime devam ettikten sonra Türkiye genelinde mesleki okulların kapatılmasına paralel olarak o da kapatılmıştır⁶⁹⁰.

Okul, 1930’da Halk Ticaret Mektebi adı ile Maarif Vekaletinin ve çevrenin maddi yardımı ile yeniden açılmıştır⁶⁹¹. Mersin Halk Ticaret Mektebinin, İç Anadolu’nun iktisadi kapısı olan Mersin’de her yaşta her sınıf halka ticari ve iktisadi bilgi vermek, en

⁶⁸⁸ *Yeni Mersin*, 16 Aralık 1948.

⁶⁸⁹ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s.290.

⁶⁹⁰ *15. Yılda İçel*, s.104.

⁶⁹¹ *15. Yılda İçel*, s.104.

kısa zamanda uygulamalı meslek ve iş adamı yetiştirmek amacıyla, Belçikalı uzman Omer Buyse tarafından belirlenen esaslara göre kurulduğu anlaşılmaktadır⁶⁹².

Okulda öğretim iki yıl olup dersler her akşam iki saat olarak veriliyordu. Her yaşta kadın ve erkek okula girebiliyordu. Devam zorunluluğu vardı. Okula girecek olanların ilköğrenimlerini bitirmiş olmaları ya da Millet Mekteplerinden şahadetname sahibi almaları gerekiyordu⁶⁹³. Okul, Maarif Vekaleti'nin özel himayesi ve yardımı ile kurulmuş, okulun tesisat, araç ve gereci Mersin Belediyesi'nce sağlanmıştır. Mersin Ticaret ve Sanayi Odasının tahsis ettiği salonlarda faaliyetine başlamıştır⁶⁹⁴. Okula bir ticari iş yerinde çalışıp da bilgisini arttırmak isteyenler ile ticari bilgi edinip bir işe girmek isteyenler devam ediyordu⁶⁹⁵.

Okulun öğretmen kadrosu 1937'de öğretmen sayısı 4'e çıkarıldı⁶⁹⁶. Kültür Bakanlığı Akşam Ticaret Okulu teşkilatında 1937 yılında önemli yenilikler yapmış⁶⁹⁷ ve yapılan düzenlemeye göre okul üç şubeye ayrılmıştır⁶⁹⁸. Okul, Kültür Bakanlığına bağlı olacak, şubeleri bitirenlere diploma verilecek ve A Şubesini bitirenler isterse yüksek ticaret okullarına devam edebileceklerdi⁶⁹⁹.

⁶⁹² *Mersin Halk Ticaret Mektebi, Talimat ve Müfredat Programı*, s.5.

⁶⁹³ *Mersin Halk Ticaret Mektebi, Talimat ve Müfredat Programı*, s.8-9.

⁶⁹⁴ *Mersin Halk Ticaret Mektebi, Talimat ve Müfredat Programı*, s.11.

⁶⁹⁵ Okulda okutulan dersler şunlardı; Mersin Halk Ticaret Mektebi Talimat ve Müfredat Programına göre, ticaretgah, ticari hukuk, ticari Muhasebe, Türkiye Cumhuriyeti maliyesi, ticari muhasebe, ticari hesap, ticari coğrafya ve emtia ve coğrafya dersleri ile birlikte seçmeli ders olarak da Fransızca ve güzel yazı ve daktilo dersleri okutulmaktaydı.

⁶⁹⁶ *Yeni Mersin*, 18 Mart 1937.

⁶⁹⁷ *Yeni Mersin*, 6 İkinciteşrin 1937.

⁶⁹⁸ Bunlar şöyleydi; A Şubesi: Öğrenimine devam edemeyen, herhangi bir ticari işletme sahibi olanların, genel ticaret bilgilerini arttırmak amacıyla devam ettikleri şubedir. Öğrenim süresi iki yıldır. Bu şubede on çeşit ticari ve genel ders okutulacaktı. B Şubesi: Herhangi bir ticari işletmede çalışan ve genel bilgiler dışında, akşam devam etmek suretiyle sadece ticari bilgilerini arttırmak isteyenlerin devam ettiği şubedir. Bu şubede dört ders okutulacaktı. C Şubesi: Müstakil kurslardan oluşan bu şube A ve B şubelerini takip etmek istemeyen, ticari bürolarda iş sahibi olan ya da olmak isteyenlerin birkaç kursu birden takip edebildikleri şubedir. Kurslar bir ve iki yıllıktır.

⁶⁹⁹ *Yeni Mersin*, 6 İkinciteşrin 1937.

Tablo 41: 1931-1937 Yılları Arasında Akşam Ticaret Okulundan Mezun Olan Öğrenci Sayıları

Öğretim Yılı	Mezun
1931-1932	11
1932-1933	10
1933-1934	11
1935-1936	6
1936-1937	13

Kaynak: 15. Yılda İçel, Mersin 1938, s.104

Mersin ticaret hayatına önemli sayıda elemanlar yetiştiren okul, 1937'de Halkevi yanındaki yeni kiraladığı binasına taşındı⁷⁰⁰. 1938 yılında okulda 8'i kız ve 57'si erkek olmak üzere 65 öğrenci öğrenim görmekteydi⁷⁰¹.

IV.7.3.2. Orta Ticaret Okulu

Mersin Orta Ticaret Okulu, 1943'te 28 öğrenci ile öğretime başlamıştır. Okulun ilk müdürü ve tek meslek dersleri öğretmeni, Fransa Yüksek Ticaret Okulunu 1933 yılında bitiren Sabri Akıner'di⁷⁰². Okulun diğer dersleri ise Ortaokul öğretmenleri tarafından verilmiştir. 1943-1944 ders yılında okulda 2'si kız 26'sı erkek 28 öğrenciden bir kısmı çeşitli nedenlerle okuldan ayrılmış ve ders yılı sonunda öğrenci sayısı 18'e düşmüştür⁷⁰³. 1944-1945 öğretim yılında 1. ve 2. sınıfları olan okulda ders kesiminde 5'i kız, 46'sı erkek toplam 51 öğrenci vardı.(Tablo 37) Okulda müdürle birlikte öğretmen sayısı ise 7 idi.

Orta Ticaret Okulu, resmi ve özel kuruluşların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla daktilograf yetiştirilmesi amacı ile daktilo kursları da açmıştır. Okul, ilk mezunlarını 1946'da vermiş ve 7 öğrenci mezun olmuştur. 1946-1947 öğretim yılında 44

⁷⁰⁰ *Türk Sözü*, 23 Haziran 1937.

⁷⁰¹ *15. Yılda İçel*, s. 105.

⁷⁰² *Yeni Mersin*, 4 Aralık 1948. Ayrıca Sabri Akıner 2 -10 Aralık 1946 tarihleri arasında yapılan Üçüncü Milli Eğitim Şûra'sına da katılmıştır.

⁷⁰³ *Orta Mesleki ve Teknik Öğretim İstatistikleri (1943-1944), Orta Ticaret Okullarının Öğrenci ve İmtihan Durumları*, DİE, s.52.

öğrencinin okula kayıt yaptırdığı ve ders yılı başında öğrenci sayısının 110'a çıktığı görülür⁷⁰⁴.

Mersin Ticaret Ortaokulu'na duyulan ilgi öğrenci sayısının sürekli artış göstermesinden anlaşılmaktadır. 1947-1948 öğretim yılında öğrenci sayısı 108'dir. Okul Müdürü Sabri Akıner'e göre bu artış bir Orta Ticaret Okulu için normalin üstündeydi. Okulun en büyük ihtiyacı bina idi. Mevcut bina üç sınıf ile daktilografi, müdür ve idare odalarından oluşuyordu. Kütüphane, Öğretmenler Odası, Fizik ve Kimya Laboratuvarı, Mal Bilgisi Laboratuvarı vs. için daha en az 5 odaya ihtiyaç vardı⁷⁰⁵.

Vergi mevzuatının, Avrupa ülkelerinde olduğu gibi yeni bir gelir vergisi ile takviye edilerek, ileri ve akılcı esaslara doğru yönelmesi, gerek mükellef ve gerekse mükellefi kontrol eden maliye teşkilatı bakımından ticari ve mali bilgilerle donatılmış kalifiye elemana olan ihtiyacın arttırmıştı. 5432 Sayılı Vergi Usul Kanunu, defter tutmakla görevli mükelleflerin sayısının artmasına neden olmuş ve uzman muhasebeci ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bütün bu gelişmeler ticaret liselerini ayrıcalıklı bir hale getirmiş ve Mersin'de Ticaret Lisesi'ne duyulan ihtiyacı yeniden gündeme taşımıştır. Ticaret Ortaokulu Aile Birliği İdare Heyeti ve Ortaokul Müdürü, Milli Eğitim Müdürlüğünde bir toplantı yapmıştır. Toplantıda okul binasının bir başka yere nakli, öğrencilerin kıyafeti konular ele alındıktan sonra, Okulun Lise haline getirilmesi için de Milli Eğitim Bakanlığı'na yazı yazılmasına karar verilmiştir⁷⁰⁶. Bu gelişmeler üzerine Bakanlık, Mersin Ticaret Ortaokulunun 1949-1950 öğretim yılından itibaren Ticaret Lisesi olarak faaliyetlerini sürdürmesine karar vermiştir. Çocuk Esirgeme Kurumu'na taşınan Ticaret

⁷⁰⁴ *Yeni Mersin*, 14 Ekim 1946.

⁷⁰⁵ *Yeni Mersin*, 4 Aralık 1948.

⁷⁰⁶ *Yeni Mersin*, 15 Nisan 1949.

Lisesi'nde bir inceleme yapan Ticaret Ortaöğretim Umum Müdürü Abdullah Aker'in binayı uygun bulması ile öğrenci kayıtlarına başlanmıştır⁷⁰⁷.

IV.7.3.3. Akşam Kız Sanat Okulu

Cumhuriyet döneminde Akşam Kız Sanat Okulları 1928-1929 öğretim yılında açılmıştır. Okulun kuruluş amacı, mesleki öğrenim göremeyen yaşları ilerlemiş kadınlar ve sanat okuluna devam etme olanağı bulunmayan genç kız ve kadınları iyi bir anne ve ev kadını olarak yetiştirmektir⁷⁰⁸. Kurslar şeklinde öğretim yapan bu okullarda biçki-dikiş, kadın ve erkek çamaşırı, nakış, moda, çiçek, ev idaresi, yemek pişirme, çocuk bakımı, pasta vb. gibi bölümler bulunmaktaydı. Bu okullar, kız enstitüsü bünyesinde ya da bağımsız olarak açılabilmekteydi.

Mersin'de Akşam Kız Sanat Okulu, 1942'de İdman Yurdu binasında açılmıştır⁷⁰⁹. Maarif Müdürlüğü tarafından hazırlanan binanın mobilya ve diğer araç-gereçleri Maarif Vekaleti tarafından sağlanmıştır. Okulun ilk Müdürü Bursa Necatibey Kız Sanat Enstitüsü Moda Öğretmeni Sabahat Ocaklılar'dı⁷¹⁰. Derslere 24.12.1942 tarihinde başlanmıştır. Akşam Sanat Okulları üç şubeden oluşmaktaydı⁷¹¹.

1942-1943 öğretim yılında Akşam Sanat Okulu'nun 170 öğrencisi vardı. Bu öğrencilerden 20'si haftanın belirli günlerinde Tarsus'tan gidip gelmekteydi. Kurs mevcudu ise 315'ti. İlk yılda bu sayı oldukça iyi idi. Örneğin, Adana Kız Sanat Enstitüsü

⁷⁰⁷ *Yeni Mersin*, 10 Eylül 1949.

⁷⁰⁸ Hasan Cicioğlu, a.g.e., s.279.

⁷⁰⁹ *Yeni Mersin*, 15 Birincikanun 1942.

⁷¹⁰ *Yeni Mersin*, 2 Birincikanun 1942.

⁷¹¹ Bunlar; "A" Şubesine herhangi bir nedenle öğrenimlerine devam edememiş olup da bir meslek sahibi olma ihtiyacını duymuş olan bayanlar devam edebiliyordu. Bu şube biçki-dikiş ve moda bölümlerinden oluşuyordu. "B" Şubesine zamanlarının yetersiz olması nedeniyle A şubesinin bütün derslerine devam edemeyen, ama acilen meslek sahibi olmak isteyenler devam edebiliyordu. Moda ve biçki-dikiş olmak üzere iki bölümdü. "C" Şubesi ise serbest kurslardan oluşuyordu. C şubesine kayıtlı öğrenciler, istedikleri kısımlardan, istedikleri dersleri alabiliyordu.

ve Akşam Sanat Okulu ilk zamanlarda, 200 öğrenciyi bile bulamamıştı⁷¹². Dersler her gün öğleden önce ve sonra yapılıyordu. Bu öğretim yılında sadece C şubesi açılmıştı.

Akşam Kız Sanat Okulu ilk sergisini 31 Mayıs 1943 tarihinde açmıştır. 1942 yılının sonunda açılmış olmasına rağmen okul sergisi Mersin’de büyük beğeni toplamıştır⁷¹³. 1943-1944 öğretim yılında Mersin Kız Enstitüsü’nün açılmasıyla Akşam Kız Sanat Okulu, faaliyetlerini Kız Enstitüsü bünyesinde sürdürmeye başlamıştır⁷¹⁴.

IV.7.3.4. Kız Enstitüsü

Kız Enstitüleri kuruluş hedefleri, ders programları ve derslerin amaçları ile birlikte değerlendirildiğinde, enstitülerin temel hedefinin kültürlü, bilgili, iyi, aydın bir ev hanımı yetiştirmek olduğu görülür. Cumhuriyet döneminde kadınların ekonomik, siyasal, bilimsel ve kamusal alanda aktif rol almaları sağlanırken, evdeki görevlerinin de bu okullar aracılığı ile düzenlenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır⁷¹⁵.

Osmanlı döneminde kurulan Kız Sanayi Mektepleri 1923’te “Kız Sanat Mektebi” adını almıştır. 1927’de ise Kız Enstitülerine dönüştürülmüştür. 1935-1936 öğretim yılında, Enstitüler ortaokul mezunu öğrencilerin alınması kararlaştırılarak, öğrenim süresi 2 yıl olan özel bir bölüm açılmıştır⁷¹⁶. 1943’e kadar ilkokula dayalı 5 yıllık olan Kız Enstitüleri, bu yıldan itibaren ilk üç yılı birinci devre “Kız Sanat Ortaokulu,” son iki yılı ikinci devre “Kız Sanat Enstitüsü” olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır⁷¹⁷. Böylece Enstitüye ilkokul mezunları ile ortaokulun her sınıfından ayrılanlar ve ortaokul mezunları girebiliyordu.

⁷¹² *Yeni Mersin*, 25 Şubat 1943.

⁷¹³ *Yeni Mersin*, 1 Haziran 1943.

⁷¹⁴ *Yeni Mersin*, 21 Ağustos 1943.

⁷¹⁵ Fatma Gök, “Kız Enstitüleri: Ev Kadını Yetiştiren Asri Bir Müessesese”, 75. *Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 242.

⁷¹⁶ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s. 269.

⁷¹⁷ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s. 269.

Bu gelişmelere uygun olarak Mersin Kız Enstitüsü 1943-1944 öğretim yılında eski vali konağında öğretime açılmıştır⁷¹⁸. Okulun ilk müdürü Sabahat Ocaklılar'dı. Enstitü binası yeterli olmayınca Özel İdare, okulun Cumhuriyet döneminde Çankaya İlkokulu olarak kullanılmaya başlayan Rum Ortodoks Kilisesi'ne taşınmasını kararlaştırmıştır. Bu bina Enstitüye uygun olacak şekilde Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesi tarafından tamir ettirilmiştir. 1943 yılında Enstitü'ye 1.ve 2. sınıf, Özel 4. sınıf ile Akşam Kız Sanat Okulu 2. sınıfları ilave edilmiştir. Daha sonra bu binaya Namık Kemal İlkokulu taşınmıştır. Akşam Sanat Okulunun bir bölümü ise eski Vali Konağı'nda öğretime devam etmiştir. 1950'de Enstitü, Esas, Özel ve Akşam Sanat Okulu olarak Halkevi binasına taşınmıştır⁷¹⁹.

1945-1946 ders yılı sonunda Kız Enstitüsü binasında yıl sonu sergisi açıldı. Bu yıl Mersin Kız Enstitüsünün 5. Özel sınıfından 9, Akşam Kız Sanat Okulu'nun Nakış Bölümü'nden 12, Çamaşır Bölümü'nden 11, Pasta Bölümü'nden 3, Biçki-Dikiş Bölümü'nden de 21 öğrenci mezun olmuştur⁷²⁰. Mersin Kız Enstitüsü 1945 yılında kapsamlı bir onarımdan geçirilerek⁷²¹ tamir masrafı Türk Maarif Cemiyeti ve Mersinli tüccarlar tarafından karşılanmıştır⁷²².

Yeni Mersin gazetesine göre, Kız Enstitüsü'nün en büyük sorunu bina yetersizliği idi. Okulun faaliyetlerine ve okula, halk, büyük ilgi gösteriyordu. Fakat okul, çok dar olduğu için okul malzemesi binaya sığmıyordu. Bu ilgi karşısında Okulun daha verimli çalışabilmesi için yeni bir bina yapılması gerekmekteydi⁷²³.

⁷¹⁸ *Yeni Mersin*, 21 Ağustos 1943.

⁷¹⁹ *İçel İl Yıllığı*, 1967, s.66.

⁷²⁰ *Yeni Mersin*, 4 Temmuz 1946.

⁷²¹ *Yeni Mersin*, 29 Ekim 1945.

⁷²² Mersin Belediyesi 10, Özel İdare 25, Mustafa Gazioğlu 5 torba çimento, Cemil Turan 7, İbrahim Derviş 3 kalas, Mustafa Ever 25, Yusuf Kılınç 25 lira verdi. Mustafa Alanyalılar demir işlerini, Bahri Ok da hızar işlerini almıştır. *Yeni Mersin*, 29 Ekim 1945.

⁷²³ *Yeni Mersin*, 13 Temmuz 1945.

IV.7.3.5. Erkek Orta Sanat Okulu

Orta Sanat Okulu, 120 öğrenci ile 8 Ekim 1945'te Mersin Ortaokulu binasında açılmıştır⁷²⁴. Erkek Sanat Okulu atölyeleri de 9 Mart 1946'da açılmıştır. Bu tarih itibari ile okulda 107 öğrenci ve 11 öğretmen vardı. Mersin Orta Sanat Okulu'nda marangozluk, tesviyecilik ve demircilik bölümleri vardı. Bina yetersizliğinden dolayı diğer bölümlerin açılmadığı anlaşılmaktadır. 1947'de sınıfını geçen 82 öğrenci meslek gruplarına ayrılmıştır. Bunlardan 20'si marangozluk, 20'si demircilik ve 42'si de tesviyecilik bölümlerine girmiştir. Bu öğretim yılında okula 170 yeni öğrenci kayıt yaptırmış ve toplam öğrenci sayısı 220'yi bulmuştur⁷²⁵.

Orta Sanat Okulu içinde 3 ve 5 sınıflı, iki bölümlü Pratik Sanat Okulu da açılmıştır. Bu okul, ilkokul mezunu yetenekli gençlerden pratik işçi yetiştirmek amacı ile kurulmuştu⁷²⁶. Fakat fazla ilgi görmediği için öğretime devam edememiştir. Orta Sanat Okulu 1948'de ilk mezunlarını verdi. Bu öğretim yılında okuldan 22 öğrenci mezun oldu⁷²⁷. Okulun en büyük sıkıntısı birkaç bina içerisinde sıkışık ve uygun olmayan bir ortamda eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmesiydi⁷²⁸. Okul binası, iki katlı, kargir yapılı eski tip iki küçük ev olan iki bloktan oluşuyordu. Her iki blokta 32 oda vardı. Bu odalardan 4'ü lojman, 4'ü soğuk demir atölyesi, 10'u dersane, 10'u idare odası, ambar, kitaplık ve yemekhane olarak kullanılmaktaydı⁷²⁹. Binanın bir bölümü bugün 3 Ocak İlköğretim Okulu tarafından kullanılmaktadır. Orta Sanat Okulu, 1949'da Erkek Sanat Enstitüsü'ne dönüştürülünce okulun orta kısmı olarak, Enstitü bünyesinde faaliyetlerine devam etmiştir.

⁷²⁴ *İçel İl Yıllığı*, 1967, s.65.

⁷²⁵ *Yeni Mersin*, 16 Eylül 1947.

⁷²⁶ *Yeni Mersin*, 16 Eylül 1947.

⁷²⁷ *Yeni Mersin*, 1 Ekim 1948.

⁷²⁸ *İçel İl Yıllığı*, 1967, s.65.

⁷²⁹ *Yeni Mersin*, 1 Ekim 1948.

IV.7.3.6. Erkek Sanat Enstitüsü

Kalifiye işçi yetiştiren Mersin Orta Sanat Okulunun, 1948'de kalifiye usta yetiştiren Enstitüye dönüştürülmesi ile kurulmuştur⁷³⁰. 1948-1949 öğretim yılında Enstitünün orta kısmında 260 öğrenci olup, 38 öğrenci mezun olmuştur. Enstitü kısmında ise toplam 25 öğrenci öğrenim görmektedir⁷³¹. 1949-1950 öğretim yılında okulun orta kısmında 241 öğrenci öğrenim görürken, Enstitü kısmında 49 öğrenci vardı. Bu öğretim yılında Enstitü ilk mezunlarını vermiştir⁷³².

IV.7.3.7. Alata Teknik Bahçivanlık Okulu

Türkiye'de 1943 yılından itibaren yürürlüğe giren 4486 Sayılı Kanun uyarınca Teknik Ziraat Okulu ve Teknik Bahçivanlık Okulları kurulmaya başlanmıştır⁷³³. Bu okullara ilkokul mezunu köylü ve çiftçi çocukları alınmıştır. Okulun amacı köylerden alınan çocuklara üç yıl süreli pratik tarım öğretimi vermek ve onları modern tarımın gerektirdiği şekilde eğitmektir.

Alata Teknik Bahçivanlık Okulu 4486 sayılı kanuna göre Türkiye'de açılan 6 teknik ziraat ve teknik bahçivanlık okulundan biridir. Okulun amacı aile işletmelerinde çalışacak, kendi toprağı üzerinde, teknik yöntemlere dayanan bir ziraat sistemi kuracak yetenekli, bilgili bahçivanlar yetiştirmektir⁷³⁴. Okula öğretmen ataması 1944-1945 öğretim yılında yapılmıştır. Bu öğretim yılında okulda 6 öğretmen görev yapmıştır⁷³⁵. Mersin'e bağlı Alata köyünde Alata nehri kıyısında açılan okula 1 Ekim 1945 tarihinden itibaren

⁷³⁰ *Yeni Mersin*, 1 Ekim 1948.

⁷³¹ *Orta ve Mesleki Teknik Öğretim İstatistikleri*, (1948-1949), DİE, Ankara, 1950, s. 62-63.

⁷³² *Orta ve Mesleki Teknik Öğretim İstatistikleri*, (1949-1950), DİE, Ankara, 1950, s. 68-69, 113; Bu yıl enstitüden 15 öğrenci mezun olmuştur.

⁷³³ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s.284.

⁷³⁴ *Yeni Mersin*, 21 Haziran 1947.

⁷³⁵ *Orta ve Mesleki Teknik Öğretim İstatistikleri*, (1944-1945), DİE, s.92.

öğrenci kaydına başlanmıştır. Okula ilk yıl 122 öğrenci kayıt yaptırmıştır⁷³⁶. Okul, ikinci derecede orta uzmanlık okuluydu. Öğrenim süresi, iki yıl öğrenim ve bir sene staj olmak üzere üç yıldır. İki yıllık öğrenim büyük işletmelerde yapılmaktaydı. Bu süreyi başarı ile tamamlayan öğrenciler, okul bünyesinde kurulan köylü aile işletmesi tip ve çapındaki küçük işletmelerde bir yıl staj görmekteydi.

Okulda öğretim, iki kısma ayrılıyordu. Mesleki ve kültür öğretimi birlikte verilmekteydi. Meslek öğretimi, yaparak ve yaptırarak öğretim yöntemine dayanmaktaydı. Meslek öğretimi ise 6 şubede toplanmıştı⁷³⁷. Öğretim dışında kalan zamanlarda öğrenciler, hayvan bakımı, küçük el aletlerinin tamiri ile uğraşıyordu. Bu şubeler aynı zamanda iktisadi birer kuruluştur. Çünkü işleri sermaye ile idare ediliyordu. Meslek dersleri, mevsimlik işlere göre verilmekteydi⁷³⁸. Köylü çocukları kültürel olarak da geliştirmek amacıyla kültür dersleri de okutuluyordu. Okul, köye meslek ve kültür seviyesi bakımından iyi yetişmiş örnek bir çiftçi göndermeyi hedef olarak belirlemişti. Bu alanda öğrencilerin yetişmelerini sağlamak için okulda çeşitli kollar kurulmuştur⁷³⁹.

Okulu bitiren teknik bahçıvandan beklenen tek şey köyüne dönüp örnek bir işletme kurmasıydı. Bunu sağlamak için de teknik bahçıvan diplomasını alanların 20 yıl süre ile devlet teşkilat ve kurumları ile özel teşekküllerde işe girmeleri yasaklanmıştır⁷⁴⁰. Devlet okulu bitirenlere 4486 sayılı kanuna göre önemli haklar tanımıştı. Kendi işletmelerini kuracak olanlara Tarım Bakanlığınca kredi, toprağı olmayanlara toprak verilecekti. Ayrıca köylerinde örnek işletme kuranlara Tarım Bakanlığı tarafından belge

⁷³⁶ *Yeni Mersin*, 20 Haziran 1947.

⁷³⁷ Bu şubeler: Sebzeçilik, meyvecilik, bağcılık, süs bitkileri, tarım sıfatları, küçük evcil hayvanlar şubesi idi.

⁷³⁸ *Yeni Mersin*, 21 Haziran 1947.

⁷³⁹ *Yeni Mersin*, 22 Haziran 1947. Bu kollar şunlardır: Spor Kolu, Müzik Kolu, Sağlık Kolu, Muaşeret Kolu, Temsil ve Konferans Kolu, Okuma Kolu, Sosyal Yardım Kolu, Kooperatif Kolu kurulmuştur.

⁷⁴⁰ 4486 Sayılı Teknik Ziraat ve Teknik Bahçıvanlık Okulları Kanunu, *Resmî Gazete*, 24 Temmuz 1943, sayı: 5464.

verilmekteydi. Belge alan çiftçiler, 10 yıl süreyle bu işletmelere ait arazi ve hayvan vergisinden muaf tutulacaktı⁷⁴¹.

1945'te öğretime açılan Okul, üç yıl gibi bir sürede 40.000 dönümlük fundalık ve dikenlik olan araziden, 1.770 dönümlük büyük bir meyvelik ve bahçelik oluşturmayı başarmıştı. 1948'de ilk mezunlarını veren okuldan 117 kişi teknik bahçıvan diplomasını almıştır⁷⁴². 1948 yılında Tarım Bakanı Tahsin Coşkan, Bakanlığına bağlı Alata Teknik Bahçıvanlık Okulunda incelemelerde bulunmuştur. Okulda bu yıl 331 öğrenci, 17 öğretmen, 7 memur ve 35 müstahdem vardı. Öğrenci ve öğretmenlerden çoğu erkekti. Öğretmenlerden 2'si, öğrencilerin ise sadece 4'ü bayandı. Okula devam eden öğrenciler 16-19 yaşları arasında olup, aileler çocuklarının kendi tarlalarında çalışmalarını istediğinden, gerçekte çoğu köylü, çocuklarını bu okula göndermek istemiyordu⁷⁴³. Okul yatılıydı. Okulun yatılı olması kız öğrencileri buraya çekmeye yetmiyordu. Ailelerin kız çocuklarını yatılı okula göndermek istemedikleri de dile getirilmekteydi⁷⁴⁴.

Bu tür olumsuzluklara rağmen okuldaki çalışmalar kısa sürede sonuç vermeye başlamıştır. 1949'da Alata Teknik Bahçıvanlık Okulu'nda yetiştirilen meyve fidanları, özellikle turunçgiller ailesine dahil fidanlar ile süs bitkileri halka çok az bir bedelle satılmaya başlanmıştır⁷⁴⁵.

1948-1949 öğretim yılında okulda 227 öğrenci öğrenim gördü. Bu öğrencilerin 5'i kızdır⁷⁴⁶. Bu yıl mezun olan 147 öğrenciye Tarım Bakanlığı, tarım aleti, arazi ve Ziraat

⁷⁴¹ *Yeni Mersin*, 2 Mart 1948.

⁷⁴² *Yeni Mersin*, 9 Eylül 1948.

⁷⁴³ *Yeni Mersin*, 2 Mart 1948.

⁷⁴⁴ "CHP Bucak Kongreleri", *Yeni Mersin*, 15 Kasım 1946; 1946 yılında yapılan Burhan Bucağı Kongresi'nde köylerden Alata Teknik Bahçıvanlık Okuluna, özellikle kızların alınmaması dileğinde bulunulmuştur.

⁷⁴⁵ *Yeni Mersin*, 16 Şubat 1948.

⁷⁴⁶ *Orta ve Mesleki Teknik Öğretim İstatistikleri*, (1948-1950), DİE, s.76.

Bankası'ndan kredi vermeyi kararlaştırmıştır⁷⁴⁷. 1949-1950 öğretim yılında ise mezun olan öğrencilerin yerine köylerden ilkokulu bitirmiş olan 250 erkek ve 50 kız öğrenci alınması için Ziraat Müdürlüğü çalışmalarına başlamış ve köylerde öğrenci kaydına daha Temmuz ayında başlanmıştır⁷⁴⁸. Teknik bahçıvanlık ve ziraat okulları mezunlarına verilecek arazilerin tespiti ve ilgililere dağıtılması için bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.⁷⁴⁹ Bu işle uğraşacak olan komisyon İçel Vilayetinde de oluşturularak, programlı bir şekilde çalışmaya başlamıştır. Okul, 1974'te Ziraat Meslek Okulu olarak faaliyet göstermiş, daha sonra Tarım Meslek Lisesi adını almış ve 1981'de kapatılmıştır. Günümüzde ise okulun bulunduğu yerde Alata Bahçe Kùltürleri Araştırma Enstitüsü çalışmalarını sürdürmektedir.

IV.8. Özel Okullar

IV.8.1. Isı Yuva Okulu

1929 yılında Mersin Vilayeti dahilinde bulunan üç ana okulu, eğitime tahsis edilen gelirin azlığı, okul öncesi eğitimin zorunlu eğitimden sayılmaması gibi nedenlerle Vilayet Umumi Meclisi tarafından kapatılmıştır⁷⁵⁰. Okullardan birinin daha sonra ise paralı olarak açılacağı açıklanmıştır⁷⁵¹. Isı Yuva Ana Okulu açılıncaya kadar, Mersin merkezde bir ana okulu yoktu. Isı Yuva Ana Okulu bu eksikliği gören öğretmen Mürşide Sümer tarafından 1934'te kurulmuştur. Bu öğretim yılında okulun bir öğretmeni ve 60 öğrencisi vardı⁷⁵². Okul Soğuksu Caddesi'nde İnhisarlar İdaresi civarında açılmıştır. Çocukların her türlü ihtiyacı ve rahatlığı düşünülerek 1935'te yuvaya en modern öğretim

⁷⁴⁷ *Yeni Mersin*, 5 Temmuz 1949.

⁷⁴⁸ *Yeni Mersin*, 5 Temmuz 1949.

⁷⁴⁹ *Yeni Mersin*, 8 Temmuz 1949.

⁷⁵⁰ *Yeni Mersin*, 7 Ağustos 1929.

⁷⁵¹ *Yeni Mersin*, 28 Ağustos 1929.

⁷⁵² *Yeni Mersin*, 27 Eylül 1948.

araçları alınmıştır⁷⁵³. Isı Yuva Okulu, Halkevi'nin himayesine girmiş ve çalışmalarını daha da hızlandırmıştır. 1936-1937 öğretim yılında yuvada 90'a yakın öğrenci öğrenim görmekteydi⁷⁵⁴. Isı Yuva, ana okulu iken 1937'de ilkokulun ilk sınıfını da açmıştır. Okulun açılışı 30 Ekim 1937'de yapılmıştır⁷⁵⁵. Fakat ilkokul kısmının uzun süre devam etmediği anlaşılmaktadır. Isı Yuva Okulu Çukurova'da açılan ilk özel anaokulu olarak çevre kentlerde kurulan bu tür okullara da örnek oluşturmuştur⁷⁵⁶. Mersin'de açılan ve ücretli olan anaokulunda, okulun aynı zamanda müdiresi olan bir öğretmen vardı. Çocuklar için çok miktarda fûrûbel eşyası⁷⁵⁷ vardı ve okulda modern öğretim yöntemlerine göre eğitim veriliyordu.

Özel Isı Yuva Ana İlkokulu'nda 1939-1940 ders yılında öğretim 1 öğretmen, 50 dolayında öğrenci vardı. 1944 yılından itibaren tekrar Isı Yuva Ana İlkokuluna her yıl bir sınıf eklenmiş ve 1947'de ilkokulun bütün sınıfları açılmıştır. Okulun bütün sınıfları, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi okulların sınıflarına denkti. Öğrencilerden yıllık 120 lira ücret alınmaktaydı. Okulda bu öğretim yılında 9 öğretmen ve 120 öğrenci vardı⁷⁵⁸. Mersin'de açılan ilk özel Türk okulu olan Isı Yuva Ana İlkokulu'nda 1947'den itibaren Milli Eğitim Bakanlığının onayı ile İngilizce dersi 3. 4. ve 5. sınıflarında okutulmaya başlanmıştır⁷⁵⁹.

⁷⁵³ *Yeni Mersin*, 29 Eylül 1935.

⁷⁵⁴ *Yeni Mersin*, 21 Şubat 1937.

⁷⁵⁵ *Yeni Mersin*, 29 Birinciteşrin 1937.

⁷⁵⁶ *Yeni Mersin*, 3 Haziran 1947.

⁷⁵⁷ Fröbel 1782-1852 yılları arasında yaşayan bir Alman eğitimcisidir. 1837'de ilk kez "kindergarten" (çocuk bahçesi) adıyla okul öncesi bir eğitim kurumu açmıştır. Burada "oyun aracılığı ile eğitim" ilkesini savunmuştur. Böylece eğitim tarihinde ilk kez "okul öncesi eğitim sorununu çözmüştür. Fröbel'in bu dönemde Türkçeye Fûrûbel olarak geçtiği ve Türkiye'de söz konusu dönemde okul öncesi eğitimde kullanılan araçların da bu adı aldığı anlaşılmaktadır.

⁷⁵⁸ *Yeni Mersin*, 27 Eylül 1947.

⁷⁵⁹ *Yeni Mersin*, 18 Eylül 1948.

Tablo 42: Mersin Özel Isı Yuva Ana Okulu'nun Öğrenci ve Öğretmen Durumu (1937-1949)

Öğretim Yılı	Öğrenci Sayısı									Öğretmen Sayısı		
	Filiz		Gonca		Gül		Toplam			Asil	Vekil	Top.
	E	K	E	K	E	K	E	K	Top.			
1937-38	19	11	16	11	14	15	49	27	76	1	1	2
1939-40	15	11	1	3	10	10	26	24	50	1	1	2
1945-46	2	5	4	7	10	8	20	20	36	3	-	3
1947-48	3	4	8	2	5	15	21	21	37	2	-	2
1948-49	2	4	7	3	14	7	14	14	37	1	1	2

Kaynak: DİE. Eğitim İstatistikleri, Özel Türk Ana Okulları, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Özel Isı Yuva Anaokulu öğrenci sayısı 1937-1938 öğretim yılında 76 iken, 1948-1949 öğretim yılında 37 olmuştur (Bkz.Tablo 42). Okuldaki öğrenci sayısının azalmasında, II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sıkıntıların etkisi büyüktür. Öğrenci velileri okul ücreti olan 120 lirayı çok buldukları için çocuklarını okula gönderemiyordu. Okul Müdürü Mürşide Hanım ise, Yeni Mersin gazetesindeki bir röportajda, öğrenci sayısının az, masrafların çok olduğunu belirterek Mersin'de özel okula ilginin az olmasından yakınmaktaydı⁷⁶⁰. Tablo 42'deki veriler okulun anaokulu bölümüne aittir. Diğer taraftan Özel Isı Yuva Ana İlkokulu'nda 1948-1949 öğretim yılında ilkokul kısmında 39'u erkek, 56'sı kız olmak üzere toplam 95 öğrenci 5 öğretmen⁷⁶¹ 1949-1950 öğretim yılında ise 44'ü erkek, 57'si kız olmak üzere toplam 106 öğrenci ve 5 öğretmen bulunmaktaydı⁷⁶².

⁷⁶⁰ Yeni Mersin, 27 Eylül 1947.

⁷⁶¹ Eğitim İstatistikleri, Özel Türk İlkokullarının Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (1948-1949), DİE, İstanbul, 1949, s. 30-31.

⁷⁶² Eğitim İstatistikleri, Özel Türk İlkokullarının Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (1949-1950), DİE, Ankara, 1952, s. 30-31.

IV.9. Askeri Okullar; Deniz Harp Okulu, Deniz Lisesi ve Deniz Gedikli

Ortaokulu

II. Dünya Savaşı'nda Almanların Balkanları işgal etmesi üzerine, Deniz Harp Okulu, Deniz Lisesi ve Deniz Gedikli Ortaokulu 23 Mayıs 1941'de Mersin'e taşınarak, eğitim faaliyetlerini burada sürdürmeye başlamıştır⁷⁶³. Deniz Harp Okulu ve Deniz Lisesi Mersin'deki 23. Piyade Alayı'nın Trakya'ya sevk edilmesi üzerine bu birliğin boşalttığı Piyade Kışlasına, Deniz Gedikli Ortaokulu ise İngiliz Fabrikası olarak bilinen binaya yerleşmiştir⁷⁶⁴.

Deniz Harp Okulu, Deniz Lisesi ve Deniz Gedikli Ortaokulu 1941-1946 yılları arasında eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürürken, Mersin'deki eğitim kurumları ile de yakın ilişki içinde olmuşlardır⁷⁶⁵. Ayrıca bu okullar Mersin'de sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler düzenleyerek ya da etkinliklere katılarak Mersin'in sosyal ve kültürel yaşamına da canlılık getirmişlerdir. II. Dünya Savaşı'nın sıkıntılı zamanlarında bu okulların Mersin'de olması, Mersin ekonomisine de önemli bir katkıda bulunmuştur⁷⁶⁶. Mersin'de bulunan Deniz Harp Okulu, Deniz Lisesi ve Deniz Gedikli Ortaokulu, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi üzerine 9 Eylül 1946'da tekrar İstanbul'a taşınmıştır.

⁷⁶³ 1941-1946 yılları arasında Almanların Balkanları işgali üzerine Mersin'de eğitim faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalan Deniz harp Okulu, Deniz Lisesi ve Deniz Gedikli Ortaokulu'nun bu dönemdeki eğitim çalışmaları ilgili olarak bilgi verilmesi yönünde 13 Ağustos 2003 tarihinde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na bir dilekçe ile başvurdum. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı da arşiv ve kütüphanelerinde Deniz Harp Okulu ve Deniz Lisesi Komutanlığının Mersin'deki faaliyetleri ile ilgili bilgileri Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 6 Kasım 2003 tarih ve 4013-453-03/439466 sayılı yazı. İle tarafıma bildirmiştir. Bu çalışmada katkılarında dolayı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na teşekkür ediyorum.

⁷⁶⁴ Şinasi Develi, *a.g.e.*, s.40-41.

⁷⁶⁵ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın, 6 Kasım 2003 tarih ve 4013-453-03/439466 sayılı yazısı.

⁷⁶⁶ *Yeni Mersin* gazetesinde Deniz Harp Okulu-Lisesi ve Deniz Gedikli Orta Okulu Satın Alma Komisyonları Başkanlıkları tarafından ilan verilerek, askeri ihtiyaç için gerekli olan gıda vs. maddelerinin açık eksiltme ile satın alınacağı bildirilmiştir. Örneğin, Deniz Harp Okulu ve Lisesi Satın Alma Komisyonu, 3 Şubat 1942'de verdiği ilan ile patlıcan, ayşe fasulye, barbunya, ve kabak gibi 14 çeşit yaş sebze meyve alınacağını ilgililere duyurmuştur.

IV.9.1.Deniz Harp Okulu

Almanların Balkanları işgal etmesi üzerine 23 Mayıs 1941 tarihinde Mersin'e taşınan Deniz Harp Okulu, 23. Piyade Alayının Trakya'ya sevk edilmesi üzerine piyade kışlasına yerleşmiştir.

1 Ağustos 1942 tarihinde Deniz Harp Okulu güverte ve makine kısımlarından mezun olarak subaylığa terfi eden 53 öğrenciye törenle diplomaları verilmiştir. Törene Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak adına Genelkurmay Şube Müdürlerinden Deniz Yarbay Tevfik Samurkan ile Milli Müdafaa Vekaleti Deniz Müsteşarlığı adına Güverte Yarbayı Salim Durak ile çok sayıda yüksek rütbeli subay ve davetli katılmıştır. Törende Deniz Harp Okulu Komutanı Vekili Gedikli Erbaş Okul Komutanı Yarbay Nevres Tümer bir konuşma yapmıştır. Bu yıl öğrenciler arasında güverte bölümünü tamamlayarak asteğmenliğe terfi edenler arasında daha sonra siyasete atılacak olan Bülent Ulusu da vardı⁷⁶⁷. 29 Nisan 1944 tarihinde Deniz Harp Okulunu bitirerek deniz subayı olan 74 asteğmene diplomaları General Seyfettin Aykut tarafından verilmiştir. Törende Mersin Valisi Tevfik Sırrı Gür, Parti Başkanı, Belediye Başkanı, Emniyet Müdürü, bir yabancı gözlemci ve yüksek rütbeli birçok deniz ve kara subayı hazır bulunmuştur⁷⁶⁸. Deniz Harp Okulu güverte bölümünü, Yavuz Subay birincilikle, Faruk Eras ikincilikle bitirmiştir. Makine bölümünden ise Muzaffer Kızıltuğ birincilikle, Hüseyin Çelebi de ikincilikle mezun olarak, asteğmen rütbesiyle orduya katılmıştır⁷⁶⁹.

⁷⁶⁷ *Yeni Mersin*, 2 Ağustos 1942. Saim Bülend Ulusu, 1942'de Deniz Harp Okulunu ve daha sonra Deniz Harp Akademisini bitirdikten sonra Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nda çeşitli savaş gemileri ve karargahlarda komutanlık, Deniz Kuvvetleri Donanma Komutanlığı, Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarlığı ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı görevinde bulunduktan sonra 30 Ağustos 1980'de emekli olmuştur. 12 Eylül 1980 döneminde Milli Güvenlik Kurulu tarafından Başbakanlığa getirilmiştir. 20.09.1980-13.12.1983 yılları arasında Başbakanlık yapan Bülend Ulusu 6 Kasım 1983 seçimlerinde Milliyetçi Demokrasi Partisi listesinden İstanbul bağımsız milletvekili olmuştur.

⁷⁶⁸ *Yeni Mersin*, 30 Nisan 1944.

⁷⁶⁹ *Yeni Mersin*, 30 Nisan 1944.

Deniz Harp Okulu ve Deniz Lisesi öğrencileri 8 Haziran 1941 tarihinde şehir stadyumunda bir spor gösterisi yapmış ve gösteri halk tarafından coşku ile izlenmiştir⁷⁷⁰. 1943 yılında Deniz Harp Okulu ve Lisesi son sınıf öğrencileri Güneş Sinemasında, mezuniyet müsameresi vermiştir. Müsamereye Vali Sahip Öрге ile bütün vilayet erkani, Deniz Harp Okulu ve Lisesi Komutanı, Deniz Gedikli Okulu Müdürü, öğretmenler ve çok sayıda davetli katılmıştır. Müsamerede iki perdelik İnsan Sarrafı adlı komedi, “Lorel Hardy” ve “Himmet’in Oğlu” adlı piyes oynanmıştır. Alaturka saz heyeti tarafından da bir konser verilmiştir⁷⁷¹. İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesi ile 9 Eylül 1946’da Deniz Harp Okulu tekrar İstanbul-Heybeliada’ya taşınmıştır⁷⁷².

IV.9.2. Deniz Lisesi

Deniz Harp Okulu ile birlikte 23 Mayıs 1941’de Mersin’e taşınan okul, Piyade Kışlası’na yerleşerek burada eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır.⁷⁷³

Deniz Lisesinde sözlü sınıf geçme sınavlarına lise bitirme sınavı adı verilirdi. Bitirme sınavında başarılı olanların Deniz Harp Okulu’na girebilmeleri için, olgunluk sınavını başarı ile geçmeleri gerekiyordu. Lise bitirme diploması, yalnız yedek subay olma hakkı verdiği için olgunluk sınavı son derece önemliydi⁷⁷⁴. 1944-1945 öğretim yılından itibaren olgunluk sınavları Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı liselerle Haziran ve Eylül

⁷⁷⁰ *Yeni Mersin*, 10 Haziran 1941.

⁷⁷¹ *Yeni Mersin*, 28 Şubat 1943.

⁷⁷² Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın, 6 Kasım 2003 tarih ve 4013-453-03/439466 sayılı yazısı

⁷⁷³ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın verdiği bilgiye göre okulun müfredatında yer alan derslerin adları şunlardır: Fizik, gemicilik, müzik, fabrika, Almanca, coğrafya, askerlik, tarih, cebir, kimya, biyoloji, jeoloji, astronomi, edebiyat, mantık, sosyoloji, İtalyanca ve İngilizce’ydi.

⁷⁷⁴ Deniz Lisesi olgunluk sınavları, soruları Deniz Lisesi öğretmenleri tarafından hazırlanan Türkçe kompozisyon, matematik grubu, fizik, kimya, tabii bilimler (biyoloji-jeoloji) derslerinden yapılmaktaydı.

dönemlerinde aynı gün ve aynı saatte yapılmaya başlanmıştır. Deniz Lisesi öğrencileri olgunluk sınavlarına iki kez katılabilirdi⁷⁷⁵.

Lise 1 ve lise 2'nci sınıf öğrencileri, sınavlar izleyen günlerde 20'şer günlük özel piyade eğitimi için çadırılı kampa çıkarılırdı. Kamp yeri Mersin'in Gözne yaylasında, Buluklu köyündeydi⁷⁷⁶. Her öğrenci spor dallarından biri ile uğraşmak zorundaydı⁷⁷⁷.

1944'te Deniz Lisesini bitiren ve Deniz Harp Okulu'na geçen 80 denizciye diplomaları 29 Nisan 1944 tarihinde düzenlenen bir törenle dağıtılmıştır. Deniz Lisesi'ni İsmet Türkekul birincilikle, Adnan Mumlu ikincilikle, Hasan Yumuk ise üçüncülükle bitirmiştir⁷⁷⁸. 1943 yılında Deniz Lisesi ve Harp Okulu son sınıf öğrencilerinin mezuniyet müsamesesine Mersin Valisi Sahip Öрге ile bütün vilayet erkanı, Deniz Harp Okulu ve Lisesi komutanı, Deniz Gedikli Okulu Müdürü, öğretmenler ve çok sayıda davetli katılmıştır⁷⁷⁹. Deniz Lisesi, Deniz Harp Okulu ile birlikte, kültürel, sportif ve sosyal etkinlikler düzenleyerek, Mersin'de sosyal yaşamın canlanmasına katkıda bulunmuştur. Deniz Harp Okulu ile Deniz Lisesi'nin 1941'de Mersin'e taşınmalarının hemen ardından Mersin stadyumunda yaptıkları spor gösterisi halk tarafından büyük bir ilgi ile izlenmişti⁷⁸⁰. 1942'de Deniz Lisesi Deniz Harp Okulu'nda Kurban Bayramının 3. gününde bir müsamere düzenlemiştir. Müsamerede okulun caz orkestrası tarafından bir de konser verilmiştir⁷⁸¹. Deniz Lisesi de II Dünya Savaşı'nın sona ermesi üzerine 9 Eylül 1946'da tekrar İstanbul-Heybeliada'ya taşınmıştır.

⁷⁷⁵ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın, 6 Kasım 2003 tarih ve 4013-453-03/439466 sayılı yazısı.

⁷⁷⁶ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın, 6 Kasım 2003 tarih ve 4013-453-03/439466 sayılı yazısı.

⁷⁷⁷ Bu spor dalları ise şunlardır: Futbol, voleybol, hentbol ve yüksek ve sırkla atlama, gülle çekiç ve disk atma idi.

⁷⁷⁸ *Yeni Mersin*, 30 Nisan 1944.

⁷⁷⁹ *Yeni Mersin*, 28 Şubat 1943.

⁷⁸⁰ *Yeni Mersin*, 10 Haziran 1941.

⁷⁸¹ *Yeni Mersin*, 22 Birincikanun 1942.

IV.9.3. Deniz Gedikli Ortaokulu

Deniz Harp Okulu ve Deniz Lisesi ile birlikte 23 Mayıs 1941’de Mersin’e taşınan Deniz Gedikli Ortaokulu İngiliz Fabrikası olarak tanınan binaya yerleşmiştir⁷⁸². 10 İkincikanun 1942’de Deniz Gedikli Erbaş Okulundan mezun olan 76 öğrenci törenle diplomalarını almıştır. Törende Mersin Valisi Sahip Öрге ve vilayet erkanı hazır bulunmuştur Deniz Gedikli Okulunu Ahmet Kaya birincilikle, Hüseyin Koca da ikincilikle bitirdi⁷⁸³. 1943’de ise Deniz Gedikli Erbaş okulundan 63 erbaş mezun olmuştur. 17 Haziran 1945’de bu sayı 104’e çıkmıştır. Bu döneminde okulu Necmettin Terzi birincilikle, Abdi Cengiz ikincilikle, Talat Özdemir de üçüncülükle bitirmiştir⁷⁸⁴.

Deniz Gedikli Ortaokulu da müsamereler, sportif gösteriler vs. düzenleyerek Mersin’de sosyal ve kültürel yaşamı canlandırmışlardır. 1942’de Kurban Bayramı dolayısıyla düzenledikleri müsamerede, “Babür Şah’ın Seccadesi” adlı bir perdelik bir temsil vermişlerdir. Öğrenciler tarafından boks maçları ve çeşitli spor hareketleri de yapılmıştır⁷⁸⁵. Deniz Gedikli Ortaokulu da II. Dünya Savaşı’nın sona ermesi üzerine İstanbul’a taşınmıştır.

⁷⁸² Şinasi Develi, *a.g.e.*, s.41.

⁷⁸³ *Yeni Mersin*, 11 İkincikanun 1942.

⁷⁸⁴ *Yeni Mersin*, 19 Haziran 1945.

⁷⁸⁵ *Yeni Mersin*, 22 Birincikanun 1942.

V. BÖLÜM: MERSİN'DE HALK EĞİTİMİ ÇALIŞMALARI

V.1. Millet Mektepleri

Yeni Türk harflerinin 1 Kasım 1928'de kabul edilmesinden sonra, yeni harflerin en kısa zamanda öğretilmesi amacı ile 24 Kasım 1928'de Millet Mektepleri Talimatnamesi'nin yürürlüğe girmesiyle Millet Mektepleri açılmıştır. Millet Mektepleri Talimatnamesi'nde bu okulların kuruluş amacı şöyle açıklanmaktaydı⁷⁸⁶. “Türkiye halkını okuyup yazmaya muktedir bir hale getirmek ve ona hayat ve maişetinin istilzam ettiği bilgileri kazandırmak maksadı ile millet mektepleri teşkilatı vücuda getirilmiştir.”

Millet Mektepleri Talimatnamesi'ne göre, köylerde 12-45, kentlerde ise 16-45 yaşları arasındaki kadın ve erkek bütün vatandaşların okuma yazma belgesi alması zorunlu kılınmıştı. Bu okullar gezici ve sabit olarak ikiye ayrılmaktaydı. Okulu veya öğretmeni olmayan köylerde, köylünün boş olduğu mevsimlerde gidip onlara yeni yazıyı öğretecek “Seyyar Talim Heyetleri” kurulmuştu⁷⁸⁷. Bu okullar iki ayrı dershaneden oluşmaktaydı. A dershanesinde yeni harflerle okuma yazma öğretimi, B dershanesinde ise okuma, yazma öğretimi yanında hesap, sağlık bilgileri ve vatandaşlık eğitimi veriliyordu.

Mersin'deki Millet Mektepleri de bütün Türkiye'de olduğu gibi 1 Ocak 1929 tarihinde törenle açılmıştır. 1929' da Mersin vilayetinde şehirlerde ve köylerde toplam 134 A dershanesi, 52 B dershanesi açılmıştır Bu dershanelerde 186 öğretmen görev yaparken, A dershanelerine 3.697'si erkek ve 1.988'i kadın olmak üzere toplam 5.635, B dershanelerine ise 1.696'sı erkek, 525'i kadın olmak üzere toplam 2.221 kişi devam etmiştir. A ve B dershanelerine giden toplam öğrenci sayısı ise toplam 7.906 idi. Kurs boyunca öğrenci sayısının azalarak 4.478'e düştüğü ve kurslara kayıt yaptıranların %

⁷⁸⁶ *Millet Mektepler Talimatnamesi*, T.C. Maarif Vekaleti, Ankara, 1929, s.4.

⁷⁸⁷ *Millet Mektepler Talimatnamesi*, (m. 42-43).

56'sının kurslardan ayrıldığı anlaşılmaktadır⁷⁸⁸. Millet Mektepleri'ne 1929'da devam edenlerle, yeni Türk harflerini, özel bir surette öğrenenlerin belge almaları için Mersin Maarif Müdürlüğü tarafından, 29 Nisan 1929'da Yeni Mersin gazetesinde, Mayıs ayının ilk haftasında sınav yapılacağı duyurulmuştur.⁷⁸⁹ Mersin vilayet genelinde Kurs sonunda dışarıda öğrenim gören ve sınava girerek belge alan 172 kişi ile birlikte ilk yıl 2.862'si erkek ve 1.788'i kadın olmak üzere toplam 4.650 kişinin Millet Mektepleri'nden belge aldığı görülmektedir⁷⁹⁰.

Yeni Mersin gazetesinde çıkan bir yazıda, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın milletimizi cehaletten kurtarmak ve bilgi seviyemizi yükseltmek amacı ile başlattığı Millet Mektepleri Projesinin 6-7 aylık bir sürede büyük bir gelişme göstermesine rağmen, Mersin ve Tarsus'ta aynı oranda gelişmediği vurgulanmıştır. Yeni Mersin, halkın bu okullara ilgisinin azalmasından Maarif Müdürlüğü'nü sorumlu tutmuş ve halkın bu okullara ilgi göstermesini istemiştir⁷⁹¹. Bu eleştiriye Maarif Müdürlüğü 2 Mayıs 1929'da verdiği cevapta, idarenin bu konuda yeterli propaganda yapmadığını, gazetenin de propogandada yetersiz kaldığını ve Millet Mekteplerine ilginin bütün yurttan azaldığını açıklamıştır⁷⁹². Mersin Maarif Müdürü Ali Bey, Yeni Mersin gazetesine verdiği bir demeçte Millet Mektepleri ilk açıldığında devam edenlerinin sayısının 10.000 kişiye yaklaştığını, fakat iş mevsiminin gelmesi ile birlikte bu sayının özellikle Mart ayından sonra % 60 oranında azaldığını belirtmiştir⁷⁹³.

Bu gelişmeler üzerine Mersin Maarif Müdürlüğü, Millet Mektepleri'ne devam etmeyenler hakkında takibat yaparak, okullar açarak, öğretmen tayin ederek, halkı okullara

⁷⁸⁸ *Millet Mektepleri Faaliyeti (1928-1934)*, DİE, İstanbul, 1934, s.36-37.

⁷⁸⁹ *Yeni Mersin*, 29 Nisan 1929.

⁷⁹⁰ *Millet Mektepleri Faaliyeti (1928-1934)*, DİE, s.36-37.

⁷⁹¹ "Halk Mektepleri", *Yeni Mersin*, 1 Mayıs 1929.

⁷⁹² *Yeni Mersin*, 2 Mayıs 1929.

⁷⁹³ *Yeni Mersin*, 26 Haziran 1929.

davet etmiştir⁷⁹⁴. Yeni Mersin gazetesi bunların yeterli olmadığını öne sürerek halkın ilk heyecanını kaybetmesinin nedenlerinin araştırılmasını istemiştir. Gazete, Maarif Müdürü'nün her gece bir mektebi ziyaret etmesini, seçilen öğretmenlerin denetlenmesini önermiştir. Ayrıca halkın katılımını arttırmak için cebri yöntemlerden önce ameli yollardan sonuca ulaşmanın daha uygun olacağını belirtmiştir⁷⁹⁵.

Millet Mektepleri için Maarif bütçesine yaz mevsimi için 1929 yılı vilayet bütçesine 25 seyyar muallim ödeneği konmuştur. Kış mevsimi için ise bütçede 150 dersane ödeneği vardı⁷⁹⁶. Halkın yaz mevsimi dolayısı ile yaylalarda bulunmasını dikkate alan Maarif Müdürlüğü, Gözne, Fındıkpınarı ve Namrun yaylalarında da biri erkeklere, diğeri hanımlara olmak üzere 2 ay süreli millet dershaneleri açmaya karar vermiştir⁷⁹⁷. Yapılan duyuruda kayıt olanların sayısı 30 olunca öğretimin hemen başlayacağı bildirilerek, halkın bu konuda fırsatı kaçırmamak için hemen başvurması istenmiştir.

1929'da Millet Mektepleri Talimatnamesi'nde yapılan yeni düzenlemeye göre Millet Mektepleri 1 Teşrinisani'de açılacak, 4 ay süren kurslar Şubat ayının sonunda tamamlanacaktı⁷⁹⁸. Yeni Mersin gazetesinde 15 Teşrinievvel 1929'de yayınlanan "Millet Mektepleri" adlı yazıda halka, Millet Mektepleri'ne devam için bir çağrı yapılarak, köylü, şehirli, erkek, kadın, genç, ihtiyar herkesin mekteplere devam etmesi ve yeni yazıyı öğrenmesi istenmekteydi⁷⁹⁹. Ayrıca söz konusu yazıda, Türk ulusunun Ulusal Mücadele ile yaşama hakkına sahip olduğunu dünyaya nasıl göstermişse, cehalete karşı yapılacak savaşta da başarılı olacağı belirtilerek halk, bu konuda bilinçlendirmeye ve yönlendirilmeye çalışılmıştır.

⁷⁹⁴ *Yeni Mersin*, 4 Mayıs 1929.

⁷⁹⁵ *Yeni Mersin*, 26 Haziran 1929.

⁷⁹⁶ *Yeni Mersin*, 9 Temmuz 1929.

⁷⁹⁷ *Yeni Mersin*, 26 Temmuz 1929.

⁷⁹⁸ *Yeni Mersin*, 15 Teşrinievvel 1929.

⁷⁹⁹ "Millet Mektepleri", *Yeni Mersin*, 15 Teşrinievvel 1929.

Ayrıca Mersin Vilayeti Millet Mektepleri İdare Heyeti Katibi Umumisi olan Maarif Müdürü Ali Bey, Millet Mekteplerinde derslere 1 Teşrinisani 1929'da başlanacağına ilişkin bir beyanname yayımlamıştır⁸⁰⁰. Söz konusu beyanname, duvar ilanı haline getirilerek köylere de gönderilmişti.⁸⁰¹ Bu beyannameye göre, Millet Mekteplerine devam etmek zorunda kalan vatandaşlar şunlardı:⁸⁰² 16 yaşından 45 yaşına kadar kadın ve erkeklerden; A-Hiç Türkçe bilmeyenler, B-Türkçe bilip de yeni harflerle okuyup yazamayanlar. C-Yeni harflerle okuyup yazmayı geçen sene öğrenip vesika alanlardan evvelce hiç tahsil görmemiş olanlar, millet mekteplerine kayıt yaptırmak zorundaydı.

Türkiye'de oturan yabancılardan Türkçe bilmeyen ve öğrenmeyi arzu edenler de özel dersanelere kabul edileceklerdi. Mersin Maarif Müdürlüğü bu beyanname ile yabancılardan da Millet Mektepleri'ne kayıt yaptırmalarını duyurmuştur. Millet Mektebi olan bir yerde oturup da mektebe gitmeyenlerin, 1931 yılından itibaren köy ya da mahalle ihtiyar heyetine üye olamayacakları, şirketlere, fabrikalara, çiftliklere ve müteahhitlere amele ve işçi yazılamayacakları belirtilmekteydi. Millet Mekteplerine kayıt yaptırmayanlara devlet emrine karşı gelmiş gibi bakılacağı ve kendilerinden 5 liradan 25 liraya kadar para cezası alınacağı açıklanmaktaydı.

Mersin'de Millet Mektepleri'nin açılışı 1 Teşrinisani 1929'da törenle yapılmıştır. Mektep öğrencileri, ellerinde bayraklarla bütün çarşı ve mahalleleri dolaşarak, cehalete karşı savaş ilan edildiğini ve herkesin bu konuda seferber olması gerektiği yönünde propaganda yapmaktaydılar. Yeni Mersin gazetesi de 3 Teşrinisani 1929'da hükümetin yeni harfleri öğretmek için büyük bir çaba harcadığını, öğretmenlerin gece gündüz demeden çalıştıklarını, bundan sonra ise görevin halkta olduğunu belirterek halka

⁸⁰⁰ "Millet Mektepleri", *Yeni Mersin*, 23 Teşrinievvel 1929.

⁸⁰¹ "Millet Mektepleri", *Yeni Mersin*, 25 Teşrinievvel 1929.

⁸⁰² *Yeni Mersin*, 23 Teşrinievvel 1929.

şu çağrıyla yapmaktaydı: “Haydi vatandaş! Millet Mekteplerine koş ve vazifeni yap. Oku ve öğren”⁸⁰³.

Halkın Millet Mekteplerine devamını sağlamak için polis gücü de kullanılmış ve okuma çağında olup da mektebe gitmeyerek akşamları boş vakit geçirenlerin polis tarafından toplanarak mekteplere gönderildikleri görülmektedir⁸⁰⁴. Mersin’de maarif işlerini disiplin altına alarak düzenli bir hale getiren Maarif Müdürü Ali Bey, Millet Mektepleri ile ilgili işleri titizlikle takip etmekteydi. Ayrıca Mersin Maarif Müdürlüğü, yeni Türk harflerini bilen kadın ve erkekler için bir kolaylık olmak üzere haftada bir gün, perşembe günleri öğleden sonra Maarif Dairesi’nde bir sınav komisyonu kurmuş ve sınavda başarılı olanlara bitirme belgeleri verilmiştir⁸⁰⁵.

Türkiye genelinde 1928-1934 yılları arasında, Millet Mekteplerine katılımın sürekli azaldığı gözlemlenmiştir. Mezun olan kursiyerlerin sayısı da ilk yıla göre diğer yıllarda daha azdı. Millet Mekteplerine ilginin azalmasının, ödenek yetersizliği ve dünya ekonomik bunalımından kaynaklandığı dile getirilirken, Prof. Dr. Mustafa Ergün’e göre ise bunun nedenleri; o dönemde Mustafa Necati gibi bir Bakanın olmaması, devrim heyecanı sonrası öğretmenlerin isteksizliği ve süre yetersizliğidir⁸⁰⁶.

Türkiye genelindeki gelişmelere paralel olarak Mersin’de de büyük bir coşku ile açılan ve halk tarafından büyük bir ilgi gösterilen Millet Mektepleri’ne, 1929 yılından itibaren ilginin azalmaya başladığı anlaşılmaktadır. Mersin’deki Millet Mektepleri’nde dersane, öğretmen ve öğrenci bakımından bir azalma yaşanmıştır. Tablo 43’de de görüldüğü gibi mekteplere kayıt yaptıran öğrencilerin büyük bir bölümünün devam etmedikleri görülmüştür. Örneğin, 1929’da Vilayet genelinde açılan A ve B

⁸⁰³ “Millet Mektepleri Açıldı”, *Yeni Mersin*, 3 Teşrinisani 1929.

⁸⁰⁴ *Yeni Mersin*, 13 İkincikanun 1931.

⁸⁰⁵ *Yeni Adana*, 16 Kanunisani 1939.

⁸⁰⁶ Mustafa Ergün, *a.g.e.*, s.132.

Dershanelerine kayıtlı öğrenci sayısı 7.906 iken, kurs sonunda belge alanların sayısı büyük bir düşüşle 4.476 olmuştur. Kurslara katılım oranı şehirlerde daha fazla iken, köylerde bu oran daha düşüktür. A Dershanelerinin sayısı B Dershanelerine göre daha fazlaydı. Örneğin 1929'da A Dershanesi sayısı 134, B Dershanesinin sayısı ise 52'dir. Yine katılım açısından erkeklerin oranı kadınlara göre her iki kursa da daha fazla olması dikkat çekicidir. Öğretmen sayısı kadar dersane açılmış olup, Millet Mektepleri'nden belge almak amacıyla dışarıdan sınava girenler mezun öğrencilere dahil değildir.

Tablo 43: Mersin'de 1928-1934 Yılları Arasında Millet Mektepleri'nin, Öğretmen, Öğrenci ve Mezuniyet Durumu

Öğretim Yılı	Öğretmen Sayısı	Devam Eden Öğrenci Sayısı	Mezun Olanlar	Mezun Olanlar (%)
1928-1929	186	7906	4476	56
1929-1930	91	5109	1898	37
1930-1931	79	3041	1096	36
1931-1932	47	1822	724	39
1932-1933	43	1932	792	40

Kaynak: DİE, Millet Mektepleri Faaliyetleri (1928-1934) İstanbul, 1934, s.36-37.

1927-1928 öğretim yılında Halk Dershaneleri olarak açılan bu okullar, 1928-1935 yılları arası Millet Mektepleri, 1936-1950 arasında da Ulus Okulları olarak çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Ulus Okulları olarak faaliyet gösteren Millet Mektepleri çok yoğun olmasa da çalışmalarını 1936-1950 döneminde de sürdürmüştür. Ancak bazı yıllar Ulus Okulları'nın açılmadığı ve sadece dışarıdan sınava girenlere belgelerinin verildiği görülmüştür.

Sonuçta Millet Mektepleri, halkın %100'ünü okur yazar duruma getirme konusunda istenen hedefe ulaşılmasında bekleneni tam olarak gerçekleştirilmemiş olsa da Mersin'de okur yazarlık oranının artmasında önemli bir katkı sağlamıştır. 1927 nüfus sayımına göre, Mersin vilayetinde okur yazarlık oranı ortalama % 9'du. Bu oran erkeklerde % 15, kadınlarda ise % 3,5'tu. Mersin şehir merkezinde okuma yazma oranı

erkeklerde % 28, kadınlarda ise % 14' tür. Köylerde ise okuma yazma oranı erkeklerde % 11 iken, kadınlarda % 2'dir⁸⁰⁷.

1933 yılında 2197 sayılı kanunla Mersin ve İçel vilayeti birleştirilerek, merkezi Mersin olan, İçel Vilayeti'nin kurulmasından sonra yapılan 1935 yılı nüfus sayımına göre, Mersin merkezinde okuma yazma oranı % 37,9 olarak açıklanmıştır. Okuma yazma oranı erkeklerde % 47,8 iken kadınlarda % 26,3 idi. Mersin nahiye ve köylerinde ise okuma yazma oranı % 15,9'du. Bunun % 27,1 erkeklere, % 4,8'i ise kadınlara aittir (Bkz.Tablo 44). Mersin merkezde hem erkeklerde hem kadınlarda okuma yazma oranı İçel İli ortalamasının çok üstünde gerçekleşmiştir. 1935 nüfus sayımında okuma-yazma bilenlerin oranı belirlenirken 7 yaş ve üzeri nüfus esas alınmıştır.

Tablo 44: Mersin Merkez, Nahiye ve Köyleri ile İçel Vilayet Geneli 1935 Nüfus Sayımına Göre Okuma Yazma Oranı

Yerleşim Birimi	Cinsiyet	Okuma Yazma Bilen	Yalnız Okuma Bilen	Okuma ve Yazma Bilmeyen	Toplam	Oran (%)	
						Bilen	Bilmeyen
Mersin Şehri	E	7058	72	7797	14927	47.8	52.2
	K	3278	64	9351	12693	26.3	73.7
	Toplam	10336	136	17148	27620	37.9	62.1
Nahiye ve Köyleri	E	4623	57	12546	17226	27.2	72.8
	K	834	12	16651	17497	4.8	95.2
	Toplam	5457	69	29197	34723	15.9	84.1
İçel Vilayet Geneli	E	32761	324	87758	120843	27.4	72.6
	K	9473	159	113761	123393	7.8	92.2
	Toplam	42234	483	201519	244236	17.5	82.5

Kaynak: DİE, 1935 Genel Nüfus Sayımı, Ankara 1937, s. 255-256.

⁸⁰⁷ 28 Teşrininevvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül 1, DİE, Ankara 1929, s.132.

V.2. Mersin Halkevi Halk Dershaneleri ve Kurslar Komitesinin Eğitim Çalışmaları

Atatürk devrimlerinin benimsetilmesini, Cumhuriyetin kültür etkinliklerini ulusal eğitimin yanında yürütmek amacı ile Türk Ocaklarının yerine 19 Şubat 1932'de 14 merkezde açılan Halkevlerinin sayısı, daha sonraki yıllarda artarak devam etmiştir⁸⁰⁸. Mersin Halkevi, 24 Şubat 1933 tarihinde düzenlenen bir törenle açılmıştır⁸⁰⁹. Halkevleri, CHP'nin altı ok ilkeleri ile çalışmalarını sürdüren, bir kültür savaşı veren, partili ya da partisiz herkese açık kurumlardır⁸¹⁰. Her Halkevi dokuz kola ayrılmıştı. Medeni haklara sahip her Türk vatandaşı, kendi yeteneklerine göre herhangi bir halkevi koluna yazılabılırdi.

Eğitim etkinlikleri ve kurslar, Halkevlerinin Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu tarafından yürütülmekteydi. Halkevleri Talimatnamesi'ne göre, halkın seviyesini yükselterek, her türlü okuma yazma, dil ve uzmanlık kursları açmak, teknik bilgileri halk arasında yaymak, sanat öğretmek bu kolun en önemli faaliyetleri arasında yer alıyordu (Talimatname 45-46 m.)⁸¹¹. Halk eğitimine yönelik her türlü okuma yazma ve yetiştirme kursları düzenleyerek, onların bilgi seviyesini yükseltmek bu kolun en önemli göreviydi⁸¹².

Mersin Halkevi, Halk Dershaneleri ve Kursları Şubesi, yurttaşlara okuma-yazma öğretmek amacı ile halk dershaneleri açarak, başarılı olanlara bitirme belgesi vermekteydi. Mersin'de Halkevinin eğitim faaliyetleri oldukça yoğun olmuştur. Özetlemek gerekirse; Mersin Halkevi, Halk Dershaneleri ve Kurslar Komitesi tarafından Türkçe okuma yazma kursları düzenlenmiştir. Örneğin, 1933 yılında Türkçe okuma yazma

⁸⁰⁸ Mustafa Ergün, *a.g.e.*, s.186.

⁸⁰⁹ *Yeni Mersin*, 24 Şubat 1933.

⁸¹⁰ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.199.

⁸¹¹ *Halkevleri Talimatnamesi*, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s.15-16.

⁸¹² Tevfik Çavdar, "Halkevleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul 1983, Cilt:4, s.880.

öğretmek amacı ile iki dershane açmıştır. Bu dershanelere devam edenlerden 88 kişiye okuma yazma öğretilerek belge verilmiştir. 1934 yılında Halk Dershaneleri ve Kursları Komitesi tarafından iki dershaneli bir Türkçe okuma yazma kursu açıldı. Kursa 90 kişi devam etmiş ve başarılı olanlara belge verilmiştir⁸¹³. Komitenin, önemli bir konuda 1936'da o dönemde Eti Türkleri olarak tanımlanan Nusayrilerin yoğun olarak yaşadığı semtlerde, Türk dilini öğretmek amacı ile kurslar açmıştır. İsmet Paşa, Gazipaşa ve Necati Bey İlkokullarında açılan bu kurslara 56 kadın ve 46 erkek toplam 102 kişi katılmıştır⁸¹⁴. 1937 yılında da Gazipaşa İlkokulu'nda kadınlara, İsmet Paşa ve Necati Bey İlkokulları'nda da erkeklere Türk dilini öğretme ve yazma kursu açılmıştır. Kursa devam eden 98 kadından 80'i, 130 erkekten ise 103'ü yapılan sınavda başarılı olarak, belge almaya hak kazanmıştır⁸¹⁵. Halk Dershanelerinde 1944 yılında 118 kişiye okuma yazma öğretilmiştir. Ayrıca bunlardan 24'üne sağlık, yurt ve hesap bilgileri de verilmiştir⁸¹⁶.

İlköğretim seferberliği dolayısı ile Halkevi, 1944-1945 ders yılında biri cezaevinde, olmak üzere 6 halk dershanesi açmıştır⁸¹⁷. Halk dershanelerine 88'i kadın, 108 erkek toplam 196 öğrenci devam etmiş ve kursa devam eden öğrencilerden 86 kadın ve 72 erkek olmak üzere toplam 158 kişiye belge verilmiştir⁸¹⁸. Okuma yazma kurslarına katılan kursiyerlere kitap, defter ve kalem gibi ders araç ve gereçleri Halkevi tarafından temin edilmiştir⁸¹⁹.

Ayrıca Halkevi tarafından Mersin Cezaevi'nde de okuma yazma kursları düzenlemiştir. Örneğin, 1937'de düzenlenen okuma yazma kursuna da 63 kişi katılmış,

⁸¹³ “Evimizin 1933-1938 Yılına Kadar Faaliyet Hülasaları”, *İçel Dergisi*, sayı:9, 1938, s.27.

⁸¹⁴ Resul Yiğit, *Mersin Halkevi (1933-1951)*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Mersin, 2001,s.94.

⁸¹⁵ Resul Yiğit, *a.g.t.*, s.94.

⁸¹⁶ *Yeni Mersin*, 1 Haziran 1944.

⁸¹⁷ *Yeni Mersin*, 22 Temmuz 1945.

⁸¹⁸ *Halkevleri Tarafında Açılan Ulus Okullarının Evler Üzerine Durumları (1944-1945)*, DİE, 1947, s. 265.

⁸¹⁹ *Yeni Mersin*, 16 İkinciteşrin 1944.

47'si başarılı olarak belge almıştır⁸²⁰. Cezaevinde haftada üç gün olarak yapılan kurslarda, kursiyerlerin kitap, defter, kalem gibi gereksinimleri Halkevi tarafından karşılanmıştır⁸²¹.

Millet Mektepleri, 1936'da itibaren Ulus Okulları olarak çalışmalarını sürdürmeye başlamıştır. 18 Mayıs 1937'de Halkevi tarafından açılan Ulus Okulları'na devam eden 149 kişiye, düzenlenen bir tören ile şahadetnameleri (belgeleri) verilmiştir⁸²². 1938 yılında Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi tarafından Gazipaşa İlkokulu'nda kadınlara, Çankaya İlkokulu'nda ise erkeklere Ulus Dershaneleri açıldı. 1938'de Cezaevinde de Türkçe okuma yazma ve aydınlatma kursu açılmıştır⁸²³. Halkevi Kurslar Komitesi tarafından 1939 yılında okuma yazma bilmeyen kadınlar ve erkekler için ulus dershaneleri açılmıştır. Bu dershanelere 52'si kadın, 400'ü erkek toplam 452 kişi devam etmiştir⁸²⁴. 1939'da Halkevi tarafından mahallelerde 2'si erkeklere, ikisi de kadınlara olmak üzere 4 dersane, ayrıca cezaevinde de bir dersane açıldığı anlaşılmaktadır⁸²⁵. Bu dershanelere devam eden 180 kişiye okuma yazma öğretilmiştir. Dershanelere devam edenlerden fakir olanların ders araç ve gereçleri ise halkevi tarafından sağlanmıştır⁸²⁶. 1943 yılında Mersin Halkevi Halk Dershaneleri ve Kurslar Komitesi tarafından, Kayatepe, Necatibey ve Kurtuluş İlkokullarında açılan halk dershanelerine devam eden ve başarılı olan 74'ü erkek, 86'sı kadın olmak üzere 160 yurttaş mezun olmuştur. Bu yurttaşların 9'u B dershanesini tamamlamıştır. Bu kurslarda ilkokul Başöğretmenleri Hayri Oktar, İbrahim Erim ve Kazım Yıldırım ile Öğretmen Behriye Çoş görev yapmıştır⁸²⁷. Halkevi tarafından çeşitli yıllarda yabancı dil kurslarının açıldığı anlaşılmaktadır. 1935 yılında Fransızca

⁸²⁰ *Yeni Mersin*, 29 Teşrinievvel 1937.

⁸²¹ *Yeni Mersin*, 21 Şubat 1937.

⁸²² *Yeni Mersin*, 19 Mayıs 1937.

⁸²³ "Evimizin Altı Aylık Faaliyetine Toplu Bir Bakış", *İçel Dergisi*, sayı: 8, 1938, s.14.

⁸²⁴ *Yeni Mersin*, 15 Şubat 1939.

⁸²⁵ *Yeni Mersin*, 9 İkinciteşrin 1939.

⁸²⁶ *Yeni Mersin*, 28 Şubat 1940.

⁸²⁷ *Yeni Mersin*, 28 Haziran 1943.

kursu açılmış ve kursa daha çok gençler katılmıştır⁸²⁸. 1943 yılında İngiliz Kültür Heyeti sorumlusu E. W. F. Tomlin'in başkanlığında daha önceden açılan ve 4 öğretmen tarafından yürütülen İngilizce kursuna 47'si kadın olmak üzere 176 kişi devam etmiştir⁸²⁹. 1943 yılı itibariyle Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu, 39 dershanede 1109 yurttaşın okuma yazma, Fransızca ve İngilizce gibi lisanları öğrenmesine yardımcı olmuştur⁸³⁰. 1945 yılında Halkevi tarafından 3A ve 3B olarak açılan 6 İngilizce kursuna 156 kişi katılmıştır⁸³¹.

Bu kursların yanı sıra bu yıl çok sayıda vatandaşın faydalandığı, dikiş, nakış, örgü, daktilo kursu da açılarak yurttaşların bir meslek edinmesine bilgi ve görgülerini arttırmalarına yardımcı olunmuştur. Örneğin, bir mimarlık kursu açılmış ve kursa yapı, duvar, beton ustaları ve marangozlar katılarak bilgilerini arttırmışlardır⁸³².

Ayrıca 1945 yılında Halkevi tarafından Mersin Ortaokulu, Orta Ticaret Okulu ve Kız Enstitüsünde okuyan ve bütünlemeye kalan öğrenciler için fizik, kimya, matematik, yabancı dil ve Türkçe derslerinden yetiştirme kursu açılmıştır⁸³³.

Sonuç olarak Mersin Halkevi Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, belirlenen okullarda ve Mersin Cezaevi'nde her yıl düzenli olarak yılda birkaç kez halk dershaneleri adı ile okuma-yazma bilmeyen yurttaşlara yönelik kurslar açmıştır. Okuma yazma ve ilköğretim seferberliğine aktif bir şekilde katılarak, Mersin'de okuma yazma oranının yükselmesine önemli oranda bir katkı sağlamıştır. Yine Halkevi tarafından çeşitli yıllarda okuma yazma kursları dışında, resim, yabancı dil, biçki, dikiş, müzik, zehirli gazlardan

⁸²⁸ "Evimizin 1933-1938 Yılına Kadar Faaliyet Hülasaları" *İçel Dergisi*, sayı: 9, 1938, s.27.

⁸²⁹ *Yeni Mersin*, 28 Birincikanun 1943.

⁸³⁰ *Yeni Mersin*, 3 İkinciteşrin 1943.

⁸³¹ *Yeni Mersin*, 22 Temmuz 1945.

⁸³² "Evimizin 1933-1938 Yılına Kadar Faaliyet Hülasaları" *İçel Dergisi*, sayı: 9, 1938, s.28.

⁸³³ *Yeni Mersin*, 22 Temmuz 1945.

korunma, işçi yapı kursu gibi kurslar düzenlenerek halkın bilgi, beceri ve yeteneklerini arttırmasında yardımcı olunmuştur.

V.3. Kurslar

İncelediğimiz bu dönemde Mersin’de çeşitli kurslar düzenlenerek, kamu ve özel kurumların ve işletmelerin ihtiyaç duyduğu kalifiye elemanlar yetiştirilirken Cumhuriyetin hedeflediği modern toplumun bu yönden de desteklendiği anlaşılmaktadır.

V.3.1.Resmi Köy Gezici Demircilik ve Marangozluk Kursları

Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak, köylülerin yaşam düzeylerini yükseltmek, çeşitli aletlerin onarım, bakım ve yenilerini yapabilecek derecede bir sanat öğrenmeleri için açılan kurslardır. Bu kurslar ilk defa 1939 yılında Ankara ve Konya’nın köylerinde açılmış ve ülke genelinde zamanla yaygınlaştırılmıştır. Köy çocuklarına bir sanat öğretmek amacı ile açılan kursların süresi 7 ay idi⁸³⁴. Kurslarda öğretim bütünüyle uygulamalıydı. Gezici Köy Demirciliği ve Marangozluğu kurslarına, ilköğretim çağını geçiren 45 yaşına kadar olan köylülerle, ilkokulu bitiren köy çocukları devam edebiliyordu⁸³⁵.

Mersin’de de Resmi Gezici Köy Demircilik ve Marangozluk Kursları açıldığı anlaşılmaktadır. 1942 yılında Elvanlı nahiyesinde açılan kursun tamamlanmasının ardından, kursun ikinci devresi de Aslanköy’de açılmıştır⁸³⁶. Aslanköy Demircilik ve Marangozluk Kursuna 16 öğrenci katıldı. Bunlardan 8’i demircilik, 8’i de marangozluk bölümüne devam etti. Bu öğrencilerden marangozluk bölümünü 8 öğrenci bitirdi. 1943-

⁸³⁴ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s.281.

⁸³⁵ Kemal Turan, *a.g.e.*, s.104.

⁸³⁶ *Yeni Mersin*, 29 Birinciteşrin 1942.

1944 ders yılında Mersin Belenkeşlik köyünde açılan kursa da 15 öğrenci katılmıştır⁸³⁷. 1945-1946 ders yılında Mersin’de 10 No’lu Demircilik ve Marangozluk Kursu açılmıştır. Bu kursa 6’sı demircilik, 6’sı da marangozluk bölümüne toplam 12 öğrenci devam etmiştir. Kurslarda iki öğretmen görev yapmış ve kurs sonunda demircilik bölümünden 4, marangozluk bölümünden 5 olmak üzere toplam 11 öğrenci mezun olmuştur⁸³⁸.

V.3.2. Resmi Köy Kadınları Gezici Kursları

Köy kadınları gezici kursları, meslek okulu kurulamayan köy ve küçük yerleşim yerlerinde kadınlara ve genç kızlara ev idaresi, çocuk bakımı, nakış, erkek, kadın ve çocuk çamaşırları konusunda uygulamalı eğitim veren kurslardır. Bu kurslar ilk defa 1938-1939 ders yılında Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak, Bursa köylerinde açılmıştır⁸³⁹. Zamanla Türkiye’nin belirli bölgelerinde de bu kursların sayısı çoğaltılmıştır. Kurslara öğrenim çağını geçiren 45 yaşına kadar olan kadınlarla, ilköğrenimini tamamlayan kızlardan isteyenler katılabilmekteydi⁸⁴⁰.

Bu gelişmelere paralel olarak Mersin’de de resmi gezici köy kadınları kursları açılmıştır. Bu kursların giderleri devlet bütçesinden karşılanmıştır. 1943-1944 ders yılında Mersin’in Arpaç köyünde 50 No’lu Köy Kadınları Gezici Kursu’na katılan 39 öğrenciden 24’ü başarılı olarak diploma almış ve kursta bir öğretmen de görev yapmıştır⁸⁴¹. 1944-1945 ders yılında ise Bekirde köyünde açılan 50 No’lu Köy Kadınları Gezici Kursuna 16 öğrenci devam etmiştir. Bu kursta 1 öğretmen görev yapmış ve kursa

⁸³⁷ İlk Meslek ve Teknik Dershaneleri, Resmi Köy Gezici Demircilik ve Marangozluk Kursları Öğrenci, Öğretmen ve Bütçe Durumları (1943-1944), DİE, 1946, s.120-121.

⁸³⁸ İlk Meslek ve Teknik Dershaneleri, Resmi Köy Gezici Demircilik ve Marangozluk Kursları Öğrenci, Öğretmen ve Bütçe Durumları (1943-1944), DİE, 1947, s.146-147.

⁸³⁹ Hasan Cicioğlu, a.g.e., s.281.

⁸⁴⁰ Kemal Turan, a.g.e., s.104.

⁸⁴¹ İlk Meslek ve Teknik Dershaneleri, Resmi Köy Kadınları Gezici Kursları Öğrenci, Öğretmen ve Bütçe Durumları (1943-1944), DİE, 1946, s.112-113.

katılan 16 öğrenci başarılı olarak diploma almıştır⁸⁴². Bekirde’de açılan köy kadınları biçki, dikiş ve motif kursu da büyük ilgi görmüştür. 1945-1946 ders yılında Kazanlı köyünde açılan 50 No’lu Kursa devam eden 20 öğrenci başarılı olarak diploma almıştır⁸⁴³. 1947-1948 ders yılında Çavuşlu köyü gezici kadınlar kursundan 14 öğrenci mezun olmuştur. Çavuşlu köyü kursunun sergisi Milli Eğitim Müdürü Naşit Sarıca, Kız Enstitüsü Müdürü Esmâ Işıker, Ticaret Ortaokulu Müdürü Sabri Akıner, Kız Enstitüsü öğretmenleri ve köy halkının katılımıyla açılmıştır. Kursta öğrenciler bütün işleri kendi elleriyle yaparak eğirdikleri iplikleri çulhalıklarında dokuyarak, dokudukları kumaştan çocuk takımları, gömlek ve diğer giyim eşyaları yapmışlardır⁸⁴⁴.

V.3.3. Özel Biçki Dikiş Yurtları

1928-1950 yılları arasında Mersin’de kadınlara yönelik olarak, çok sayıda özel biçki-dikiş yurdu⁸⁴⁵ açılmıştır. Bu yurtların giderleri ya bazı kuruluşlar tarafından ya da öğrenciler tarafından karşılanmaktaydı. Fakir öğrencilerin giderleri ise genellikle yurt müdürlükleri tarafından karşılanmıştır. İlk biçki dikiş kursu, Mersin’de hiç Türk kadın terzinin olmadığını gören, Nazmiye Ali tarafından 1927’de Mersin Türk Kadınları Biçki Yurdu adı ile açılmıştır. 1929’a kadar yurt, öğretim işi ile uğraşırken bu yıl yurt, bir atölye açarak, kadın ve erkekler için sürvezür üzerine dikiş işleri de yapmaya başlamıştır. Kursun sahibi ve müdürü Nazmiye Ali, öğretmeni ise Naciye Kemal’dir⁸⁴⁶.

Halkevi de Mersin Türk Kadınları Biçki Yurdu ile iş birliği yapmıştır. Ayrıca Kurslar Şubesi biçki dikiş kurslarında çalışan 10 öğretmeni kendi himayesi altına alarak

⁸⁴² *İlk Meslek ve Teknik Dershaneleri, Resmi Köy Kadınları Gezici Kursları Öğrenci, Öğretmen ve Bütçe Durumları (1944-1945)*, DİE, 1943, s.120-121.

⁸⁴³ *İlk Meslek ve Teknik Dershaneleri, Resmi Köy Kadınları Gezici Kursları Öğrenci, Öğretmen ve Bütçe Durumları (1945-1946)*, DİE, 1947, s.136-137.

⁸⁴⁴ *Yeni Mersin*, 28 Mayıs 1948.

⁸⁴⁵ Kadınlara yönelik olarak açılan biçki dikiş kursları yurt olarak adlandırılmıştır

⁸⁴⁶ *Türk Sözü*, 29 Teşrinisani 1929.

ücretlerinin de Sosyal Yardım Şubesi tarafından ödenmesini sağlamıştır⁸⁴⁷. Bu dönemde Mersin Türk Kadınları Biçki-Dikiş Yurdu'ndan başka Mersin'de faaliyet gösteren diğer özel biçki dikiş yurtları; Şapka Yurdu, C. Oğuzberk Biçki-Dikiş Yurdu ve Seniye Koraltan'ın yönetiminde açılan Özel Ülkü Dikiş-Biçki Yurdu'dur.

V.3.4. Hastabakıcılık Kursu

Bu kurs, Vali Sahip Örgen'in eşi Semahat Örgen'in başkanlığında kurulan Mersin Yardım Sevenler Derneği tarafından açılmıştır.⁸⁴⁸ 28 Mayıs 1941 tarihinde başlayan kurs haftada üç gün, saat 17.00' de İleri İlkokulu'nda yapıldı. Kursu katılan 70 kadının büyük bir bölümü öğretmendi. Kursun açılışı Maarif Müdürü ve Mektupçu Vekili Şefik Ergündüz tarafından yapılmıştır. Yeni Mersin gazetesine göre, bu kursa Mersin'in aydın hanımları büyük ilgi göstermiştir⁸⁴⁹.

V.3.5. Daktilo Kursu

1943'te Mersin Orta Ticaret Okulu tarafından herhangi bir nedenle öğrenimini tamamlayamamış kimseler için okulda üçer aylık daktilografi kursları açılmıştır. Bu kurslara devam ederek başarılı olanlara birer sertifika verilmiştir⁸⁵⁰. Kursun amacı, resmi ve özel kurumların ihtiyaç duydukları, metotlu ve hızlı çalışan daktilograf yetiştirmektir. Kursu 12 yaşından büyük 45 yaşından küçük en az ilkokul mezunu olanlar başvuruda bulunabiliyordu⁸⁵¹. Açılan ilk kurs sonunda 25 bayana düzgün ve hızlı yazma öğretilerek sertifikaları verildi⁸⁵². Orta Ticaret Okulu'nda daktilo sayısı 25 olduğundan, kursa da

⁸⁴⁷ Resül Yiğit, *a.g.t.*, s.93.

⁸⁴⁸ *Yeni Mersin*, 29 Mayıs 1941.

⁸⁴⁹ *Yeni Mersini*, 29 Mayıs 1941.

⁸⁵⁰ *Yeni Mersin*, 4 Aralık 1948.

⁸⁵¹ *Yeni Mersin*, 14 Eylül 1945.

⁸⁵² *Yeni Mersini*, 12 Nisan 1944.

ancak 25 kişi alınabiliyordu. 1944-1945 ders yılında açılan iki devre daktilo kursuna ise 25 erkek ve 24 kadın toplam 49 kişi devam etmiş ve kursların sonunda başarılı olan 12'si erkek, 21'i kadın 33 kişiye sertifika verilmiştir⁸⁵³.

V.3.6. Ziraat Alet ve Makineleri Kullanma Kursu

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın yeniden imarı ve kalkındırılması, siyasi ve ekonomik bütünlüğünün sağlanması amacıyla ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın görüşleri doğrultusunda Türkiye'nin de dahil olduğu 16 Avrupa ülkesi, Avrupa Kalkınma Planını hazırlamak amacıyla 12 Temmuz 1947'de Paris'te bir toplantı yapmıştır Toplantı sonunda hazırlanan Kalkınma Planı Eylül ayında Amerika'ya teslim edilmiş ve Amerikan Kongresi bu ortak planı finanse etmek üzere 3 Nisan 1948 tarihinde Ekonomik İşbirliği Kanunu'nu kabul etmiştir⁸⁵⁴.

Bu gelişmelere üzerine 4 Temmuz 1948'de Türkiye ile ABD arasında imzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşması ile Marshall yardımlarının verilmesine başlanmıştır. Anlaşmaya göre Türkiye'ye verilen yardımların % 60'ı tarım alanında kullanılacaktı. Böylece ABD, ekonomisi nispeten iyi olan Türkiye'ye Marshall Planı çerçevesinde, Avrupa ülkelerine hammadde ihraç etme görevi yüklüyordu⁸⁵⁵. Ayrıca Marshall Planı gereğince, tarım aletlerinin ve makinelerinin yurt dışından alınması, yedek parça, bakım ve onarım açısından yurt dışına bağımlılığı arttırıyordu. Bu doğrultuda yurt dışından başta traktör olmak üzere çok sayıda tarım alet ve makinesinin alınması üzerine, Alata Teknik Bahçivanlık Okulu tarafından bu aletlerin kullanımını öğretmek amacıyla bir kurs açılması planlanmış ve 15 Nisan 1950 tarihli Yeni Mersin gazetesinde çıkan bir

⁸⁵³ *İlk Meslek ve Teknik Dershaneleri (1944-1945)*, DİE, 1943, s.130-131.

⁸⁵⁴ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, TTK Yayınları, Ankara, 1991, s.168.

⁸⁵⁵ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, 1. Cilt (1919-1980), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.542.

ilanda, 2 Mayıs 1950 tarihinde 5 aylık bir kurs açılacağı ve kursa İçel vilayetinden 60 kişinin alınacağı duyurulmuştur⁸⁵⁶.

⁸⁵⁶ *Yeni Mersin*, 15 Nisan 1950.

VI. BÖLÜM: MERSİN'DE ÇEŞİTLİ BİRLİK VE DERNEKLERİN EĞİTİMLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI

Türkiye genelindeki gelişmelere uygun olarak Mersin'de eğitim alanını ilgilendiren bazı birlik ve dernekler kurulmuştur. Bunlar sırasıyla incelenecektir.

VI.1. Mersin Türk Ocağının Eğitim Çalışmaları

Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Mersin'i ilk ziyaretinde (17 Mart 1923) Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin alt katındaki Gençler Birliği'nde kendisini bekleyen gençlerle sohbetinde, onlara Türk Ocağına katılmalarını tavsiye etmişti. Atatürk'ün bu önerisine uyan Gençler Birliği, kendi kendini feshederek Türk Ocaklarına katılmıştır. Ayrıca Atatürk, birliğe 1.000 lira bağışta bulunmuştur⁸⁵⁷. Atatürk'ün verdiği bu para ile Vilayet Kütüphanesi kurulmuştur. Mersin'de 200 cilt kitapla kurulan kütüphanede kısa sürede 1.000 kitaba ulaşılmıştır.

Harf Devriminden sonra yeni harfleri öğretmek için Mersin Türk Ocağı da okuma yazma kursların yanında yabancı dil kursları da düzenlemiştir. Türk Ocağı, Mersin'de Akşam Ticaret Okulu'nun kurulmasında da etkili olmuştur. Ancak Mersin Türk Ocağı'na yönelik eleştiriler de olmuştur. 18 Teşrinievvel 1929 tarihli Yeni Mersin gazetesinde Mersin Türk Ocağı'nın kendisine düşen görevi yapmadığı, kurslar düzenlemediği belirtilmektedir⁸⁵⁸. Bu gelişme üzerine Türk Ocağı tarafından musiki, Türkçe okuma-yazma, Fransızca ve İngilizce kursu açıldığı gözlenmektedir⁸⁵⁹. Mersin'de

⁸⁵⁷ Şinasi Develi, *a.g.e.*, s.43.

⁸⁵⁸ *Yeni Mersin*, 18 Teşrinievvel 1929.

⁸⁵⁹ *Yeni Mersin*, 7 Teşrinisani 1929.

oturan yabancılara Türkçe okuma yazma öğretmek amacıyla Türk Ocağı Dershanesi açılmış ve Ocak dershanesi için Maarif Müdürlüğü öğretmen görevlendirmiştir⁸⁶⁰.

VI.2. Mersin Hars Komitesi ve Eğitim Çalışmaları

Türkiye’de 1930’lu yıllarda Türklerin sarı ırktan gelen, uygarlıktan yoksun ikinci sınıf insanlar olduğu yolundaki iddiaları çürütmek için tarih araştırmalarına öncelik ve ağırlık verilmesi, Türk Tarih Tezi adı verilen bir varsayımın ortaya çıkmasına yol açmıştı⁸⁶¹. Tez, uygarlığın kökeninin Orta Asya olduğu, Türk uygarlığının göçler sonucu dünyaya yayıldığı, bütün ırkların ve ulusların kökeninin Türk olduğu yolunda bir varsayımda bulunuyordu.

Tarih tezi ve çalışmaları, bağımsızlık mücadelesinin bir bakıma kültür alanında devamı niteliğindedir. İslam kimliği içerisinde kaybolmuş Türk tarihinin bütünlüğünü ve Türk kimliğini ortaya çıkarmayı hedefliyordu. Türk Tarih Tezi ulusçuluk fikriyle birlikte gelişmiştir. 1930’lu yılların tarih tezi yeni ulusçu, laik ve devrimci kuşağın hızlı bir şekilde eğitilmesine ağırlık vermiştir. Türk toprakları olarak Anadolu üzerindeki tarihsel iddiaların asılsızlığını saptamak, tezin en önemli siyasi amacı idi. O yıllarda Anadolu’da uygarlıklar kurmuş olan Hititlerin (Etilerin), Urartuların etnik kökenleri, dilleri kesin olarak henüz belirlenememişti. Bu durumda onlar Orta Asya kökenli ve Türklerle bağlantılı olabilirdi. Yine Ortadoğu’da ilk büyük uygarlığı kuran Sümerlerin de Orta Asyalı olduğu tezleri vardı.

Orta Mektep için 1933 yılında yazılan tarih kitabının birinci cildinde, tarihin ilk devirlerinde Anadolu’da oturan halk, Hitit veya buna benzer adlarla anılan Hatu Türkleri olarak tanımlanmaktadır. Etiler olarak tanımlanan Hititler, Anadolu’da büyük bir

⁸⁶⁰ *Yeni Mersin*, 14 Teşrinisani 1929.

⁸⁶¹ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap, 2. Bölüm, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 94.

imparatorluk kurmuşlardı. Teze göre bu devleti oluşturan Türkler, kendi Etilerinin idaresi altında ayrı ayrı krallıklar, prenslikler halinde bulunuyorlardı⁸⁶². Böylece, Türklerin Anadolu'daki medeniyetlerin haklı ve doğal mirasçısı olduğu ortaya konulmuş olacaktı.

Ulus devlet kurma ve kolektif bir kimlik oluşturma sürecinde, Türkiye'de Adana, Tarsus ve Mersin merkez ve köylerinde yaşayan ve Arap Alevileri olarak tanınan Nusayriler de Eti Türkleri olarak tanımlanmıştır. 15. yüzyıldan itibaren Adana ve Tarsus'a (Kilikya) yerleşen Nusayrilerin sayısı İslam Ansiklopedisine göre 1921 yılı itibari ile 80.000 idi⁸⁶³.

1937'de Çukurova'da kültürel çalışmalara hız verildiği anlaşılmaktadır. Bu amaçla öteden beri uğraş içinde olan milliyetçi aydınlar, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Güney vilayetlerine yaptığı ziyaret sırasında, çalışmalarının kolaylaştırılması için Cumhuriyet Halk Partisi'nin korumasında Mersin, Tarsus ve Adana'da etkin bir komite kurulmasını istediler. Müracaatta bulunanların büyük bir bölümü ise milli kültür işleri ile uğraşan Eti (Nusayri) gençleriydi⁸⁶⁴. Şinasi Develi de Hatay Sorunu sırasında yörede Araplık-Türklük gibi bir sorun çıkarmaya çalışan Fransız propagandasına karşı Hars Komitesi kurularak yurttaşlar arasında ikilik yaratma girişimlerinin engellenmeye çalışıldığını belirtmektedir⁸⁶⁵.

Yeni Mersin gazetesine göre, Eti Türkleri, Osmanlılığın devlet yönetiminin egemen kılındığı din ve şeriat yüzünden akidelerine bakılarak öz be öz Türk olan milli kimliklerinden ziyade “Fellah”, “Alevi,” “Arap Uşağı” gibi devlet ve millet için gereksiz

⁸⁶² Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih, Türkiye'de “Resmi Tarih”, Tezinin Oluşumu, (1929-1937)*, s.110.

⁸⁶³ *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 9, İstanbul, 1993, s.366.

⁸⁶⁴ *Yeni Mersin*, 7 Mart 1937.

⁸⁶⁵ Şinasi Develi, *a.g.e.*, s.73.

ve faydasız kimliklerle anılmışlardı. Laik Cumhuriyet rejiminde saltanat zihniyetinin yarattığı yanlışlık yaşatılamazdı⁸⁶⁶.

Bunların sonucunda Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın bu ziyareti sırasında Mersin, Adana ve Tarsus kazalarında 30 kişilik azadan oluşacak, CHP'nin ve Halkevlerinin yardım ve desteği ile komiteler kurulması kararlaştırıldı. Bu komiteler, Halkevlerine bağlı olarak çalışacaklardı.

Komiteler; yurttaşlar arasında ulusal birlik ve dayanışmayı sağlamak, Çukurova'da yerli olup Türkçeden başka dil konuşan Türklerle yalnız ana dilini konuşan Türkler arasındaki sosyal ve kültürel ilişkileri geliştirmek için Türkçeden başka dil konuşan Türklere Türkçeyi öğreteceklerdi. Ayrıca Laik Cumhuriyetin tamamen ayrı tuttuğu mezhep anlayışlarının eskiden kalma zararlı etkilerini ortadan kaldırmak, farklı mezheplerden olanların birbirleriyle evlenmelerini teşvik etmek ve kolaylaştırmak için komiteler bazı önlemler alacaktı⁸⁶⁷. Mersin, Tarsus ve Adana'da kurulan söz konusu komitelere Hars Komitesi adı verilmiştir. Mersin Hars Komitesi 20 Mart 1937'de Halkevinde verilen bir konferansla faaliyete geçmiştir. Halkevi salonunda Türk Ofis Direktörü Muammer Alakont, Eti Türkleri ve Hars Komitesi hakkında bir konferans vermiş, konferansa vali, parti başkanı, parti il, ilçe, bucak ocakları heyetleri, partililer ve yurttaşlar katılmıştır⁸⁶⁸.

Muammer Alakont, söylevinde: “Din ve şariat düşüncesinin devlet idaresine hakim olduğu sakim saltanat idaresinin Türk camiası arasındaki bazı mezhep itilaflarına yer verdiğini ve Eti Türklerinin Alevi diye Türk camiasından ayrı görüldüğünü,

⁸⁶⁶ *Yeni Mersin*, 7 Mart 1937.

⁸⁶⁷ *Yeni Mersin*, 7 Mart 1937.

⁸⁶⁸ *Yeni Mersin*, 21 Mart 1937.

Çukurova’da yaşayan bu ırkdaşların aynı tesirle kültür itibariyle geri kaldıklarını belirtmiştir”⁸⁶⁹.

Mersin Hars Komitesinin davanın kısa bir zamanda amacına ulaşması için bütün üyelerin her cumartesi günü toplanmaları, üç toplantıya gelmeyenlerin üyeliğine son verilmesi, gazete ve yayın yoluyla el ilanları yapılarak evlere ve halka dağıtılması, erkek ve kadın komitelerin mahallelerde yabancı zannedilen Türk ırkdaşlarına yabancı dille konuşmamaları yönünde propaganda yapılması, hiç Türkçe bilmeyenlerin liste halinde başkanlığa getirilmesini sağlamak gibi kararlar aldığı anlaşılmaktadır⁸⁷⁰.

Mersin Hars Komitesi ayrıca Halkevi Temsil Komitesi’nin 15 günde bir temsil vermesini ve temsiller arasında konferanslar verilmesini, gazetelerde yayın yapılmasını ve Karacailyas köyünde bir kurs açılmasını kararlaştırmıştır⁸⁷¹. 18 Nisan 1937’de Hars Komitesi Başkanı Cemil Eratlı, Aleviliğin menşei ve Etilerin tarihi vaziyetleri ile Türkler arasındaki mezhep ayrılığı ile ilgili bir konferans vermiş ve konferanstan sonra Halkevi Temsil Kolu tarafından “Ana” adlı piyes oynanmıştır. Hars Komitesi, Halkevi ile ortak çalışmalar yaparak köylerde de çalışmalar yapmıştır⁸⁷².

Ayrıca Dahiliye Vekilliği’nin teklifi üzerine, Hükümet, Türk kültürüne bağlı oldukları halde ana dillerini kaybetmiş olan İçel ve Seyhan vilayetlerindeki Nusayrilerin Türkçe bilmeyenlerine ana dili öğretmek ve kız alıp verenlerin çeyiz masraflarına yardım ederek kaynaşmalarını sağlamak ve kültür ocaklarının yapacakları zorunlu giderlere yardım amacı ile yapılacak 30.000 liralık yardımın Halkevleri adına parti genel merkezine verilmesini kabul etmiştir⁸⁷³.

⁸⁶⁹ *Yeni Mersin*, 21 Mart 1937.

⁸⁷⁰ *Türk Sözü*, 7 Nisan 1937.

⁸⁷¹ *Yeni Mersini*, 11 Nisan 1937.

⁸⁷² *Türk Sözü*, 29 Nisan 1937.

⁸⁷³ BCA, BKK. 25.6.1937 tarih ve 2/7009 sayılı yazı.

Hars Komitesi'nin okul yaptırma konusunda önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Mersin CHP Hars Komitesi tarafından Bahçe Mahallesi'nde üç dershaneli bir okul yaptırılmıştır. Necati Bey adı verilen okul, 30 Birinciteşrin 1937 tarihinde resmi bir törenle açılmıştır⁸⁷⁴. 1938-1939 ders yılında İçel Kültür Müdürlüğü, Mersin Hars Komitesi'nin yardımı ile 10 öğretmen istihdam ederek, fazladan 20 dershane açmış ve 1071 çocuğun okula gitmesini sağlamıştır⁸⁷⁵. Halkevi Hars Komitesi tarafından bu ders yılında ayrıca hiç okuma yazma bilmeyen yurttaşlar için 8 ulus dershanesi açılmıştır⁸⁷⁶. Ayrıca Hars Komitesi tarafından Tarsus'un Deli Minnet ve Çatalkili köylerinde de okul binası yaptırılmış ve Kazanlı köyünde yapılmakta olan okul binası tamamlanmıştır⁸⁷⁷.

VI.3. Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesi ve Çalışmaları

Mustafa Kemal Paşa'nın himayesinde 31 Ocak 1928 tarihinde açılan Türk Maarif Cemiyeti'nin başkanı Başbakan İsmet Paşa idi. Cemiyetin Mersin'den başka, İstanbul, İzmir, Konya, Adana, Tarsus, Silifke ve Uşak'ta birer şubesi açılmıştı. Türk Maarif Cemiyeti'nin amacı cemiyet tüzüğünde şöyle açıklanmıştır:⁸⁷⁸

Türk Maarif Cemiyetinin Mersin'de bir şubesinin kurulmasındaki en büyük amacı, İçel vilayetinin kültür alanında en büyük eksiği olan lise binasını sağlamaktır⁸⁷⁹. Türk Maarif Cemiyetinin Mersin'deki en önemli eğitim hizmeti Mersin Lisesini açmasıdır. 10 Eylül 1942 tarihinde CHP İçel Vilayet İdare Heyeti, Halkevi'nde bir toplantı yapmış,

⁸⁷⁴ *Yeni Mersin*, 29 Birinci Teşrin 1937.

⁸⁷⁵ *Yeni Mersin*, 15 Şubat 1939.

⁸⁷⁶ *Yeni Mersin*, 15 Şubat 1939; bu dershanelere 52 kadın, 400 erkek devam etti.

⁸⁷⁷ *Yeni Mersin*, 15 Şubat 1939.

⁸⁷⁸ *Devlet Yılığ-1944-1945*, s. 152-154'den akt., Sadiye Tutsak *a.g.e.*, s.417-418 1-Yurdun iç ve dışındaki kültür merkezlerinde Türk talebesi için özel talebe yurtları kurmak, devam ettirmek ve korumak 2- Kimsesizliği ve fakirliği dolayısı ile okuma imkanı bulunmayan anlayışlı ve çalışkan Türk çocuklarının tahsillerini temin için yardımlarda bulunmak 3-Türk çocuklarını yabancı okullara başvurmadan kurtaracak okullar açmak ve cemiyetin amaçlarını elde ettirecek her türlü yayında bulunmak 4- Olabildiği kadar Türk çocuklarının ulusal ve sosyal eğitimini yükseltecek girişimlerde bulunmak gibi esaslar oluşturmaktadır.

⁸⁷⁹ *Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin 1946 Yılı Genel Kurul Toplantı Tutanağı*, s.5.

toplantıda Mersin'in en önemli ihtiyacı olan lise açılması konusunda ateşli tartışmalar olmuştur. Ardından Türk Maarif Cemiyetinin Mersin Şubesi'nin açılmasına karar verilerek ilk idare heyetine de Mersin Ortaokulu Müdürü Ferit Kuran, tüccardan Kadir Sabuncu, Hayri Gültekin, Muhasip Emin Taner ve Mersin Ortaokulu Resim Öğretmeni Vasık İnal seçilmiştir⁸⁸⁰.

Yeni Mersin gazetesinde Türk Maarif Cemiyetinin 10 Eylül 1942'de kurulduğu bildirilirken, Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin 1946 yılı toplantı tutanağında ise, Tefvik Sırrı Gür'ün valiliği zamanında 30.9.1943 tarihinde kurulduğu belirtilmektedir.⁸⁸¹ Tutanakta Belediye Meclisince oluşturulan lise yaptırma komitesinin şimdiki lise binasının yapıldığı yeri bularak istimlak işlerine başladığı, fakat belediye kanunları çerçevesinde bu işin halledilmesi için oluşturulan komitenin kanuni salahiyeti yeterli görülmediği için kanuni sorumluluk üstlenecek bir kurum oluşturulmasına karar verildiği açıklanmaktadır. İçel'in en önemli ihtiyaçlarından biri olan lise açılması için yeniden Mersin'de Türk Maarif Cemiyetinin bir şubesinin kurulması ve lise yaptırma işinin cemiyet kanalıyla yürütülmesi kararına varıldıktan sonra 30.9.1943 tarihinde Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesi açılmıştır⁸⁸². Cemiyetin ilk heyeti, Başkan tüccar Osman Erman, eski milletvekili Fikri Mutlu, Milli Eğitim Müdürü Şefik Ergündüz, tüccar Kadri Sabuncu, tüccar Yunus Yönel Bey gibi Mersin'in seçkin kişilerinden oluşuyordu. 1946 yılında ise cemiyet heyeti, Başkan Fikri Mutlu, Kadri Sabuncu, Naci Ortaç, Bahri Ok ve Ahmet Gönen'den oluşuyordu⁸⁸³.

Mersin Türk Maarif Cemiyeti tarafından 1944 yılında Lise ve Kız Enstitüsü binaları için daha önceden tespit edilen yerlerin istimlak işleri takip edilerek

⁸⁸⁰ *Yeni Mersin*, 11 Eylül 1942.

⁸⁸¹ *Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin 1946 Yılı Genel Kurul Toplantı Tutanağı*, s.4.

⁸⁸² *Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin 1946 Yılı Genel Kurul Toplantı Tutanağı* s.4.

⁸⁸³ *Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin 1946 Yılı Genel Kurul Toplantı Tutanağı* s.5.

sonuçlandırılmıştır. Lise için plan ve proje hazırlanmış ve şantiye binası yaptırılmıştır. Cemiyet Lise inşaatı için 308.030 lira yardım toplamıştır⁸⁸⁴. Mersin’de bir lisenin açılabilmesi için kişi ve kurumların büyük bir çaba içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Lise inşaatı için Türk Maarif Cemiyeti’ne doğrudan doğruya yardımda bulunanların adları ve yaptıkları yardım miktarı ise şöyledir:⁸⁸⁵ Bu arada Milli Eğitim Bakanlığı’nın arsası bulunduğu takdirde Mersin’de bir Erkek Sanat Okulu açılacağını bildirmesi üzerine, okul yaptırılmak üzere Valilik emri ile Belediye’den yirmi bin kûsur metrekare arsa satın alınmıştır. Ayrıca Mersin Ortaokulu’nu pekiyi derecede bitiren kimsesiz bir Türk çocuğu, okul idaresinin önerisi ile ücretli olarak Konya Lisesi’nde okutulmak üzere cemiyetin koruması altına alınmıştır⁸⁸⁶. Bu cemiyetin gerektiğinde burs verdiğini göstermektedir.

Mersin Türk Maarif Cemiyeti 1945 yılında lise binasının bitirilmesi için yoğun bir çaba harcayarak, aynı yıl Lisenin açılmasını sağlamıştır. 1943’te binası mahallinde bulunmak şartıyla açılan, Orta Ticaret Okulu binasının kirası da cemiyet tarafından ödeniyordu. Kız Enstitüsü de binası mahallinde bulunmak koşuluyla açılmıştı. Özel İdare, Çankaya İlkokulu binasını tahsis ettiği için, bu binanın Enstitüye yararlı hale getirilmesi için, Mersin Türk Maarif Cemiyeti tarafından tamir ettirilmişti⁸⁸⁷. Ardından Türk Eğitim Derneği adını alan Mersin Türk Maarif Cemiyeti’nin 1948’de yapılan kongresinde,

⁸⁸⁴ *Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin 1946 Yılı Genel Kurul Toplantı Tutanağı*, s.14.

⁸⁸⁵ Başbakan Şükrü Saraçoğlu , Ahmet Rasim Dokur , Ahmet Fadıl Sıdalı , Aral Şirketi, Ekrem Kabbere, 3500, Fahri Gürani, Fuad Barbur, Fuad Mörel, İbrahim Derviş Akı, Hasan Kara Mehmet, İbrahim Behlül İş Bankası, T.C. Merkez Bankası, Nazım Misvaki, Osmanlı Bankası, Sait Çiftçi, Serdengeçtiler, Şefik Hariri, Şevket Pozcu, Yusuf İsmail, Zekeriya Ergenç, T.C Ziraat Bankası, 3.500 TL, Vehbi Hariri 3.640 TL, Şadi Elliyeşil 7.000 TL, Mersin Elektrik Şirketi 1.305 TL, Selânik Bankası, Turyağ Fabrikası, Hamit Demirel, Nihat Sözmén, Muhlis Göksu, Enis ve Cemil Turhan 1.000 TL, Yakup Ersoy 600 TL, Şaşolar, Vasfi Orgun, İrfan Musa, Ali Safa, Şemsettin İşbaran 500 TL, Hazan Baruh, Yusuf Sezer, Dr. Abdullah Ersoy 400 TL, Mahmut Saraç, Tuhafiyeci Matalon, Zekeriya Gürani ve Ortağı, Şefik Kabaş, Mahmut Hayfavi 300 TL, Hilâl Kemal Avukat 250 TL, Eski Kadı Tahsin Merzeci, Vahap Gürani, Mustafa Alanya Abdi Tatlıcı, Haydar Sezer 200 TL, Remzi Gözüsulu, Şükrü Sümen, Mehmet Demirci ve evlatları, M. İşalan, Mehmet Antalyalı, Dr. Fahri Aykan, Ezacı Suphi Kinacı, Mehmet Nana ve Hacı Abdulgafur da 100 TL yardımda bulunmuşlardır. Ayrıca bu yardımsever yurttaşlardan başka 950 yardımsever de toplam 196.125 TL yardımda bulunmuştur. Yardım toplamı ise 308.030 TL olmuştur. (*Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin 1946 Yılı Genel Kurul Toplantı Tutanağı*, Mersin, 1946).

⁸⁸⁶ *Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin 1946 Yılı Genel Kurul Toplantı Tutanağı*, s.6.

⁸⁸⁷ *Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesinin 1946 Yılı Genel Kurul Toplantı Tutanağı*, s.8.

Yönetim Kurulu Başkanı Fikri Mutlu, Lise Müdürü Orhan Dengiz, sabun imalathanesi sahiplerinden Kadri Sabuncu, Dr. Kamil Tarhan ve hızar fabrikası sahiplerinden Bahri Ok gibi kişilerden oluşuyordu⁸⁸⁸.

VI.4. Mersin Köy Okulu Yapma Birliği

Milli Eğitim Bakanlığı'nca valiliklere gönderilen 24.11.1945 tarihli ve 6/20428 sayılı genelgede, 1946-1947 ders yılından 1955-1956 ders yılına kadar on yıl sürecek olan bir ilköğretim çalışma planı hazırlanması istenmiştir⁸⁸⁹. 10 yıllık plan uygulanırken köylerin okula kavuşturulması için yeni atılımlar yapılmak isteniyordu. Köylü yurttaşlara okul yapımında çalışma zorunluluğu getirilmesi, Devlet bütçesinden köy okullarına aktarılan paranın nasıl harcanacağını belirleyen komisyonların kurulması ve 1947 yılından sonra kurulan "Köy Birlikleri" bu dönemde ilköğretimin gelişmesi için harcanan en önemli çabalardır⁸⁹⁰.

Milli Eğitim Bakanlığı köylerin 10 yıl içinde okula kavuşturulması için çalışmaların gelecek yıllarda da sürdürülmesi, Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin çalışacakları köylerde okul binasının, öğretmen evinin ve işliklerin yapılması işini kolaylaştırmak amacı ile 1947'de Köy Birlikleri'nin kurulmasını kararlaştırmıştır. Birlik, İl Genel Meclisi ve Köy İhtiyar Heyetlerinin kararı ile oluşacaktı⁸⁹¹. Bu gelişmeler doğrultusunda İçel vilayeti Mersin Merkez ilçesinde 5 Aralık 1947'de, Vali adına Milli Eğitim Müdürü Şefik Ergündüz başkanlığında merkeze bağlı köy muhtarlığı ile bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda Milli Eğitim Bakanlığı'nın mektubu okunduktan sonra, bir Köy Okulu Yapma Birliği kurulmuş ve Genel kurulu teşkil eden muhtarlar, aralarından on

⁸⁸⁸ *Yeni Mersin*, 16 Mart 1948.

⁸⁸⁹ Nevzat Ayas, *a.g.e.*, s.160.

⁸⁹⁰ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s.61.

⁸⁹¹ *Tebliğler Dergisi*, 7 Nisan 1947, sayı:429, s.207.

bir kişilik meclisi seçmiştir⁸⁹². Birlik Meclisi, yönetim kurulu başkanlığına Çavuşlu Köyü Muhtarı Mehmet Özen'i seçmiştir. Toplantıda birliğe katılan ve katılmayan bütün muhtarlar okullarını bir an önce bitirebilmek için çaba göstereceklerini belirtmişlerdir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın tebliğine göre, birliklere, okulu öğretmen evi ve işlikleri bulunmayan köyler girecekti. Birlik, kendi sahasında nüfusu 150'den fazla köylerin tamamında okul yapılıncaya kadar devam edecek ve bu süre içinde birliğe giren köyler birbirlerine yardım edeceklerdi. Ayrıca söz konusu 10 yıllık plana göre henüz okul açma sırası gelmese de binasını yapan ve arazi tahsis eden köylere de öncelikli olarak öğretmen görevlendirilecekti⁸⁹³.

VI.5. Mersin Okulları Himaye Heyetleri ve Çalışmaları

Okullarda öğrenim gören yoksul öğrencilerin ve okulun birtakım ihtiyaçlarının karşılanması için, her okulda öğrenci velileri arasında bir himaye heyeti kurulmaktaydı. Toplanan yardımlarla daha çok fakir ve kimsesiz çocukların okul ihtiyaçları karşılanmaktaydı. Himaye Heyetleri, Nizamnamesi gereği her yıl yenilenmekteydi.⁸⁹⁴

Gazipaşa İlkokulu Himaye Heyeti, 1934-1935 ders yılı içerisinde 390 lira 90 kuruş para toplamıştır.⁸⁹⁵. Gazipaşa İlkokulunun 22.12.1935 tarihinde yapılan veli toplantısında bakımsız öğrencilerin velileri ile temasa geçilerek, çocukların sağlıkları, ev

⁸⁹² *Yeni Mersin*, 6 Aralık 1947; Birlik Meclisi, Emirler köyü Muhtarı Ahmet Ekiz, Adanahoğlu köyü Muhtarı Mehmet Türkoğlu, Ohunkaşlık Muhtarı Mehmet Uzun, Tece Muhtarı Mustafa Kıran, Köypınar Muhtarı Arif Ors, Çeşmeli Muhtarı M. Ali Şahin, Çavuşlu Muhtarı Mehmet Özen, Teke Muhtarı Mehmet Özer, Hamzabeyli Muhtarı Hüseyin Erdoğan, Çukurkeşlik Muhtarı Hüseyin Erkan, Karaisali Muhtarı Ali Yılmaz, Araplar Muhtarı Musa Yılmaz'dan oluşmuştur.

⁸⁹³ *Yeni Mersin*, 20 Şubat 1947.

⁸⁹⁴ *Ege*, 27 Birinciteşrin 1932; Örneğin; Tarla Mektebi (İsmet Paşa) İlkokulu Himaye Heyeti 1931-1932 ders yılında, okulda okuyan kimsesiz ve gerçekten muhtaç durumda olan 12 çocuğa elbise, 20 çocuğa ayakkabı, 8 çocuğa kasket, 16 ocuğa gömlek, 20 çocuğa çorap, 8 çocuğa göğüslük, 4 çocuğa entari, 20 çocuğa da bayramda 375 kuruş harçlık vermiştir. Bu ders yılında toplanan 125 küsur liranın 79 küsur lirası yukarıdaki eşyaların alımında kullanılmış, 45 küsur lirası da 1932-1933 ders yılına devredilmiştir.

⁸⁹⁵ *Yeni Mersin*, 24 Birincikanun 1935; bu paranın 118 lirasını yoksul çocukların giyimlerine, 25 lira 38 kuruşunu kırtasiyelerine harcadı. Ayrıca 110 lira 59 kuruş da okulun müze, sergi, oyun yeri ve kütüphanesine harcanmıştır.

içindeki durumları, okulda öğretmenlerin ne suretle etkin olması gerektiği gibi konularda uğraşmak ve velileri aydınlatmak için bir komite kurulmuştur⁸⁹⁶.

1935 yılında Kurtuluş Okulu Himaye Heyeti de yoksul öğrenciler yardım etmiştir⁸⁹⁷. Diğer okullarda da himaye heyetleri benzer çalışmalar yaparak yoksul ve kimsesiz çocukların okul ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır.

Ayrıca ilkokulların himaye heyetleri, ilkokullarda bulunan fakir ve yardıma muhtaç çocuklar için yapılan yardımları da kabul etmekteydi. Bu amaçla eğitime önem veren bazı Mersinliler yoksul öğrencilerin okutulması ve topluma kazandırılması amacı ile para yardımında bulunmaktaydılar⁸⁹⁸.

VI.6. Okul Aile Birliklerinin Kurulması ve Çalışmaları

2-10 Aralık 1946 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanı Şemsettin Sırer Başkanlığında toplanan Üçüncü Milli Eğitim Şurası'nda, eğitimde aile ile okulun iş birliğinin önemi tartışılmış ve bunun için bir dernek kurulması yönünde karar alınması üzerine "Okul-Aile Birlikleri" kurulmuştur⁸⁹⁹. Okul-Aile Birliklerine eğitim işlerinin etkin bir şekilde sürdürülmesi için önemli görevler verilmekteydi⁹⁰⁰.

⁸⁹⁶ *Yeni Mersin*, 24 Birincikanun 1935.

⁸⁹⁷ *Yeni Mersin*, 25 Birincikanun 1935; örneğin, 35 çocuğa elbise, 11 çocuğa iskarpin yardımında bulunmuştur. Ayrıca yoksul öğrencilerin kitap ihtiyacını da karşılanmıştır.

⁸⁹⁸ *Yeni Mersin*, 14 İkinciteşrin 1942; toplanan para 5.000 lirayı bulmuştur. Para yardımında bulunanların isimleri ve yaptıkları yardım miktarı ise şöyledir Nazım Misvaki 500 TL, Ahmet Akıl ve Ahmet Ramazan Ticarethanesi 500 TL, Şaşalar Müessesesi 300 TL, Mustafa Gondur 200 TL, Jozef Katani ve Şürekası 200 TL, Fahri Gürani ve Mahdumları 160 TL, Keresteci Enis Turhan 150 TL, Ali Ergin ve Şürekası, Mehmet Canlı, Necati Hancı ve Sahip Bilmem, Necati Hancıoğulları ve Fuat Barbur 100 TL, Mehmet Ovacık ve Mahmut Rumanı 75 TL, İbrahim Derviş Akı, Yunus Yönel, Necati Kınacı, Fahri Uygurmen, Bahaettin Közberi, Hilmi, Rıza Safa, Cemal Alp, Zekeriya Gönen ve kardeşi, Gaziantep Şirketi ve Mehmet Demircioğlu 50 TL yardımında bulunmuştur.

⁸⁹⁹ Cavit Binbaşıoğlu, *a.g.e.*, s.182.

⁹⁰⁰ Okul Aile Birliğinin yapacağı başlıca işler şunlardır: 1-Öğrenci velilerine okul yönetmeliği ve ders programları hakkında bilgiler kazandırmak, öğretim araçlarını, okulu tanıtmak ve sevdirmek 2-Öğrencilerin temizlik, düzen ve sağlığını korumak amacı ile önlem almak 3-Öğrencilerin devamlarını sağlamak 4-Öğrencilere oyun yeri sağlamak, yazın kamplar kurmak 4-Derslerden geri kalan öğrencileri yetiştirmek gibi işlerdi. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Fuat Fırat, "Okul-Aile Birlikleri Kurulurken", *Yeni Mersin*, 12 Ocak 1947.)

Mersin’de okulların sosyal ve eğitsel faaliyetine büyük ölçüde yarar sağlaması beklenen bu birliklerin hemen kurulması için Milli Eğitim Müdürlüğü bir çalışma başlatmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı’nın 20.12.1946 tarih ve 1777 sayılı genelgesi doğrultusunda, Mersin merkez ilk ve orta dereceli okullarında 19 Ocak 1947 tarihinde yapılan toplantılar sonunda Okul Aile Birlikleri kurularak bunların hemen faaliyete geçmeleri kararlaştırılmıştır⁹⁰¹. Böylece bu birliklerin kurulması ile veliler, çocuklarının yetişmesini daha yakından takip edebileceklerdi. Mersin Lisesi Müdürü Orhan Dengiz, Yeni Mersin gazetesinde çıkan bir yazısında Okul Aile Birliklerinin meşgul olacakları başlıca sorunların 7 maddede toplandığını belirtmiştir. Bunlar; okulun eğitim ilkelerinin ailelere tanıtılması, temizlik ve sağlık işi, devam, beden eğitimi, fikir ve iş eğitimi ile sosyal eğitim idi⁹⁰².

Okul Aile Birliklerinin faaliyete geçmesiyle birlikte, Gazipaşa İlkokulu Okul Aile Birliği, öncelikle öğrenci velilerine okul ders programları, okul yönetmeliği ve çocuk eğitimi konusunda dersler vermeye başlamıştır. Ayrıca 108 yoksul öğrenciye kırtasiye yardımı yapmış ve 60 yoksul öğrenci için de hamam kiralanarak, onları gözetim altında yıkatmaya başlamıştır⁹⁰³.

5 Ocak İlkokulu Okul Aile Birliği, 15.3.1947 tarihinde bir toplantı yaparak benzer çalışmalara yönelmiştir. Okul Aile Birliği Başkanı tarafından yapılan ve yapılacak işler hakkında velilere bilgi verilmiştir. Toplantıda 40 fakir öğrenciye giyim yardımı yapıldığı, 14 çok fakir ve muhtaç öğrenciye her gün sıcak öyle yemeği verildiği açıklanmıştır. Burada dikkat çeken bir durumda Dr. Tahsin Soylu’nun Okul Aile Birliğinin fahri doktorluğunu kabul ederek, her hafta öğrencileri sağlık kontrolünden geçirmesidir.

⁹⁰¹ *Yeni Mersin*, 21 Ocak 1947.

⁹⁰² *Yeni Mersin*, 1 Aralık 1948.

⁹⁰³ *Yeni Mersin*, 20 Şubat 1947.

Ayrıca çocuk sağlığı hakkında da bir konferans verilmiştir⁹⁰⁴. Birlik, 1948'de de çalışmalarını sürdürmüştür⁹⁰⁵.

2 Kasım 1947'de toplanan Orta Ticaret Okulu, Okul Aile Birliği toplantısında veliler, okulun lise kısmının açılmasını özellikle istemişlerdir⁹⁰⁶.

İnönü İlkokulu Okul Aile Birliği, Meşrutiyet devrinde yapılan ve o zamandan beri devlet bütçelerinden yardım almayan, depremle duvarları çatlayan okul binasının onarımı için İl Bütçesinden bir ödenek ayrılması üzerine Birlik, tahsis edilen 1.000 liranın bu işe harcanmasını istemiştir⁹⁰⁷. İnönü İlkokulu'nun 19 Aralık 1948 tarihinde yapılan toplantısında ise, Başöğretmen Mahmut Doğruöz'ün teklifi üzerine öğrencilerin okul dışındaki hareketlerini kontrol etmek, edep harici hareket edenlerle, umumi yerlerde izinsiz gezenleri tespit ve okul dairesine bildirmek üzere 5 kişilik bir komite seçilmiştir⁹⁰⁸. Bu eğitim kurumlarında disiplin sorunlarını hatırlatması açısından ilginçtir.

İleri İlkokulu Okul-Aile Birliği, 1948 yılında Kurtuluş İlkokulu'nda öğrenim gören trahomlu ve kimsesiz öğrencilerin temizliği için yeter miktarda sabun ve gözlerinin tedavisi için de bir miktar para yardımı yapmıştır⁹⁰⁹. Birlik, 1948⁹¹⁰ ve 1949'da da çalışmalarını sürdürmüştür⁹¹¹.

⁹⁰⁴ *Yeni Mersin*, 18 Mart 1947.

⁹⁰⁵ *Yeni Mersin*, 15 Aralık 1948; Okul Aile Birliği, okulun fakir öğrencileri için yardım toplanmasını kararlaştırmış, ilk olarak Şefik Kobaş tarafından bir koyun ve bir veli tarafından da 10 ekmeğe bağışlanması ile yardıma başlanmıştır.

⁹⁰⁶ *Yeni Mersin*, 4 Kasım 1947; Adana Ticaret Lisesine gitmek zorunda kalan öğrencilerin büyük sıkıntı çektikleri dile getirilmiştir. Ayrıca okul-aile birliğinin okuldaki fakir öğrencilere 1.000 liraya yakın tutarda, kitap, kırtasiye, yiyecek ve giyecek yardımı yapıldığı belirtilmiştir.

⁹⁰⁷ *Yeni Mersin*, 9 Mayıs 1948.

⁹⁰⁸ *Yeni Mersin*, 21 Aralık 1948.

⁹⁰⁹ *Yeni Mersin*, 12 Aralık 1948.

⁹¹⁰ *Yeni Mersin*, 8 Kasım 1948; İleri İlkokulu'nda öğrenim gören 161 fakir ve kimsesiz öğrenciye elbise, 170 öğrenciye ise kırtasiye yardımı yapmıştır.

⁹¹¹ *Yeni Mersin*, 13 Mart 1949; Okul-Aile Birliği yoksul ve özellikle çalışkan 50 öğrenciye ayakkabı yardımı yapmış, okuldaki müzik ihtiyacını gidermek ve öğrencilerde müziğe karşı bir heves uyandırmak amacı ile bir mandolin kursu açmıştır. Okul doktorluğunun kaldırılması üzerine, hasta öğrencilerin tedavisi için, çocuk velisi olan doktorlardan Faruk İlhan, Mahmut Işın ve Ekrem Halit'in parasız olarak bu işle uğraşmaları sağlandı.

Mersin'deki ilk ve orta dereceli diğer okullarda da okul-aile birlikleri yukarıda sözü edilen benzer faaliyetlerde bulunarak, eğitim-öğretim işlerinin daha etkin ve verimli bir duruma getirilmesi için yoğun bir çaba harcamışlardır. Ancak eleştirilere de uğramışlardır. Müfide İlhan⁹¹² 26 Mart 1948 tarihinde, Yeni Mersin gazetesinde çıkan bir yazısında okul-aile birliklerinin eski himaye heyetleri gibi çalıştığını belirterek, asıl amaçlarından uzaklaştıklarını dile getirmiştir⁹¹³. Fuat Fırat da okul-aile birliklerinin kuruluşunda, çalışma ve amacının maddi olmaktan ziyade manevi olduğunu, bütün gücünü para işine harcayan birliğin, eski himaye heyetlerinden hiçbir farkı olmayacağını belirtmiştir⁹¹⁴.

VI.7. Mersin Öğretmenlerinin Mesleki, Sosyal ve Kültürel Çalışmaları

1928-1950 yılları arasında Mersin Merkez ve köylerinde çalışan öğretmenler, asıl görevleri olan öğretmenliğin yanı sıra, mesleki bilgilerini arttırmak için yoğun bir çaba harcayarak, sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunmaktaydılar. Bu nedenle öğretmenler, sosyal ve kültürel çalışmalarda hep ön planda olmuştur. Böylece Atatürk'ün ve Mustafa Necati Bey'in düşledikleri öğretmen tipine uygun hareket etmeye çalışmışlardır. Bu tip öğretmen, yalnız okulda ders vermekle yetinmeyen, müsamereler, konferanslar, oyunlar, kurslar düzenleyen, halkı Cumhuriyet idealine ısındıracak ideal öğretmendi⁹¹⁵. Bir bakıma öğretmenler halkı, köylüyü cehaletten kurtarmayı iş ve övünç nedeni bilen aydınlar olarak

⁹¹² Müfide İlhan, 19 Şubat 1911 tarihinde Mersin'de doğmuştur. Babası Teğmen Nazif Çakmak'ın Çanakkale Savaşı'nda Anafartalar Cephesi'nde şehit düşmesi üzerine amcası Mareşal Fevzi Çakmak tarafından himaye edilmiş ve 1928'de İstanbul Öğretmen Okulu'ndan İlkokul Öğretmeni olarak mezun olmuştur.Çeşitli okullarda öğretmenlik yapan Mürşide İlhan 1936-1937 yıllarında Almanya'da bulunmuş ve Alman okullarında incelemelerde bulunmuştur. Eşinin görevi nedeniyle Afganistan'da da bulunan İlhan, 1945'te Mersin'e yerleşmiş ve 1946'da Demokrat Parti'de siyasete başlamıştır. 1950'de Mersin Belediye Başkanı seçilmiştir. 1950-1951 yılları arasında Belediye Başkanlığı yapan Müfide İlhan aynı zamanda Türkiye'nin ilk kadın Belediye başkanıdır.

⁹¹³ Müfide İlhan, "Okul Aile Birlikleri", *Yeni Mersin*, 26 Mart 1948.

⁹¹⁴ *Yeni Mersin*, 10 Mart 1949.

⁹¹⁵ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.225.

görevlerini yapmaya çalışmışlardır. Harf Devriminin ardından, Türkiye'nin her tarafında, yeni Türk harflerini öğretmenlere öğretmek amacı ile alfabe kursları açılmıştı. Buna paralel olarak Mersin'de de öğretmenlere yeni harfleri öğretmek için kurslar düzenlenmiştir⁹¹⁶.

1935 yılından itibaren ilkokul öğretmenlerinin mesleki bilgilerini arttırmak amacı ile 15 günde bir tartışmalı konferanslar verilmesi kararlaştırılmıştır. İlk konferans, İlköğretim Müfettişi Sıtkı Akkay tarafından Halkevinde matematik dersi öğretimi hakkında verilmiştir⁹¹⁷. Tartışmalı meslek konferanslarının ikincisi 18 Nisan 1935'de Halkevinde, Gazipaşa İlkokulu öğretmenlerinden Zeynep Odabaşı tarafından tarih okutma yöntemi konusunda olmuştur⁹¹⁸. 7 Mayıs 1935 tarihinde de Gazipaşa İlkokulu öğretmenlerinden Sami Bey Türkçe öğretim yöntemi konusunda bir konferans vermiştir⁹¹⁹. 1936 yılında öğretmenler örnek derslere devam etmişlerdir. Bu çalışmalar sürmüş ve 21 Şubat 1936 tarihinde, ikinci sınıfta hayat bilgisi dersi konusunda İlköğretim Müfettişi Sıtkı Akkay tarafından bir ders verilmiştir⁹²⁰. Merkezdeki öğretmenler her hafta örnek bir ders vererek, konu üzerinde tartışarak, eğitim ve öğretimi daha etkin bir hale getirerek, öğretimde birlik ilkesini sağlamaya çalışmışlardır. Diğer kazalarda da aynı şekilde örnek dersler verilmekteydi.

Mersin merkez ilkokul öğretmenlerinin, Kültür Direktörü'nün başkanlığında 1939 yılında yaptığı bir toplantıda yıllık, haftalık ve günlük ders planları, ders gezintileri, ders araçları ve müfredatın diğer konuları üzerinde görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca toplantıda öğretmenlerin sosyal ve eğitsel etkinlikleri etrafında büyük yarar sağlayacağı

⁹¹⁶ *Yeni Mersin*, 17 Eylül 1928.

⁹¹⁷ *Yeni Mersin*, 11 Nisan 1935.

⁹¹⁸ *Yeni Mersin*, 15 Nisan 1935.

⁹¹⁹ *Yeni Mersin*, 7 Mayıs 1935.

⁹²⁰ *Yeni Mersin*, 21 Şubat 1936.

düşünülen müsamere, çaylı toplantılar, öğretmen, kütüphane ve yurt gezisi kolları kurulması kararlaştırılmıştır⁹²¹.

Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından köyün ve köylünün kalkınması için köy okullarında görevli öğretmenler için de köy okulları meslek kursu düzenlenmiştir. Bu kursta köy eğitim ve öğretiminin amaçları, öğretmenin yapması gereken çalışmalar üzerinde durulmuştur⁹²².

Öğretmenler zaman zaman çevre illere de inceleme gezileri yapmaktaydılar. Örneğin, 1939 yılında İçel vilayeti öğretmenlerinden oluşan 63 kişilik bir grup, Kültür Direktörü Şefik Ergündüz başkanlığında Hatay'a bir inceleme gezisi düzenlemiştir. Ayrıca Hatay'a ilk Türk askerinin girdiği 5 Temmuz Bayramı'nın yıl dönümünde düzenlenen törene de katılmışlardır⁹²³.

Öğretmenler ulusal yardım ve dayanışma ruhunu da ortaya koymaktaydılar. Örneğin, 27 Aralık 1939 tarihinde meydana gelen Erzincan depremi dolayısı ile Mersin'de ilkokul öğretmenleri, Kültür Direktörü Şefik Ergündüz başkanlığında toplanarak, depremzedelere yardım için önemli kararlar almışlardır⁹²⁴.

Mersin öğretmenleri, 17 Şubat 1948'de Tarsus'ta başlayan sel felaketi üzerine, felakete uğrayanlar için büyük yaştaki öğrencilerle birlikte ev ev dolaşıp acil yardım malzemesi toplayarak doğal afetlerde sosyal duyarlılıklarını ortaya koymuşlardır⁹²⁵.

Öğretmenler Halkevi tarafından düzenlenen kültürel faaliyetlere de aktif bir şekilde katılmaktaydılar. Örneğin, Halkevlerinin açılış yıldönümü nedeniyle 23 Şubat

⁹²¹ *Yeni Mersin*, 25 Birinciteşrin 1939.

⁹²² *Yeni Mersin*, 18 Mayıs 1950.

⁹²³ *Yeni Mersin*, 9 Temmuz 1939.

⁹²⁴ *Yeni Mersin*, 31 Birincikanun 1939; bu kararlar şunlardır: 1-Bu toplantıda her öğretmen meskensiz kalan vatandaşlara yardım olmak üzere birer mesken bedellerini bağışlamıştır. 2-Yılbaşı nedeniyle üç günlük tatilde üçerli, dörderli gruplar halinde milli komite emrinde nakdi ve ayni yardım toplayacaklardır. 3-Yılbaşında balo vb eğlenceler düzenlenirse, buralara gitmeyeceklerdir. 4-Müsamere tertip edecekler ve gelirini bu depremzedelere vereceklerdir.

⁹²⁵ *Yeni Mersin*, 25 Şubat 1948.

1941 tarihinde düzenlenen törenden sonra Halkevi Temsil Koluna mensup öğretmenler tarafından “Beyaz Baykuş” adında bir temsil verilmiştir. Yeni Mersin gazetesine göre Halkevlerinin şimdiye kadar verdiği en beğenilen temsil, bu temsil olmuştur⁹²⁶. Öğretmen okullarının 100. kuruluş yıldönümü de Mersin öğretmenleri tarafından 16 Mart 1948 tarihinde düzenlenen bir törenle kutlanmıştır⁹²⁷. 1949’da Mersin öğretmenleri ile Tarsus öğretmenleri “Öğretmenlikte Esas Bilgide midir, Sanatta mıdır?” konulu bir münazara düzenlemişler ve berabere kalmışlardır. Vali Şefik Bicioğlu’nun da hazır bulunduğu münazarada sonuç olarak bir öğretmenin bilgili olduğu kadar sanatkar, sanatkar olduğu kadar da bilgili olması kanaatine varılmıştır⁹²⁸.

Ayrıca Milli Eğitim Müdürlüğü, vilayet öğretmenlerinin mesleki bilgilerini arttırmak ve yeni yayınlarla yakından takip etmelerini sağlamak amacı ile düzenlenen örnek dersleri birer broşür halinde yayımlamıştır. İçel Milli Eğitim Müdürlüğü ayrıca İlkokulu Tanıtma (1949), Demokratik Eğitimle İlgili Öğrenci Kolları Tüzükleri (1949), Okul İnzibatı (1940), Okul Uygulama Bahçeleri ve İş Eğitimi Yönünden Önemi (1950) adlı broşürler yayımlayarak öğretmen ve velileri bilgilendirmeye çalışmıştır.

VI.7.1. Mersin Öğretmenler Derneği

Kültür Bakanlığı, 1935 yılının sonlarında yayımladığı bir genelge ile öğretmenlerin mutlaka Halkevlerine girmeleri gerektiğini bildirmiş; birliklerin biraz boş kalması ve durgunlaşması üzerine de birçok yerde Muallim Birlikleri kapanmaya başlamıştır. Aslında öğretmenler Halkevlerinde aktif olarak çalışıyorlardı. Bu çalışmalar kendi birliklerini yaşatmalarına engel değildi. 1929 yılında Muallim Birlikleri bir

⁹²⁶ *Yeni Mersin*, 25 Şubat 1941.

⁹²⁷ *Yeni Mersin*, 17 Mart 1948.

⁹²⁸ *Yeni Mersin*, 29 Mart 1949.

federasyona bağlanmıştı. Muallim Birliklerinin siyasetle de uğraşması üzerine devlet, yasa değişikliği yaparak, muallimler birliğini sadece yardım sandıkları kuran, üyelerinin mesleki bilgisini arttıracak önlemler alan bir cemiyet haline getirmiştir⁹²⁹.

Mersin Muallimler Birliği de 1937’de feshedildi. Birliğin eşyası tespit ve hesapları tetkik edilerek, tasfiye işleri için öğretmen Fuat, Ulviye, Mahmut, Şahman ve Naciye’den oluşan bir heyet görevlendirildi⁹³⁰. Cumhuriyet devrinin ilk kültür hamlelerinden olan “Muallim Birlikleri” kapatıldıktan sonra, bunun yapacağı bir kısım işler doğrudan doğruya ilgili dairelerce ve Halkevi yoluyla yapılmaya çalışıldı. Cemiyetler kanununda yapılan değişiklikle 1947 yılı başından itibaren önce İstanbul’da olmak üzere ülkenin belirli şehir ve kasabalarında Öğretmenler Derneği adı ile yardımlaşma kurumları kurulmaya başlanmıştır⁹³¹. Bu gelişmelere paralel olarak Mersin Öğretmenler Derneği de 1947 yılında kuruldu.⁹³²

Derneğe, Mersin’de öğretmen olanlar, emekliye ayrılanlar, Milli Eğitim Müdürü ve müfettişler asli üye olarak girebiliyordu. Derneğe giren üyelere ilk girişte en az 2 lira, yıllık olarak da en az 12, en çok 120 lira aidat alınıyordu. Ayrıca 6 ay aidatını

⁹²⁹ Rıza Atilla, “Muallimler Birliği ve Halkevleri”, *Yeni Mersin*, 6 Şubat 1936.

⁹³⁰ *Yeni Mersin*, 22 Mayıs 1937; adı geçen öğretmenlerin soyadları belirtilmemiştir. Ancak bu öğretmenlerin mevcut bilgilere göre; Fuat Fırat, Ulviye Alpay, Mahmut Doğruöz, Şahman Ertürk ve Naciye Gülseren oldukları anlaşılmaktadır.

⁹³¹ *Yeni Mersin*, 4 Ağustos 1948.

⁹³² *Mersin Öğretmenler Derneği Ana Tüzüğü*, Mersin, 1948, s.1-2. Mersin Öğretmenler Derneği Ana Tüzüğünde derneğin kuruluş amaçları şöyle belirlenmiştir: 1-Mersin’de herhangi bir okulda öğretmen olanları bir araya toplayarak saygı, sevgi, bağlılık ve yardımlaşma duygularını kuvvetlendirmek, 2-Milli kültür ve eğitimde fikir, hareket birliği sağlamak için çevrenin etüde değer tarihi, turistik, sosyal konuları ele alarak memlekete hayırlı eserler meydana getirmek, 3-Konferanslar ve yazışmalar vasıtası ile ileri toplulukların ileri fikir hareketlerinden haberdar olmak ve bunları yayınlamak suretiyle Türk topluluğuna ilerleme yollarında hizmet etmek, 4-Konferanslar yıldönümleri, jübileler, günler tertip ederek geçmişi bugüne, bugünü geleceğe perçinleyici yüksek duygulu kimseleri çoğaltmak, 5-Dernek üyeleri arasında aile toplantıları, balolar, müsamereler, konserler, çaylar tertip ederek çevreye belli zevk ve ümidin kaynağı olmak, 6-Dernek üyeleri arasında vuku bulacak ölüm, hastalık ve başkaca olağanüstü olaylar karşısında gereken bakım ve yardım tedbirlerini program altına alarak tatbik için teşkilatlanmak, 7-Milli ve sosyal yardım işlerinde hayır kurumları ile iş birliği yapmak, 8-Öğretmenlerin hak ve çıkarlarını koruyucu teşebbüslerde bulunmak.

ödemeyen üye, dernekten ayrılmış sayılıyordu⁹³³. Derneğin kurucu üyeleri ise; Kız Enstitüsü Müdürü Esmâ Aksın, Mersin Lisesi Müdürü Orhan Dengiz, Erkek Sanat Okulu Müdürü Neşet Denere, Gazipaşa İlkokulu Müdürü Fuat Fırat, Mersin Lisesi Müzik Öğretmeni Hikmet Huzur, Mersin Lisesi Tarih Öğretmeni Sami Onur, Kız Enstitüsü Türkçe Öğretmeni Naciye Özdemir, Mersin Lisesi Resim Öğretmeni Şevket Sayan, Mersin Ticaret Okulu Muhasebe Öğretmeni Kemal Tuncatay ve Mersin Lisesi Matematik Öğretmeni Hasan Yazar idi⁹³⁴.

21 Kasım 1948 tarihinde Öğretmenler Derneği, yıllık genel kurul toplantısı yapılmıştır. Toplantıda Ankara’da kurulan Türkiye Öğretmenleri Yardımlaşma Dernekleri Birliği’ne katılma kararı alınmıştır⁹³⁵. Mersin Öğretmenler Derneği, 2 Eylül 1949 tarihinde, Lise Müdürü Orhan Dengiz başkanlığında toplanarak yeni çalışma yılı için geniş bir programı hazırlamış ve Öğretmenler Derneği bu yıl daha önceki yıllardan farklı olarak kültürel faaliyetlerini öğretmen ailesi dışında da daha geniş bir kitleye ulaştırma kararı almıştır⁹³⁶.

Ayrıca Mersin Öğretmenler Derneği Başkanı Orhan Dengiz toplantıda şöyle demiştir.⁹³⁷

...Bu yılki çalışmalarımızın daha etraflı ve verimli olmasını istiyoruz. Şehrimiz halkının bu toplantılarla yakından ilgileneceğine inanıyoruz. Maksudumuz, öğretmen ailesinin okul dışı zamanlarında halkımıza kültürel yönden faydalı hizmetlerde bulunmaktadır. Kültürel faaliyet yapan her müessese, cemiyet ve resmi makamlar tarafından destekleneceğimizi ümit ediyoruz...

⁹³³ *Mersin Öğretmenler Derneği Ana Tüzüğü*, s.2.

⁹³⁴ *Mersin Öğretmenler Derneği Ana Tüzüğü*, s.6-7.

⁹³⁵ *Yeni Mersin*, 23 Kasım 1948.

⁹³⁶ *Yeni Mersin*, 3 Eylül 1949; buna göre yürütülecek faaliyetler şunlardır: 1-Türk büyüklerini anma günlerinde toplantılar yapmak, konferanslar vermek, 2-Kültürel ve mahalli konular üzerinde konferanslar tertip etmek, 3-Müsamere ve münazaralar hazırlamak, 4-Tarihi ve turistik mahiyette geziler yapmak, gözlem ve tetkikleri yayımlamak, 5-Gazete ve dergilerde kültürel yayınlarda bulunmak.

⁹³⁷ *Yeni Mersin*, 3 Eylül 1949.

VI.7.2. Mersin Öğretmenleri Tasarruf ve Yardım Sandığı

Mersin'deki öğretmenler arasında dayanışma ve yardımı sağlayacak olan Mersin öğretmenleri Tasarruf ve Yardım Sandığı 1 Şubat 1937 tarihinde kurulmuştur⁹³⁸. İlkokul öğretmenleri tarafından kurulan Tasarruf Sandığı Kongresi 20 Mayıs 1937'de Çankaya İlkokulu'nda yapılarak, idare heyetinin raporu incelenmiş ve takdirle karşılanarak, yeniden seçim yapılmamış ve eski heyetin çalışmalarına devam etmesi kararlaştırılmıştır⁹³⁹.

Birkaç girişimci öğretmen tarafından çok az para ile kurulan Mersin Öğretmenleri Tasarruf Sandığı 1947 yılı itibari ile 30.000 liralık sermayesiyle öğretmenlerin sağlam bir güvencesi idi. Özellikle Özel İdarelerin düzensiz maaş verdiği zamanlarda, Mersin ilkokul öğretmenleri bu sandığın kurulması için yoğun çaba harcamışlar ve sandığın başarısını gören ve devlet bütçesinden maaş alan orta dereceli okul öğretmenleri de bu sandığa üye olmuşlardır. Böylece kurulan sandık, yıllarca birçok öğretmenin maddi sıkıntısını gidermiştir⁹⁴⁰.

1947 yılı itibari ile sandığın 101 üyesi vardı. Sandık, 1946 yılında 85 öğretmene 23.989 lira taksitli ödemeli ödünç para, 48 öğretmene birer kostümlük İngiliz kumaşı ve dikim ücreti, 59 öğretmene erzak, 64 öğretmene de kışlık kömür temin ederek yardımda bulundu Mersin Öğretmenleri Tasarruf ve Yardım Sandığı Türkiye'de eşine az rastlanan, eğitimcilere ait yegane biriktirme ve yardım kaynağı olarak nitelendirilmekteydi⁹⁴¹.

⁹³⁸ *Yeni Mersin*, 1 Şubat 1947.

⁹³⁹ *Yeni Mersin*, 22 Mayıs 1937.

⁹⁴⁰ *Yeni Mersin*, 1 Şubat 1947; herhangi bir üye öğretmen, ihtiyaç duyduğu anda ve pek az bir masraf karşılığında, bir yılda ödemek koşulu ile sandıktan 500 lira kadar ödünç para alabiliyordu. Ayrıca isteyen, sandıktan tatilde üç aylığını peşin alarak istediği yere gidebiliyordu. Ayrıca Sandık, üyelerine ucuz ve iyi şekilde her türlü erzak, kışlık kömür, elbiselik kumaş, dikim ücreti, sabun vb. maddeleri temin ederek bedelini taksitle tahsil etmekteydi.

⁹⁴¹ *Yeni Mersin*, 1 Şubat 1947.

SONUÇ

Türkiye’de eğitim anlayışının felsefi olarak gelişmesi ve eğitim sisteminin biçimlenmesi, Türk toplumunun tarihsel ve toplumsal değişim ve dönüşümüyle yakından ilgilidir. Günümüzün eğitim anlayışını ve yapısını doğru bir biçimde değerlendirebilmek için Türk eğitim tarihinin, özellikle de Tanzimat döneminden sonra eğitim alanındaki gelişmelerin incelenmesi oldukça önemlidir. Tarihsel olarak mektep, medrese ve Enderun’dan oluşan klasik Osmanlı eğitim örgütlenmesi, 19. yüzyıldan itibaren Batı tarzında modern okulların açılmasıyla birlikte değişmeye başlamıştır. Tanzimat’la birlikte oluşmaya başlayan askeri ve sivil yönetim için gerekli bürokratik kadronun yetiştirilmesi, modern eğitim kurumlarına olan gereksinimi artırmıştır. Buna bağlı olarak askeri tıp okulu, harp okulu ve diğer sivil okullar açılmaya başlamıştır. Tanzimat döneminde 1869’da kabul edilen Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile, eğitim sistemi ilk kez günümüze yakın bir şekilde tasarlanarak kademelendirilmiş ve eğitim, devletin önemli görevleri arasında sayılmıştır. II. Meşrutiyet’in ilanı ile başlayan canlı siyasal ve kültürel dönemde eğitim, başarılması gereken diğer önemli işlerin ön koşulu olarak görülmüştür. Özellikle bu dönemde Avrupa ve Amerika ülkelerinde olduğu gibi zorunlu eğitime yönelik başlamıştır. Bu dönemde ulusal eğitim, üretici eğitim, demokratik eğitim, zorunlu eğitim meslek ve iş okullarının açılması en çok tartışılan eğitim sorunları olmuştur.

Mersin, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Güney Anadolu’nun ,özellikle de Çukurova’nın başta pamuk olmak üzere çeşitli tarım ürünleri ve diğer malların Avrupa’ya aktarımında önemli bir liman ve ticaret merkezi olarak gelişmeye başlamıştır. Mersin bu özelliğinden dolayı aynı zamanda bünyesinde farklı etnik, dinsel kökene mensup, farklı kültürleri ve insanları barındıran bir şehirdi. Osmanlı eğitim sistemindeki gelişmelere paralel olarak Mersin’de geleneksel eğitim kurumları, Batı tarzında açılan okullar, yabancı

ve gayrimüslim okullarının bir süre etkinliklerini bir arada sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Kaynakların sınırlı olmasından dolayı, Mersin'deki Sıbyan ve İptidai Okulların durumu var olan bilgiler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Osmanlı klasik eğitim sisteminin yüksek öğretim basamağını oluşturan medreselerin burada çok fazla gelişmediği görülmektedir.

Modernleşme sürecinde temel eğitim üzerine kurulmaya çalışılan okullardan biri olan Rüştüye, 19. yüzyılın sonlarına doğru Mersin'de açılmıştı. II. Meşrutiyet döneminde Mersin Rüştüye Mektebi'nin, şehrin özelliğinden dolayı ticari dersler ağırlıklı bir öğretim programı uygulayan Mersin Ticaret İdadisi'ne dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Diğer taraftan ülke genelinde olduğu gibi, Mersin'in nüfus yapısına bağlı olarak, burada açılan gayrimüslim ve yabancı okulların sayılarının da Müslümanların okul sayısına göre oldukça fazla olduğu görülmüştür.

1920'de TBMM'nin açılması ile yeni bir dönem başlamıştır. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın bütün şiddeti ile sürdüğü bir dönemde 15 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan "Maarif Kongresi"nden itibaren eğitimle ilgili yeni görüş ve düşüncelerin daha belirgin olarak oluştuğu görülmektedir. Söz konusu kongrede Atatürk Türk eğitim tarihi açısından oldukça önemli bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında "Her türlü yabancı etkilerden uzak, ulusal, yaradılışımıza uygun bir eğitimden" söz etmiştir. Osmanlı'nın son zamanlarında eğitim alanında meydana gelen gelişmelerin etkisiyle, Türkiye Cumhuriyeti kendi ilkeleri doğrultusunda bir eğitim politikası belirlemiştir. Köklü toplumsal değişim ve dönüşüm yaşayan diğer toplumlarda olduğu gibi Türkiye'de de ulus-devlet kurma sürecinde eğitime çok önem verilmiştir. Osmanlı'nın dine dayalı ve ikili eğitim sisteminden laik, bilimsel, ulusal ve çağdaş eğitim sistemine geçiş, Cumhuriyetin eğitim politikasının temel taşı olmuştur. Cumhuriyetin eğitim politikasının başlıca hedefleri ise; eğitimin toplumun

sosyal gereksinimlerine ve çağın gereklerine uygun olması, ulusal değerler esas alınarak geliştirilmesi, tarihi ve kültürel karakteri yansıtması, bireylerin ekonomik ve toplumsal yaşama etkin bir şekilde katılımının sağlanması olmuştur.

3 Mart 1924'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medrese ve sıbyan okulları kapatılmış ve eğitimde ikili yapıya son verilerek laik bir eğitim sisteminin temelleri atılmıştır. Ayrıca yabancı ve azınlık okulları da devlet denetimine alınmıştır. Günlük hayatta ve eğitimde anlamayı kolaylaştırmak için yazımızın ve dilimizin yabancı etkilerden kurtarılması gerekmektedir. Çünkü ülke genelinde %10 olan okuma-yazma oranının yükseltilmesi için bu bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Bu amaçla 1928'de Latin Alfabesi esaslı Yeni Türk Alfabesi kabul edilerek 1929'da Millet Mektepleri açılmıştır. Bu okullarda kısa sürede çok sayıda yurttaşa okuma yazma öğretilmiş bütün ülke adeta bir okula dönüşmüştür. Bu gelişmelere paralel olarak Mersin merkez ve merkeze bağlı köylerde de Millet Mektepleri açılmış ve çok sayıda insan bu okullarda okuma yazma öğrenerek belge almıştır.

Türkiye'de 19. yüzyıldan itibaren ilköğretime konusuna önem verildiği ve ilköğretimin yaygınlaştırılması düşüncesinin Tanzimat Fermanı'nın ilanından önce ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. II. Mahmud'un 1824'te yayımladığı bir ferman İstanbul'daki çocuklar için zorunlu ve parasız ilköğretimi öngörüyordu. Tanzimat döneminde de ilköğretimi geliştirmek amacıyla çalışmalar yapılmış, ilköğretimi köylere kadar yayma düşüncesi gerçekleştirilememiştir. Kitlelerin ilköğretime kavuşması ancak Cumhuriyet döneminde özellikle de Harf Devriminden sonra mümkün olmuştur.

Cumhuriyetin ilanından hemen sonraki hükümet, bütün çocukların ilköğretimden yararlanması için fırsat eşitliği sağlamayı hedefleyen bir eğitim politikası ile bilgisizliğe karşı savaş ilan etmiştir. Cumhuriyet döneminde, en çok ilköğretime önem

verilmiştir. Çünkü ilköğretim kurumları, bir ülkenin eğitim sistemi içinde ilk basamaktır. Temel eğitim toplumun sadece eğitim sistemini değil toplumun tümünü olumlu ya da olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle geri kalmış ülke yöneticileri vatandaşlarını ilköğretimden geçirmeyi toplumsal ve ekonomik gelişmenin ön koşulu olarak görmüşlerdir. İlköğretim okulları, halkın okuma yazma öğrendiği, yeni yöntemlerin denendiği diğer eğitim aşamalarının temelini oluşturduğu için oldukça önemlidir. Ayrıca ilköğretim kitlelerin özellikle de tarım nüfusunun davranışlarını değiştirmede önemli bir araçtır. Cumhuriyet ilan edildiğinde halkın % 80'inin köylerde yaşadığı bir ülkede ilköğretim eğitim sistemi içinde çok önemli bir yer tutmaktaydı.

Cumhuriyet döneminde bütün Türkiye'de olduğu gibi Mersin'de de en çok ilköğretime önem verilmiştir. Özellikle köylerde ilkokulların açılması ve köylülerin bilinçlenmesi için Mersin'de büyük çaba harcanmıştır. Türkiye genelinde okul ve eğitimin önemini kavramamış ya da eğitimin yararını görmemiş olan köylüler, köylerinde devletin okul yapmasını beklemişlerdir. Geleneksel olarak camilerini, çeşmelerini ve yollarını kendileri yapan köylülerin bu tutumu ilginçtir. Böyle olunca da devletin, kendi olanakları ile bütün köylere ulaşması zor olmuştur. Bu nedenle sayıları 40.000'i bulan köylerde, fazla para harcanmadan eğitimi yaymanın pratik yollarını araştırılmış Eğitim Uygulaması başlatılmıştır. Bu uygulamadan olumlu sonuç alınınca, 1942'de Köy Enstitüsü ve Köy Okulları Kanunu ile her köyün kendi okulunu kendisinin yapması istenmiştir. Bu Kanun ile Mersin merkez köylerinde de Devletin, çimento ve çivi gibi gerekli inşaat malzemesi ile köylüleri desteklemesi sonucu imece yöntemiyle çok sayıda okul yapılmış ve okulu biten köylere öğretmen atanması sonucu çok sayıda köy okula kavuşmuştur. Örneğin 1942'de Mersin merkeze bağlı köylerde 12'si öğretmenli, 30'u öğretmenli olmak üzere toplam 42 okul varken bu sayı 1950'de 80'e çıkmıştır. Türkiye genelinde 1942'de köylerin

23.6'sında okul bulunmaktaydı. Aynı tarihte Mersin merkeze bağlı köylerdeki okul oranı % 42'dir. 1950'de ise Türkiye'de okulu olan köy oranı 45.5 iken bu oran Mersin merkeze bağlı köylerde % 80 olmuştur. Bu durum köylerdeki okullaşma açısından Türkiye ortalamasının oldukça üstündedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında Valilerin, Maarif İdaresinin, halkın ve kültür kurumlarının olağanüstü çalışmalarının çok büyük bir etkisi olmuştur. Fakat köylülerin okul yapımı konusundaki yükümlülükleri çok partili hayata geçişle birlikte eleştiri konusu olmuş ve bu uygulama 1951'de kaldırılmıştır.

Diğer taraftan Türkiye'de 1940-1950 yılları arasında özellikle ilköğretim ve teknik öğretimde hem nicelik, hem de nitelik açısından önemli gelişmeler olmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak, Mersin'de de ilköğretimde özellikle köylerde okul ve öğrenci sayısında önemli oranda bir artış kaydedilmiştir. 1923'te Mersin merkez ve köylerinde ilkokul sayısı, 7'si şehir merkezinde olmak üzere toplam 13 iken, öğretmen sayısı 35, öğrenci sayısı ise 800 civarındaydı. 1950'ye gelindiğinde Cumhuriyetin eğitim politikası ve uygulamaları sonucu okul, öğretmen ve öğrenci sayısında çok büyük bir artış olmuştur. Buna göre Mersin merkez ve merkeze bağlı köylerde okul sayısı 94'e, öğretmen sayısı 208'e, öğrenci sayısı da 9807'ye ulaşmıştır. Başka bir ifade ile 1923-1950 yılları arasında Mersin merkez ve köylerinde öğretmen sayısı % 482, okul sayısı, % 623, öğrenci sayısı da % 1125 oranında artmıştır. Buna göre, okul ve öğretmen sayısındaki artış, öğrenci sayısındaki artış oranına göre geri kalmıştır. Diğer taraftan, 29 Ekim 1949'da Yeni Mersin gazetesine verdiği bir demeçte İçel Vali Vekili Eşref Erkut, ilköğretim zorunluluğu olan çocuklardan % 91'nin okullara devam ettiğini açıklamıştır. Bu gelişmeler, Cumhuriyetin her yurttaşı ilköğretimden geçirme ve ilköğretimi %100 gerçekleştirme hedefine Mersin ve merkez köylerinde çok yaklaşıldığını göstermektedir. 1949'da İçel vilayet genelinde ise 27'si şehir merkezinde, 289'u köylerde olmak üzere toplam 316 ilkokul bulunmaktaydı.

502 köyden ancak 289 köyde okul açılabilmiş, 213 köyde okul açılmamıştır. Köylerin % 43'ü okuldan yoksun kalmıştır. 1923 yılında köylerdeki okul oranı %7 iken, 1949'da bu oran % 58'e yükselmiştir. Merkeze bağlı köylerde ise bu oran % 80'e çıkmıştır.

İlk ve ortaöğretimde yaşanan en önemli sorunların başında bina sıkıntısı gelmekteydi. Şehir merkezinde bulunan okul binalarının çoğu eskiden ev ya da kilise olarak kullanılmış binalardı. Bu nedenle eğitim-öğretime çok elverişli değillerdi. Mersin merkezde 1937'ye kadar herhangi bir okul binası inşa edilememiştir. Bu dönemde öğretmen yetersizliği ve okul binalarının uygun olmamasından dolayı öğretmenler oldukça kalabalık sınıflarda ders vermek zorunda kalmıştır.

Ortaöğretimdeki gelişmelere bakıldığında ilköğretime göre devletin ortaöğretim politikası doğrultusunda 1945 yılına kadar önemli bir gelişme yaşanmamıştır. Mersin merkezde bulunan Mersin Ortaokulu, Lise açılıncaya kadar tek ortaöğretim kurumu olarak son derece sıkıntılı ve eğitim öğretime uygun olmayan binalarda faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalmıştır. Mersin'de bir Lisenin açılması için de bu dönemde yoğun bir çaba harcanmış olduğu anlaşılmaktadır. Halkın, İçel Valisi Tevfik Sırrı Gür'ün çabaları ve Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesi'nin çalışmaları sonucunda Lise ancak 1945'te açılabilmiştir. Diğer mesleki ve teknik eğitim okulları da halkın yoğun istek ve çabaları sonucunda açılabilmiştir.

Cumhuriyet döneminde Türkiye'ye çağrılan yabancı eğitimcilerle Türk eğitimcilerinin verdikleri raporların da etkisiyle ülkenin ekonomik durumuyla eğitim gereksinimleri daha yakından görülmüş, mesleki ve teknik öğretimde yeni okullar açılması yoluna gidilmiştir. 1929'da dünyada yaşanan ekonomik bunalım nedeniyle devletçi ve planlı ekonomi politikalarının uygulanması eğitimde de planlamayı beraberinde getirmiş ve 1936'da Mesleki ve Teknik Eğitim Planı hazırlanmıştır.

Mesleki ve teknik eğitimde Türkiye'deki gelişmeler doğrultusunda özellikle 1940'tan sonra gelişmelerin hızlanmasına bağlı olarak Mersin'de çok sayıda mesleki ve teknik okul açıldığı anlaşılmaktadır. 1942-1950 yılları arasında Mersin'de Akşam Sanat Okulu, Orta Ticaret Okulu, Erkek Orta Sanat Okulu, Alata Teknik Bahçıvanlık Okulu, Kız Enstitüsü, Erkek Sanat Enstitüsü ve Ticaret Lisesinin açılmasıyla mesleki ve teknik eğitimde büyük bir gelişme olduğu, halkın da bu okullara büyük bir ilgi gösterdiği görülmektedir. Bu dönemde Mesleki ve teknik eğitimde Mersin'de de Türkiye genelinde olduğu gibi Akşam Sanat Okulu ve Kız Enstitüsü dışındaki okullarda okuyan öğrenciler arasında kız öğrenci sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Bunda ailelerin kız çocuklarını daha çok Kız Enstitüsü'ne göndermesi de etkili olmuştur. Devlet binası mahallinde sağlanmak koşulu ile bu okulları açtığından mesleki okullar için en büyük sorun bina sıkıntısı olmuştur. Bu sıkıntılara karşın 1950 yılı itibari ile Mersin'in ilköğretim, ortaöğretim ve mesleki eğitim açısından gelişmiş bir şehir haline geldiği görülmektedir.

Vilayet bütçesinden eğitime olanaklar ölçüsünde çok kaynak aktarılmaya çalışılmıştır. Özellikle 1940'tan itibaren Vilayet Bütçesinin % 50'sinden fazlasının eğitime ayrıldığı anlaşılmaktadır. Buna rağmen zaman zaman öğretmen maaşları ve ödenekleri ödenememiştir. Gerek Mersin gerekse merkeze bağlı köylerde halk eğitime maddi ve manevi olarak büyük bir destek sağlamıştır. Ayrıca Türk Ocağı, Halkevi, Mersin Öğretmenler Derneği, Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesi, Köy Okulu Yaptırma Birlikleri ve Hars Komitesi gibi dernek ve kurumlar da Mersin merkez ve köylerinde eğitim ve kültür hayatının gelişiminde önemli ölçüde rol oynamışlardır.

1923-1950 yılları arasında Mersin’de yöneticilerin, öğretmenlerin, derneklerin ve halkın, bazı olumsuzluklara rağmen, eğitim ve kültür hayatının Cumhuriyetin idealleri doğrultusunda gelişiminde yoğun bir çaba harcamışlardır.

Sonuç olarak Türk tarihinde kamu eğitimi düşüncesi ve uygulamalarının gerçek anlamda Cumhuriyet döneminde başladığı söylenebilir. Çünkü Cumhuriyeti kuran aydınlanmacı kadro, Türk toplumunun çağdaş bir yapıya, ancak çağdaş bilgilerle donatılmış, akli ve bilimi kendine rehber edinmiş, özgür düşünceli insanlar yetiştirmekle mümkün olacağına bilincindeydiler. Cumhuriyet döneminde eğitim alanında çok önemli işlerin gerçekleştirilmiş olduğu ve Cumhuriyetin idealleri doğrultusunda istenilen hedefe büyük ölçüde yaklaşıldığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (020-18-01-01-023-19-4)

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (30.18.1.1-6.39.15)

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (020-18-01-02-73-29-1)

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, BKK ,2 Teşrinisani 1934 ve10940 sayılı kararname.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, BKK, 25.6.1937 tarih ve 7009'nolu kararı.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, BKK, 17.9. 1931 tarih 755 sayılı kararname.

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Müdürlüğü Arşivi, Eğitim İstatistikleri,
(1932-1950)

TBMM Mikrofilm Arşivi, Mersin ve Ege gazetesi.

Mersin Milli Eğitim Müdürlüğü Arşivi, Tebliğiler Dergisi (1939-1950).

Adana Atatürk Evi ve Müzesi Arşivi, Türk Sözü, Yeni Adana gazetesi.

Cumhuriyet İlköğretim Okulu Arşivi, Diploma Defteri.

II. SALNAMELER

1316 Maarif Salnamesi.

1319 Maarif Salnamesi.

1321 Maarif Salnamesi.

1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti, Devlet Salnamesi.

1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti, Devlet Salnamesi.

1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti, Devlet Salnamesi.

III. RESMÎ YAYINLAR

Atatürkçü Düşünce Sistemi Üçüncü Kitap, (1984), Genelkurmay Başkanlığı, İstanbul.

Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri ,Birinci Kitap (1984), Genelkurmay Başkanlığı, İstanbul.

Atatürkçü Düşünce Sistemi İkinci Kitap, (1984), Genelkurmay Başkanlığı, İstanbul.

Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri, (1939), Maarif Vekilliği, İstanbul.

Birinci Maarif Şurası, 1939), Maarif Vekilliği.

Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının, Milli Eğitim İlgili Söylev ve Demeçleri, (1946), Cilt:1, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının, Milli Eğitim İlgili Söylev ve Demeçleri (1946), Cilt:2, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları Ankara.

Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının, Milli Eğitim İlgili Söylev ve Demeçleri, (1947), Cilt:3, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz, (1973), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası İçel'de Eğitim (1998), İçel İl Mili Eğitim Müdürlüğü Yayınları, Mersin.

Demokratik Eğitimle İlgili Öğrenci Kolları Tüzükleri, (1949), İçel İl Mili Eğitim Müdürlüğü, Mersin.

Dikkat ve Hafıza, (1940), İçel Maarif Müdürlüğü, Mersin.

Dördüncü Milli Eğitim Şurası, (1949), Milli Eğitim Bakanlığı.

4486 Sayılı Teknik Ziraat ve Teknik Bahçıvanlık Okulları Kanunu, *Resmi Gazete*, 24 Temmuz 1943, sayı:5464.

Halkevleri Talimatnamesi, Ankara, (1932) , Hakimiyeti Milliye Matbaası.

İçel Vilayetinin 27.5.1933 Tarihli ve 2197 Sayılı Kanun ile Kuruluşu, *Resmi Gazete*,
27.5.1933, sayı: 2411.

Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu, *Düstur* 3.Tertip , Cilt:23

Maarif ile İlgili Kanunlar, (1940), Maarif Vekilliği, İstanbul.

Mersin Halk Ticaret Mektebi, Mersin Maarif Müdürlüğü, Mersin.

Mersin Öğretmenler Derneği Ana Tüzüğü (1948), Mersin.

Millet Mektepler Talimatnamesi, *Resmi Gazete*, 24.11.1928, Sayı: 1048.

Milli Eğitim ve Atatürk'ün Milli Eğitim Politikası, (1980), Genelkurmay Askeri Tarih ve
Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara.

*Milli Eğitim Bakanımızın İlimizi Ziyaretinde İçel İlinin Milli Eğitim Durumunu Gösterir
Broşür*, (1945), İçel Milli Eğitim Müdürlüğü Mersin.

Okul Uygulama Bahçeleri ve İş Eğitimi Yönünden Önemi, (1950), İçel İl Mili Eğitim
Müdürlüğü, Mersin.

Okul ve İnzibat, (1940), İçel Maarif Müdürlüğü, Mersin.

T.C İçel Vilayeti 1935 Senesi Hususi Bütçesi, (1935), Ata Çelebi Basımevi, Mersin.

T.C İçel Vilayeti 1937 Senesi Hususi Bütçesi, (1937), Ata Çelebi Basımevi, Mersin.

T.C İçel Vilayeti 1940 Senesi Hususi Bütçesi, (1940), Ata Çelebi Basımevi Mersin.

T.C İçel Vilayeti 1942 Senesi Hususi Bütçesi, (1942), Ata Çelebi Basımevi, Mersin.

T.C İçel Vilayeti 1944 Senesi Hususi Bütçesi, (1944), Ata Çelebi Basımevi Mersin.

T.C İçel Vilayeti 1945 Senesi Hususi Bütçesi, (1945), Ata Çelebi Basımevi, Mersin.

Tebliğler Dergisi, Milli Eğitim Bakanlığı, (1939-950).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, (1978), Başbakanlık,Ankara.

*Türk Maarif Cemiyeti Mersin Şubesi'nin 1946 Yılı Genel Kurul Toplantısı Münasebetiyle
Neşrolunan Broşür*, Mersin.

Üçüncü Milli Eğitim Şurası, (1947), Milli Eğitim Bakanlığı.

IV. İSTATİSTİKLER VE YILLIKLAR

Millet Mektepleri Faaliyet İstatistiği (1928-1935), (1935), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Öğretmenler İstatistiği (1934- 1938), (1942), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

Maarif İstatistikleri (1932-1933) (1934), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Maarif İstatistikleri (1933-1934), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Maarif İstatistiği (1937-1938), (1939), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Maarif İstatistiği(1939-1940), (1942), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

Maarif İstatistiği(1940-1941), (1943), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

Maarif İstatistiği (1938-1939), (1942), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği, (1940), (1942), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Milli Eğitim İstatistikleri (1942-1943), (1945), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

Maarif İstatistiği (1943-1944), (1946), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel

Müdürlüğü, İstanbul.

Ortaöğretim İstatistikleri (1943-1944), (1946), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü

Genel Müdürlüğü, İstanbul.

İlk Öğretim İstatistikleri (1943-1944), (1946), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü

Genel Müdürlüğü, İstanbul.

İlk Öğretim İstatistikleri (1944-1945), (1947), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü

Genel Müdürlüğü, Pulhan Matbaası.

Maarif İstatistiği (1944-1945), (1947), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel

Müdürlüğü, Pulhan Matbaası.

Maarif İstatistiği (1945-1946), (1947), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel

Müdürlüğü, Pulhan Matbaası,.

Orta Öğretim İstatistikleri (1945-1946), (1947), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü

Genel Müdürlüğü, Pulhan Matbaası.

Maarif İstatistiği (1946-1947), (1948), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel

Müdürlüğü, Pulhan Matbaası.

Maarif İstatistiği (1947-1948), (1949), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel

Müdürlüğü, İstanbul.

Maarif İstatistiği (1948-1949), (1950), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel

Müdürlüğü, (Ankara.

Maarif İstatistiği (1949-1950), (1952), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel

Müdürlüğü, Ankara.

1927 Genel Nüfus Sayımı İstatistiği, (1937), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel

Müdürlüğü, Ankara.

1935 Genel Nüfus Sayımı İstatistiği, (1937), Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel

Müdürlüğü, İstanbul.

15. Yılda İçel, (1938), Mersin.

1967 İçel İl Yıllığı, (1967), Mersin.

V. GAZETELER VE DERGİLER

Mersin Gazetesi (1923-1928)

Yeni Mersin Gazetesi (1929-1950)

Ege Gazetesi (1932-1934)

Yeni Adana Gazetesi (1923- 1950)

Türk Sözü Gazetesi (1923-1950)

Mersin Halkevi Dergisi (İçel), (1938)

Öğretmen Dünyası

VI. TEZLER

ASLAN, Dursun, (2001), *Tevfik Sırı Gür ve İçel Valiliği*, Mersin Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),

Mersin.

BOZKURT, Birgül, (2001) *Öğretmen Cumhuriyet Kurumları: Köy Enstitüleri Örneği*

Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı,

(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin.

BOZKURT, İbrahim, (2001) *Salnamelerde Mersin*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin.

EKİCİ Rahşan, (2004), *1923- 1940 Yılları Arasında Eğitimin Gelişimi*, Mersin

Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Mersin.

ERGÜN Hayretin, (1998), *Kemalist Eğitim Politikasının Doğuşu ve Gelişimi*

Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

SARPKAYA, Ruhi, Atatürk'ün Eğitim Politikasında Tevhid-i Tedrisatın (Öğretim Birliği)

Yeri ve 1950 Sonrası Uygulamaların Sonuçları, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

YİĞİT, Ali Ata, (1996), *Atatürk Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası (1923-1938)*

Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

YİĞİT, Resul, (2001), *Mersin Halkevi (1933-1951)*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin.

VII. ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER:

ADEM, Mahmut, (2000), *Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız*, Cumhuriyet

Kitapları, İstanbul.

ADEM, Mahmut, (1993), *Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı*, Ankara Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara.

AKBAŞ, Fuad- UĞUR, Said, (1944), *İçel Rehberi*, Cilt:1, Mersin.

AKYÜZ, Yahya, (1985), *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri

Fakültesi Yayınları, Ankara.

AKKUTAY, Ülker, (1996), *Milli Eğitimde Yabancı Uzman Raporları*, Avni Akyol Ümit

Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara.

ANTEL, Sadrettin Celal, (1939), *Maarifimiz ve Meseleleri*, Remzi Kitapevi, İstanbul.

- ARMAOĞLU, Fahir, (1991), *Belgelerle Türk- Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ATAY, Falih Rıfkı, (1984), *Çankaya*, İstanbul.
- AYAS, Nevzad, (1948),*Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- AYTAÇ, Kemal, (1984), *Gazi Mustafa Kemal Atatürk Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- BAŞAR, Erdoğan, (1999), *Milli Eğitim Bakanları 'nın Eğitim Faaliyetleri (1960-1971)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- BAŞGÖZ; İlhan, (1995), *Türkiye 'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BEHAR ERSANLI, Büşra, (1996), *İktidar ve Tarih Türkiye 'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu*, Afa Yayınları, İstanbul.
- BERKES Niyazi, (2002), *Türkiye 'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- BİLİM, Cahit Yalçın, (1998),*Türkiye 'de Çağdaş Eğitim Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit, (1999), *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*, Tekışık Yayıncılık, Ankara.
- CELEP, Cevat, (2003), *Halk Eğitimi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- CİCİOĞLU, Hasan, (1985), *Türkiye Cumhuriyetinde ilk ve Orta Öğretim (Tarihi Gelişimi)*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara.
- COPEAUX Etienne, (2000), *Türk tarih Tezinden Türk İslam Sentezine*, Çeviren: Ali Berktaş, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

- ÇEÇEN, Anıl,(1990), *Halkevleri*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- DEVELİ, Şinasi, (2001), *Dünden Bugüne Mersin*, Mersin.
- DEWEY, John, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, (1939), Maarif Vekilliği, Devlet Basımevi. İstanbul.
- EDİS, A. Bedri, (1947), *Milli Eğitim Düsturu, Program (İlköğretim Bölümü)*, İstanbul.
- ERGÜN , Mustafa, (1997), *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara.
- Evlerinin Önü Mersin*, (1987), Mersin Liseliler Derneği Kültür Yayınları, Mersin.
- GERAY, Cevat, (2002), *Halk Eğitimi*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- GÖK, Fatma, (1998), *75 Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya, (1990), *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Haz: Mehmet Kaplan, İstanbul.
- KANSU, Mahzar Müfit, (1988), *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt.I.,Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- KARAGÖZOĞLU, Galip, (1985), *Atatürk'ün Eğitim Savaşı*, Ankara.
- KARAL, Enver Ziya, (1983),*Osmanlı Tarihi* Cilt.VI., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- KAYA, Yahya Kemal, (1974), *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Nüve Matbaası, Ankara.
- KİLİ, Suna, (1981), *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- KOÇER, Hasan Ali, (1982), *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, (1773-1923), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- KODAMAN, Bayram, (1999), *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- KONGAR, Emre, (1993) *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitapevi, İstanbul.

- KONGAR, Emre, (1998) *Devrim ve Toplum Bilim Açısından Atatürk*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- KÜHNE, Alfred, (1939), *Mesleki Terbiyenin İnkışafına Dair Rapor*, Maarif Vekilliği Yayınları, İstanbul.
- LEWİS, Bernard, (1993), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Çev. Metin Kıratlı, Ankara.
- Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar –Belgeler*, (2001), Birinci Takım Cilt I, Kitap II, Çeviren: Seha L.Meray, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- OKTAR, Hayri, (1949), *İlkokulu Tanıma*, Mersin.
- ORAN, Baskın, (2001), *Türk Dış Politikası*, Cilt:1 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul.
- OZANKARA, Özer, (1999), *Cumhuriyet Çınarı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZALP, Reşat, (1982), *Milli Eğitimle İlgili Mevzuat (1857-1923)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Cemil, (1996), *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- PALAZOĞLU, Ahmet Bekir (1991), *Başöğretmen Atatürk, (1919-1928)* Cilt:1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- SEZER, Ayten, (1999), *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- SAKAOĞLU, Necdet,(2003), *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ŞAKAR , Müjdat (1989), *1982 Anayasası ve Önceki Anayasalar*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- TANİLLİ, Server, (1989), *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz ?*, Amaç Yayıncılık, İstanbul.

- TEKELİ İlhan, İLKİN Selim, (1999), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- TANYOL, Cahit, (1984), *Atatürk ve Halkçılık*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- TUNÇAY, Mete, (1999), *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- TURAN, Kemal, (1992), *Mesleki Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- TUTSAK, Sadiye, (2002), *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- TURAN, Şerafettin, (1999), *Türk Devrim Tarihi 4. Kitap, Birinci Bölüm*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- TURAN, Şerafettin, (1999), *Türk Devrim Tarihi 3. Kitap, İkinci Bölüm*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- TÜRK, Ercan, (1999), *Milli Eğitim Bakanlığında Yapısal Değişmeler ve Türk Eğitim Sistemi*, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Türkiye Tarihi 4*, (1997), *Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, Cem Yayınevi, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, İstanbul.
- UNAT, Faik Reşit, (1964), *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, (1984), *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- VAHAPOĞLU, Hidayet, (1997), *Osmanlıdan Günümüze Azınlık Ve Yabancı Okullar*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

YAMANER, Şerafettin,(1999), *Atatürkçü Düşüncede Ulusal Eğitim*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

YÜCEL, Hasan Ali, (1994), *Türkiye’de Orta Öğretim*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

YÜCEL, Hasan Ali, (1993), *Milli Eğitimle İlgili Söylev Demeçleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

VIII. MAKALELER

ALKAN, Cevat, (1999), “Türk Milli Eğitim Sisteminin Mesleki ve Teknik Eğitim Boyutu”, *75 Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, ss.223-237.

AKGÜN, Seçil, (1983), “Tevhid-i Tedrisat”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Mili Eğitim Bakanlığı Yayınları İstanbul, ss.37-51.

AKYÜZ Yahya, (1992), “Atatürk’ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:6 , Sayı:10, Ankara, ss.71-91.

AYBARS, Ergün,(1992), “Türkiye’de Demokrasinin Temellerinin Atılmasında 1923-1927 Dönemi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Ankara, ss.254-256.

BAŞARAN, İbrahim Ethem, (1999), “Türkiye’de Eğitim Sisteminin Evrimi”, *75 Yılda Eğitim*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, ss.91-11.

ÇAVDAR, Tevfik, (1983), “Halkevleri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:4 İletişim Yayınları, İstanbul ss.877-884.

DEVELİ, Şinasi, (1995), “Harf Devrimi ve 1 Kasım 1928’de Mersin Okulları”, *İçel Sanat Klübü Bülteni*, Aralık s.12.

DOĞAN, Hıfzı, (1999),“Cumhuriyet Döneminde Orta öğretim Programlarının Şekillenmesinde Etkili olan Görüşler”, *75 Yılda Eğitim*, tarih Vakfı Yayınları,

İstanbul, ss.193-210.

DUMAN, Doğan, “Yeniden ‘Yerli Malı’”, *Toplumsal Tarih*, Mart 1999, sayı:63,
ss.44-47.

GÖK, Fatma, (1999), “75Yılda İnsan Yetiştirme Düzenimiz”, *75 Yılda Eğitim*, İstanbul,
ss.1-9.

GÖK, Fatma, (1999), “Kız Enstitüleri: Ev Kadını Yetiştiren Asri Bir Müessese”, *75 Yılda Eğitim*, İstanbul, ss.241-247.

İNAN, Rauf, (1983), “Atatürk’ün Eğitimci Kişiliği”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*,
Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, ss.1-37.

İNAN, Rauf, (1983), “1920’lerde Türk Milli Eğitimi” *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*,
Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, ss.53-69.

KATOĞLU, Murat, (1997), “Cumhuriyet Türkiye’inde Kültür ve Sanat”, *Türkiye Tarihi*,
4.Cilt, Cem Yayınevi, İstanbul, ss.393-469.

KARAGÖZOĞLU, Galip, “Atatürk ve Eğitim Savaşı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*,
Cilt:2, Sayı:4, Ankara, ss.193-215.

OKÇABOL, Rıfat, (1999), “Cumhuriyet’in 75. Yılında Ortaöğretim Sistemimiz”, *75. Yılda Eğitim*,
İstanbul, ss.171.193.

OKÇABOL, Rıfat, (1999), “Cumhuriyet Döneminde Yetişkin Eğitimi”, *75 Yılda Eğitim*,
Tarih Vakfı Yayınları,İstanbul, ss.249-263.

OĞUZKAN Turhan (1983), “Orta Dereceli Genel Öğretim Kurumlarının Gelişmesi”,
Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul,
ss.281-315.

OĞUZKAN, Turhan (1988), “Atatürk’ün Eğitim Politikası ve Milli Eğitim”, *Atatürkçülük*,

İkinci Kitap), Haz. Genelkurmay Başkanlığı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1 ss.115-130.

SAKAOĞLU, Necdet,(1999), “Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Örgütü”, *75 Yılda Eğitim*, İstanbul, ss.111-118.

TEKELİ, İlhan,(1985), “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Eğitim Sistemindeki Gelişmeler”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 2, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.456-475.

TEKELİ, İlhan, (1983), “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:3, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.650-673.

TOPSES, Gürsen, (1999), “Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Gelişimi”, *75 Yılda Eğitim*, ss.9-20, İstanbul.

YORULMAZ, Şerife, (2002), “Doğu Akdeniz’de Bir Osmanlı Liman Kenti Olarak Gelişen Mersin’de Yabancı Tüccarın Rolü ve Mersin’de Levanten Kültürü (19.Yüzyıl)” *19.yy’da Mersin ve Akdeniz Dünyası (Kolokyum)*, Mersin Üniversitesi Akdeniz Kent Araştırma Merkezi Yayınları, Mersin, ss.2-14.

IX. ANSİKLOPEDİ VE SÖZLÜKLER

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi(1988), 8.Cilt, İstanbul.

Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (1988), Türkçe Sözlük 1-2, Ankara.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, (1986), 7.cilt, İstanbul.

DEVELİOĞLU, Ferit (1992), Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara.

İslam Ansiklopedisi, (1993), Cilt 9, İstanbul.

Yurt Ansiklopedisi, İçel Maddesi.

X. SÖZLÜ TARİH GÖRÜŞMELERİ

Avukat Şinasi Develi, Çalışma Bürosu, 10.02.2005.

Emekli Öğretmen Gündüz Artan, İçel İl Halk Kütüphanesi, 6.01.2004.

Ticaret Lisesi Müdürlüğü, 8 Eylül 2004

Cumhuriyet İlköğretim Okulu Müdürlüğü, 7 Eylül 2004

Çankaya İlköğretim Okulu Müdürlüğü, 7 Eylül 2004.

Kayatepe İlköğretim Okulu Müdürlüğü, 14 Eylül 2004.

Gazipaşa İlköğretim Okulu Müdürlüğü, 14 Eylül 2004.

İleri İlköğretim Okulu Müdürlüğü, 15 Eylül 20004

Salim Güven İlköğretim Okulu Müdürlüğü, 14 Eylül 2004

M.Fatih Deveci, İlköğretim Okulu Müdürlüğü, 8 Eylül 2004

Necatibey İlköğretim Okulu Müdürlüğü, 8 Eylül 2004

EKLER

PLÂN :

ilmektepler için

Mevzu : Cumhuriyet Halk partisi ve partinin büyük işleri.

Gaye : Partiyi sevdirmek, Saylavları, Büyükleri, Hükümeti sevdirmek [Beşinci sınıflara] Bütünlük fikri, birlik fikri vermek.

Müşahede : (Evvelce verilecek) Halk partisi ve evini öğretmeğe sevk etmek, programını buldurmak bunu tetkik ettirmek, onuncu yıl gazetelerini, onuncu yıl kitaplarını, 4 ücücü cild tarihini ve o zamana aid resimler buldurmak. Bu suretle talebeyi derse nazırlamış olmak.

Giriş : Günün şenliği ve bunun sebebi.

Ana hat : Siyasal parti nedir ? Diğer cemiyetlerle mukayesesi.

A — Cumhuriyet Halk partisi programının esas parçası (altı ok) okunur ve izah edilir.

B—Tarihçesi (ilk sınıflar için çok basit) Atatürkün Samsun çıkışı, husule getirdiği kurultaylar ve bunların Cumhuriyet Halk partisi oluşu

C — Bir partinin lüzumu.. Mukayese ve münakaşa ile.. (Terakkiperver, serbest parti, Yunan isyanı) Buradan bütünlük fikri birlik fikri, (ikinci devre için)

D — Büyük işler "en yakından başlayarak,,

Mektebcilik, okuma şekli Hikâye ve resim ile

Şapka ve elbise değişiklikleri

Kadın Hayatı

Yollarımız

(1. 11. devre için)

Fabrikalar, Bayındırlık işleri, iktisadi faaliyet, Bankalar. (ikinci devre için)

E — Bütün bu işleri başaranları sevmek böylece Türkü korumak.

İfade : Bunlara aid bir musiki söyletilir veyahut resim yapılır. Güzel bir kaç cümle yazılır. (ilk devre için)

Partinin bayrağını büyükçe yapmak ve gelecek sene için saklamak. Mekteb müzesine terketmek vazifesi bir guruba verilir. [2 ci devre için]

Partinin Başkanının, üyelerinden bazılarının resimlerini havi mekteb gazetesine bir makale hazırlamak vazifesi diğer guruba verilir.

Ek 1: Cumhuriyet Halk Fıkrası'nın 4.Büyük Kurultayı'nın açılış günü (9 Mayıs 1935) İlk mektepler için hazırlanan ve Yeni Mersin Gazetesinde yayınlanan plan örneği.

Çocuk Velilerine Ve Mahalle Muhtarlarına

İçel Valiliğinden:

1 — 18-9-944 tarihinde ilkokullarda derslere başlanıyor. 944-945 öğretim yılı başında ilköğretim çağında ve ilk tahsilini bitirmemiş bulunan 7-16 yaşındaki bütün çocuklar ilkokullara devam mecburdurlar.

2 — Çocuklarını okula devam ettirmiyen çocuk velileri hakkında tedrisatı iptidaiye kanunu hükümleri dahilinde ceza verilecektir.

3 — Şehir ve kasaba muhtarları, tedrisatı iptidaiye kanunu ile 4541 sayılı muhtarlık kanunu gereğince bu ilânın tarihinden on gün sonraya kadar mahallesinde bulunan tahsil çağındaki çocukların iki nüsha defterini semt okullara göre ayrı, ayrı nazırlıyacak ve birer örneğini ilgili okul başöğretmenliklerine ve ikinci örneklerini de vilâyette Valiliklere, kızalarda kaymakamlıklara vereceklerdir.

4 — Bu ilânın 1, 2 ve 3 üncü maddelerindeki hükümler şehir ve kasabalardaki muhtarlar ile çocuk velilerine aittir.

5 — Bu gibi işler köylerde 4274 sayılı kanuna göre sağlanacağından köylerdeki muhtar ve çocuk velilerine 4274 sayılı kanuna göre ceza verilecektir.

Köy muhtarları da tahsil çağındaki çocuk defterini köy öğretmenine derhal verecek ve köylerde bulunan çocuk velileri, çocuklarını okula göndermeye mecburdurlar.

VALİ
Tevfik Sırrı Gür

Ek 2: Zorunlu İlköğretim Çağında bulunan çocuklarını okula göndermeleri için İçel Valiliği tarafından Yeni Mersin gazetesinde yayımlanan bir ilan.

Şehrimizde bulunan öğretmenlerimiz dün Halkevinde bir toplantı yaptılar

Bu toplantıda öğretmenlerimiz birbirleriyle tanıştılar

Millî Eğitim Müdürümüz bir hitabede bulunarak ilimiz okulları ve öğretmenlerin durumu etrafında bilgi verdiler

Öğretmenlerimiz Atamızın emanet ettiği Türk Cumhuriyetinin koruyucuları olan gençliği önüne inanarak yetiştirmektedir.

İçel öğretmenleri ve bütün gençlik Türk Cumhuriyetinin ideal bekçisidir

Dün saat onyedide şehrimizde bulunan bütün öğretmenlerimizimizin iştirakile Halkevi salonunda büyük bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda sayın Millî Eğitim Müdürümüz Şefik Ergündüz, Halkevi Başkanı Doktor Tahsin Soylu, mektupçumuz Şevket Erden ve daha bazı zavatta bulunmakta idi.

Millî Eğitim Müdürümüz Şefik Ergündüz, yapılan toplantıda şehrimize yeni tayin edilmiş olan öğretmenlerle evvelce burada bulunan öğretmenleri birbirine tanıtmış ve şehrimizdeki okullarla, öğretmenler hakkında izahat vermiş ve aşağıda söylediğimiz kıymetli nutkunu okumuştur:

Bu nutuktan sonra Halkevi başkanı bay Tahsin Soylu da özle ve heyecanlı bir hitabede bulunmuştur.

Hitabelerden ve tanışma tö-

renin ardından açılan orta ticaret okulu tekâmül etti. Bugün her üç sınıfı da mevcuttur. Bir müdür ile açılan bu okulda halen beş öğretmen vardır.

Millî Eğitim Müdürü Şefik Ergündüz
Yine dört sene önce açılan bir müdür ve bir öğretmen ile

ilk okul vardı. geçen sene 5 Ocak adıyla bir okul daha açılmış ve bu suretle ilk okul adedi 10 olmuştur.

İki sene önce, bu okullarda 48 öğretmen çalışırken bugün Mersin merkez ilkokulundaki öğretmen adedi 38 olmuştur.hususî surette çalışan İsiyuva Ana ve ilk okulu da her sene okuluna bir sınıf ilâve ederek teşkilâtını ileri göndermektedir.

Bu suretle il merkezinde orta ve ilk dereceli okullarda 53 öğretmenin mesleğini seve rek çalıştıklarını, kendilerine tevdi edilen kıymetli vatan çocuklarını yetiştirmek için elden gelen her çareye baş vurarak uğraştıklarını görüyoruz. var olunuz kıymetli arkadaşlarım.

Arkadaşlarım.

Bu durum yalnız Mersin merkezine mahsus değildir. İçel

Ek 4: Mersin Öğretmenleri'nin Cumhuriyet ideallerine bağlılığını gösteren bir haber (Yeni Mersin Gazetesi)

Fotoğraf 1. Gazipaşa İlkokulu

Fotoğraf 2. Kurtuluş İlkokulu öğretmen ve öğrencileri

Halkevi 10 okulda kurs açacak

Kitap, defter, kalem Halkevi tarafından temin edilerek bedelsiz olarak kurslara devam edenlere verilecek

Aziz Milli Şefimizin ilham ve irşatları üzerine bütün Türkiyede günün daimi meselesi olan ilköğretim davasını Mersin Halkevimizde layık olduğu değer ve önemle karşılamak yaşları tahsil çağından itibaren olduğu halde okuyup yazma bilmiyen vatandaşlar için kurs açmağa karar vermiştir.

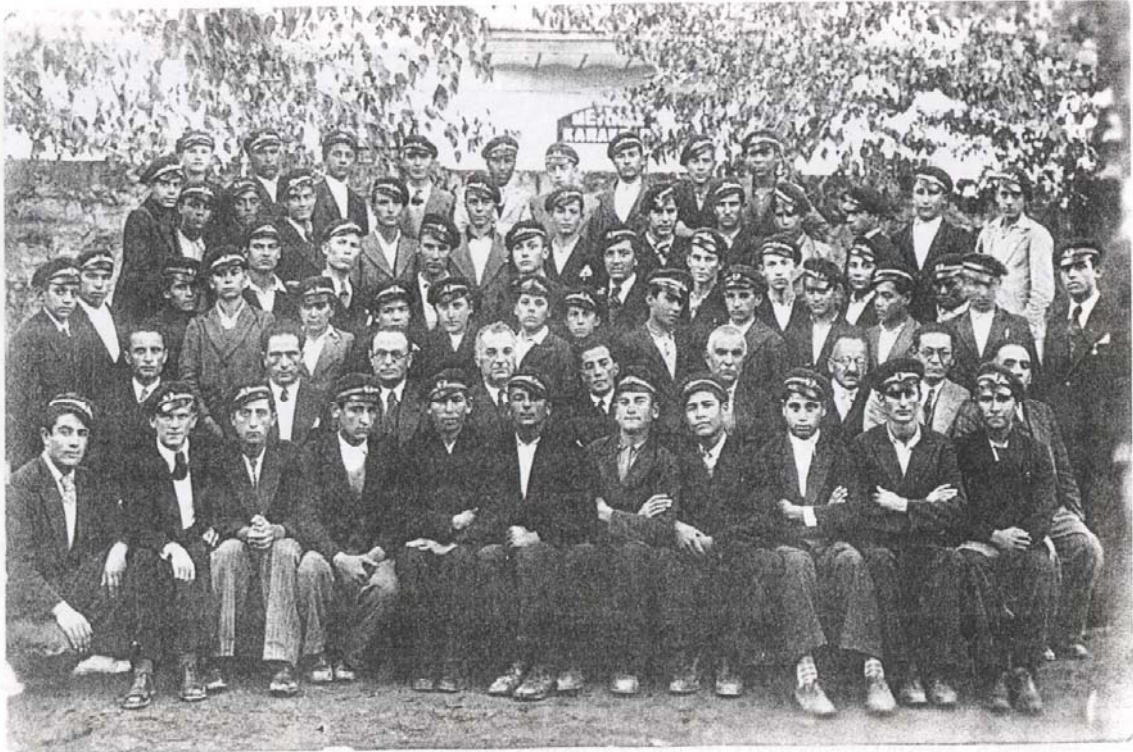
Öğrendiğimize göre şehrin muhtelif semtlerinde bulunan on okullardan on tanesinde bu kurslar açılacak, yaşları on altıdan kırk beşe kadar olanlara Türkçe okumak, yazma öğretilenektir. İkkânunun birinden itibaren derslere başlanacak. 1945 yılı Mayıs sonundaki sınav neticesinde başarıları anlaşılacak olanlara şerâhnamesi verilecektir.

Kurslarda tedrisat yapacak olan öğretmenler, Maarif Müdürümüzle Halkevi reisimiz tarafından ilk okullar öğretmenleri arasından seçilmiş olup her akşam saat on dokuzdan yirmiye kadar olmak üzere — Pazar günleri hariç — haftada altı saat tedrisat yapılacaktır.

Okuyup yazma için lüzumu olan kitap, defter, kalem ve saire gibi levazim Halkevi tarafından temin edilecek, bedelsiz olarak kurslara devam edenlere verilecektir. Okuyup yazma bilmiyenlerin bu kurslara devamını teşvik için çalışmanın Mersin aydınlarının vatanî vazifeleri olduğunu hatırlatırken müteşebbisleri takdir ve tebrik etmeği borç biliriz.

Fotoğraf 3. İleri İlkokulu'nun açılışı

Fotoğraf 4. Mersin Ortaokulu Öğretmen ve Öğrencileri

Fotoğraf 5. Mersin Öğretmenleri

Fotoğraf 6. Mersin Öğretmenleri CHP'nin 1936'da ders yılı öğretmenler adına verdiği çay ziyafetinde

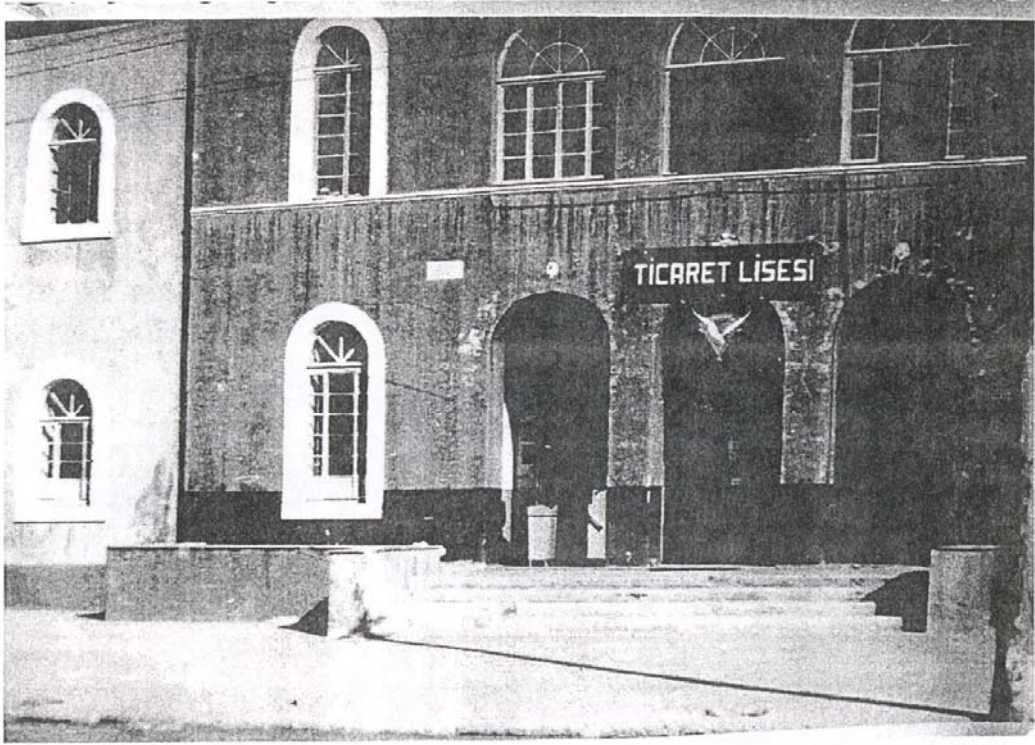
Fotoğraf 7. Yerli Malı Haftasında açılan bir okul sergisi

Fotoğraf 8. Mersin Orta Ticaret Okulu Daktilografî kursu öğrencileri

Fotoğraf 9. Mersin Orta Ticaret Okulu öğrencileri daktilografi dersinde.

Fotoğraf 10. 1950'de açılan Ticaret Lisesi eski binası

Fotoğraf 13. Deniz Harp Okulu öğrencileri okul bahçesinde (1943)

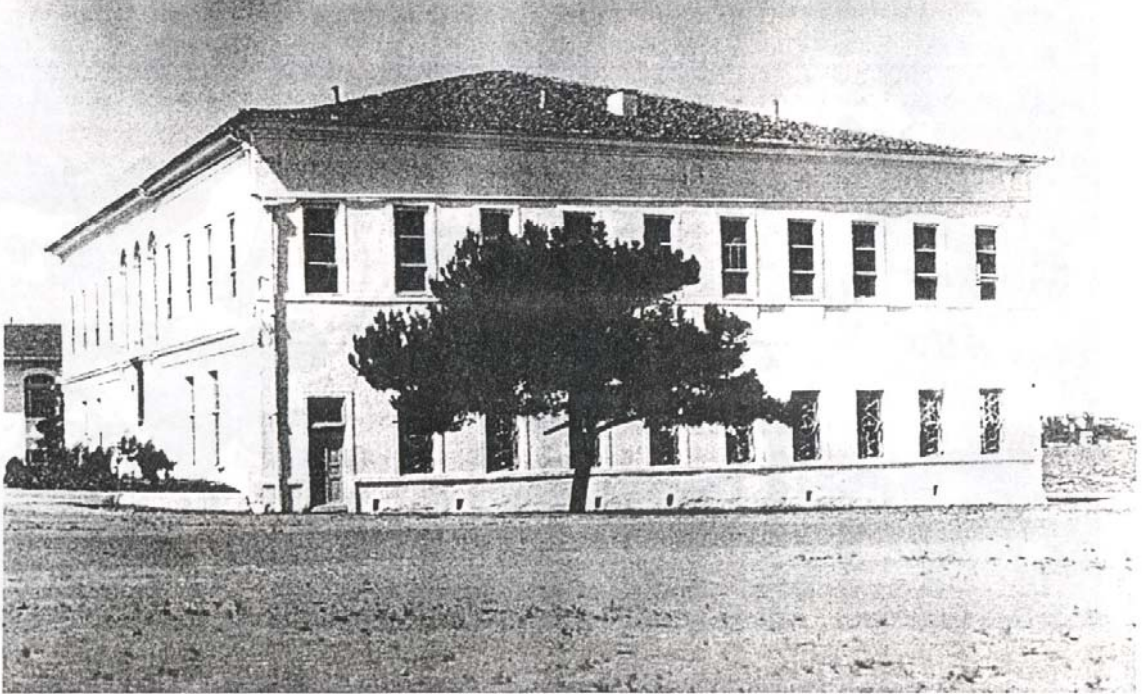

Fotoğraf 14. Deniz Harp Okulu öğrenci orkestrası (1943)

1945 - 1946
S: II

Fotoğraf 11. Mersin Orta Ticaret Okulu öğretmen ve öğrencileri

Fotoğraf 12. 1941-1946 yılları arasında Mersin'de bulunan Deniz Harp Okulu binası (1942)

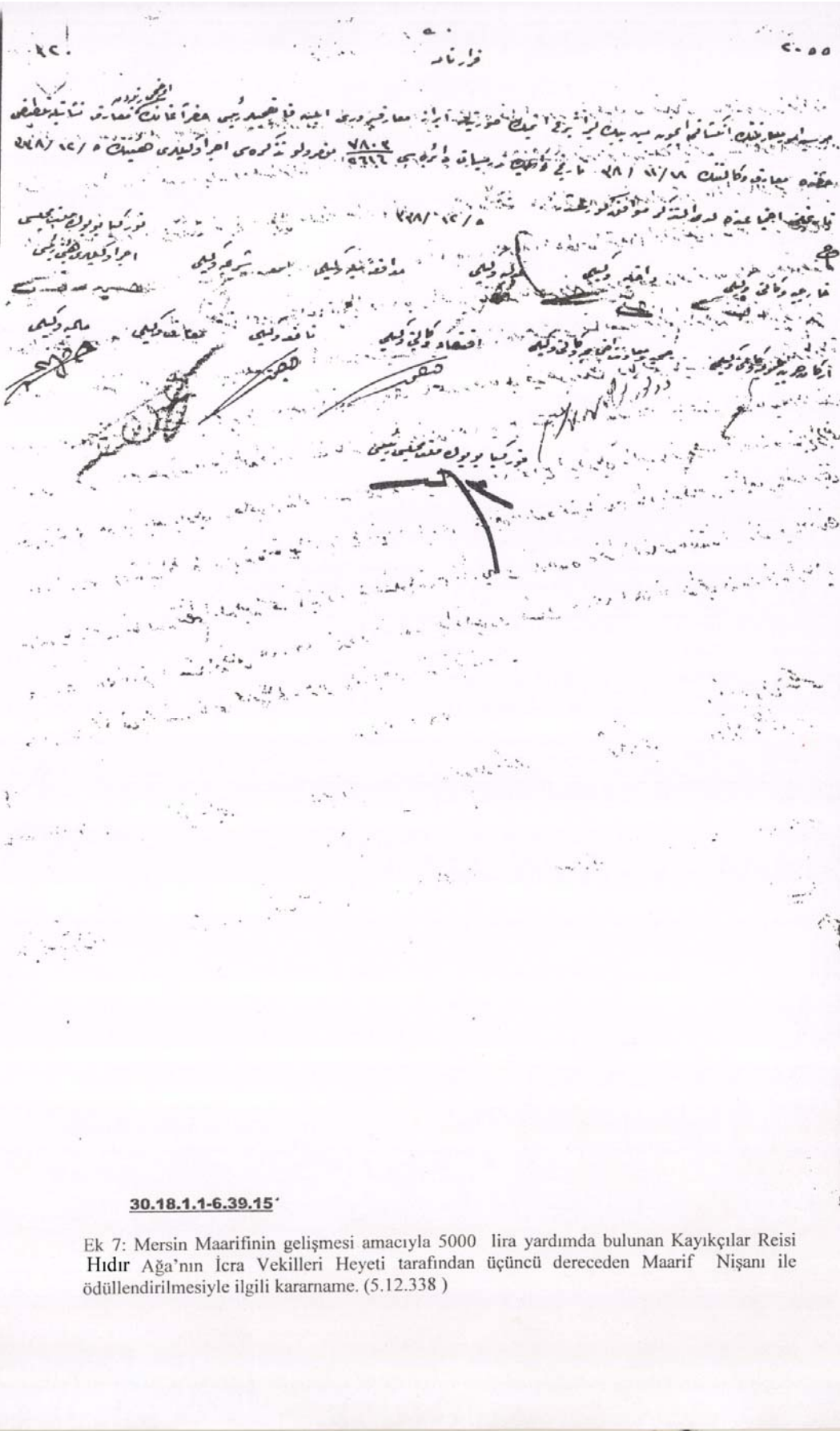
Fotoğraf 15. Mersin Ortaokulu

Fotoğraf 16. Mersin İleri İlkokulu

Fotoğraf 17. Mersin Lisesi- Tevfik Sırrı Gür Lisesi

30.18.1.1-6.39.15*

Ek 7: Mersin Maarifinin gelişmesi amacıyla 5000 lira yardımda bulunan Kayıkçılar Reisi Hıdır Ağa'nın İcra Vekilleri Heyeti tarafından üçüncü dereceden Maarif Nişanı ile ödüllendirilmesiyle ilgili kararname. (5.12.338)

MAARİF VEKÂLETİ

Dairesi
Umumi
Hususi

- 1- Münhal bulunan Mersin Maarif Müdürlüğüne maaşı halisi olan 30 lira ile Tarsus orta mektep Müdürü ve Tabii İlimler muallimi Seyfi Beyin tayini tensip kılınmıştır.
- 2- Bu kararnamenin icrasına Maarif Vekili memurdur.

22 IX /

Reisicumhur

Gazi M. Kemal

Başvekil

İsmet

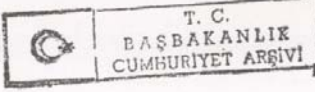
Maarif Vekili

Musta

(Hangi daire evrakına cevap teskil ettiğinin tasrihi rica olunur.)

Ek 9 : Mersin Maarif Müdürlüğü'ne atanan Seyfi Bey'in kararnamesi.

T. C.
Maarif Vekâleti

Ankara: 1984

Dairesi

Umumî No.

Husust No.

İlkama:

№. 10840

- 1- Mühel bulunan İçel Maarif Müdürlüğüne Konya Lisesi Felsefe Muallimi Nahit Cemal Beyin almakta olduğu 45 lira maaşla tayini tensip kılınmıştır.
- 2- Bu kararnamenin icrasına Maarif Vekili memurdur.

2 Tarih 1984

Reisicumhur

Y. M. Kemal

Baş Vekil

Maarif Vekili

[Signature]

[Signature]

Hangi daire evrakına cevap teşkil ettiğinin tasrihi rica olunur.

Ek 10: Mersin Maarif Müdürlüğü'ne atanan Nahit Cemal Bey'in kararnamesi

Türk kültürüne bağlı oldukları halde ana dillerini kaybetmiş olan Seyhan ve İçil vilâyetlerindeki nusayrilerin türkçe bilmeyenlerine ana dili öğretmek ve kız alıp verenlerin cihaz masraflarına yardım eylemek ve bu suretle kaynaşma hareketlerine ön ayak olmak maksadile Kültür ocaklarının yapacakları zarurî masraflara yardım için, 2510 sayılı İskân kanununun bazı maddelerini tadil eden 2848 sayılı kanunun 7 inci maddesi mucibince, Dahiliye Vekilliği bütçesinin 365 inci faslına mevzu tahsisattan sarfedilemeyen miktarının Halk Evleri Genel Merkezine makbuz mukabilinde verilmesi; Dahiliye Vekilliğinin 16/3/937 tarih ve 718 sayılı teklifi ve Maliye Vekilliğinin 8/4/937 tarih ve 1324/I sayılı mütaleanesi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 9/4/937 toplantısında onanmıştır.

9/4/937

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bs. V.

İ. Hüsnü

Ad. V.

E. Sarıoğlu

M. M. V.

K. Özalp

Da. V.

S. Karu

Ha. V. V.

E. Sarıoğlu

Ma. V. V.

S. R. Hayaloğlu

Mi. V.

A. Akkaya

Na. V.

A. Celimkaya

İk. V.

C. Bayazıt

S. İ. M. V.

S. R. Hayaloğlu

G. İ. V.

R. Karu

Zr. V.

M. Karu

0180 18 01 02 71 29 1

Türk Kültürüne bağlı oldukları halde ana dillerini kaybetmiş olan Seyhan ve İçel Vilâyetlerindeki Nusayrilerin Türkçe bilmeyen - lerine ana dili öğretmek ve kız alıp verenlerin cihaz masraflarına yardım eylemek ve bu suretle kaynaşma hareketlerine ön ayak olmak maksadile Kültür ocaklarının yapacakları zarurî masraflarına yardım için, 2848 sayılı kanunun 7 inci maddesi mucibince 937 malf yılı dahiliye bütçesinin 395 inci faslına konulan tahsisattan(30000)otuzbin liranın Halk evleri namına Genel Parti merkezine verilmesi; Dahiliye Vekilliğinin 25/6/937 tarih ve 1843 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 25/6/937 toplantısında onan - mıştır. 25/6/937

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

B. V.

J. Duran

Ad. V.

J. Duran

M. M. V.

U. Özgür

Da. V.

S. Kaya

Ma. V. T.

M. M. V.

Ma. V.

M. M. V.

M. V.

J. Duran

Na. V.

A. Çelik

Z. V. T.

J. Duran

S. M. V.

M. M. V.

G. L. V.

Z. V.

J. Duran

Ek 12 : Seyhan ve İçel Vilâyetlerindeki Nusayrilerin Türkçe bilmeyenlerine Türkçe öğretmek ve Türklerle kaynaşmalarını sağlamak amacıyla yapılacak olan 30000 liranın Halkevleri adına Parti merkezine verilmesiyle ilgili kararname.

T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI
ANKARA

PER. : 4013-453-03/Öğt.ve BES Ő. /439466

06 KASIM 2003

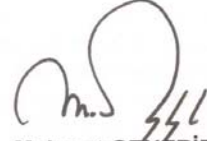
KONU : H.Mehmet DOĞAN'ın Dilekçesi Hk.

SAYIN H.MEHMET DOĞAN
Mersin Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü

İLGİ : H.Mehmet DOĞAN'ın 13 AĞUSTOS 2003 tarihli dilekçesi.

1. 2 nci Dünya Savaşı yıllarında Deniz Harp Okulu ve Deniz Lisesi Komutanlığının Mersin'deki faaliyetleri hakkında araştırma yapma talebinizi içeren ilgi dilekçeniz Deniz Kuvvetleri Komutanlığınca değerlendirilmiştir.
2. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı arşiv ve kütüphanelerinde Deniz Harp Okulu ve Deniz Lisesi Komutanlığının Mersin'deki faaliyetleri ile ilgili olarak verilebilecek bilgiler Ek'te sunulmuştur.

Rica ederim.

Mehmet OTUZBİROĞLU
Tümamiral
Personel Başkanı

EKİ _____ :
(Deniz Lisesi K.lığının Mersin'deki
Eğitim Faaliyetleri)

Ek 13: Deniz Kuvvetleri Komutanlığının cevap yazısı